

Hünkâr Hacı Bektâp-ý Velî: Makâlât

16 01 2008

{niftyboxbackground=ivory,textcolor=darkred,float=right,textalign=left,border=coral,font=Verdana,fontsize=10px}Hünkâr Hacı Bektâp-ý Velî: Makâlât. Hazırlayanlar: Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 367, Ankara 2007. ISBN 978-975-389-488-3{/niftybox}Önsöz

Hacı Bektâp-ý Velî, 13. asrın başlarında Horasan dan gelip Anadolu ya yerleşen, Anadolu nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşma sürecindeki rolü olan gönül sultanlarının en başta gelenlerinden biridir. O, kendi hayatında olduğu gibi, ölümünden sonra da bağlıları ve sevdiklerini bulunan, önder olarak kabul edilen büyük bir kiptir. Onun sevgisi günümüzde de devam etmektedir ve kendini ona bağlı hissederek topluluklar bulunmaktadır. Pimdiki Hacıbektaş ilçesini mekân edinen, 13. asırdan bugüne kadar müritleri ve sevenleriyle her coğrafyadaki insanların gönlünde taht kuran bu Horasan ereni, kendi hayatında sohbetleriyle, günümüze kadar da eserleri ve bağlıları vasıtasıyla insanların iyiliğe, doğruluğa ve güzele çağırarak İslam ın genip halk kitlelerinde yayılması için çalışmıştır.

Hayatlarında çevresindekileri etkileyen ve sohbetleri ile onları kendine bağlayan büyük zâtlar, geride bıraktıkları eserleriyle de sonraki insanlara ve kendisine bağlılık hissi içinde olanlara hitabetmeye devam ederler. Onları doğru bir şekilde ve gerçek yüzleriyle tanımanın en iyi yolu bu eserlere başvurmaktır. Hacı Bektâp-ý Velî de öyledir. O da önemli eserler bırakmıştır ve bu kendisinin ilmi düzeyini ortaya koymaktadır. Bıraktığı eserler arasında en kapsamlı ve önemli olanı Makâlât tır. Onun görüp ve duyduğunu en iyi şekilde anlatacak olan onun bu eseridir. Hacı Bektâp-ý Velî nin kendisinin, Âdem, Tangrı ya kaç makam bildiğini, diyerek takdim ettiği bu eseri, kulun Allah ın razı olacağı şekilde yapmasının ilkelerini ortaya koymaktadır. O, bunu, kırk makam pekiinde formüle etmiş ve Eder bu kırk makam eksik olursa, hakikat tamam olmaz. diyerek bu ilkelerin ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir.

Hacı Bektâp-ý Velî nin bu kıymetli eseri daha önce birkaç kez yayınlanmıştır. Bizim orijinal metin, çeviri yazı ve sadeleştirme çalışmalarıyla yayımladığımız bu çalışmada ise, Hacı Bektâp-ý Velî evlatlarından Veliyettin Ulusoy un özel kütüphanesinde bulunan ve Hünkâr okunduğu kabul edilen değerli nüshadır ve bu bakımdan özel önem arz etmektedir.

Çalışmamızın aslını, anılan nüshanın orijinal metninin tıpkıbasımı temsil etmektedir. Ancak sadece bu metni vermekle yetinmek günümüz insanının daha iyi yararlanabilmesi için metnin okunupunu ve sadeleştirilmiş halini de koymayı uygun gördük. Başta Hacı Bektâp-ý Velî nin kendisi tanıtılmış, arkasından Makâlât hakkında bilgi verilmiş ve muhtevası anlatılmıştır.

takdim Yüce Yaratıcının insanlık tarihiyle başlayan evrensel mesajının yeni ve kapsamlı bir tezahürü olan İslâm, ortaya çıktığı yüzyıldan bugüne kadar çepitli dönem ve coğrafyalarda ulaştığı fert ve toplumların zihin ve gönül dünyasını aydınlatmış; huzur ve esenliğe kaynaklık etmiştir. Temelde Allah ın varlığı ve birliği ile insanın hem yaratıcısına hem de diğer insan ve varlıklara karşı ilgi ve sevgisini içeren bu mesaj, tarihî süreçte farklı sosyo-kültürel geçmişe sahip birçok topluluk tarafından kendi özelliklerine göre olarak algılanıp yorumlanmış, böylece aynı zamanda zengin bir kültürel miras oluşmuştur. IX ve X. yüzyıllarda bu ilâhî mesajla yakından temasa geçip İslâm ı kabul etmeye başlayan Türkler, önceki topluluklar gibi bu dini kendi sosyal gerçeklikleriyle ilişkili biçimde idrak edip hayatlarına uygulamışlardır. Bu süreçte İslâm ın hem ilmi, hem de ahlâkî ve tasavvufî birikimi Türklerin dinî hayatına rehberlik etmiş, İmam Mâtürîdî, Hakîm Semerkandî, Ahmed Yesevî, Hacı Bektâp Velî gibi mümtaz ve öncü şahsiyetler ve çevreleri geliştirmiş, neticede on asır gibi uzun bir tarihî dönem sonunda insanlık sadece Türk kültürü için değil, aynı zamanda İslâm kültürü için zengin bir kültürel hazineye kavuşmuştur. Orta Asya dan, Anadolu ya, oradan Balkanlara kadar ulaşan Ahmed Yesevî, Hacı Bektâp Velî çizgisine mensup âlim, pir, ozan ve yol büyükleri her dönem ve bölgede son ilâhî mesaj olan İslâm ı kendi anlayış ve duyuşlarıyla yansıtan farklı türlerde çok sayıda kitap, risale, şiir kaleme almış ve çok değerli koleksiyon bırakmışlardır. Özgün ve sahip olan bu eserler başta ilâhî âpk, Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt sevgisi, Hz. Ali ve onun soyundan gelen tertemiz insanlara övgü, Yaratıcı ve yaratıklara karşı dostluk, hoşgörü, adalet, haksızlıkla mücadele olmak üzere inançtan ahlâk ilkelerine değin birçok hayatî konuyu ele almıştır. Bu konular bazen doğrudan anlatıyla, bazen bir yolusunun etrafında gelip menkabelerle, bazen adab-erkân kalıpları içinde, bazen da pairin dizeleriyle dile getirilmiştir. Söz konusu eserler tabii olarak dil, üslup ve kurgusu itibarıyla kaleme alındığı dönem ve coğrafyanın özelliklerini taşımakla birlikte, verdikleri mesaj itibarıyla çağın niteliğine sahiptir. Onların yüzyıllar boyu korunarak günümüze ulaşmış olması, bazılarının çepitli devirlerde yer yer ezberlenerek kupağa aktarılması bunun açık delilidir. Kütüphanelerde yahut bazı ailelerin özel sandıklarında kendi hâline bırakılmış olan bu bugünün insanına da çok güzel mesajlar vereceği muhakkaktır. Ne var ki bazı istisnalar dışında bu eserlerin neşredilerek günün insanıyla buluşması sağlanamamıştır. Kültür tarihçilerinden din görevlilerine kadar toplumumuzun her kesiminin yararlanacağı eserlerin neşri âdeta bir zorunluluk arz etmiştir. Bu zorunluluğu gören Türkiye Diyanet Vakfı, milletimizden aldığı imkân ve destekle milletimize hizmet olarak sunma mantığı içinde, hiçbir ayırmı yapmadan gerçekleştirdiği sosyal ve kültürel faaliyetlerin yanına eserlerin neşri de katmıştır. Özgünlükleri muhafaza edilerek tamamen bilimsel metotlar çerçevesinde hazırlanıp yayımlanan bu eserlerin herkes için yararlı olmasını umuyor ve diliyorum. Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU Diyanet İşleri Başkan ve TDV Mütevelli Heyeti Başkanı Alevî-Bektâbî Klasikleri ni yayınlarken Türkiye Diyanet Vakfı, kurulupundan bu yana gerçekleştirdiği yayınlar ve etkinliklerle toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı na destek veren bir kuruluştur. Yüzyıllardır Anadolu da çok farklı kültür, inanış biçimleri ve değerler yapma imkânı bulmuştur. Ülkemizin zengin dinî, fikrî, ahlâkî kültür mirası herkesi hayran bırakacak bir çeşitliliğe ve renkliliğe sahiptir. Ancak bu mirasın ülkemiz insanları tarafından yeterince tanındığı ve entelektüel olarak özümsemişi kolaylıkla söylenemez. İslâm kültürünün Anadolu birikiminin bilimsel ve objektif olarak çıkarılması, araştırma kurumlarının olduğu kadar sosyal ve kültürel hizmet veren sivil teşekküllerin de önde gelen ödevidir. Yaptığımız hareketle Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulumuz Anadolu Halk Klasikleri üst baplıkları bir yayın serisi planlamıştır. Bu seri içine farklı kültür gruplarının klâsikleri başta olmak üzere dinî-ahlâkî dübünce eserleri, sanat ve edebiyat eserleri ile neşredilecektir. \n kabil yayınları aracılığıyla toplumumuzun dinî kültürünün tanıtılması ve bu alandaki bilgi eksikliğinin giderilmesine katkı yapmayı

amaçlamaktadır. Bu suretle toplumun muhtelif katmanları arasındaki kaynaşma ve dayanışmayı güçlendireceğine inanmaktadır. Serimizin bir kategorisini Alevî-Bektâbî Klasikleri oluşturmaktadır. Alevîlik son zamanlarda üzerinde çok durulan dinî sosyal bir fenomen olmasına karşın, bu konuda ciddi bilgi eksikliği olduğu aşikardır. Özgün ve otantik bilgi kaynaklarının neşredilmesiyle bu bilgi eksikliği bir nebze olsun giderilebilecektir. Yayınlarımızın halkımızın ilgisine mazhar olacağına umuyoruz. Prof. Dr. M. Saim YEPREM DİYANET İhtisas Kurulu Üyesi ve TDV Yayın Kurulu Başkanı Alevî-Bektâbî Klasikleri hakkında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 31 Ekim-02 Kasım 2003 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen I. Dinî Yayınlar Kongresi sonucunda bildirgesinde ifade edildiği gibi, toplum katmanları arasında birbirini anlama sorununun giderilebilmesi, barış ve kaynaşmanın, millî birlik ve bütünlüğün sağlanması, doğru ve bilimsel bilgiyle bu konudaki bilgi boşluğunun doldurulması ve külliyemizdeki birliktedir. yapma kültürünün geliştirilmesi açısından Alevî-Bektâbî Klasiklerinin, sahasında uzman ilim adamlarınca neşirlerinin yapılarak dinî-kültürel hayatımıza kazandırılması, izahı gerek duyulmayacak kadar önemlidir. Söz konusu kongre sonrasında Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nun başkanlığında alanın uzman akademisyenlerin ve bir grup Alevî-Bektâbî âlimlerinin katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda Alevî-Bektâbî Klasikleri projesinin toplumsal uzlaşma ve hoşgörü kültürünün geliştirilmesine, Alevî-Bektâbî toplumunun, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan din görevlilerinin ve ilgi duyan insanların bilgi ve kaynak ihtiyaçlarının karşılanması önemli katkılarının olacağı sonucuna varılmıştır. Projenin ilke ve esasları, hangi şekilde ve nasıl bir formatta basılacağı ve proje çalışması grubunun kimlerden oluşacağı belirlenmiştir. Milletimizin birlik ve beraberliği açısından önem taşıyan bu tarihte görevin başımızın koordinatörlüğünde yürütülmesine karar verilmiş olduğundan dolayı mutlu olduğumuza isterim. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve İlahiyat Fakültesi Merkezî Çorum İhtisas Bünyesinde el yazması eserlere ulaştırma ve yayıncı olan Hacı Bektaş evlâdı merhum (Çelebi) Ali Nâki Ulusoy a, (Çelebi) Veliyettin Ulusoy ve (Çelebi) Doğan Ulusoy a, Hacı Bektaş Velî Anadolu Kültür Vakfı Çorum İhtisas Bünyesinde Başkan (Baba) Durmuş Aslan a, Çorum-Dodurga-Mehmet Dede Tekkeköy de ikâmet eden (Dede) Eyüp Öztürk ve (Dede) Hasan Uysal a, Amasya-Gümüşhacıköy de ikâmet eden merhum (Baba) Durmuş Topal ın Hasan Topal a ve Hasan Akdeniz e, ilmi neşirleri yapan değerli bilim insanlarımız Yard. Doç. Dr. Hamiye Duran a, Dr. Ali Öztürk a, Prof. Dr. Abdurrahman Güzel e, Doç. Dr. Muhit Mert e, Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman Özdemir e, Dr. Nurgül Özcan a, Doç. Dr. M. Mahfuz Söylemez e, Araştırma Görevlisi Doğan Kaplan a, Uzman Ceyhan Ünlüer e ve çevirisi yapılan her eseri büyük bir dikkatle okuyarak çeviri metnindeki gerekli düzeltmeleri yapan Prof. Dr. Ali Yılmaz ve Prof. Dr. Mehmet Akkub a, eserlerin tasarımı yapan Yazıevi Yayıncılık Hizmetleri ne ve yayımını gerçekleştiren Türkiye Diyanet Vakfı na teşekkür etmeyi tarihi bir görev addettik. Doç. Dr. Osman EDRİŞ Proje Koordinatörü Yaptığımız bu çalışmada, kültür tarihimizin önemli bir eserini günümüz insanının istifadesine yeniden sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Böylece, Hacı Bektaş-ı Velî'nin mesajının günümüz insanlarına en iyi şekilde ulaşmasını inanıyoruz.

Saygılarımızla.

Prof. Dr. Ali YILMAZ

Prof. Dr. Mehmet AKKUB

Dr. Ali ÖZTÜRK

Ankara - 2006

İçindekiler

Önsöz / 10

Kaynak Kipi: Veliyettin Ulusoy / 12

Giriş / 13

Hacı Bektaş-ı Velî Kimdir? / 13

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Eserleri / 17

1. Kitâbü I-Fevâid / 18

2. Fâtîha Sûresi Tefsiri / 18

3. Hacı Bektaş-ı Velî nin Nasîhatları / 18
4. Besmele Perhi / 19
5. Hacı Bektaş-ı Velî ye Atfedilen Diğەر Bazı Eserler / 19

Makâlât / 19

Makâlât ın Hacı Bektaş Velî ye Aitliði Meselesi / 19

Makâlât ın Nüshaları / 22

Arapça Aslının Nüshaları / 23

Mensur Tercüme Nüshalar / 24

Nüshanın Genel Özellikleri / 26

Makâlât ın Muhtevâsı / 27

Nasıl Bir Çalışma Yapıldı? / 37

Kaynaklar / 39

Orijinal Metin, Transkripsiyon ve Sadeleştirme / 41

Kaynak Kişi:

Veliyettin Hürrem Ulusoy

(Hacı Bektaş Velî evlâdı, Çelebi)

Veliyettin Hürrem Ulusoy 01.02.1942 tarihinde Hacıbektaş ta dünyaya geldi. Babasının adı Feyzullah, annesinin adı Emine Fitnat tır. İlk ve ortaokulu Hacıbektaş ta bitirdi. Liseyi yatılı olarak Kayseri de okudu. Liseyi bitirdikten sonra, yurtdışı sınavları girerek 1962 yılında Almanya ya gitti. Orada mimarlık tahsili yaptıktan sonra, Almanya da beş yıl mimar olarak çalıştı. 1974 yılında Türkiye ye döndü. Askerlik hizmetinden sonra, bir yıl Sosyal Sigortalar Kurumu Yapı İşleri Daire Başkanlığı nda görev yaptı. H. Belediyesi nin teklifi üzerine Hacıbektaş a dönerek, Belediye Fen İşleri Müdürlüğü ne atandı. 2002 yılına kadar bu görevde çalışan Hürrem Ulusoy oradan emekli oldu.

Elinizdeki yazma eser Hacıbektaş tan (Veliyettin Ulusoy un evinden) Urfa Kışas Köyü nden Hamdullah Baba nın (Aykut) babası Ahmet Baba ya emanet edilmiştir. Daha sonra Hamdullah Baba eseri tekrar Veliyettin Ulusoy a iade etmiştir.

Giriş

Hacı Bektaş-ı Velî kimdir?

Kültür tarihimizin büyük mütefekkir ve müripdilerinden biri de hiç püphesiz Hacı Bektaş-ı Velî dir. O, Anadolu nun Türkleşmesinde Müslümanlaşmasında önemli rolü olmuş bir kahraman ve manevî bir önderdir. Bu büyük insanın kendi hayatından itibaren her bir çok takipçisi olmuş ve bağılıları bulunmuştur. Günümüzde de kendisini ona bağlı hissedene ve sevgi besleyen birçok kimse ve topluluk vardır. Ona olan bağlılık, canlılığı hâlen devam ettiren ve Bektaşîlik diye kendi adına izâfe edilen bir tarikatın doğuşu sebeptir.

Bu büyük zâtın hayatının bütün safhalarıyla ilgili yeterli bilgi olmadığı gibi, kimliği, dîni ve kültürel hayatımızdaki yeri, görüp ve hususunda değerlendirmeler ve görüşler ileri sürülmektedir.

Gelibolulu Mustafa Âlî onun asıl adının Muhammed olduğunu belirtir. Ancak o Bektaş adıyla pöhret bulunmuştur. Makâlât ta ve ilgili bilgilerden onun bizzat hacca gittiği sonucu çıkarılabilirse de, kaynaklarda bunu doğrulayacak kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak hakkındaki menkabelerde onun bir şekilde hacca gittiğine dair rivâyetler vardır. Hacı ismi buraya dayanıyor olmalı. Tasavvufi kimliğinin ifadesi olarak da Velî denilmiştir.

Bazı kaynaklarda onun baba ismi Seyyid Muhammed b. Yâbrâhim b. Mûsâ veya Yâbrâhim b. Mûsâ şeklinde geçmektedir. Hacı soyunun Hz. Ali ye dayandığı da kabul edilir. Bunu tarihen isbatlamak mümkün değildir. Ancak onun geldiği yer olan Horasan bölgesinin daha ilk hicri asırda Müslümanlar tarafından fethedilmiş olması ve özellikle Emevîler döneminde Hz. Ali taraftarlarının buralara gelip yerleştikleri göz önünde bulundurulunca bunun ihtimal dâhilinde olduğu düşünülebilir.

Hacı Bektaş-ı Velî nin ne zaman doğduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Âlî onu Orhan Gâzî devri5; Taşköprü-zâde de, I. Murad dönemi âlimleri arasında anlatırlar. Velâyet-nâme de onunla birlikte adı anılan Mevlânâ (603-672/1207-1273), Seyyid Mahmûd-ı Hayrî (ö. 667/1268), Nûreddîn b. Caca, Hacım Sultan gibi isimler, hep XIII. yüzyılda yaşamış oldukları bilinen kimselerdir. Eflâkî Dede (ö. Konya, 1360) tarafından 755/1354 yılında yazılmış olan Menâkıbü l-Ârifîn de onun, 1207-1273 yılları arasında yaşamış olduğunu aynı dönemde yapıldığı ve bazı hususları hatırlatmak için Hacı Bektaş-ı Velî nin ona dervişlerini gönderdiği anlatılmaktadır. tarihi göz önünde bulundurulursa, onun XIII. Yüzyılda yaşamış olduğunu kabul etmek mümkün olmaktadır. Bu durumda Orhan ve I. Murad devirleri âlimlerinden olduğu bilgisi yanlış kabul edilmelidir.

Sonraki asırlara ait kaynaklarda 646/1248 de doğduğu yazılmış ise de bunların kesinliği kanıtlanamamıştır. Oradan geldiği bir göze göre doğum yeri Horasan bölgesidir. Daha sonra da Anadolu ya gelip yerleşmiştir. Âpıkpa-zâde onun bu gelişini ve yerleşmesini anlatır:

Hacı Bektaş kim, Horasan dan kalkdı bir kardeşi dahi vardı, Mentep derlerdi. Bile kalkdılar geldiler; doğru Sivas a geldiler ve ondan Baba İlyas a geldiler ve ondan Kırşehir e vardılar ve ondan Kayseri ye geldiler. Kayseri den kardeşi Mentep yine Sivas a vardı; onda eceli mukaddermiş, anı pehîd ettiler, bunların kıssası çoktur, cemîisine ilim yetmiştir, bilmişimdir. Hacı Bektaş, Kayseri den Karayol a (Sulucakarahöyük e) geldi. Pimdi mezâr-ı perîfi ondadır.

Hacı Bektaş-ı Velî nin Anadolu ya gelip serüveni ile ilgili en derli toplu bilgi, Âpıkpa-zâde tarafından verilen bu bilgidir. Bu gelip hangi tarihte olduğu belli değildir. Ancak onun, Âpıkpa-zâde tarafından Karayol olarak adlandırılan, ancak o zamanlarda da çok Sulucakarahöyük diye bilinen bugünkü Hacıbektaş a yerleştiği, orada yapıldığı ve vefat ettiği bellidir. Onun aynı yerde vefat olduğu hususunda da bir tereddüt yoktur. Ancak hangi tarihte vefat ettiğine dair tarihî kaynaklarda farklı bilgiler vardır. Tıbyânü Vesâil adlı esere göre o, 646/1248 de doğmuş, 680/1281 de Anadolu ya gelmiş ve 738/1337-38 de vefat etmiştir. Başka bir kaynağa göre doğum ve ölüm tarihlerini aynı verirken, Anadolu ya gelip tarihini 660/1262 olarak verir; bir başkası da ölüm tarihini 723/1323 olarak gösterir.

Kaynaklardaki bu farklı tarihlerden birini tercih edebilmemiz için yeterli kanıtımız yoktur. Zâten, Hacı Bektaş-ı Velî ve onun Mağusa üzerine doçentlik çalışması yapılmış bulunan M. Esad Coşan ın bulduğu bazı kayıtlar bu konuyu açıklayıcı kavuşturmuş sayılabilecek araştırmaları esnasında bulduğu Kırşehir de Peyh Süleyman b. Hüseyin el-Mevlevî b. Pemseddîn adlı kişi tarafından kurulmuş tekkesinin vakfiyesinde, "...fî nâhiyeti l-Hâcc Bektaş kuddise sırruhû... ve ... ve t-tahrîru fî evâli pehri Muharremmi l-harâm min [ilâ] seneti seb in ve tis îne ve sitte-mie... yazılmıştır. Buradaki tarih 697/(1297) yılı Muharrem ayının ilk günleridir ve burada Hacı Bektaş-ı Velî için ... kuddise sırruhû... ibâresi kullanılmıştır. Kendi bölgesinde 697/1297 yılında kurulmuş bir vakfın kayıtlarında bu ibare kullanılması, bu tarihte onun ölmüş olduğunun bilindiğini gösterir.

Hacıbektaş İlçesi Halk Kütüphanesi nde bulunan bir elyazması üzerindeki Hacı Bektaş-ı Velî ile ilgili bir kayıtta böyle denmekle beraber Hazîne-i celîleden şeref-vürûd olan tomâr-ı kebîrde muharrer olduğu üzere târîh-i velâdet-i perîfleri 606/(1209) olarak müddet-i hayatı almış üç olmağa 669/(1270) senesi vefât-ı perîfleri muharrer olduğundan ipbu mahalle tahrîr olundu.

Bu kayıt 1297 tarihli vakfiyedeki bilgiyi teyid etmektedir. Bu kaydın ne zaman yazıldığı belli olmamakla beraber, yazılan bilgilerin kaynağı, Hazîne-i celîleden şeref-vürûd olan tomâr-ı kebîrde muharrer olduğu üzere... denilerek belirtildiğine göre kesin bilgi olarak kabul edilmeye uygundur. Bu durumda onun doğum tarihinin 606/1209, ölüm tarihinin de 669/1270 olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır.

Hacı Bektaş-ı Velî nin yerleştiği Sulucakarahöyük te vefat ettiğinde bir püphe yoktur. Oranın bu ismi sonradan unutulmuş, yapıldığı vefatından sonra defnedildiği yer olması hasebiyle onun adına izâfeten Hacıbektaş adının almasıdır. Burası bu anda Nevşehir Hacıbektaş ilçesinin de merkezidir ve Hacı Bektaş-ı Velî nin türbesi burada bulunmaktadır.

Hacı Bektaş-ı Velî nin hayatıyla ilgili olarak tarihî kaynaklardaki bilgiler bunlardır. Bu kaynaklarda onun Sulucakarahöyük e yerleştikten sonraki hayatı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Onun buradaki hayatı ile ilgili rivayetleri ancak menâkıb-nâmelerde görebilmekteyiz; bunların babında da kendi adına izâfe edilmiş bir menâkıb-nâme gelmektedir. Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî bilinen bu eserin elyazması birçok nüshası bulunmaktadır. Ayrıca biri Sefer Aytekin (Velâyet-nâme-i Hacı Bektaş-ı Velî, I-II, En Basımevi, Ankara 1956), diğeri Abdülbaki Gölpınarlı (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî - Velâyetnâme, Ynkılap Kitabevi, olmak üzere iki kere bugünkü harflerle neşredilmiştir.

Bu Velâyet-nâme benzeri başka menâkıb-nâmelerde ve başka kaynaklarda onunla ilgili menkabeler anlatılmakta ise de, Hacı Bektaş-ı Velî nin menkabevi hayatını en geniş şekliyle bu eser vermektedir. Buna göre o, Hz. Ali nin soyundan gelmektedir; babası, 6. İmam Mûsâ Kâzım ın torunlarından, Horasan hükümdarı İbrâhîm-i Sâni es-Seyyid Muhammed; annesi de, Nîpâbûr Peyh Ahmed in kızı Hâtem (veya Hatme) Hatun dur; Nîpâbûr da doğmuş; orada, Ahmed-i Yesevî nin talebesi ve halîfesi olan L Perende den ders almış ve onun tarafından yetiştirilmiştir. Bu menkabelerde onun Ahmed-i Yesevî ile görüştüğü, icâzetini aldığı onun tarafından irpâd için Anadolu ya gönderildiği de anlatılır. Sulucakarahöyük e geldikten sonra burada birçok derviş ve halîfe yetiştirdiği, bunları irpâd görevi ile çepitli yerlere yolladığı anlatılırken, Hacı Bektaş ın onlarla aralarında geçen menkabe formu olay anlatılmaktadır. Bu olaylar onun sevenleri tarafından nasıl algılandığını gösteren olaganüstü özellikler de taşımaktadır.

Menkabelere göre Hacı Bektaş-ı Velî nin münâsebeti olan ve görüştüğü kişiler bunlardır: Kutbeddin Haydar, Hacım Sultan, Ak Saltık, Karaca Ahmed, Tapduk Emre, Yunus Emre, Seyyid Mahmud-ı Hayranî, Osmancık (Osman Gazi kastediliyor olmalı), Alâeddin Keykubad, Ahî Evran ve Kırşehir emiri Nureddin b. Caca.

Velâyet-nâme de anlatılanlardan anlaşıldığı haliyle Hacı Bektaş-ı Velî nin Kırşehir le alakası çok olmuştur. Görüştüğü kimseler çevresine mensup kişilerin de olması ve özellikle ahî kültürünün piri sayılan Ahî Evran ın yer alması, onu fütüvvet teşkilâtı ve ile de irtibatlandırılmıştır. Zaten fütüvvet teşkilâtının, onun asıl memleketi olan Horasan bölgesinde Nîpâbûr a dayanması, o çe önceden de irtibatlı olma sonucunu çıkarmamıza yardım eder. Bu bakımdan Bektaşilikte tarîkata girip ayini sırasında uygulanmış örne, kupa bağlama, aynı kâseden perbet içme adetleriyle, kıyâfetler, âyinlerde okunan duâlar, ahilikle büyük benzerlikler arz etmektedir.

Hacı Bektaş-ı Velî, Osmanlı Devleti nde Yeniçeri ocağının da piri kabul edilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Osmanlı Devleti daha sonra Yeniçeri ocağının kuruluşu sırasında o vefat etmiştir. Orhan Gazi ve I. Murad zamanları âlimlerinden olduğu yönünde görüşlerin kabulü mümkün görünmemektedir. Bu durumda Yeniçeri ocağının piri kabul edilmesinin neye dayandığı sorusu aklara gelmektedir. Bu şekilde kabul edilmesinin en başta gelen sebebi, onun, Osmanlı topraklarında, büyük bir şahsiyet olarak pöhret bulması olmalıdır. Bu pöhreti yanında, Kara Rüstem, Seyyid Ali Sultan, Gazi Evrenos, Abdal Mûsâ gibi ilk Osmanlı fetihlerine katılan ve Yeniçeri teşkilâtının kurulmasını sağlayan kişilerin Ahilik, gâzilik ve Hacı Bektaş ın ismi etrafında olupmuş tasavvut irtibatlı olmaları da bunu sağlamıştır.

Hacı Bektaş-ı Velî nin, Amasya dolaylarında Babâiler isyanı başlatan Baba İlyas-ı Horasanî nin halîfesi olduğu da ileri sürülmüştür. Dede de onun, Baba Rasûlün has halîfesi olduğunu ileri sürer. Baba Rasûl den kimin kastedildiği tam olarak belli değildir. Ancak, Baba İlyas ın halifelerinden olup, onun adına bir isyan başlatmış, fakat başarısız olarak 638/1240 ta isyanın bastırılmasında öldürülmüş olan Baba İshak olduğunu söyleyenler vardır.

Ebu İ-Ferec el-Vâsıtî, Hacı Bektaş-ı Velî için verdiği bir silsilede onu doğrudan Ahmed-i Yesevî ye bağlayarak göstermektedir. Bunun bir bağlantı olması, Ahmed-i Yesevî nin, ondan yaklaşık bir asır önce vefat etmiş bulunması sebebiyle mümkün değildir. Ya aradaki isimler atlanmıştır, o durumda kimler olduğu sorusunun cevabı yoktur; ya da manevî bir bağ olarak kabul edilmiştir. Bu eserin yazarı olan el-Vâsıtî, 647-744/1275-1343 yılları arasında yaşamıştır. Bu dönem Hacı Bektaş-ı Velî nin yaşadığı döneme ya verdiği bilgiler gerçeği yansıtmıyor olabilir.

Hacı Bektaş-ı Velî nin Eserleri

Hacı Bektaş-ı Velî ye çepitli eserler isnâd edilmektedir. Bu eserlerin bir kısmı sadece isim olarak zikredildiği halde kendileri bulunamamıştır. Makâlât üzerinde ayrıca ve özel olarak duracağımız için diğer eserler hakkında kısa bilgiler vermek istiyoruz.

1. Kitâbü İ-Fevâid.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, 55 no. da kayıtlı bu eserin babında Hacı Bektaş-ı Velî ye ait olduğu tarafından yazıldığı ve Fevâid isminin onun tarafından verildiği belirtilmekte, ancak eserin muhtevâsı üçüncü bir şahıs ağıyla anlatılmaktadır.

M. Fuat Köprülü, 1922 de yazdığı bir makalede, bu Farsça eserin iki nüshasını gördüğünü belirtmiş, ancak nerede oldukları ve

hakkýnda bilgi vermemiştir. Abdlbaki Glpýnarlý, Ýstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ndeki nüshanýn yanýnda baþka bir nshad bahsetmekte, ancak nerede olduđu ve özellikleri hakkýnda bilgi vermemektedir.

Bu Ýstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshasý Türkçe ye tercüme edilmip ve yayýmlanmýptýr. Muhtevâsý Makâlât la benzerlikle Ancak, eldeki bu nüshada, Hacý Bektaþ-ý Velî den sonra yaþamýþ bazý kimselerin de sözleri yer almaktadır. Gerçekten Hacý B Velî ye ait olan bu esere sonradan müstensihler tarafýndan bazý ilâveler yapýlmýþ olmalýdýr.

2. Fâtiha Sresi Tefsiri

M. Fuat Köprülü, Baha Said Bey in kendisine, yanan Tire Kütüphanesi nde Hacý Bektaþ-ý Velî ye ait bir Fâtiha Sresi Tefsiri oldu söylediđini nakleder.

3. Hacý Bektaþ-ý Velî nin Nasîhatlarý

Hacýbektaþ Ýle Halk Kütüphanesi nde 29 no.da kayýtlý bir mecmuada, Dedemođlu isimli birisi tarafýndan yazýlmýþ Akaîd-i Tar bir risâlenin arkasýnda, Hacý Bektaþ ın Emânetleri baþlýđý altýnda bazý nasîhatlar ve tavsiyeler yazýlmýptýr. Ayrýca Ýstanbul Kütüphanesi 891 no.da kayýtlý bir mecmua içinde eksik bir Hacý Bektaþ Nasâihý bulunduğundadır.

4. Besmele Þerhi

Manisa Ýl Halk Kütüphanesi nde 3536 no.da, Kitâb-ý Tefsîr-i Besmele Maa Makâlât-ý Hâcý Bektaþ Rahmetu llâh yazýlý bir risâ 827/1423 senesinde Cafer b. Hasan tarafýndan istinsâh edilmiþ olan 30 varaklýk bu risâle, Rþt Þardađ tarafýndan, günümüz c çevrilerek yayýmlanmýptýr (Hacý Bektaþ Velî, Besmele Tefsiri (Tefsîr-i Besmele), Kültür Bakanlýđý Yayýnlarý, Ankara 1993). Ay Doç. Dr. Hamiye Duran ın hazýrladýđý metin ve sâdeleþtirme bir arada Türkiye Diyanet Vakfý tarafýndan basýlmýptýr.

5. Hacý Bektaþ-ý Velî ye Atfedilen Diđer Bazý Eserler

Abdlbaki Glpýnarlý, Hacý Bektaþ-ý Velî ye ait olduđunu bildirdiđi bazý eserlerden bahseder. Ona göre, Hacý Bektaþ-ý Velî nin bir þathiyyesi vardýr; bunu 1680 yýlýnda Enverî mahlaslý Hurûfî ve Nakþî bir yazar, manzum ve mensûr olarak þerhetmiþtir, ancak o, ne þathiyyenin, ne de Tuhfetü s-Sâlikîn isimli þerhin bulunduđu yeri söylememektedir. Bu bakýmdan böyle bir þathiyyenin varlýđý yazýlý olarak bilinmemektedir.

Yine Abdlbaki Glpýnarlý, Darü l-Fünûn (Ýstanbul Üniversitesi) Edebiyat Fakültesi reîsü l-mderrisini Mahmut Bey Baba ya ait bir mecmuada Hacý Bektaþ-ý Velî ye ait bir Hadîs-i Erbaîn Þerhi gördüđünü ve kendisinin de bunu istinsah ettiđini yazar.

Makâlât

Makâlât ın Hacý Bektaþý Velî ye Aitliđi Meselesi:

Hacý Bektaþ-ý Velî nin en önemli eseri Makâlât týr. Ancak bazan onun Hacý Bektaþ-ý Velî ye ait olup olmadýđý hususunda tartý ve zihinler bulandýrýlýr. Hatta Hacý Bektaþ-ý Velî ye bakýþ bazan onun Makâlât ın olup olmadýđýný kabul veya redde göre de bakýmdan, önce bu meseleyi aýklýđa kavuþturmak gerekir.

Bu alıþmanın ikinci kýsmanda Makâlât metni ve onun günümüz Türkçesine evrilmiþ þekli vardýr. Metnin baþý þöyledir:

Hâzihi Makâlât-ý Þerif-i Hazret-i Hünkâr Hacý Bektâþ-ý Velî Kaddesallâhu sýrrahu l-azîz

Bismi llâhi r-rahmâni r-rahîm ve rahmetu llâhi te âlâ. Þkr  minnet  sipâs ol Tangrý tebâreke ve te âlâ hazretine olsun kim biz b yokdan var eyledi ve dahi bizlere î mân ve Ýslâm rzý kýldý ve dahi cümle mahlûkâtun rýzklarýn malûm ve maksûm kýldý.

Ve dahi selâm ve salavât ol peygamberler ulusýna ve mürseller serverine olsun kim dükeli âlemi anun dostluđýna yaratdý ve dahi hazret-i Resûlün âline, evlâdýna ve ashablarýna olsun kim yigrek kavmlerdür ve arý ehillerdür ve selleme teslîmen kesîran ve he ol pâdipâh-ý âlem Tangrý Ýslâm ehlinün ol mu teber ruhlarýn âhiretde merhûm ve mađfûr kýldý.

n selâm ve salât ol Resûlu llâh Hazretine ve âline oldukdan sonra ol esrâr sözlü ve kelecisi tuzlu ve latîf sözlü ve güler yüzlü v

ve peri at suyý ve tertîb-i ma rifet ve genc-i hakikat ve makâm ehli sevmedi cehli ve sâhib-i genc-i ulûm o kutb-ý ma lûm Sultân H Bektâpiyyü l-Horasânî Kaddesa llâhu sýrrahu l-azîz ol dîn çýrâðý î mân nurýnun yaðý ve erenlerün turaðý böyle beyân kýlur kim.

Bu giriþi hamdele ve salvele kýmýný dýþaryda tutarak inceleyecek olursak þu sonuçlarý çýkarabiliriz:

Hâzihi Makâlât-ý Þerîf-i Hazret-i Hünkâr Hacý Bektâþ-ý Velî Kaddesallâhu sýrrahu l-azîz kýmý baþlýktýr. Bu baþlýk bir müsten olabilir; o bakýmdan her zaman bir eserin kime ait olduðunun birinci dereceden delili deðildir. Ancak rast gele de yazýlamayacaðý için, eðer baþka bir kanýt yoksa o zaman kullanýlabilir. Bizim esas üzerinde durmak istediðimiz kýmý, hamdele salveleden sonraki þu kýmýmdýr:

Çün selâm ve salât ol Resûlu llâh Hazretine ve âline oldukdan sonra ol esrâr sözlü ve kelecisi tuzlu ve latîf sözlü ve güler yüzlü v ve peri at soyý ve tertîb-i ma rifet ve genc-i hakikat ve makâm ehli sevmedi cehli ve sâhib-i genc-i ulûm o kutb-ý ma lûm Sultân H Bektâpiyyü l-Horasânî Kaddesa llâhu sýrrahu l-azîz ol dîn çýrâðý î mân nurýnun yaðý ve erenlerün turaðý böyle beyân kýlur kim.

Klasik eserlerimizdeki bu tür girişler þu dört amaçla yazýlýr:

1. Bazan müellif bizzat kendisi, eserin müellifinin kim olduðunun bilinmesi için ismini yazar. Ancak bu gibi hallerde müellif kendisini tanıtırken mutlaka tevâzu ifade eden sýfatlar kullanýr. Burada hep medhedici ifâdeler kullanýldýðýna göre, yukarıdaki ifâdelerin bizzat müellif tarafýndan yazýlmadýðý bellidir.
2. Eseri müellif bizzat kendisi kaleme almamýþ; yanýnda bulunan birisi tarafýndan onun anlattýklarý veya söyledikleri kaydedilerek derlenmiþ ve bir kitap haline getirilmiþtir. Baþýna da yukarıda olduðu gibi, o bilgilerin asýl sahibi olan ve eserin kendisine izâfe edildiði kipiye öðücü sýfatlar yazýlarak isim belirtilir, ondan sonra asýl konuya geçilir.
3. Müstensihler, esas aldýklarý nüshanýn baþýnda müellifin isminin bulunmadýðý hallerde; ya da bulunsa bile, ona hürmeten bir sýfatlarla, esenin müellifinin kim olduðunu bildirmek için bu tür ifâdeler yazabilirler.
4. Eser tercüme veya þerh ise, mütercim veya pârihler, eserin aslýnýn kime ait olduðunu bu tür cümlelerle belirttikten sonra eseri kýmýna geçerler.

Kaydettiðimiz metin bu son üç þekilden biriyle ilgilidir. Makâlât ын aslýnýn Arapça olduðu bilindiðine göre, tercüme eden tarafýnda aslýnýn kime ait olduðunu bildirmek için yazýlmýþtýr. Burada, ...Makâlât ýssý... (Makâlât sahibi) denildikten sonra, öðücü birçok arkasýndan ismi, ...Sultân Hacý Bektâþiye l-Horasânî... þeklinde anýlmaktadır.

Elbette Makâlât ын bizzat Hacý Bektâþ-ý Velî tarafýndan kaleme alýndýðýnýn canlý pâhidini veya kesin delilini bulmak mümkün o birçok eski kaynak için de söz konusudur. Böyle bir eserin kime ait olduðu genellikle baþýndaki veya herhangi bir yerindeki nisbe sâyesinde tesbit edilir. Bu, Makâlât için de söz konusudur. Ayný ifâdelerle baþlayan manzum ve çok sayýda mensur tercümesinin elyazması nüshası bulunan bir eserin, gerçek olmadýðý halde, sýrf þöhretinden istifade edilmek üzere birine izâfe edilerek yazýl düþünmek mümkün deðildir. Böyle bir düþünce, eski dönemlere ait oldukça deðerli birçok kaynak için de ayný mülahazalarý öne kýlar. Birçok nüshası bulunan tercümenin, bu nüshaların istinsahý sýrasýnda hiç tereddüt edilmeden kendisine izâfe edilmiþ olm Makâlât ын aslýnýn Hacý Bektâþ-ý Velî ye ait olduðunun o devirlerde bilindiði anlaþýlýr.

Ayrýca, Hacý Bektâþ-ý Velî nin hayatý ve çepitli yönleriyle ilgili en önemli kaynaklardan birisi olarak kabul edilen menâkıb-nâme isimli birisinden bahsedilirken þöyle denilmektedir:

... Saîd küçücük bir çocuk hâlinde kazanýn içinde belirdi. Gene kapaðý örttüler, kırk gün sonra açýlar, gördüler ki, Saîd, eskisi g oturmakta. Saîd i kazandan çýkardýlar. Saîd bundan sonra hoþ bir hâle büründü, Hünkâr ын Makâlât ынý Türkçe ye çevirdi.

Menâkıb-nâmeler, konusu olan kipi ile ilgili olarak onun baðlýklarý ve sevenleri arasýnda bilinen ve hayatýyla ilgili hususların söz anlatýmdan, yazýya geçmiþ hâlidir. Bu anlatýlandan anlaþýlmaktadır ki, Menâkıb-ý Hacý Bektâþ-ý Velî kaleme alýndýðýnda Ha Makâlât isimli bir eserin bulunduðu bilinmektedir. Üstelik Türkçe ye tercüme edildiðinden bahsedildiðine ve tercümesinin birçok nüshasýnýn bulunduðu bilindiðine göre, artýk onun Makâlât isimli bir eserin bulunmadýðýný, mevcut eserin baþkasý tarafýndan izâfe edildiðini iddia etmek mümkün olmaz.

Yukarıdaki alýntýda bahsedilen Saîd in Menâkıb-ý Hacý Bektâþ-ý Velî de adý çok geçen Molla Sa deddîn olduðu kabul edilir. S olarak olarak da anýlýr. Yunus tarzýnda þiirleri vardýr. Tercüme ettiði Makâlât metninin içinde bazı kendi þiirlerini de koyduðu me incelendiðinde görülmektedir. O, önce Hacý Bektâþ-ý Velî ye, sonra Hacým Sultan a intisâb etmiþtir. Tercümeyi Saîd isimli bu kipi olmalıydýr.

Makâlât ын Nüshaları

Yukarıda da bahsedildiði gibi, Makâlât ын aslýnýn Arapça olduðu bilinmektedir. Menâkıb-ý Hacý Bektâþ-ý Velî den yaptýðýmız isimli birisiyle ilgili menkabe anlatýlýrken, &Hünkâr ын Makâlât ынý Türkçe ye çevirdi denilmektedir. Bu da Hacý Bektâþ menâkıb

kaleme alýndýdý XIV. Yüzyýlda, Makâlât ýn Hacý Bektaþ-ý Velî ye ait Arapça bir eser olduðunun ve Türkçeye tercüme edildiðini gösterir. Manzum tercümesini yapan Hatiboðlu Muhammed de eserinin babýnda bu gerçeði þöyle belirtmektedir:

Sekiz yüz ikinci yýlda iy yâr (m. 1409)

Muharrem âhirindeydi bu güftâr

Tamâm oldu bu sözün aslý ma lûm

Arapça nesriken okýndý manzûm

Velîkin ma nâ taðýr olmadý hiç

Maânî kanda varsa olmadý pîç

Zâten mevcut nüshalar da bu gerçeði teyîd etmektedir.

Arapça Aslýnýn Nüshalary

Coþan, önce Makâlât ýn manzum tercümesi üzerine doktora tezi hazýrlamýþ, daha sonra da mensur tercümesinin çepitli nüshala edisyon-kritik yaparak doçentlik tezi hazýrlamýþtır. Yayýmlanmýþ olan bu ikinci çalýþmanýn giriþinde Arapça nüshalar tanýtýlmýþ Arapça aslýn iki nüshasý vardýr:

a. M. Esad Coþan ýn Özel Kütüphanesindeki Nüsha:

Ýçinde yirmi iki risâlenin bulunduðu 16,4 x 22,5 cm. ebadýndaki bir mecmuanýn on yedinci risâlesi olan (188b - 192b) bu nüsha eksiktir. Mecmuadaki baþka risâlelerin sonlarýnda 1113/(1701) ile 1117/(1705) arasýnda deðipen ferað kayýtlarý ve Yasin adý almaktadýr. Buradan bu nüshanýn bu tarihler arasýnda Yasin isimli birisi tarafýndan istinsah edildiði anlaýlmaktadýr.

Nüshanýn babýnda Kitâbü l-Makâmât ismi kayýtlýdýr ve dört kapý ile bunlarýn onardan kýrk makâmýný anlatmaktadýr.

b. Ýstanbul Süleymaniye Kütüphanesi,

Denizli Bölümü 393/4 no.da Kayýtlý Nüsha:

Babýnda Ebu l-Leys tefsirinin Besmele tefsiriyle ilgili kýsmý bulunan bir mecmuanýn dördüncü risâlesidir (104 - 131. varaklar arasýnda). Ferað kaydýna göre Bu nüsha 913/1508 senesinde Uzun Fakih b. Hasan tarafýndan yazýlmýþtır.

Bu ana kadar Makâlât ýn Arapça baþka bir nüshasý bulunamamýþtır. Bu nüshalarýn biri tam deðil, biri de saðlýklý bir metin deðil, raðmen bu durum, Hacý Bektaþ-ý Velî nin aslý Arapça olan Makâlât ýnýn olduðu gerçeðini ortadan kaldýrmaz. Çünkü onun Türkçeye yazýlmasý nüshalarý epeyce çoktur.

Mensur Tercüme Nüshalar

Yukarýda Saîd isimli birisinin Hacý Bektaþ ýn Arapça Makâlât ýný Türkçeye tercüme ettiðinin bilindiðini anlatmýþtýk. Ýpte bu tercüme kütüphanelerinde çepitli nüshalarý vardýr. Bu nüshalarý kýsaca tanýyalým:

a. Manisa Ýl Halk Kütüphanesi, 3536 no.da kayýtlý nüsha:

14 x 20,8 cm. ebadýndaki bir mecmua için, 58 87. varaklar arasýndaki bu nüsha, Cafer b. Hasan tarafýndan Rabîulevvel 827/(Pubat 1424) tarihinde istinsah edilmiþtir. Bu nüshada dikkatsizlikler ve atlamalar vardýr.

b. Ankara Adnan Ötüken Ýl Halk Kütüphanesi,

Eski Eserler Bölümü, 355 no.da kayýtlý nüsha:

20 x 30,2 cm. ebadýndaki bir mecmua içindeki bu nüsha, 1 32 varaklar arasýndadýr. Muhammed b. Ýshak isimli müstensih tarafýndan okunaklý ve harekeli nesih yazý ile yazýlmýþtýr. Bazý istinsah hatalarý bulunsa da, dil özellikleri deðipmemiþtir. Ýnsan tarihi belli deðildir, ancak XVI. Yüzyýla ait olduðu tahmin edilmektedir.

c. Ýstanbul Süleymaniye Kütüphanesi,

Lâleli Bölümü, 1500 no.da kayýtlý nüsha:

15 x 21,1 cm. ebadýndaki bu nüsha 56 varaktýr. Harekeli nesih yazý ile yazýlmýþtýr. Bazý dil özellikleri bozulmuþ ise de tamdýr. 977/(Temmuz 1569) de istinsah edilmiþtir, ancak müstensihi belli deðildir. Sonunda Farsça Hacý Bektaþ Velâyetnâmesi nden bahsetmektedir.

d. Ýstanbul Süleymaniye Kütüphanesi,

Hacý Mahmud Efendi Bölümü, 2856 no.da kayýtlý nüsha:

14,5 x 19,5 cm. ebadýndaki bu nüsha 76 varaktýr. Harekeli nesih yazý ile yazýlmýþtýr. Dil özellikleri muhafaza edilmiþtir. Müsten ve istinsah tarihi belli deðildir, ancak XVI. Yüzyýl baplarýnda yazýldýðý tahmin edilmektedir.

e. Ýstanbul Süleymaniye Kütüphanesi,

Uþþâkî Bölümü, 16 no.da kayýtlý nüsha:

7 x 13 cm. ebadýndaki bir mecmua içinde, 136 164. varaklar arasýndadýr. Harekeli okunaklý nesih yazý ile yazýlmýþtýr. Dil öz çok az deðipmiþ olmakla beraber, atlamalar vardýr.

f. Ýstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 867 no.da kayýtlý nüsha:

11,7 x 17 cm. ebadýnda tamir görmüþ yeni bir cilt içinde, harekesiz düzgün bir nesih yazý ile yazýlmýþtýr. Sonu eksiktir, ancak m kýsým konularýn sýralanýþý bakýmýndan düzenlidir. Müstensihi belli deðildir. XVIII. Yüzyýlda yazýldýðý tahmin edilmektedir. Dið göre daha geç yazýlmýþtýr; dil özellikleri kaybolmuþtur.

g. Ýstanbul Süleymaniye Kütüphanesi,

Hacý Mahmud Efendi Bölümü, 2569 no.da kayýtlý nüsha:

17,5 x 24,3 cm. ebadýndaki bu nüsha 53 varaktýr. Ýri, harekesiz, bozuk bir nesih yazý ile yazýlmýþtýr. Sonunda Rebîulevvel 1250/(Temmuz 1854) kaydý vardýr. Bunun, nüshanýn istinsah tarihi olmasý muhtemeldir.

h. Ýstanbul Üniversitesi Kütüphanesi,

TY 6400 no.da kayýtlý nüsha:

15,5 x 22,9 cm. ebadýnda bir cilt içinde harekesiz nesih yazý ile yazýlmýþtýr. Bu nüsha metin bakýmýndan tamdýr. Müstensihi v istinsah tarihi belli deðildir.

M. Esad Coşan, bu nüshaları karpılaptıyarak edisyon-kritikli bir metin ortaya çykarmyptır. Doçentlik tezi olarak yapılan bu çalyıp sonra aynen yayımlanmyptır. Hüseyin Özbay, Sayın Coşan ın bu metnini günümüz Türkçesine çevirmiş ve yayımlamıyptır. Dr. Abdurrahman Güzel, M. Esad Coşan tarafından hazırlanan metin ile, Hüseyin Özbay tarafından yapılandan yararlanarak yeni sâdeleştirilmiş metni aynı sayfada olacak şekilde tekrar yayımlamıyptır.

Makâlât ın başka nüshaları da vardır. Ancak bu nüshalar ya çok eksik, ya da metni çok bozuktur. Ayrıca Makâlât, Ali Ulvi Baba tarafından 1925 te Osmanlı Dönemi alfabesiyle yayımlanmyptır.

Bunların dıpynda Hacıbektaş ilçesinde yaşayan Hacı Bektaş-ı Veli evlatlarından Veliyyettin Ulusoy un husûsi kütüphanesinde Mecmûatü r-resâil içinde bulunan bir Makâlât tercümesi nüshası daha mevcuttur.

Bu Mecmûatü r-resâil in içerisinde ilave bazı küçük parçaları bir kenara bırakacak olursak sekiz adet risale bulunmaktadır. İlk Hacı Bektaş-ı Veli ye ait Makâlât tercümesidir. Müteakiben Kaygusuz Abdal ın Dil-gupâ, Gülistân, Saray-nâme isimli eserleri ve mesnevisi yer almaktadır. Mecmuadaki son risale ise Nâsır-ı Husrev in Saadet-nâme isimli mesnevîsinin aynı isimle genişletilmiş manzum çevirisidir. Bu risalelerin dıpynda Kaygusuz Abdal bahta olmak üzere, Nesimî (ö. 821/1418), Hatâî (ö. 1524), Niyazî (ö.1105/1694) gibi pairlerin bazı piirleri, kırk hadis ve kâşisel notlar yer almaktadır. Bu mecmua içindeki risâlelerin Hacıbektaş Dergâhı nda okunan risâleleler olduğu kabul edilmektedir.

Elinizdeki bu kitap bu nüsha esas alınıarak hazırlanmyptır.

Nüshanın Genel Özellikleri:

Cilt özellikleri: Cönk biçiminde ciltlenmiş kahverengi deri cilt. Birazesi sağlam olup sırtında kurt yarıkları bulunmaktadır.

Kağıt: Ahırly kalın kağıt, genel olarak kırmızı mürekkeple cedveli, aralarda bazı varaklar siyah mürekkeple cedvellidir.

Yazı: Nesih, bazı risalelerde harekeli. Konu baplıkları, ayet ve hadislerde kırmızı mürekkep kullanılmıyptır.

Yaprak (varak) sayısı: 209 (1b-209b). Yaprak sonlarında tâkibiyye mevcut olmakla birlikte yaprak numarası yoktur. Mecmuanın yaprak numaralandırılması tarafımızdan yapılmıyptır.

Ölçüleri: 190mmX118 mm (160mmX85/95mm).

Satır sayısı: 23 (satır sayısı ortalama olup aynı risalelerde dahi değişiklik göstermektedir.)

İlk risâle Hacı Bektaş-ı Velî nin Makâlât nının tercümesidir:

Hâzihî Makâlât-ı Berîf-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî Kaddesa İlâhu l-azîz baplığını tapmaktadır.

Mecmuanın 1b-24b yaprakları arasında bulunan bu risale, Hacı Bektaş el-Horasânî ye ait Makâlât isimli eserin Türkçe çevirisi bazı atlamalar olmakla beraber, tam bir nüshadır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Harekeli nesihle yazılmıyptır. Ancak yazı karakteri bakımından XVI. Yüzyılda yazılmış olduğu kabul edilen nüshalara benzemektedir.

Bapı:

Sonu:

Yayına hazırlamak için bu nüshanın tercih edilmiş olması, Hacıbektaş ilçesindeki Hacı Bektaş-ı Velî nin kendi adına izâfe edilmiş dergahta okunmuş olduğu kabul edilen nüsha olmasıdır. Makâlât ın çepitli yayımlarının bulunmasına rağmen yeniden yayımlanması ihtiyacı da Türkiye Diyanet Vakfı nın bahta anlatılan yayın politikası gereğidir.

Makâlât ın Muhtevâsı

Makâlât tasavvufî nitelikli bir eserdir; dört kapı ve kırk makâm ı açıklamak amacıyla yazılmıyptır. Dört kapı dan maksat, berîf ve hakikat kavramlarıdır. Kırk makâm da bu kapılardan girilerek katedilecek kırk adet merdiven basamağıdır. Hacı Bektaş burada bu kapıları aralayarak her birindeki onar makâmın neler olduğunu ve her makâmdan bir sonraki makâma ulaşmak için neler yapmak gerektiğini anlatmaktadır. Bunu eserin ikinci babında bu şekilde bildirmektedir:

Âdem, Tangrı ya kaç makâmda irer, anı bildirür.

Pes kutb-ı âlem buyurur kim: Kul, Çalab Tangrı ya kırk makâmda irer, dost olur. Onı berî at içinde, onı tarikat içinde, onı ma rî

oný hakikat içindedür.

Eser esâsen bunlarý açýklamak maksadýyla meydana getirilmiþtir; bu kýsýmdan sonra bu onar makâmýn neler olduðu tek tek elâlnmektedir. Ancak Makâlât ýn tamamý bundan ibâret deðildir. Onda baþka konular da ele alýnmýþtýr. Önce bunlar üzerinde dýyarar vardýr.

Makâlât ýn tamâmý bir mukaddime ile on bir bâbdan meydana gelmiþtir:

Kýsa mukaddimeye besmele, hamdele ve salveleden sonra eserin sâhibi olan Hacý Bektaþ-ý Velî yi medheden bir giriþ bulunmaktadýr. Burasý muhtemelen mütercim tarafýndan yazýlmýþtýr.

Eserin asýl kýsmýný meydana getiren bâblarýn konularý þöyledir:

Birinci bâb: Burada insanoðlunun dört unsurdan dört ayrý gürûh hâlinde yaratýldýðý anlatýlmakta; bu dört gürûhun yapmalarý geýýralanmaktadýr. Burada ayrýca Hz. Ísâ (a.s.) ile ilgili bir kýssa da yer almaktadýr. (s. 3 - 13)

Ýkinci bâb: Bu bâb ma rifetün ma denin beyân kýlur. Burada kul Çalap Tanrý ya kýrk makâmda irer denilerek dört kapýnýn her makâmý olduðu belirtilmekte ve ondan sonra da þeriatýn ilk makâmý olan îmân anlatýlmaktadýr. (s. 14 - 18)

Üçüncü bâb: Bu bâb þeriatun makâmlarýn beyân kýlur. Burada þeriatýn îmândan sonraki makamlarý açýklanmaktadýr. (s. 19 - 22)

Dördüncü bâb: Bu bâb tarikatun makâmlarýn beyân kýlur. (s. 23 - 28)

Bepinci bâb: Bu bâb ma rifetün makamlarýn beyân kýlur. (s. 30 - 34)

Altýnca bâb: Bu bâb hakikatun makâmlarýn beyân kýlur. (s. 29)

Yedinci bâb: Bu bâb ma rifetün ma rûf cevâbýn beyân kýlur. (s. 35 - 49)

Sekizinci bâb: Bu bâb þeytân ahvâlin beyân kýlur. (s. 50 - 57)

Dokuzuncu bâb: Bu bâb tevhîdü l-maârif beyân kýlur. (s. 58 - 83)

Onuncu bâb: Bu bâb Âdem aleyhi s-selâm sýfâtýn beyân kýlur. (s. 84 - 96)

Onbirinci bâb: Bu bâb Âdem ün sýfâtýn beyân kýlur. (s. 97 - 111)

Bizim yayýna hazýrladýðýmýz nüshanýn bâblarýnýn konularý ve baþlýklarý þöyledir:

Birinci bâb: Her türlü noksan sýfatlardan münezzeh olan Hak teâlâ, âdem i dört türlü nesneden yarattý ve onun evlâdýný da dört dört bölüðün her birini dört türlü ibâdete býraktý. (vr. 2a - 5b.)

Ýkinci bâb: Þeytanýn hallerini açýklar. (vr. 5b - 7b.)

Üçüncü bâb: Ýnsanýn kaç makâmda Tanrý ya ereceðini bildirir. (vr. 7b - 9b.)

Dördüncü bâb: Tarikatýn makâmlarýný beyân eder. (vr. 9b - 10a.)

Bepinci bâb: Ma rifet makâmlarýný açýklar. (vr. 10a.)

Altýncý bâb: Hakikat makâmýný açýklar. (vr. 10a - 11b.)

Yedinci bâb: Ma rifetin makâmýn beyân eder. (vr. 11b - 14a.)

Sekizinci bâb: Tevhîdü l-ârif. (vr. 14a - 18a.)

Dokuzuncu bâb: Âdem sýfâtýn bildirir. (vr. 18a - 24b.)

Makâlât ýn diðer nüshalarýnýn karpýlaþtýrýlmasý sonucu elde edilen metinle bizim yayýna hazýrladýðýmýz nüsha arasýnda tertîbi farklýlýklar ve atlamalar olduðu anlaþýlmaktadýr.

Makâlât ta anlatýlan makamlar þu þekildedir:

a. Perîatta bulunan on makâm:

1. Îmân getirmek. Ammâ þerî atun evvel makâmý îmân getürmekdür. (vr. 8a) Pes Çalab Tangrý ya inanmak gerek kim îmândur. Hem Tangrý nun firiþtelerine inanmak îmândur. (vr. 8b) Ve hem Allah hazretinün Kur ân ýna inanmak gerek ve kitablarýna inanmak îmândur. (vr. 8b) Kýyâmete inanmak böyle degül kim siz inanmazsýz. Her ne bulursanuz halâlden ve harâmdan yirsiz, donanur. Haksýz yire ni metler yiyüp güvenürsiz. Ya ni ipbu inanmak mýdur kim siz inanursýz. (vr. 8b, 9a)

2. Ýlim öðrenmek. Ýkinci makâm ilm ögrenmekdür. (vr. 9a)

3. Namaz kýlmak, zekât vermek, oruç tutmak, gücü yetince hacca gitmek, seferberlik olunca kaçmamak ve cenâbetten temizlenmek.

Üçüncü makâm zekâtdur, orucdur, gücü yiticek hacca varmakdur ve hem gazâdur ve hem cenâbetden arýnmakdur. Kavluhû te â Akimu s-sâlâte ve âtü z-zekâte... ve savm-ý þehr-i ramazân ve ...hýccu l-beyti meni s-tetâ a ileyhi sebîlen ve l-cihâdu izâ kâne ne guslu mine l-cenâbeti min küllihâ. (vr. 9a)

4. Helâl kazanmak ve ribâyý haram bilmek. Dördüncü makâm halâl kesb eylemekdür ve ribâyý harâm bilmekdür. (vr. 9a)

5. Nikâh kýymak. Beþinci makâm nikâh kýlmakdur. (vr. 9a)

6. Hayýz ve lohusalýk hallerine riâyet etmek. Altýncý makâm hayzun ve nifâsun nikâhýn haram bilmekdür. Burada nikâh cinse olarak anlaþýlmalydır. Nitekim bapka bazý nüshalarda bunun yerine cinsel ilipkinin karpýlýđý olan cimâ kelimesi kullanýlmýþtır.

7. Cemâat sünnetine riâyet etmek. Yedinci makâm sünnet-i cemâatdur. (vr. 9a)

8. Þefkatli olmak. Ep-þefekatü mine l-îmân. (s. 9b)

9. Temiz yemek ve temiz giyinmek. Dokuzuncu makâm arý geymekdür ve arý yemekdür. (s. 9b)

10. Ýyiliði emredip kötülüđü menetmek. Onuncu makâm, emr-i ma rûfdur ve yaramaz iþlerden sakýnmakdur. (s. 9b)

b. Tarîkatta bulunan on makâm:

1. Tevbe etmek. Tarîkatun evvel makâmý el alup tevbe kýlmakdur. (vr. 9b)

2. Mürîd olmak. Ammâ tarîkatun ikinci makâmý mürîd olmakdur. (s. 25)

3. Saç kesmek. Ammâ tarîkatun üçüncü makâmý saç gidermekdür. (s. 26)

4. Nefsi olgunlaþtırmak için mücâhede etmek. Ve dahi tarîkatun dördüncü makâmý mücâhede etmekdür. (s. 26)

5. Hizmet etmek. Beþinci makâmý hizmet eylemekdür. (s. 26)

6. Korkmak. Altýncı makâmý Havfdur, ya ni korkudur. (s. 27)

7. Ümîdvâr olmak. Yidinci makâm ümîd dutmakdur. (s. 27)

8. Hýrka, zenbil, makâs, seccâde ve subha (yüz taneli tesbih) gibi emânetlere sahip olmak, onlardan ibret almak ve hidâyete ermek. Sekizinci makâmý hýrkadur ve zenbildür ve mikrâsdur ve seccâdedür ve subhadur ve ibretdür ve hidâletdür. (s. 27)

9. Nasîhat ve muhabbet sâhibi olmak. Dokuzuncu makâmý sâhib-i nasîhat ve sâhib-i mahabbet olmakdur. (vr. 9b)

10. Apk, þevk ve Allah ýn zenginliði karpýsýnda insanýn kendini fakir hissetmesi. Onuncu makâmý ýþkdur ve þevkdür ve fakîrlukdur. (vr. 10a)

11. Cân makâmý. Onbirinci makâm cândur. Pes cân câna dokunsa þevkýle hareket aceb degüldür. Zîrâ kim nasîb-i ilâhîdür. He belürse gerekdür. (Vr. 10a)

c. Ma rifette bulunan makâmlar:

1. Edeb. Ma rifetün evvel makâmý edebdür. (vr. 10a)
2. Korku. Ýkinci makâmý korkudur. (vr. 10a)
3. Perhizkârlýk, haram olanlardan sakýnma, takvâ sahibi olmak. Üçüncü makâmý perhizkârlukdur. (vr. 10a)
4. Sabýr. Dördüncü makâmý sabrdur. (vr. 10a)
5. Utanmak. Beþinci makâmý utanmakdur. (vr. 10a)
6. Cömertlik. Altýncý makâmý cömerdlikdür. (vr. 10a)
7. Bilgi sahibi olmak. Yedinci makâmý ilmdür. (vr. 10a)
8. Miskinlik, benlikten geçip kîpinin kendini Allah a vermesi. Sekizinci makâmý miskînlikdür. (vr. 10a)
9. Ma rifet sahibi olmak, Allah ý bilmek. Dokuzuncu makâmý ma rifetdür. (vr. 10a)
10. Kîpinin kendini bilmesi. Onuncu makâmý kendüyi bilmekdür. (vr. 10a)

d. Hakîkatta bulunan makâmlar:

1. Toprak gibi mütevâzý ve verimli olmak. Hakîkatun evvel makâmý toprak olmakdur. (vr. 10a)
2. Bütün herkese ayný gözle bakýp ayýplamamak. Ýkinci makâmý yetmiþ iki milleti ayýblamamakdur. (vr. 10a)
3. Elinden gelen her iyiliði yapmak ve yerine getirmek. Üçüncü makâmý elinden geleni men itmekdür. (vr. 10a)
4. Dünyadaki her þeyin ve herkesin kendisinden güvende olmasý. Dördüncü makâmý dünyâ içinde yaradýlmýþ nesneye emîn olmakdur. (vr. 10a)
5. Mülkün mutlak sahibi Allah a karpý itâatkâr olmak, O na olan muhabbetini göstermek. Beþinci makâmý mülk ýssýna yüz sürmekdur. Zîrâ kim vahdet evindedür. (vr. 10a, 10/b)
6. Sohbet etmek ve hakîkat sýrlarýný söylemek. Altýncý makâmý sohbetdür ve esrâr-ý hakîkat söylemekdür. (vr. 10b)
7. Seyr ü sülûka girmek. Yedinci makâmý seyrdür. (vr. 10b)
8. Sýr saklayabilmek. Sekizinci makâmý sýrdur. (vr. 10b)
9. Allah a yalvarýp yakarmak. Dokuzuncý makâmý münâcâtdur. (vr. 10b)
10. Allah ýn varlýđýný mübâhede etmek ve O na ulaþmak. Onuncý makâmý mübâhededür ve Çalab a ulaþmakdur. (vr. 10b)

Makâlât bu kýrk makâmý belirtmek ve açýklamak amacýyla yazýlmýþtır. Onun dýþýndaki kýsýmlar bunlarýn açýklamalarý ve Ha mü minler için gerekli gördüđü diđer konularýn izahlarýdır. Bazý yerlerde mütercim veya onun tercümesini kaleme alanlarýn yapı de olmasý muhtemeldir. Edisyon-kritikli metne bakýldýđýnda müstensihler tarafýndan bile bazý açýklamalarýn ilâve edildiði veya yerlerde kýsaltma yapıldýđý anlaþýlmaktadır. Buna rađmen yukarıda verdiđimiz kýrk makâmýn Arapça aslýnda ayný þekilde yazma nüshanýn tercümesi ile karþýlaþtırýldýđý zaman bile anlaþýlmaktadır. Bu dört kapý ve kýrk makâm Ahmed-i Yesevî ni de büyük ölçüde benzerlikler arz etmektedir.

Hacı Bektap-ý Velî, dördüncü kapýnýn onuncu makâmýna, yani son makâm olan, Allah ýn varlýđýný mübâhede etmek ve O na makâm larýn hepsini tam ve eksiksiz olarak katetmek, hiç birini eksik býrakmamak gerektiđini beyan eder:

Pes makâm-ý kýrk budur kim bildün. Ve dahi yigrek bilürsen eydivir. Eger bu kýrk makâm un birisi eksük olursa hakîkat tamâm olmaz. Zîrâ kim eksük olur. Meselâ biregü diliyle îmân getirse ve gönliyle inanmazsa, veyâhud oþr u zekât virmese, veyâhud Ta hükümlerinden birin bâtýl dutsa, veyâhud Muhammed Mustafâ yý inkâr itse, veyâhud âl-i evlâdun birine nâ-hak dise, dükeli iþledü hebâen mensûrâ olur. (&.) Pes azîz-i men! Kýrk makâmda birisi eksük gerekmez. Zîrâ kim makâmda hiç nesne eksük yok. (vr. 11a)

Ayrıca bazı makâmlar daha geniş açıqlanmış ve onlara özellikle vurgu yapılmış, nasıl davranılmalı gerektiği izah edilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî nin hiçbir şeyin eksik bırakılmaması gerektiği hususunda ısrarlı olduğu anlaşılmaktadır.

İlk makâm olan îmanî açıqlarken, birçok kelâm âliminin birbiriyle tartıştığı ve kelâm ekollerini birbirinden ayıran îman-amel ilâh yapmakta ve îmanîn amelden ayrı olamayacağı belirtilmektedir:

Ammâ tâ at îmandur. Îmân tâ atdur, birbirinden ayrı olmaz. Degme tâ at îmana irmez. Ve hem küfr ma syyetdür, degme ma syyirmez. (vr. 8a.)

Pes Çalab Tangrı ya inanmak gerek kim îmandur ve buyurduğın dutmak îmandur ve yâğlın didüğinden yâğlınmak, Tangrı ya (vr. 8b.)

Tarîkat kapısında ilk makâm olan tevbenin nasıl olması gerektiği de böyle anlatılmaktadır:

İmdi iy mü minler! Tevbe böyle kılın kim aceb ola. Pes tevbe böyle kılın kim menfa at gele. Zîrâ kim tevbe kılmak peşimanlı peşimanlıdır assıy budur kim günâhı az ola, bir özürde satılır. Pes imdi tevekkül ile özi pîpe dutun kim hata larunuz az ola ki yüzünüz taze ola. İmdi iy mü minler! Özür dilemek sizden kabul kılmak Tangrı dan. (vr. 9b.)

Makâlât ta dikkati çeken bir husus da, her makâmda yapılması gereken şey söylendikten sonra, genellikle bunlarla ilgili âyet, hadîs veya kelâm-ı kibar kâbilinden bir söz getirilmiş olmasıdır. Bunların genellikle âyetler olduğu görülmektedir.

Hacı Bektaş-ı Velî nin bu eserinde sadece bu makâmların neler olduğu ve açıklamalarıyla yetinilmemiş; bunların dâiminde insanın konularında öğütlerde bulunulmuş, yapılması gereken işler anlatılmıştır.

Makâlât ın ilk bölümünde inanan insanlar dört grup olarak gösterilmiş, bunların her birinin özellikleri anlatılmış ve yapıları geşirilmiş:

Hak subhânehû ve te âlâ Âdemi dört türlü nesneden yaratdı ve hem dört gürûh kıldı ve hem dördin dört türlü tâatda kodı ve dört türlü arzuları vardır. İmdi dört türlü nesneden kim yaratdı evvel topraktan ikinci sudan üçüncü oddan dördüncü yilden ve kıldı. (vr. 2a.)

Bu dört grubun birincisi âbid lerdir. Âbidlerin özellikleri ve yapıları gerekenler şöyledir:

Evvel gürûh âbidlerdir kim bunlar perî at kavimleridir ve asılları yildendir. Pes yıl hem sâfidür hem kavîdür; zîrâ ki yıl esmeyince samanından ayrılmaz ve eger yıl esmeyeydi mecmû -ı âlem yiyiden helâk olaydı. İmdi halâl ve harâm mîsmîl (temiz) ve murdî kamusî perî at birle ma lûm olur zîrâ kim perî at kapusî ulu kapudur. (vr. 2a.)

Ammâ âbidlerin tâ atları namâzdur ve oruçdur ve zekâtdur. Nefî-i âm (seferberlik) olıca kaçmayup varmakdur ve hem cenâbeti gusl eylemekdür ve arzuların isteyüp dünyâyı terk idüp âhîret sevmekdür ve halleri birbirin incitmemekdür. Pes kibir, hased, buğuh, adâvet bunlarda hemândur. (vr. 2a, 2b.)

Dört gruptan ikincisi zâhid lerdir. Bunların özellikleri ve yapıları gerekenler de böyle sıralanmaktadır:

Ammâ ikinci gürûh zâhidlerdir. Bunların aslı oddandır. Bunlar tarîkat kavimleridir. Pes od gibi yansalar gerekdir pes her kim bu dünyada kendü özi göyündürse yârın âhîretde türlü türlü azâblardan kurtuldu. Pes böyle bilün bir kez yanan artık yanmaz. (vr. 3a.)

Pes zâhidlerin tâ atı dün gün Tangrı yâ zikr itmekdür ve hem Bismi llâh yâd kılmakdur ve hem havf (u) recâdur ve dünyâ arzuları itmekdür. Âhîret için ve halleri kendü bilülerine hopnud olmalarıdır. Bilmezler kim kandan geldiler kancarı giderler. Zîrâ kim bu hidâyet kapusî açılmadı Tangrı yâ yâd kılmakları kendü cehdleriyledir. Bunların dahi gürûhî hemândan bu kadardur. (vr. 3a.)

Dört gruptan üçüncüsü ârif lerdir. Bunların özellikleri ve yapıları gerekenler de böyle sıralanmaktadır:

Üçüncü gürûh âriflerdir. Bunların aslı sudandır ve bunlar ma rifet kavmidir. Pes su arıdır ve hem arıdır. İmdi Ârif gerek ola ve hem arıdır. Eger suâl itseler: Arı nedir ve arıdır? Cevâb vir kim: ârifler katında her sözün üç yüzü vardır. Pes ayruklar bilmezliklerinden kelimenün arın söylerler udu olurlar.

Likin ârifler kelimenün yüzün söylerler udu olmazlar. Pes su arıdır tâhirdir, kangı kaba girerse ol kab gerek kim suya döne pâk hem kendüden ayruk nesne ana benzemez ve levni ma lûm olur ve hem murdârı tapra bîrağurlar. Pes imdi ârifler arıdır tâhirdir aslına varur, birikir. Ve hem ârifler katında bir murdâdur içlerinde komazlar, dağra bîrağurlar, kendülerin arıdır.

Pes böyle bilmek gerekdir kim kendü arıtmayan ayrukları dahi arıtmaya. Ammâ perî at kavlinde dona ve tene murdâr degse suyunca hem donı ve hem teni arıdır. Ve hem cenâbeti giderür ve andan abdesti revâ olur. İllâ kim ârifler katında ne donı ve ne arıdır ve ne cenâbetini giderür ve ne abdesti revâ olur zîrâ kim yuyıcı arı olmayınca yudı nice arı ola.

Pes imdi âdem gerek suya yaraya ve su gerek abdeste yaraya ve abdest gerek namaza yaraya ve namaz gerek Çalab

te âla ya yaraya. (vr. 3a, 3b.)

Pes imdi azîz-i men! Ârif aslî sudandur ârifün içinde murdâr nesne eglenmez ve hem suyun aslî yapîlî gevherdendür ve gevher Çalap Tangrî nun kudretindendür. Pes anuniçün kim ârifleri Tangrî tebâreke ve te âlâ sever. Zîrâ kim aslîdür. Pes aslî aslî se degüldür... Ve dahi bilmek gerek kim âriflerün tâatî tefekkürdür ve hem dünyâyî terk ve ahireti terk itmekdür ve hem nazarla velâ beklemekdür. Ve hem âriflerün halleri cümle varlîda degpirülmekdür ve hem yavuz endîpe kылmazlar. (vr. 4a.)

Dört gruptan dördüncüsü muhib lerdir. Bunların özellikleri ve yapmaları gerekenler de böyle sıralanmaktadır:

Ammâ dördüncü gürûh muhiblerdür ve bunların aslî toprakdandur ve toprak teslîm-i rızâdur. Pes muhibler dahi teslîm u rızâ ol (vr. 4a, 4b.)

Ammâ muhiblerün tâ atî münâcâtdur, seyirdür ve müpâhededür ve arzularına irmekdür ve Çalap Tangrî yî bulmakdur ve kend kылmakdur ve halleri biriküp bir olmakdur. (vr. 4b.)

Büyük mürpid Hacı Bektaş-ı Velî, zikrettiğimiz gruplara ayırarak anlattığı dört grup insanın yerine getirmekle mükellef olduğu belirtirken, âbidlerin işlerini anlatırken de gördüğümüz gibi, esas olarak Yslâm dîninin temel prensiplerini ortaya koymuştur. Belir hususlar da, yine Yslâm âleminde, daha çok tasavvuf çevrelerinde yer etmiş olan dîni olgular ve tasavvufî geleneklerdir. Kırk ma anlatılırken belirtilen görevler de aynı niteliktedir.

Hacı Bektaş bazı kötü huylarla ilgili de böyle der:

Ykinci sultân iblîsdür ve hem nefis (6/a) peytânun nâyibidür ve hem subapıları kibr, hased, tama , öyke, kahkaha ve masharaluk yeddi fiil kim söyledün dizdârlardur. Pes yüregün sol kulağında yedi kal a vardır. Ve her kal a da bir dizdâr müvekkeldür. Degme dizdârın yüz bin subapısı vardır. Ymdi haset, buhl, dünyâyî terk itmekle bunların kamusî sabr itmekle imân olur. Ammâ kib peytândur ve meskenet aslî Rahmândur. Pes imdi kaçan kibir gelse meskeneti ana havale kıla. Kaçan hased gelse ilmi havale kıla. Ve hem buhl aslî peytândur ve cömerdlük aslî Rahmân dur. Kaçan buhl gelse cömerdlüğü ana havale kılmak gerek. (vr. 5)

Ammâ masharaluk dileğini gülmek sever ve gülmek dileğini gýybet sever ve gýybet dileğini öyke sever ve öyke dileğini tama sever ve tama dileğini buhl sever ve buhl dileğini hased sever ve hased dileğini kibir sever ve kibir dileğini ten sever ve ten dileğini hevâ sever ve hevâ dileğini nefis sever ve nefis dileğini iblîs sever ve iblîs dileğini Hak te âlâ sevmez.

Zîrâ kim bu on iki dürlü fiil kim zikr olundu, birbirine müvekkeldür. Pes on iki fiile Yblîs müvekkeldür. Pes bu on iki fiil yıkılup ol or nesne yirine yapılmayınca kulum diyen kipiye yol yoktur Çalab dan yana. Zîrâ kim bu on iki dürlü fiil ma rifetün ve hem imânun düpmanlarıdır. Akl subapısı peytân subapısının yindüğü bunlarınla ma lûm olur. Bu nesnenün nişânı ol olur kim cân ipret-i rûh ipret-i rûhânî âzâd olmak nişândur.

Hak subhânehû ve te âlâ buyurur kim üç kipi üç nesneye söykendi. Benlik da vîsin kıldı. Âhır helâk oldı. Evvel Yblîs aleyhi l-lâ didi. Ymdi Çalap katında güç yoktur. Dostu dostdan ayırmaz. Âhır iblisi oda yaktı. (Vr. 6b.)

Görüldüğü üzere Hacı Bektaş-ı Velî kırk makâmı katedip hakikatın son merhalesine ulaşmak için bu kırk makâmın gerektiğini Bu kırk makâmda yapılması gereken şeyler de tek tek belirtilmiştir. Bunların ve insanların yapması gerektiğini bildirdiği hususlar hepsinin Allah ın Kur an da emrettikleri, Hz. Peygamber in söyledikleri ve yaptıkları; ilim, irfan ve kültür tarihimizin büyüklerinin olarak ortaya koydukları şeylerdir. Ahmed-i Yesevî nin Fakr-nâme si ile Makâlât arasındaki benzerlikler, kırk makâmdaki benzerliklerde görülmüştü.

Nasıl bir çalıpma yapıldı?

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından başlatılan, halk arasında yaygın olarak okunduğu ve benimsendiği kabul edilen klasik eserlerin yayımlama faaliyetleri çerçevesinde, Hacı Bektaş Veli ye ait Makâlât ın da yer alması uygun görülmüştür. Başlatılan bu yayının esas, seçilen eserin metnini ve günümüz Türkçesi ile çevirisini vermek teşkil etmektedir.

Makâlât, daha önce de belirtildiği gibi şimdiye kadar çeşitli şekillerde yayımlanmıştır. Yeniden yayımlanması tekrar olarak kabul edilebilir. Ancak Türkiye Diyanet Vakfı nın başlattığı yayın serisi içerisinde Makâlât ın da bulunması, seriye hem anlam kazandı hem de değer katacaktır.

Bu anlam kazandırıcı ve değer katıcı halkanın zincirdeki yerini alması için bu çalıpma yapılmıştır. Tekrardan kurtulma ve bir orijinallik kazanması için, şimdiye kadar yayımlananların içinde yer almayan bir nüsha seçilmiştir. Bu nüshanın bu özelliğinin ya farklı bir özelliği daha vardır ki, o da Hacı Bektaş evlatlarından Veliyettin Ulusoy a ait olmasıdır.

Bizim çalıpmamız üç kısımdan meydana gelmiştir: 1. Orijinal metnin günümüz alfabesiyle yazılmışı pekli. 2. Bu metnin günümü çevrilmiş pekli. 3. Orijinal metin.

Metnin okunupunda:

Orijinal Metin t pk  basım olarak yer alacağı   in transkripsiyon  pareti kullan lmam pt r.

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun heceler (^)  paretiyle gösterilmiştir.

Arapça ve Farsça tamlamalar usulüne uygun olarak yaz lm pt r.

Metin harekeli olduğu   in, okunuplar harekelerin yönlendirmesine göre yap lm p, bir kelimenin teleffuzu başka türlü biliniyor ise metindeki teleffuz şekli tercih edilm p; böylece metnin kendi devrinin özelliklerini yansıtan dil yapısı aynen muhafaza edilmiştir.

Orijinal metin aynen yer aldığı   in,  yet, hadis veya kelâm-  kibâr gibi Arapça metinler günümüz alfabesiyle yaz lm p, âyetlerin numaraları, hadislerin bulunabilmi se kaynaklar  tespit edilmiştir. Kaynağı bulunamayan sözlerin durumu da dipnotta belirtilmiştir.

Metnin günümüz Türkçesine çevirisinde metne s d k kalınarak  eviri yapılmaya  al p lm pt r. Metinde yer alan âyet, hadis ve günümüz Türkçesiyle tercümeleri yap lm p, âyetlerin s re ve numaraları ile hadislerin kaynaklar  burada da verilmiş; kaynağı olmayan sözlerin durumu da ayrıca belirtilmiştir.

Kaynaklar

- Ahmed Rif at, es-Seyyid, Mir  t  I-Makâsîd f  Def i I-Mef sid,  stanbul 1295/1876.
- Coşan, Prof. Dr. M. Esad, Hacı Bektâp-  Velî Makâlât,  stanbul (1986).
- Coşan, Prof. Dr. M. Esad, Hacı Bektâp-  Velî ve Makâlât, sadeleptiren : Hüseyin  zbay, 3. baskı, Kültür Bakanlığı 1000 Temiz Kitap Projesi, Ankara 1996.
- Eflâkî Ahmed,  riflerin Men beleri, I - II, Tercüme: Tahsin Yaz c , Ankara 1963.
- G lp narl , Abd lbaki, Alevî-Bekt p  Nefesleri,  stanbul 1963.
- G lp narl , Abd lbaki, Men k b-  Hacı Bektâp-  Veli Velâyet-nâme ,  stanbul 1958.
- G lp narl , Abd lbaki, Yunus Emre (Hayat ),  stanbul 1936.
- Güzel, Prof. Dr. Abdurrahman, Hacı Bektâp Velî ve Makâlât, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.
- Har r -zâde, Kem ledd n, Tibyânü I-Ves ili I-Hakâik f  Bey ni Sel sili t-Tar ik, I - III,  stanbul S leym niye Kütüphanesi, F t h 432.
-  .  ., Kit bu I-Fevâid, Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâp Velî nin Vasiyetnâmesi , Dizerkonca Matbaası,  stanbul 1959.
- Köprülü, Prof. Dr. M. Fuat, Anadolu da  sl miyet , D r  I-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası, sayı : 4, 5 ve 6,  stanbul 1923/1924, s. 311.
- Köprülü, Prof. Dr. M. Fuat, Bekat b li i Men e leri , Türk Yurdu, cilt : II, sayı : 8, Temmuz 1341/(1925), s. 165 - 176.
- Kufral , Dr. Kasım, Nak bend li in Do upu ve Yay l p ,  stanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bas lmam p doktora tezi, Yüz 1975.
- Ocak, Prof. Dr. Ahmet Y par, XIII. Yüzyılda Anadolu da Baba Rasûl (Bab iler)  sy n  ve Anadolu nun  sl mla mas ndaki Y r ,  stanbul 1980.
- Ocak, Prof. Dr. Ahmet Y par, Osmanlı  mparatorlu u nda Marjinal S filik : Kalender ler, Ankara 1992.
- Mustafa  l , Künhü I-Ahbâr,  stanbul 1285.
- el-V s t , Ebu I-Ferec, Tiryâku I-Muhibb n f  H rkati Mep y h  I- rif n, el-Matbaatü I-Mud riyyet  I-Behiyye. 1305/1887.
- Tap k pr -zâde Ahmed  s medd n, ep- ek iku n-Nu mâniyye f  Ulem i Devleti I-Osm niyye, D r  I-Kit bi I-Arab , 1395/1975.
- Türk Ansiklopedisi, Bektâp maddesi, VI, Ankara 1953.
- Yılmaz, Prof. Dr. Ali, Ahmed-i Yesevî, Yunus Emre ve Hacı Bektâp-  Velî nin  sl m çizgisindeki Bütünlük , Bilig (Türk Dünya Bilimler Dergisi), sayı : 9, Bahar 1999. Hünkâr Hacı Bektâp-  Velî: Makâlât. Hazırlayanlar: Ali Yılmaz, Mehmet Ak up, Ali  zt n, Diyanet Vakfı Yayınları: 367, Ankara 2007, 144 S., ISBN 978-975-389-488-3

ALEVÎ-BEKTÂŞÎ KLASİKLERİ 2

Makâlât

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI: 367

Anadolu Halk Klasikleri Serisi: 2

Alevî-Bektâşî Klasikleri Dizisi: 2

Proje Koordinatörü

Doç. Dr. OSMAN EĞRİ

Grafik Tasarım ve Uygulama

YUSUF KOT

HATİCE KOT

Teknik Hazırlık

YAZIEVİ İLETİŞİM HİZMETLERİ

(0212) 518 30 06

Baskı ve Cilt

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

Yayın, Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi, 1. Cadde, 358. Sokak, No: 11, Yenimahalle, 06370 Ankara

Baskı Yeri ve Yılı

Ankara, Şubat 2007

Birinci Baskı

5.000 adet

ISBN

978-975-389-488-3

07.06.Y.0005367

©

Bütün Yayın Hakları

Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulu'nun 15.08.2006/31-3 sayılı kararıyla uygun görülmüş,
Mütevelli Heyeti'nin 15.08.2006/1217-13 sayılı kararıyla basılmıştır.

Makâlât

Hüñkâr Hacı Bektâs-ı Velî

Hazırlayanlar
Prof. Dr. Ali Yılmaz
Prof. Dr. Mehmet Akkuş
Dr. Ali Öztürk

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Tel.: 0312. 354 91 31 (pbx) Faks: 354 91 32
e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

takdim

Yüce Yaratıcının insanlık tarihiyle başlayan evrensel mesajının yeni ve kapsamlı bir tezahürü olan İslâm, ortaya çıktığı VII. yüzyıldan bugüne kadar çeşitli dönem ve coğrafyalarda ulaştığı fert ve toplumların zihin ve gönül dünyasını aydınlatmış; huzur, barış ve esenliğe kaynaklık etmiştir.

Temelde Allah'ın varlığı ve birliği ile insanın hem yaratıcısına hem de diğer insan ve varlıklara karşı saygı, ilgi ve sevgisini içeren bu mesaj, tarihî süreçte farklı sosyo-kültürel geçmişe sahip birçok topluluk tarafından kendi özelliklerine paralel olarak algılanıp yorumlanmış, böylece aynı zamanda zengin bir kültürel miras oluşmuştur.

IX ve X. yüzyıllarda bu ilâhî mesajla daha yakından temasa geçip İslâm'ı kabul etmeye başlayan Türkler, öteki topluluklar gibi bu dini kendi sosyal gerçeklikleriyle ilişkili biçimde idrak edip hayatlarına taşımışlardır. Bu süreçte İslâm'ın hem ilmî, hem de ahlâkî ve tasavvufî birikimi Türklerin dinî hayatına rehberlik etmiş, İmam Mâtürîdî, Hakîm Semerkandî, Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî gibi mümtaz ve öncü şahsiyetler ve çevreleri ortaya çıkmış, neticede on asır gibi uzun bir tarihî dönem sonunda insanlık sadece Türk kültürü için değil, aynı zamanda İslâm kültürü için de oldukça zengin bir kültürel hazineye kavuşmuştur.

Orta Asya'dan, Anadolu'ya, oradan Balkanlara kadar ulaşan Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî çizgisine mensup âlim, pir, ozan ve yol büyükleri her dönem ve bölgede son ilâhî mesaj olan İslâm'ı kendi anlayış ve duyushlarıyla yansıtan farklı türlerde çok sayıda kitap, risale, şiir kaleme almış ve çok değerli koleksiyon bırakmışlardır.

Özgün bir karaktere sahip olan bu eserler başta ilâhî aşk, Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt sevgisi, Hz. Ali ve onun soyundan gelen temiz insanlara övgü, Yaratıcı ve yaratıklara karşı dostluk, hoşgörü, adalet, haksızlıkla mücadele olmak üzere inançtan ahlâk ilkelerine kadar değişik birçok hayatî konuyu ele almıştır. Bu konular bazen doğrudan anlatımla, bazen bir yol ulusunun etrafında gelişen men-

kabellerle, bazen adab-erkân kalıpları içinde, bazen da şairin dize-
leriyle dile getirilmiştir.

Söz konusu eserler tabîî olarak dil, üslûp ve kurgusu itibarıyla kale-
me alındığı dönem ve coğrafyanın özelliklerini taşımakla birlikte,
verdıkları mesaj itibarıyla çağlar üstü bir niteliğe sahiptir. Onların
yüzyıllar boyu korunarak günümüze ulaşmış olması, bazılarının çe-
şitli devirlerde yer yer ezberlenerek kuşaktan kuşağa aktarılması
bunun açık delilidir.

Kütüphanelerde yahut bazı ailelerin özel sandıklarında kendi hâli-
ne bırakılmış olan bu eserlerin bugünün insanına da çok güzel me-
sajlar vereceği muhakkaktır. Ne var ki bazı istisnalar dışında bu
eserlerin neşredilerek günümüz insanıyla buluşması sağlanamamış-
tır. Kültür tarihçilerinden din görevlilerine kadar toplumumuzun
her kesiminin yararlanacağı bu eserlerin neşri âdetâ bir zorunluluk
arz etmiştir. Bu zorunluluğu gören Türkiye Diyanet Vakfı, “milleti-
mizden aldığı imkân ve desteği, milletimize hizmet olarak sunma”
mantığı içinde, hiçbir ayırım yapmadan gerçekleştirdiği sosyal ve
kültürel faaliyetlerin yanına bu eserlerin neşrini de katmıştır.

Özgünlükleri muhafaza edilerek tamamen bilimsel metotlar çerçe-
vesinde hazırlanıp yayımlanan bu eserlerin herkes için yararlı olma-
sını umuyor ve diliyorum.

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU
Diyanet İşleri Başkanı ve
TDV Mütevelli Heyeti Başkanı

Alevî-Bektâşî Klasikleri'ni yayınlarken

Türkiye Diyanet Vakfı, kuruluşundan bu yana gerçekleştirdiği yayınlar ve etkinliklerle toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı'na destek veren bir kuruluştur. Yüzyıllardır Anadolu'da çok farklı kültür, inanış biçimleri ve değerler yaşama imkânı bulmuştur. Ülkemizin zengin dinî, fikrî, ahlâkî, felsefî, bedîî kültür mirası herkesi hayran bırakacak bir çeşitliliğe ve renkliliğe sahiptir. Ancak bu mirasın ülkemiz insanları tarafından yeterince tanındığı ve entelektüel olarak özümsemiştiği kolaylıkla söylenemez. İslâm kültürünün Anadolu birikiminin bilimsel ve objektif olarak gün yüzüne çıkarılması, araştırma kurumlarının olduğu kadar sosyal ve kültürel hizmet veren sivil teşekküllerin de önde gelen ödevidir.

İşte bu bilinçten hareketle Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulumuz "Anadolu Halk Klasikleri" üst başlıklı bir yayın serisi plânlamıştır. Bu seri içerisinde, farklı kültür gruplarının klâsikleri başta olmak üzere dinî-ahlâkî düşünce eserleri, sanat ve edebiyat eserleri ile neşredilecektir. Vakfımız bu kabil yayınları aracılığıyla toplumumuzun dinî kültürünü tanıtmayı ve bu alandaki bilgi eksikliğinin giderilmesine katkı yapmayı amaçlamaktadır. Bu suretle toplumun muhtelif katmanları arasındaki kaynaşma ve dayanışmayı güçlendireceğine inanmaktadır.

Serimizin bir kategorisini Alevî-Bektâşî Klasikleri oluşturmaktadır. Alevîlik son zamanlarda üzerinde çok durulan dinî-sosyal bir fenomen olmasına karşın, bu konuda ciddî bilgi eksikliği olduğu aşîkârdır. Özgün ve otantik bilgi kaynaklarının neşredilmesiyle bu bilgi eksikliği bir nebze olsun giderilebilecektir. Yayınlarımızın halkımızın ilgisine mazhar olacağını umuyoruz.

Prof. Dr. M. Saim YEPREM
DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
ve TDV Yayın Kurulu Başkanı

Alevî-Bektâşî Klasikleri hakkında

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 31 Ekim-02 Kasım 2003 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen I. Dinî Yayınlar Kongresinin sonuç bildirgesinde ifade edildiği gibi, toplum katmanları arasında birbirini anlama sorununun giderilebilmesi, barış ve kaynaşmanın, millî birlik ve bütünlüğün sağlanması, doğru ve bilimsel bilgiyle bu konudaki bilgi boşluğunun doldurulması ve küreselleşen dünyamızda birlikte yaşama kültürünün geliştirilmesi açısından Alevî-Bektâşî Klasiklerinin, sahasında uzman ilim adamlarınca ilmî neşirlerinin yapılarak dinî-kültürel hayatımıza kazandırılması, izaha gerek duyulmayacak kadar önemlidir.

Söz konusu kongreden sonra Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nun başkanlığında alanın uzmanı akademisyenlerin ve bir grup Alevî-Bektâşî inanç önderinin katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda Alevî-Bektâşî Klasikleri projesinin toplumsal uzlaşma ve hoşgörü kültürünün geliştirilmesine, Alevî-Bektâşî toplumunun, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan din görevlilerinin ve ilgi duyan insanların bilgi ve kaynak ihtiyaçlarının karşılanmasına önemli katkılarının olacağı sonucuna varılmıştır. Projenin ilke ve esasları, hangi kitapların nasıl bir formatta basılacağı ve proje çalışma grubunun kimlerden oluşacağı belirlenmiştir. Milletimizin birlik ve beraberliği açısından önem taşıyan bu tarihî görevin şahsımın koordinatörlüğünde yürütülmesine karar verilmiş olduğundan dolayı mutlu olduğumu belirtmek isterim.

Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Çorum Şubesi vasıtasıyla el yazması eserlere ulaşılmasına yardımcı olan Hacıbektaş evlâdı merhum (Çelebi) Ali Nâki Ulusoy'a, (Çelebi) Veliyettin Ulusoy ve (Çelebi) Doğan Ulusoy'a, Hacı Bektaş Velî Anadolu Kültür Vakfı Çorum Şubesi Başkanı (Baba) Durmuş Aslan'a, Çorum-Dodurga-Mehmet Dede Tekkeköy'de ikâmet eden (Dede) Eyüp Öztürk ve (Dede) Hasan Uysal'a, Amasya-Gümüşhacıköy'de ikâmet eden merhum (Baba) Durmuş Topal'ın oğlu Hasan Topal'a ve Hasan Akdeniz'e, ilmî neşirleri yapan değerli bilim insan-

larımız Yard. Doç. Dr. Hamiye Duran’a, Dr. Ali ztrk’e, Prof. Dr. Abdurrahman Güzel’e, Doç. Dr. Muhit Mert’e, Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman zdemir’e, Dr. Nurgül zcan’a, Doç. Dr. M. Mahfuz Söylemez’e, Araştırma Görevlisi Doğan Kaplan’a, Uzman Ceyhun nler’e ve çevirisi yapılan her eseri büyük bir dikkatle okuyarak eviri metnindeki gerekli düzeltmeleri yapan Prof. Dr. Ali Yılmaz ve Prof. Dr. Mehmet Akkuş’a, eserlerin tasarımı yapan Yazıevi İletişim Hizmetleri’ne ve yayımını gerçekleştiren Türkiye Diyanet Vakfı’na teşekkür etmeyi tarihî bir görev addediyorum.

Doç. Dr. Osman Eğri
Proje Koordinatörü

İçindekiler

Önsöz / 10

Kaynak Kişi: Veliyettin Ulusoy / 12

Giriş / 13

Hacı Bektaş-ı Velî Kimdir? / 13

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Eserleri / 17

1. Kitâbü'l-Fevâid / 18
2. Fâtiha Sûresi Tefsiri / 18
3. Hacı Bektaş-ı Velî'nin Nasihatları / 18
4. Besmele Şerhi / 19
5. Hacı Bektaş-ı Velî'ye Atfedilen Diğer Bazı Eserler / 19

Makâlât / 19

Makâlât'ın Hacı Bektaş Velî'ye Aitliği Meselesi / 19

Makâlât'ın Nüshaları / 22

Arapça Aslının Nüshaları / 23

Mensur Tercüme Nüshalar / 24

Nüshanın Genel Özellikleri / 26

Makâlât'ın Muhtevâsı / 27

Nasıl Bir Çalışma Yapıldı? / 37

Kaynaklar / 39

Orijinal Metin, Transkripsiyon ve Sadeleştirme / 41

İndeks / 139

Önsöz

Hacı Bektaş-ı Velî, 13. asrın başlarında Horasan'dan gelip Anadolu'ya yerleşen, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında büyük rolü olan gönül sultanlarının en başta gelenlerinden biridir. O, kendi hayatında olduğu gibi, ölümünden sonra da bağlıları ve sevenleri bulunan, önder olarak kabul edilen büyük bir kişidir. Onun sevgisi günümüzde de devam etmektedir ve kendini ona bağlı hisseden topluluklar bulunmaktadır. Şimdiki Hacıbektaş ilçesini mekân edinen, 13. asırdan bugüne kadar müritleri ve sevenleriyle hemen her coğrafyadaki insanların gönlünde taht kuran bu Horasan ereni, kendi hayatında sohbetleriyle, günümüze kadar da eserleri ve bağlıları vasıtasıyla insanları iyiliğe, doğruluğa ve güzele çağırarak İslam'ın geniş halk kitlelerinde yayılması için çalışmıştır.

Hayatlarında çevresindekileri etkileyen ve sohbetleri ile onları kendine bağlayan büyük zâtlar, geride bıraktıkları eserleriyle de sonraki insanlara ve kendisine bağlılık hissi içinde olanlara hitabetmeye devam ederler. Onları doğru bir şekilde ve gerçek yüzleriyle tanımanın en iyi yolu bu eserlere başvurmaktır. Hacı Bektaş-ı Velî de öyledir. O da önemli eserler bırakmıştır ve bu eserleri kendisinin ilmî düzeyini ortaya koymaktadır. Bıraktığı eserler arasında en kapsamlı ve önemli olanı *Makâlât*'tır. Görüş ve düşüncelerinin en iyi şekilde anlaşılmasını sağlayacak olan onun bu eseridir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendisinin, "*Âdem, Tangrı'ya kaç makâmda irer, anı bildürür.*" diyerek takdim ettiği bu eseri, kulun Allah'ın razı olacağı şekilde yaşamasının ilkelerini ortaya koymaktadır. O, bunu, "*Dört kapı kırk makam*" şeklinde formule etmiş ve "*Eğer bu kırk makamın biri eksik olursa, hakikat tamam olmaz.*" diyerek bu ilkelerin ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin bu kıymetli eseri daha önce birkaç kez yayınlanmıştır. Bizim orijinal metin, çeviri yazı ve sadeleştirme olarak takdim ettiğimiz bu çalışma ise, Hacı Bektaş-ı Velî evlatlarından Veliyettin Ulusoy'un özel kütüphanesinde bulunan ve Hünkar'ın dergâhında okunduğu kabul edilen değerli nüshadır ve bu bakımdan özel önem arz etmektedir.

Çalışmamızın aslını, anılan nüshanın orijinal metninin tıpkıbasımını teşkil etmektedir. Ancak sadece bu metni vermekle yetinmedik, günümüz insanının daha iyi yararlanabilmesi için metnin okunuşunu ve sadeleştirilmiş halini de koymayı uygun gördük. Başta önce Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendisi tanıtılmış, arkasından da *Makâlât* hakkında bilgi verilmiş ve muhtevası anlatılmıştır.

Yaptığımız bu çalışma ile, kültür tarihimizin önemli bir eserini günümüz insanının istifadesine yeniden sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Böylece, Hacı Bektaş-ı Velî'nin mesajının günümüz insanlarına en iyi şekilde ulaşacağına inanıyoruz.

Saygılarımızla.

Prof. Dr. Ali YILMAZ
Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ
Dr. Ali ÖZTÜRK
Ankara - 2006

GİRİŞ

Hacı Bektaş-ı Velî kimdir?

Kültür tarihimizin büyük mütefekkir ve mürşidlerinden biri de hiç şüphesiz Hacı Bektaş-ı Velî'dir. O, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında önemli rolü olmuş bir kahraman ve mane-vî bir önderdir. Bu büyük insanın kendi hayatından itibaren her devirde birçok takipçisi olmuş ve bağlıları bulunmuştur. Günümüzde de kendisini ona bağlı hisseden ve sevgi besleyen birçok kimse ve topluluk vardır. Ona olan bağlılık, canlılığını halen devam ettiren ve "*Bektaşîlik*" diye kendi adına izâfe edilen bir tarîkatın doğmasına da sebep olmuştur.

Bu büyük zâtın hayatının bütün safhalarıyla ilgili yeterli bilgi olmadığı gibi, kimliği, dînî ve kültürel hayatımızdaki yeri, görüş ve düşünceleri hususunda değişik değerlendirmeler ve görüşler ileri sürülmektedir.

Gelibolulu Mustafa Âlî onun asıl adının Muhammed olduğunu belirtir¹. Ancak o "*Bektaş*" adıyla şöhet bulmuştur. *Makâlât*'ta verdiği hacla ilgili bilgilerden onun bizzat hacca gittiği sonucu çıkarılabilirse de, kaynaklarda bunu doğrulayacak kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak hakkındaki menkabelerde onun bir şekilde hacca gittiğine dair rivâyetler vardır². "*Hacı*" ismi buraya dayanıyor olmalı. Tasavvufî kimliğinin ifadesi olarak da "*Velî*" denilmiştir.

Bazı kaynaklarda onun baba ismi "Seyyid Muhammed b. İbrâhim b. Mûsâ" veya "İbrâhim b. Mûsâ" şeklinde geçmektedir³. Hacı Bektaş'ın soyunun Hz. Ali'ye dayandığı da kabul edilir⁴. Bunu tarihen isbatlamak mümkün değildir. Ancak onun geldiği yer olan Horasan bölgesinin daha ilk hicrî asırda Müslümanlar tarafından fethedilmiş olması ve özellikle Emevîler döneminde Hz. Ali taraftarlarının buralara gelip yerleştikleri göz önünde bulundurulunca bunun ihtimal dâhilinde olduğu düşünülebilir.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin ne zaman doğduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Âlî onu Orhan Gâzî devri⁵; Taşköprü-zâde de, I. Murad devri âlimleri arasında⁶ anlatırlar. *Velâyet-nâme*'de onunla birlikte adı

¹ Bkz., *Kühû'l-Ahbâr*, İstanbul 1285, V, 52.

² Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî "Velâyet-nâme"*, İstanbul 1958, s. 17.

³ Bkz. Harîrî-zâde, *Tibyânü'l-Vesâil*, I, 129a.

⁴ Bkz. el-Vâsitî, *Tiryâku'l-Muhibbîn*, 1305, s. 47.

⁵ V, 52.

⁶ Bkz. *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye*, Beyrut 1390/1975, s. 16.

anılan Mevlânâ (603-672/1207-1273), Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî (öl. 667/1268), Nûreddîn b. Caca, Hacım Sultan gibi isimler, hep XIII. yüzyılda yaşamış oldukları bilinen kimselerdir. Eflâkî Dede (öl. Konya, 1360) tarafından 755/1354 yılında yazılmış olan **Menâkıbû'l-Ârifîn**'de onun, 1207-1273 yılları arasında yaşamış olan Mevlânâ ile aynı dönemde yaşadığı ve bazı hususları hatırlatmak için Hacı Bektaş-ı Velî'nin ona dervişlerini gönderdiği anlatılmaktadır⁷. Bu eserin yazılış tarihi göz önünde bulundurulursa, onun XIII. Yüzyılda yaşamış olduğunu kabul etmek mümkün olmaktadır. Bu durumda Orhan Gazi ve I. Murad devirleri âlimlerinden olduğu bilgisi yanlış kabul edilmelidir.

Sonraki asırlara ait kaynaklarda 646/1248'de doğduğu yazılmış⁸ ise de bunların kesinliği kanıtlanamamıştır. Oradan geldiği bildirildiğine göre doğum yeri Horasan bölgesidir. Daha sonra da Anadolu'ya gelip yerleşmiştir. Âşıkpaşa-zâde onun bu gelişini ve yerleşmesini şöyle anlatır:

*"Hacı Bektaş kim, Horasan'dan kalkdı bir kardeşi dahi vardı, "Menteş" derlerdi. Bile kalkdılar geldiler; doğru Sivas'a geldiler ve ondan Baba İlyas'a geldiler ve ondan Kırşehir'e vardılar ve ondan Kayseri'ye geldiler. Kayseri'den kardeşi Menteş yine Sivas'a vardı; onda eceli mukaddermiş, anı şehid ettiler, bunların kıssası çokdur, cemîisine ilmim yetmiştir, bilmişimdir. Hacı Bektaş, Kayseri'den Karayol'a (Sulucakarahöyük'e) geldi. Şimdi mezâr-ı şerîfi ondadır."*⁹

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Anadolu'ya geliş serüveni ile ilgili en derli toplu bilgi, Âşıkpaşa-zâde tarafından verilen bu bilgidir. Bu gelişin hangi tarihte olduğu belli değildir. Ancak onun, Âşıkpaşa-zâde tarafından "Karayol" olarak adlandırılan, ancak o zamanlarda daha çok "Sulucakarahöyük" diye bilinen bugünkü Hacıbektaş'a yerleştiği, orada yaşadığı ve vefat ettiği bellidir. Onun aynı yerde vefat etmiş olduğu hususunda da bir tereddüt yoktur. Ancak hangi tarihte vefat ettiğine dair tarihî kaynaklarda farklı bilgiler vardır. **Tıbyânü'l-Vesâil** adlı esere göre o, 646/1248'de doğmuş, 680/1281'de Anadolu'ya gelmiş ve 738/1337-38'de vefat etmiştir¹⁰. Başka bir kaynak doğum ve ölüm tarihlerini aynı verirken, Anadolu'ya geliş tarihini 660/1262 olarak verir¹¹; bir başkası da ölüm tarihini 723/1323 olarak gösterir¹².

⁷ Bkz. **Âriflerin Menkıbeleri**, I, 411, 413, 539 ve 540.

⁸ Bkz. Harîrî-zâde, I, 129a.

⁹ **Tevârih-i Âl-i Osmân**, İstanbul 1332, s. 204, 205.

¹⁰ Bkz. Harîrî-zâde, I, 129a.

¹¹ Bkz. Ma'sûm-ı Şîrâzî, **Tarâiku'l-Hakâyık**, Tahran 1339, II, 345.

¹² Bkz. es-Seyyid Ahmed Rif'at, **Mirâtü'l-Makâsîd**, İstanbul 1295/1876, s. 44.

Kaynaklardaki bu farklı tarihlerden birini tercih edebilmemiz için yeterli kanıtımız yoktur. Zâten, Hacı Bektaş-ı Velî ve onun **Makâlât**'ı üzerine doçentlik çalışması yapmış bulunan M. Esad Coşan'ın bulduğu bazı kayıtlar bu konuyu açıklığa kavuşturmuş sayılır. Onun araştırmaları esnasında bulduğu Kırşehir'de Şeyh Süleyman b. Hüseyin el-Mevlevî b. Şemseddîn adlı kişi tarafından kurulmuş bir Mevlevî tekkesinin vakfiyesinde, "...*fî nâhiyeti'l-Hâcc Bektaş kuddise sırruhû...*" ve "... *ve't-tahrîru fî evâli şehri Muharremi'l-harâm min şuhûri seneti seb'in ve tis'ine ve sitte-mie...*" yazılıdır. Buradaki tarih 697/(1297) yılı Muharrem ayının ilk günleridir ve burada Hacı Bektaş-ı Velî için "... *kuddise sırruhû...*" ibâresi kullanılmıştır. Kendi bölgesinde 697/1297 yılında kurulmuş bir vakfın kayıtlarında bu ibârenin kullanılması, bu tarihte onun ölmüş olduğunun bilindiğini gösterir¹³.

Hacıbektaş İlçesi Halk Kütüphanesi'nde bulunan bir elyazması üzerindeki Hacı Bektaş-ı Velî ile ilgili bir kayıta şöyle denmektedir: "*Hazîne-i celîleden şeref-vürûd olan tomâr-ı kebîrde muharrer olduğu üzere târîh-i velâdet-i şerîfleri 606/(1209) olarak müddet-i ömrleri altmış üç olmağla 669/(1270) senesi vefât-ı şerîfleri muharrer olduğundan işbu mahalle tahrîr olundu.*"¹⁴

Bu kayıt 1297 tarihli vakfiyedeki bilgiyi teyid etmektedir. Bu kaydın ne zaman yazıldığı belli olmamakla beraber, yazılan bilginin kaynağı, "*Hazîne-i celîleden şeref-vürûd olan tomâr-ı kebîrde muharrer olduğu üzere...*" denilerek belirtildiğine göre kesin bilgi olarak kabul edilmeye uygundur. Bu durumda onun doğum tarihinin 606/1209, ölüm tarihinin de 669/1270 olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin yerleştiği Sulucakarahöyük'te vefat ettiğinde bir şüphe yoktur. Oranın bu ismi sonradan unutulmuş, yaşadığı ve vefatından sonra defnedildiği yer olması hasebiyle onun adına izâfeten "Hacıbektaş" adını almıştır. Burası şu anda Nevşehir ili-ne bağlı Hacıbektaş ilçesinin de merkezidir ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin türbesi burada bulunmaktadır.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin hayatıyla ilgili olarak tarihî kaynaklardaki bilgiler bunlardır. Bu kaynaklarda onun Sulucakarahöyük'e yerleştikten sonraki hayatı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Onun burada-

¹³ Bkz. M. Esad Coşan, **Hacı Bektaş-ı Velî Makâlât**, İstanbul (1986), s. XXIV ve XXV.

¹⁴ M. Esad Coşan, s. XXV; bu kitap daha sonra Ankara'ya getirilmiştir. Bkz. "Bektaş", **Türk Ansiklopedisi**, Ankara 1953, VI, 32.

ki hayatı ile ilgili rivayetleri ancak menâkıb-nâmelerde görebilmekteyiz; bunların başında da kendi adına izâfe edilmiş bir menâkıb-nâme gelmektedir. “**Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî**” adı ile bilinen bu eserin elyazması birçok nüshası bulunmaktadır. Ayrıca biri Sefer Aytekin (**Velâyet-nâme-i Hacı Bektaş Velî**, I-II, Emek Basımevi, Ankara 1956), diğeri Abdülbaki Gölpınarlı (**Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî - Velâyetnâme**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1958) olmak üzere iki kere bugünkü harflerle neşredilmiştir.

Bu **Velâyet-nâme** benzeri başka menâkıb-nâmelerde ve başka kaynaklarda onunla ilgili menkabeler anlatılmakta ise de, Hacı Bektaş-ı Velî’nin menkabevî hayatını en geniş şekliyle bu eser vermektedir. Buna göre o, Hz. Ali’nin soyundan gelmektedir; babası, 6. İmam Mûsâ Kâzım’ın torunlarından, Horasan hükümdârı İbrâhîm-i Sâni es-Seyyid Muhammed; annesi de, Nîşâbürlü bir âlim olan Şeyh Ahmed’in kızı Hâtem (veya Hatme) Hatun’dur; Nîşâbü’r’da doğmuş; orada, Ahmed-i Yesevî’nin talebesi ve halîfesi olan Lokmân-ı Perende’den ders almış ve onun tarafından yetiştirilmiştir. Bu menkabelerde onun Ahmed-i Yesevî ile görüştüğü, icâzetini aldıktan sonra onun tarafından irşâd için Anadolu’ya gönderildiği de anlatılır. Sulucakarahöyük’e geldikten sonra burada birçok derviş ve halîfe yetiştirdiği, bunları irşâd görevi ile çeşitli yerlere yolladığı anlatılırken, Hacı Bektaş’ın onlarla aralarında geçen menkabe formunda birçok olay anlatılmaktadır. Bu olaylar onun sevenleri tarafından nasıl algılandığını gösteren olaganüstü özellikler de taşımaktadır.

Menkabelere göre Hacı Bektaş-ı Velî’nin münâsebeti olan ve görüştüğü kişiler şunlardır: Kutbeddîn Haydar, Hacım Sultan, Akçakoca, Sarı Saltık, Karaca Ahmed, Tapduk Emre, Yûnus Emre, Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî, Osmancık (Osman Gazi kasdediliyor olmalı), Alâeddîn Keykubad, Ahî Evran ve Kırşehir emîri Nûreddîn b. Caca.

Velâyet-nâme’de anlatılanlardan anlaşıldığı haliyle Hacı Bektaş-ı Velî’nin Kırşehir’le alakası çok olmuştur. Görüştüğü kimseler arasında ahî çevrelerine mensup kişilerin de olması ve özellikle ahî kültürünün pîri sayılan Ahî Evran’ın yer alması, onu fütüvvet teşkilâtı ve ahilik geleneği ile de irtibatlandırmıştır. Zâten fütüvvet teşkilâtının, onun asıl memleketi olan Horasan bölgesinde Nîşâbü’r’a dayanması, o çevrelerle önceden de irtibatlı olma sonucunu çıkarmamıza yardım eder. Bu bakımdan Bektaşilikte tarîkata giriş ayını sırasın-

da uygulanan eşik öpme, kuşak bağlama, aynı kâseden şerbet içme adetleriyle, kıyâfetler, âyinlerde okunan duâlar, ahilikle büyük benzerlikler arz etmektedir.

Hacı Bektaş-ı Velî, Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri ocağının da pîri kabul edilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Osmanlı Devleti'nin ve daha sonra Yeniçeri ocağının kuruluşu sırasında o vefat etmiştir. Orhan Gazi ve I. Murad zamanları âlimlerinden olduğu yönündeki görüşlerin kabulü mümkün görünmemektedir. Bu durumda Yeniçeri ocağının pîri kabul edilmesinin neye dayandığı sorusu akla gelmektedir. Bu şekilde kabul edilmesinin en başta gelen sebebi, onun, Osmanlı topraklarında, büyük bir şahsiyet olarak şöhrret bulması olmalıdır. Bu şöhreti yanında, Kara Rüstem, Seyyid Ali Sultan, Gazi Evrenos, Abdal Mûsâ gibi ilk Osmanlı fetihlerine katılan ve Yeniçeri teşkilâtının kurulmasını sağlayan¹⁵ kişilerin Ahilik, gâzilik ve Hacı Bektaş'ın ismi etrâfında oluşmuş tasavvuf geleneği ile irtibatlı olmaları da¹⁶ bunu sağlamıştır.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Amasya dolaylarında Babâîler isyanı başlatan Baba İlyâs-ı Horasânî'nin halîfesi olduğu da ileri sürülmektedir¹⁷. Eflâkî Dede de onun, "*Baba Rasûlün has halîfesi*" olduğunu ileri sürer¹⁸. Baba Rasûl'den kimin kastedildiği tam olarak belli değildir. Ancak, Baba İlyas'ın halifelerinden olup, onun adına bir isyân başlatmış, fakat başarılı olamayarak 638/1240'ta isyanın bastırılması sonunda öldürülmüş olan Baba İshak olduğunu söyleyenler vardır¹⁹.

Ebu'l-Ferec el-Vâsitî, Hacı Bektaş-ı Velî için verdiği bir silsilede onu doğrudan Ahmed-i Yesevî'ye bağlı göstermektedir²⁰. Bunun doğrudan bir bağlantı olması, Ahmed-i Yesevî'nin, ondan yaklaşık bir asır önce vefat etmiş bulunması sebebiyle mümkün değildir. Ya aradaki isimler atlanmıştır, o durumda kimler olduğu sorusunun cevabı yoktur; ya da manevî bir bağ olarak kabul edilmiştir. Bu eserin yazarı olan el-Vâsitî, 647-744/1275-1343 yılları arasında yaşamıştır. Bu dönem Hacı Bektaş-ı Velî'nin yaşadığı döneme yakındır; dolayısıyla verdiği bilgiler gerçeği yansıtıyor olabilir.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Eserleri

Hacı Bektaş-ı Velî'ye çeşitli eserler isnâd edilmektedir. Bu eserlerin bir kısmı sadece isim olarak zikredildiği halde kendileri bulu-

¹⁵ Bkz. "Bektaş", *Türk Ansiklopedisi*, VI, 33.

¹⁶ M. Esad Coşan, a.g.e., s. XXIX.

¹⁷ Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *XIII. Yüzyılda Anadolu'da Baba Rasûl (Babâîler) İsyanı ve Anadolu'nun İslâmlaşmasındaki Yeri*, İstanbul 1980, s. 167, 168; aynı yazar, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfîlik : Kalendarîler*, Ankara 1992, s. 208.

¹⁸ Bkz. *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 411 - 414.

¹⁹ Bkz. "Bektaş", *Türk Ansiklopedisi*, VI, 32.

²⁰ Bkz. *Tiryâku'l-Muhibbîn*, s. 47 v.d.; Kasım Kufralı, *Nakşibendîliğin Doğuşu ve Yayılışı*, basılmamış doktora tezi, s. 124 - 127.

namamıştır. **Makâlât** üzerinde ayrıca ve özel olarak duracağımız için burada diğer eserler hakkında kısa bilgiler vermek istiyoruz.

1. Kitâbü'l-Fevâid.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, 55 no.'da kayıtlı bu eserin başında Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olduğu, onun tarafından yazıldığı ve **Fevâid** isminin onun tarafından verildiği belirtilmekte, ancak eserin muhtevâsı üçüncü bir şahıs ağzıyla anlatılmaktadır.

M. Fuat Köprülü, 1922'de yazdığı bir makalede, bu Farsça eserin iki nüshasını gördüğünü belirtmiş, ancak nerede oldukları ve özellikleri hakkında bilgi vermemiştir²¹. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshanın yanında başka bir nüshadan da bahsetmekte, ancak nerede olduğu ve özellikleri hakkında bilgi vermemektedir.

Bu İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshası Türkçe'ye tercüme edilmiş ve yayımlanmıştır²². Muhtevâsı **Makâlât**'la benzerlikler taşımaktadır. Ancak, eldeki bu nüshada, Hacı Bektaş-ı Velî'den sonra yaşamış bazı kimselerin de sözleri yer almaktadır. Gerçekten Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olan bu esere sonradan müstensihler tarafından bazı ilâveler yapılmış olmalıdır.

2. Fâtiha Sûresi Tefsiri

M. Fuat Köprülü, Baha Said Bey'in kendisine, yanan Tire Kütüphanesi'nde Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait bir **Fâtiha Sûresi Tefsiri** olduğunu söylediğini nakleder²³.

3. Hacı Bektaş-ı Velî'nin Nasîhatları

Hacıbektaş İlçe Halk Kütüphanesi'nde 29 no.da kayıtlı bir mecmuada, Dedemoğlu isimli birisi tarafından yazılmış **Akaîd-i Tarîkat** isimli bir risâlenin arkasında, "Hacı Bektaş'ın Emânetleri" başlığı altında bazı nasîhatlar ve tavsiyeler yazılmıştır. Ayrıca İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 891 no.da kayıtlı bir mecmua içinde ek-sik bir **Hacı Bektaş Nasâyihî** bulunmaktadır.

²¹ Bkz. M. Fuat Köprülü, "Anadolu'da İslâmiyet", **Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, sayı: 4, 5 ve 6, İstanbul 1922, s. 86.

²² İ. Ö., **Kitâbü'l-Fevâid**, "Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş Velî'nin Vasiyetnâmesi", Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1959.

²³ Bkz. "Bektaşiliğin Menşe'leri", **Türk Yurdu**, cilt : II, sayı : 8, Temmuz 1341/(1925), s. 165 - 176.

4. Besmele Şerhi

Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde 3536 no.da, "*Kitâb-ı Tefsîr-i Besmele Maa Makâlât-ı Hâcî Bektaş Rahmetu'llâh*" yazılı bir risâle vardır. 827/1423 senesinde Cafer b. Hasan tarafından istinsâh edilmiş olan 30 varaklık bu risâle, Rüştü Şardağ tarafından, günümüz diline çevrilerek yayımlanmıştır (Hacı Bektaş Velî, **Besmele Tefsîri (Tefsîr-i Besmele)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993). Ayrıca Yrd. Doç. Dr. Hamiye Duran'ın hazırladığı metin ve sâdeleştirme bir arada Türkiye Diyanet Vakfı tarafından (Alevî Bektâşî Klasikleri Dizisi: 1) basılmıştır.

5. Hacı Bektaş-ı Velî'ye Atfedilen Diğer Bazı Eserler

Abdûlbaki Gölpinarlı, Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olduğunu bildirdiği bazı eserlerden bahseder. Ona göre, Hacı Bektaş-ı Velî'nin iki sayfalık bir şathiyesi vardır; bunu 1680 yılında Enverî mahlaslı Hurûfî ve Nakşî bir yazar, manzum ve mensûr olarak şerhetmiştir²⁴, ancak o, ne şathiyyenin, ne de **Tuhfetü's-Sâlikîn** isimli şerhin bulunduğu yeri söylemektedir. Bu bakımdan böyle bir şathiyyenin varlığı sadece yazılı olarak bilinmektedir.

Yine Abdûlbaki Gölpinarlı, Darü'l-Fünûn (İstanbul Üniversitesi) Edebiyat Fakültesi reîsü'l-müderriisîni Mahmut Bey Baba'ya ait bir mecmuada Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait bir **Hadîs-i Erbaîn Şerhi** gördüğünü ve kendisinin de bunu istinsah ettiğini yazar²⁵.

Makâlât

Makâlât'ın Hacı Bektaş Velî'ye Aitliği Meselesi:

Hacı Bektaş-ı Velî'nin en önemli eseri **Makâlât**'tır. Ancak bazan onun Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olup olmadığı hususunda tartışmalar yapılır ve zihinler bulandırılır. Hatta Hacı Bektaş-ı Velî'ye bakış bazan onun **Makâlât**'ının olup olmadığını kabul veya redde göre değişir. O bakımdan, önce bu meseleyi açıklığa kavuşturmak gerekir.

Bu çalışmanın ikinci kısmında **Makâlât** metni ve onun günümüz Türkçesine çevrilmiş şekli vardır. Metnin başı şöyledir:

"Hâzihi **Makâlât-ı Şerîf-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî Kad-desallâhu sırrahu'l-azîz**

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm ve rahmetu'llâhi te'âlâ. Şükr ü minnet ü sipâs ol Tangrı tebâreke ve te'âlâ hazretine olsun kim biz

²⁴ Bkz. Bkz. "Bektaş", **Türk Ansiklopedisi**, VI, 32 - 34.

²⁵ Bkz. Abdûlbaki Gölpinarlı, **Yunus Emre (Hayatı)**, İstanbul 1936, s. 302.

bîçâre kulların yokdan var eyledi ve dahi bizlere îmân ve İslâm rûzı kıldı ve dahi cümle mahlûkâtun rızkların malûm ve maksûm kıldı.

Ve dahi selâm ve salavât ol peygamberler ulusına ve mürseller serverine olsun kim dükeli âlemi anun dostluğına yarattı ve dahi ol hazret-i Resûlün âline, evlâdına ve ashablarına olsun kim yigrek kavmlerdür ve arı ehillerdür ve selleme teslîmen kesîran ve hem ol pâdişâh-ı âlem Tangrı İslâm ehlinün ol mu'teber ruhların âhiretde merhûm ve mağfûr kıldı.

*Çün selâm ve salât ol Resûlu'llâh Hazretine ve âline oldukdan sonra ol esrâr sözlü ve kelecisi tuzlu ve latîf sözlü ve güler yüzlü ve **Makâlât** ıssı ve şeri'at suyu ve tertîb-i ma'rifet ve genc-i hakikat ve makâm ehli sevmedi cehli ve sâhib-i genc-i ulûm o kutb-ı ma'lûm Sultân Hacı Bektâşîyyü'l-Horasânî Kaddesa'llâhu sırrahu'l-azîz ol dîn çırâğı îmân nurunun yağı ve erenlerün turağı böyle beyân kılur kim." (vr. 1b, 2a.)*

Bu girişi hamdele ve salvele kısmını dışarıda tutarak inceleyecek olursak şu sonuçları çıkarabiliriz:

"Hâzihi **Makâlât**-ı Şerîf-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî Kaddesallâhu sırrahu'l-azîz" kısmı başlıktır. Bu başlık bir müstensih tarafından yazılmış olabilir; o bakımdan her zaman bir eserin kime ait olduğunun birinci dereceden delîli değildir. Ancak rast gele de yazılamayacağı için, eğer başka bir kanıt yoksa o zaman kullanılabilir. Bizim esas üzerinde durmak istediğimiz kısım, hamdele ve salveleden sonraki şu kısımdır:

*"Çün selâm ve salât ol Resûlu'llâh Hazretine ve âline oldukdan sonra ol esrâr sözlü ve kelecisi tuzlu ve latîf sözlü ve güler yüzlü ve **Makâlât** ıssı ve şeri'at soyu ve tertîb-i ma'rifet ve genc-i hakikat ve makâm ehli sevmedi cehli ve sâhib-i genc-i ulûm o kutb-ı ma'lûm Sultân Hacı Bektâşîyyü'l-Horasânî Kaddesa'llâhu sırrahu'l-azîz ol dîn çırâğı îmân nurunun yağı ve erenlerün turağı böyle beyân kılur kim." (vr. 1b, 2a.)*

Klasik eserlerimizdeki bu tür girişler şu dört amaçla yazılır:

1. Bazan müellif bizzat kendisi, eserin müellifinin kim olduğunun bilinmesi için ismini yazar. Ancak bu gibi hallerde müellif kendisini tanıtırken mutlaka tevâzu ifade eden sıfatlar kullanır. Burada hep medhedici ifâdeler kullanıldığına göre, yukarıdaki ifâdelerin bizzat müellif tarafından yazılmadığı bellidir.

2. Eseri müellif bizzat kendisi kaleme almamış; yanında bulunan birisi tarafından onun anlattıkları veya söyledikleri kaydedilerek derlenmiş ve bir kitap haline getirilmiştir. Başına da yukarıda olduğu gibi, o bilgilerin asıl sahibi olan ve eserin kendisine izâfe edildiği kişiyi öğücü sıfatlar yazılarak isim belirtilir, ondan sonra asıl konuya geçilir.

3. Müstensihler, esas aldıkları nüshanın başında müellifin isminin bulunmadığı hallerde; ya da bulunsa bile, ona hürmeten birçok öğücü sıfatlarla, esenin müellifinin kim olduğunu bildirmek için bu tür ifâdeler yazabilirler.

4. Eser tercüme veya şerh ise, mütercim veya şârihler, eserin aslının kime ait olduğunu bu tür cümlelerle belirttikten sonra eserin asıl kısmına geçerler.

Kaydettiğimiz metin bu son üç şekilden biriyle ilgilidir. **Makâlât**'ın aslının Arapça olduğu bilindiğine göre²⁶, tercüme eden tarafından, eserin aslının kime ait olduğunu bildirmek için yazılmıştır. Burada, "...**Makâlât** ıssı..." (**Makâlât** sahibi) denildikten sonra, öğücü birçok sıfatın arkasından ismi, "...*Sultân Hacı Bektâşî el-Horasânî*..." şeklinde anılmaktadır.

Elbette **Makâlât**'ın bizzat Hacı Bektaş-ı Velî tarafından kaleme alındığının canlı şâhidini veya kesin delilini bulmak mümkün olmaz. Bu, birçok eski kaynak için de söz konusudur. Böyle bir eserin kime ait olduğu genellikle başındaki veya herhangi bir yerindeki nisbet sâyesinde tesbit edilir. Bu, **Makâlât** için de söz konusudur. Aynı ifâdelerle başlayan manzum ve çok sayıda mensur tercümesinin elyazması nüshası bulunan²⁷ bir eserin, gerçek olmadığı halde, sırf şöhetinden istifâde edilmek üzere birine izâfe edilerek yazıldığını düşünmek mümkün değildir. Böyle bir düşünce, eski dönemlere ait oldukça değerli birçok kaynak için de aynı mülâhazaları öne sürmeyi mümkün kılar. Birçok nüshası bulunan tercümenin, bu nüshaların istinsahı sırasında hiç tereddüt edilmeden kendisine izâfe edilmiş olmasından, **Makâlât**'ın aslının Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olduğunun o devirlerde bilindiği anlaşılr.

Ayrıca, Hacı Bektaş-ı Velî'nin hayatı ve çeşitli yönleriyle ilgili en önemli kaynaklardan birisi olarak kabul edilen menâkıb-nâmeye Saîd isimli birisinden bahsedilirken şöyle denilmektedir:

²⁶ Bkz. M. Esad Coşan, a.g.e., s. XLIII – XLVI.

²⁷ Bkz. M. Esad Coşan, a.g.e., s. XLVI – LI.

"... Saîd küçücük bir çocuk hâlinde kazanın içinde belirdi. Gene kapağı örttüler, kırk gün sonra açtılar, gördüler ki, Saîd, eskisi gibi kazanını içinde oturmakta. Saîd'i kazandan çıkardılar. Saîd bundan sonra hoş bir hâle büründü, Hünkâr'ın **Makâlât**'ını Türkçe'ye çevirdi."²⁸

Menâkıb-nâmeler, konusu olan kişi ile ilgili olarak onun bağlaları ve sevenleri arasında bilinen ve hayatıyla ilgili hususların sözlü anlatımdan, yazıya geçmiş hâlidir. Bu anlatılandan anlaşılmaktadır ki, **Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî** kaleme alındığında Hacı Bektaş-ı Velî'nin **Makâlât** isimli bir eserinin bulunduğu bilinmektedir. Üstelik Türkçe'ye tercüme edildiğinden bahsedildiğine ve tercümesinin birçok yazma nüshasının bulunduğu bilindiğine göre, artık onun **Makâlât** isimli bir eserinin bulunmadığını, mevcut eserin başkası tarafından yazılıp ona izâfe edildiğini iddia etmek mümkün olmaz.

Yukarıdaki alıntıda bahsedilen Saîd'in **Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî**'de adı çok geçen Molla Sa'deddîn olduğu kabul edilir. "Saîd Emre" olarak da anılır. Yunus tarzında şiirleri vardır. Tercüme ettiği **Makâlât** metninin içinde bazı kendi şiirlerini de koyduğu metin incelendiğinde görülmektedir. O, önce Hacı Bektaş-ı Velî'ye, sonra Hacım Sultan'a intisâb etmiştir²⁹. Tercümeyi Saîd isimli bu kişi yapmış olmalıdır.

Makâlât'ın Nüshaları

Yukarıda da bahsedildiği gibi, **Makâlât**'ın aslının Arapça olduğu bilinmektedir. **Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî**'den yaptığımız iktibasta, Saîd isimli birisiyle ilgili menkabe anlatılırken, "...Hünkâr'ın **Makâlât**'ını Türkçe'ye çevirdi" denilmektedir. Bu da Hacı Bektaş menâkıb-nâmesinin kaleme alındığı XIV. Yüzyılda, **Makâlât**'ın Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait Arapça bir eser olduğunun ve Türkçeye tercüme edildiğinin bilindiğini gösterir. Manzum tercümesini yapan Hatiboğlu Muhammed de eserinin başında bu gerçeği şöyle belirtmektedir:

*Sekiz yüz ikinci yılda iy yâr (m. 1409)
Muharrem âhirindeydi bu güftâr*

²⁸ **Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî**, s. 62.

²⁹ Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, **Yunus Emre (Hayatı)**, s. 102 – 108.

*Tamâm oldu bu sözün aslı ma'lûm
Arapça nesriken okındı manzûm*

*Velîkin ma'nâ tağyîr olmadı hîç
Maânî kanda varsa olmadı pîç³⁰*

Zâten mevcut nüshalar da bu gerçeği teyîd etmektedir.

Arapça Aslının Nüshaları

Coşan, önce **Makâlât**'in manzum tercümesi üzerine doktora tezi hazırlamış³¹, daha sonra da mensur tercümesinin çeşitli nüshalarından edisyon-kritik yaparak doçentlik tezi hazırlamıştır. Yayımlanmış olan bu ikinci çalışmanın girişinde Arapça nüshalar tanıtılmıştır. Buna göre Arapça aslın iki nüshası vardır:

a. M. Esad Coşan'ın Özel Kütüphanesindeki Nüsha:

İçinde yirmi iki risâlenin bulunduğu 16,4 x 22,5 cm. ebadında ki bir mecmuanın on yedinci risâlesi olan (188b - 192b) bu nüsha eksiktir. Mecmuadaki başka risâlelerin sonlarında 1113/(1701) ile 1117/(1705) arasında değişen ferağ kayıtları ve "Yasin" adı yer almaktadır. Buradan bu nüshanın bu tarihler arasında Yasin isimli birisi tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Nüshanın başında "**Kitâbü'l-Makâmât**" ismi kayıtlıdır ve dört kapı ile bunların onardan kırk makâmını anlatmaktadır³².

b. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Denizli Bölümü 393/4 no.da Kayıtlı Nüsha:

Başında Ebu'l-Leys tefsirinin Besmele tefsiriyle ilgili kısmı bulunan bir mecmuanın dördüncü risâlesidir (104 - 131. varaklar arasında). Ferağ kaydına göre Bu nüsha 913/1508 senesinde Uzun Fakih b. Hasan tarafından yazılmıştır.

Şu ana kadar **Makâlât**'in Arapça başka bir nüshası bulunamamıştır. Bu nüshaların biri tam değil, biri de sağlıklı bir metin değildir. Buna rağmen bu durum, Hacı Bektaş-ı Velî'nin aslı Arapça olan **Makâlât**'inin olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Çünkü onun Türkçe tercümelerinin elyazması nüshaları epeyce çoktur.

³⁰ Abdurrahman Güzel, **Hacı Bektaş Velî ve Makâlât**, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 340.

³¹ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde hazırlanmış olan bu tez (M. Esad Coşan, **Muhammed b. El-Hatîb İbrâhîm el-İznîkî, Kitâb-ı Bahr el-Hakâik, Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlât'ının Türkçe Manzum Tercümesi**) yayımlanmadığı gibi adı geçen fakülte kütüphanesindeki tek nüshası da kaybolmuştur. Ancak bu tezin manzum metin kısmı Prof. Dr. Abdurrahman Güzel tarafından yayımlanmıştır (bkz. a.g.e., s. 286 - 342). Sayın güzel metni nereden aldığını açıklamamış, ancak tezin yerini belirterek, "Coş. H. Kendi müsadeleriyle alınmıştır" notunu ilave etmiştir. Başka bir yerde de "Esad Coşan'ın izniyle eserin bir bütün hâlinde tamamlanması açısından aynen almayı ve burada neşretmeyi uygun bulduk." demektedir (bkz. s. 159).

³² M. Esad Coşan, a.g.e., s. XLIV. Sayın Coşan tercüme metinle karşılaştırma imkanı sağlamak için bu nüshanın günümüz Türkçesi ile tercümesini eserinin sonuna koymuştur. Bkz. s. 112 - 121.

Mensur Tercüme Nüshalar

Yukarıda Saîd isimli birisinin Hacı Bektaş'ın Arapça **Makâlât**'ını Türkçeye tercüme ettiğinin bilindiğini anlatmıştık. İşte bu tercümenin, Türkiye kütüphanelerinde çeşitli nüshaları vardır. Bu nüshaları kısaca tanıyalım:

a. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 3536 no.da kayıtlı nüsha:

14 x 20,8 cm. ebadındaki bir mecmua için, 58 – 87. varaklar arasındaki bu nüsha, Cafer b. Hasan tarafından Rabûlevvel 827/(Şubat 1424) tarihinde istinsah edilmiştir. Bu nüshada dikkatsizlikler ve atlamalar vardır.

b. Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler Bölümü, 355 no.da kayıtlı nüsha:

20 x 30,2 cm. ebadındaki bir mecmua içindeki bu nüsha, 1 – 32 varaklar arasındadır. Muhammed b. İshak isimli müstensih tarafından okunaklı ve harekeli nesih bir yazı ile yazılmıştır. Bazı istinsah hataları bulunsa da, dil özellikleri değişmemiştir. İstinsah tarihi belli değildir, ancak XVI. Yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir.

c. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli Bölümü, 1500 no.da kayıtlı nüsha:

15 x 21,1 cm. ebadındaki bu nüsha 56 varaktır. Harekeli nesih yazı ile yazılmıştır. Bazı dil özellikleri bozulmuş ise de tamdır. Safer 977/(Temmuz 1569)'de istinsah edilmiştir, ancak müstensihini belli değildir. Sonunda Farsça Hacı Bektaş Velâyetnâmesi'nden bahsetmektedir.

d. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2856 no.da kayıtlı nüsha:

14,5 x 19,5 cm. ebadındaki bu nüsha 76 varaktır. Harekeli nesih yazı ile yazılmıştır. Dil özellikleri muhafaza edilmiştir. Müstensih ve istinsah tarihi belli değildir, ancak XVI. Yüzyıl başlarında yazıldığı tahmin edilmektedir.

e. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Bölümü, 16 no.da kayıtlı nüsha:

7 x 13 cm. ebadındaki bir mecmua içinde, 136 – 164. varaklar arasındadır. Harekeli okunaklı nesih yazı ile yazılmıştır. Dil özellikleri çok az değişmiş olmakla beraber, atlamalar vardır.

f. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 867 no.da kayıtlı nüsha:

11,7 x 17 cm. ebadında tamir görmüş yeni bir cilt içinde, harekesiz düzgün bir nesih yazı ile yazılmıştır. Sonu eksiktir, ancak mevcut kısım konuların sıralanışı bakımından düzenlidir. Müstensihî belli değildir. XVIII. Yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Diğer nüshalara göre daha geç yazılmıştır; dil özellikleri kaybolmuştur.

g. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi,

Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2569 no.da kayıtlı nüsha:

17,5 x 24,3 cm. ebadındaki bu nüsha 53 varaktır. İri, harekesiz, bozuk bir nesih yazı ile yazılmıştır. Sonunda Rebûlevvel 1250/(Temmuz 1854) kaydı vardır. Bunun, nüshanın istinsah tarihi olması muhtemeldir.

h. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi,

TY 6400 no.da kayıtlı nüsha:

15,5 x 22,9 cm. ebadında bir cilt içinde harekesiz nesih yazı ile yazılmıştır. Bu nüsha metin bakımından tamdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.

M. Esad Coşan, bu nüshaları karşılaştırarak edisyon-kritik bir metin ortaya çıkarmıştır. Doçentlik tezi olarak yapılan bu çalışma daha sonra aynen neşr edilmiştir³³. Hüseyin Özbay, Sayın Coşan'ın bu metnini günümüz Türkçesine çevirmiş ve yayımlamıştır³⁴. Daha sonra Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, M. Esad Coşan tarafından hazırlanan metin ile, Hüseyin Özbay tarafından yapılandırılarak yararlanarak yaptığı yeni sâdeleştirilmiş metni aynı sayfada olacak şekilde tekrar yayımlamıştır³⁵.

Makâlât'ın başka nüshaları da vardır. Ancak bu nüshalar ya çok eksik, ya da metni çok bozuktur³⁶. Ayrıca **Makâlât**, Ali Ulvi Baba tarafından 1925'te Osmanlı Dönemi alfabetiyle yayımlanmıştır³⁷.

Bunların dışında Hacıbektaş ilçesinde yaşayan Hacı Bektaş-ı Veli evlatlarından Veliyyettin Ulusoy'un husûsî kütüphanesindeki bir

³³ Bkz. Kaynaklar kısmı.

³⁴ M. Esad Coşan, **Hacı Bektaş-ı Veli ve Makâlât**, sadeleştiren : Hüseyin Özbay, 3. baskı, Ankara 1996.

³⁵ **Hacı Bektaş-ı Veli ve Makâlât**, Akçağ Yayınları, s. 163 – 273.

³⁶ 1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 805.
2. İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, No. 148.

3. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, No. 2903.

4. Ankara Adnan Ötügen II Halk Kütüphanesi, Eski eserler Bölümü, No. 169.

5. Hacıbektaş ilçe Halk Kütüphanesi, No. 3; No. 71; No. 89; No. 176.

6. Bursa Müzesi Kütüphanesi, E. 16/157.

³⁷ Ali Ulvi Baba, **Bektaş Makâlâtı**, Marifet Matbaası, İzmir, 1341/1925.

Mecmûatü'r-resâil içinde bulunan bir **Makâlât** tercümesi nüshası daha mevcuttur.

Bu **Mecmûatü'r-resâil**'in içerisinde ilave bazı küçük parçaları bir kenara bırakacak olursak sekiz adet risale bulunmaktadır. İlk risale Hacı Bektaş-ı Veli'ye ait **Makâlât** tercümesidir. Müteakiben Kaygusuz Abdal'ın **Dil-guşâ, Gülistân, Saray-nâme** isimli eserleri ve üç adet mesnevisi yer almaktadır. Mecmuadaki son risale ise Nâsır-ı Husrev'in **Saadet-nâme** isimli mesnevîsinin aynı isimle genişletilmiş manzum çevirisidir. Bu risalelerin dışında Kaygusuz Abdal başta olmak üzere, Nesimî (ö. 821/1418), Hatâî (ö. 1524), Niyazî (ö.1105/1694) gibi şairlerin bazı şiirleri, kırk hadis ve kişisel notlar yer almaktadır. Bu mecmua içindeki risâlelerin Hacıbektaş Dergâhı'nda okunan risâleleler olduğu kabul edilmektedir.

Elinizdeki kitap bu nüsha esas alınarak hazırlanmıştır.

Nüshanın Genel Özellikleri:

Cilt özellikleri: Cönk biçiminde ciltlenmiş kahverengi deri cilt. Şirazesı sağlam olup sırtında kurt yenikleri bulunmaktadır.

Kağıt: Aharlı kalın kağıt, genel olarak kırmızı mürekkeple cedvelli, aralarda bazı varaklar siyah mürekkeple cedvellidir.

Yazı: Nesih, bazı risalelerde harekelidir. Konu başlıkları, ayet ve hadislerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

Yaprak (varak) sayısı: 209 (1b-209b). Yaprak sonlarında tâkibiyeye mevcut olmakla birlikte yaprak numarası yoktur. Mecmuanın yaprak numaralandırılması tarafımızdan yapılmıştır.

Ölçüleri: 190mmX118 mm (160mmX85/95mm).

Satır sayısı: 23 (satır sayısı ortalama olup aynı risalelerde dahi değişiklik göstermektedir.)

İlk risâle Hacı Bektaş-ı Veli'nin **Makâlât**'nının tercümesidir:

"Hâzihî Makâlât-ı Şerîf-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî Kad-desâ'llâhu sırâhu'l-azîz" başlığını taşımaktadır.

Mecmuanın 1b-24b yaprakları arasında bulunan bu risale, Hacı Bektaş el-Horasânî'ye ait **Makâlât** isimli eserin Türkçe çevirisi olup, bazı atlamalar olmakla beraber, tam bir nüshadır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Harekeli nesihle yazılmıştır. Ancak yazı karakteri bakımından XVI. Yüzyılda yazılmış olduğu

kabul edilen nüshalara benzemektedir.

Başı:

بسم الله الرحمن الرحيم شكر ومنت وسپاس اول تنكري تبارك وتعالى
حضر تنه اولسون كيم بز بيچاره قوللرين يوقدن وار ايلدي ودخي
بزلره ايمان واسلام روزي قيلدي ودخي...

Sonu:

...وهم دنياي سوممك الله تعالى خوشنودلغين بولمقدر باقى الكلام مبارك
وخيرلو سوزلر قران تفسيرنده وحديث نيويده كتورر تمت.

Yayına hazırlamak için bu nüshanın tercih edilmiş olması, Hacı-bektaş ilçesindeki Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendi adına izâfe edilen dergahta okunmuş olduğu kabul edilen nüsha olmasıdır. **Makâlât**'ın çeşitli baskılarının bulunmasına rağmen yeniden yayımlanması ihtiyâcı da Türkiye Diyanet Vakfı'nın başta anlatılan yayın planlaması gereğidir.

Makâlât'ın Muhtevâsı

Makâlât tasavvufî nitelikli bir eserdir; "dört kapı" ve "kırk makâm"ı açıklamak amacıyla yazılmıştır. "*Dört kapı*"dan maksat, "*şerîat*", "*tarîkat*", "*ma'rîfet*" ve "*hakikat*" kavramlarıdır. "*Kırk makâm*" da bu kapılardan girilerek katedilecek kırk adet merdiven basamağıdır. Hacı Bektaş-ı Velî, burada bu kapıları aralayarak her birindeki onar makâmın neler olduğunu ve her makâmdan bir sonraki makâma ulaşmak için neler yapmak gerektiğini anlatmaktadır. Bunu eserin ikinci babında şu şekilde bildirmektedir:

"Âdem, Tanrı'ya kaç makâmda irer, anı bildürür.

*Pes kutb-ı âlem buyurur kim: Kul, Çalab Tanrı'ya kırk makâm-
da irer, dost olur. Onı şerî'at içinde, onı tarîkat içinde, onı ma'rîfet
içinde, onı hakikat içindedür.*"³⁸

Eser esâsen bunları açıklamak maksadıyla meydana getirilmiştir; bu kısımdan sonra bu onar makâmın neler olduğu tek tek ele alınmaktadır. Ancak **Makâlât**'ın tamamı bundan ibâret değildir. Onda başka konular da ele alınmıştır. Önce bunlar üzerinde durmakta yarar vardır.

³⁸ Metin, vr. 7b, 8a. (Bu varak numaraları metin içinde, her sayfanın başına gelecek şekilde yer almaktadır.)

Makâlât'ın tamâmı bir **mukaddime** ile **on bir** bâbdan meydana gelmiştir:

Kısa mukaddimeye besmele, hamdele ve salveleden sonra eser-in sâhibi olan Hacı Bektaş-ı Velî'yi medheden bir giriş bulunmaktadır. Burası muhtemelen mütercim tarafından yazılmıştır.

Eserin asıl kısmını meydana getiren bâbların konuları şöyledir³⁹:

Birinci bâb: Burada insanoğlunun dört unsurdan dört ayrı gürûh hâlinde yaratıldığı anlatılmakta; bu dört gürûhun yapmaları gerekenler sıralanmaktadır. Burada ayrıca Hz. İsa (a.s.) ile ilgili bir kıssa da yer almaktadır. (s. 3 - 13)

İkinci bâb: "*Bu bâb ma'rifetün ma'denin beyân kılur.*" Burada "*kul Çalap Tanrı'ya kırk makâmda irer*" denilerek dört kapının her birinin on makâmı olduğu belirtilmekte ve ondan sonra da şerîatin ilk makâmı olan *îmân* anlatılmaktadır. (s. 14 - 18)

Üçüncü bâb: "*Bu bâb şerîatun makâmların beyân kılur.*" Burada şerîatin îmandan sonraki makamları açıklanmaktadır. (s. 19 - 22)

Dördüncü bâb: "*Bu bâb tarîkatun makâmların beyân kılur.*" (s. 23 - 28)

Beşinci bâb: "*Bu bâb ma'rifetün makamların beyân kılur.*" (s. 30 - 34)

Altınca bâb: "*Bu bâb hakîkatun makâmların beyân kılur.*" (s. 29)

Yedinci bâb: "*Bu bâb ma'rifetün ma'rûf cevâbın beyân kılur.*" (s. 35 - 49)

Sekizinci bâb: "*Bu bâb şeytân ahvâlin beyân kılur.*" (s. 50 - 57)

Dokuzuncu bâb: "*Bu bâb tevhîdü'l-maârif beyân kılur.*" (s. 58 - 83)

Onuncu bâb: "*Bu bâb Âdem aleyhi's-selâm sıfâtın beyân kılur.*" (s. 84 - 96)

Onbirinci bâb: "*Bu bâb Âdem'ün sıfâtın beyân kılur.*" (s. 97 - 111)

Bizim yayına hazırladığımız nüshanın bâblarının konuları ve başlıkları şöyledir:

Birinci bâb: Her türlü noksan sıfatlardan münezze olan Hak teâlâ, Âdem'i dört türlü nesneden yarattı ve onun evlâdını da dört bölüğe ayırdı. Bu dört bölüğün her birini dört türlü ibâdete bıraktı. (vr. 2a - 5b.)

³⁹ M. Esad Coşan'ın çeşitli nüshaları karşılaştırmak sûretiyle meydana getirdiği edisyon-kritik metin **Makâlât**'ın asıl metnini tam olarak verdiği için bâbların konularını onu esas alarak verdik.

İkinci bâb: Şeytanın hallerini açıklar. (vr. 5b - 7b.)

Üçüncü bâb: İnsanın kaç makâmda Tanrı'ya ereceğini bildirir.
(vr. 7b - 9b.)

Dördüncü bâb: Tarikatın makâmlarını beyân eder. (vr. 9b - 10a.)

Beşinci bâb: Ma'rifet makâmlarını açıklar. (vr. 10a.)

Altıncı bâb: Hakikat makâmını açıklar. (vr. 10a - 11b.)

Yedinci bâb: Ma'rifetin makâmını beyân eder. (vr. 11b - 14a.)

Sekizinci bâb: Tevhîdü'l-ârif. (vr. 14a - 18a.)

Dokuzuncu bâb: Âdem sıfâtın bildirir. (vr. 18a - 24b.)

Makâlât'ın diğer nüshalarının karşılaştırılması sonucu elde edilen metinle bizim yayına hazırladığımız nüsha arasında tertip bakımından bazı farklılıklar ve atlamalar olduğu anlaşılmaktadır.

Makâlât'ta anlatılan makamlar şu şekildedir:

a. Şerîatta bulunan on makâm:

1. İmân getirmek. "*Ammâ şer'atun evvel makâmı imân getürmekdür.*" (vr. 8a) "*Pes Çalab Tangrı'ya inanmak gerek kim imândur.*" (vr. 8b) "*Hem Tangrı'nun firîştelerine inanmak imândur.*" (vr. 8b) "*Ve hem Allah hazretinün Kur'ân'ına inanmak gerek ve kitaplarına inanmak imândur.*" (vr. 8b) "*Kıyâmete inanmak böyle degül kim siz inanmazsınız. Her ne bulursanız halâlden ve harâmdan yirsiz, donanursız. Haksız yire ni'metler yiyüp güvenürsiz. Ya'ni işbu inanamak midur kim siz inanursız.*" (vr. 8b, 9a)

2. İlim öğrenmek. "*İkinci makâm ilm öğrenmekdür.*" (vr. 9a)

3. Namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, gücü yetince hacca gitmek, seferberlik olunca kaçmamak ve cenâbetten temizlenmek.

"*Üçüncü makâm zekâtdur, orucdur, güci yiticek hacca varmakdur ve hem gazâdur ve hem cenâbetden arınmakdur. Kavlühü te'âlâ: Akîmu's-sâlâte ve âtü'z-zekâte... ve savm-ı şehr-i ramazân ve ...hiccu'l-beyti meni's-tetâ'a ileyhi sebilen ve'l-cihâdu izâ kâne nefîru âmen ve'l-guslu mine'l-cenâbeti min küllihâ.*"⁴⁰ (vr. 9a)

4. Helâl kazanmak ve ribâyı haram bilmek. "*Dördüncü makâm halâl kesb eylemekdür ve ribâyı harâm bilmekdür.*" (vr. 9a)

5. Nikâh kıymak. "*Beşinci makâm nikâh kılmakdur.*" (vr. 9a)

⁴⁰ Ayet ya da hadis değildir.

6. Hayız ve lohusalık hallerine riâyet etmek. "*Altıncı makâm hayzun ve nifâsun nikâhın haram bilmekdür.*" Burada "nikâh" cinsel ilişki olarak anlaşılmalıdır. Nitekim başka bazı nüshalarda bunun yerine cinsel ilişkinin karşılığı olan "cimâ" kelimesi kullanılmıştır. (vr. 9a)

7. Cemâat sünnetine riâyet etmek. "*Yedinci makâm sünnet-i cemâatdur.*" (vr. 9a)

8. Şefkatli olmak. "*Eş-şefekatü mine'l-îmân.*" (s. 9b)

9. Temiz yemek ve temiz giyinmek. "*Dokuzuncu makâm arı geymekdür ve arı yemekdür.*" (s. 9b)

10. İyiliği emredip kötülüğü menetmek. "*Onuncu makâm, emri ma'rûfdur ve yaramaz işlerden sakınmakdur.*" (s. 9b)

b. Tarîkatta bulunan on makâm:

1. Tevbe etmek. "*Tarîkatun evvel makâmı el alup tevbe kılmakdur.*" (vr. 9b)

2. Mürîd olmak. "*Ammâ tarîkatun ikinci makâmı mürîd olmakdur.*" (s. 25)⁴¹

3. Saç kesmek. "*Ammâ tarîkatun üçüncü makâmı saç gidermekdür.*" (s. 26)

4. Nefsi olgunlaştırmak için mücâhede etmek. "*Ve dahi tarîkatun dördüncü makâmı mücâhede etmekdür.*" (s. 26)

5. Hizmet etmek. "*Beşinci makâmı hizmet eylemekdür.*" (s. 26)

6. Korkmak. "*Altınca makâmı Havfdur, ya'ni korkudur.*" (s. 27)

7. Ümîdvâr olmak. "*Yidinci makâm ümîd dutmakdur.*" (s. 27)

8. Hırka, zenbil, makâs, seccâde ve subha (yüz taneli tesbih) gibi emânetlere sahip olmak, onlardan ibret almak ve hidâyete ermek. "*Sekizinci makâmı hırkadur ve zenbildür ve mikrâsdur ve sec-câdedür ve subhadur ve ibretdür ve hidâletdür.*" (s. 27)

9. Nasîhat ve muhabbet sâhibi olmak. "*Dokuzuncu makâmı sâhib-i nasîhat ve sâhib-i mahabbet olmakdur.*" (vr. 9b)

10. Aşk, şevk ve Allah'ın zenginliği karşısında insanın kendini fakir hissetmesi. "*Onuncu makâmı ıışkdur ve şevkdür ve fakîrlukdur.*" (Vr. 10a)

11. Cân makâmı. "*Onbirinci makâm cândur. Pes cân câna dokunsa şevkile hareket aceb degüldür. Zîrâ kim nasîb-i ilâhîdür. Her kime degse belürse gerekdür.*" (Vr. 10a)⁴²

⁴¹ Bizim verdiğimiz metinde ikinci makâmdan dokuzuncu makâma kadar olan kısım atlanmıştır. Burada örnekler M.

Esad Coşan'ın metninden verilmiştir.

⁴² Bu kısım diğer nüshalarda onuncu makâmın devamı şeklindedir. (BKz. M. Esad Coşan, s. 28)

c. Ma'rifette bulunan makâmlar:

1. Edeb. "Ma'rifetün evvel makâmı edebdür." (vr. 10a)
2. Korku. "İkinci makâmı korkudur." (vr. 10a)
3. Perhizkârlık, haram olanlardan sakınma, takvâ sahibi olmak. "Üçüncü makâmı perhizkârlıktur." (vr. 10a)
4. Sabır. "Dördüncü makâmı sabrdur." (vr. 10a)
5. Utanmak. "Beşinci makâmı utanmakdur." (vr. 10a)
6. Cömertlik. "Altıncı makâmı cömerdlikdür." (vr. 10a)
7. Bilgi sahibi olmak. "Yedinci makâmı ilmdür." (vr. 10a)
8. Miskinlik, benlikten geçip kişinin kendini Allah'a vermesi. "Sekizinci makâmı miskînlikdür." (vr. 10a)
9. Ma'rifet sahibi olmak, Allah'ı bilmek. "Dokuzuncu makâmı ma'rifetdür." (vr. 10a)
10. Kişinin kendini bilmesi. "Onuncu makâmı kendüyi bilmekdür." (vr. 10a)

d. Hakîkatta bulunan makâmlar:

1. Toprak gibi mütevâzı ve verimli olmak. "Hakîkatun evvel makâmı toprak olmakdur." (vr. 10a)
2. Bütün herkese aynı gözle bakıp ayıplamamak. "İkinci makâmı yetmiş iki milleti ayıplamamakdur." (vr. 10a)
3. Elinden gelen her iyiliği yapmak ve yerine getirmek. "Üçüncü makâmı elinden geleni men' itmemekdür." (vr. 10a)
4. Dünyadaki her şeyin ve herkesin kendisinden güvende olması. "Dördüncü makâmı dünyâ içinde yaradılmış nesneye emîn olmakdur." (vr. 10a)
5. Mülkün mutlak sahibi Allah'a karşı itâatkâr olmak, O'na olan muhabbetini göstermek. "Beşinci makâmı mülk ıssına yüz sürüp, yüz suyun bulmakdur. Zîrâ kim vahdet evindedür." (vr. 10a, 10/b)
6. Sohbet etmek ve hakikat sırlarını söylemek. "Altıncı makâmı sohbetdür ve esrâr-ı hakikat söylemekdür." (vr. 10b)
7. Seyr ü sülûka girmek. "Yedinci makâmı seyrdür." (vr. 10b)
8. Sır saklayabilmek. "Sekizinci makâmı sırdur." (vr. 10b)
9. Allah'a yalvarıp yakarmak. "Dokuzuncu makâmı münâcâtur." (vr. 10b)
10. Allah'ın varlığını müşâhede etmek ve O'na ulaşmak. "Onuncu makâmı müşâhededür ve Çalab'a ulaşmakdur." (vr. 10b)

Makâlât bu kırk makâmı belirtmek ve açıklamak amacıyla yazılmıştır. Onun dışındaki kısımlar bunların açıklamaları ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin mü'minler için gerekli gördüğü diğer konuların izahlarıdır. Bazı yerlerde mütercim veya onun tercümesini kaleme alanların yaptığı şerhlerin de olması muhtemeldir. Edisyon-kritikli metne bakıldığında müstensihler tarafından bile bazı açıklamaların ilâve edildiği veya bazı yerlerde kısaltma yapıldığı anlaşılmaktadır⁴³. Buna rağmen yukarıda verdiğimiz kırk makâmın Arapça aslında aynı şekilde yer aldığı, mevcut yazma nüshanın tercümesi ile karşılaştırıldığı zaman bile anlaşılmaktadır⁴⁴. Bu "dört kapı" ve "kırk makâm" Ahmed-i Yesevî'nin **Fakr-nâme**'siyle de büyük ölçüde benzerlikler arz etmektedir⁴⁵.

Hacı Bektaş-ı Velî, dördüncü kapının onuncu makâmına, yani son makâm olan, "Allah'ın varlığını müşâhede etmek ve O'na ulaşmak." için bu makâmların hepsini tam ve eksiksiz olarak katetmek, hiç birini eksik bırakmamak gerektiğini beyan eder:

"Pes makâm-ı kırk budur kim bildün. Ve dahi yigrek bilürsen eydivir. Eger bu kırk makâmın birisi eksük olursa hakikat tamâm olmaz. Zîrâ kim eksük olur. Meselâ biregü diliyle î mân getürse ve gönliyle inanmazsa, veyâhud oşır u zekât virmese, veyâhud Tangrı hükümlerinden birin bâtil dutsa, veyâhud Muhammed Mustafâ'yı inkâr itse, veyâhud âl-i evlâdın birine nâ-hak dise, dükeli işledügi amelleri hebâen mensûrâ olur. (....) Pes azîz-i men! Kırk makâmda birisi eksük gerekmez. Zîrâ kim makâmda hiç nesne eksük yok." (vr. 10b, 11a)

Ayrıca bazı makâmlar daha geniş açıklanmış ve onlara özellikle vurgu yapılmış, nasıl davranılması gerektiği izah edilmiştir. Bunlardan Hacı Bektaş-ı Velî'nin hiçbir şeyin eksik bırakılmaması gerektiği hususunda ısrarlı olduğu anlaşılmaktadır.

İlk makâm olan î mânı açıklarken, birçok kelam âliminin birbiriyle tartıştığı ve kelâm ekollerini birbirinden ayıran î mân-amel ilişkisine vurgu yapmakta ve î mânın amelden ayrı olamayacağını belirtmektedir:

"Ammâ tâ'at î mândur. Î mân tâ'atdur, birbirinden ayrı olmaz. Degme tâ'at î mâna ırmez. Ve hem küfr ma'siyetdür, degme ma'siyet küfre ırmez." (vr. 8a.)

⁴³ Bizim hazırladığımız bu nüshanın bir yerinde şöyle denmektedir: "Pes kendüyi bilmekligi muhtasar kılalum. Gerçek cânlara bu kadar nutk yiter. Va'llâhu a'lem bi's-savâb." (vr. 18a)

⁴⁴ Bkz. M. Esad Coşan, a.g.e., s. 112 - 121.

⁴⁵ Bkz. Abdurrahman Güzel, a.g.e., s. 46, 47.

"Pes Çalab Tangrı'ya inanmak gerek kim îmândur ve buyurdu-
ğın dutmak îmândur ve 'yığlın' didüğinden yığlınmak, Tangrı'ya
inanmakdur." (vr. 8b.)

Tarîkat kapısındaki ilk makâm olan tevbenin nasıl olması gerek-
tiği de şöyle anlatılmaktadır:

"İmdi iy mü'minler! Tevbei şöyle kılun kim aceb ola. Pes tevbei
şöyle kılun kim menfa'at gele. Zîrâ kim tevbe kılmak peşimânluk-
dur ve peşimanluğun assısı budur kim günâhı az ola, bir özürde sa-
tılır. Pes imdi tevekkül ile özri pîşe dutun kim hata'larunuz az ola
kurtulasız ve yüzünüz taze ola. İmdi iy mü'minler! Özür dilemek siz-
den kabul kılmak Tangrı'dan." (vr. 9b.)

Makâlât'ta dikkati çeken bir husus da, her makâmda yapılması
gerekten şey söylendikten sonra, genellikle bunlarla ilgili âyet, hadis
veya kelâm-ı kibâr kabîlinden bir söz getirilmiş olmasıdır. Bunların
genellikle âyetler olduğu görülmektedir.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin bu eserinde sadece bu makâmın neler
olduğu ve açıklamalarıyla yetinilmemiş; bunların dışında insanlara
çeşitli konularda öğütlerde bulunulmuş, yapılması gereken işler an-
latılmıştır.

Makâlât'ın ilk bölümünde inanan insanlar dört grup olarak gös-
terilmiş, bunların her birinin özellikleri anlatılmış ve yapmaları ge-
reken işler sıralanmıştır:

"Hak subhânehû ve te'âlâ Âdemi dört dürlü nesneden yaratdı
ve hem dört gürûh kıldı ve hem dördin dört dürlü tâatda kodı ve
dört dürlü halleri ve dört dürlü arzuları vardur. İmdi dört dürlü nes-
neden kim yaratdı evvel topraktan ikinci sudan üçüncü oddan dör-
düncü yilden ve dört gürûh kim kıldı." (vr. 2a.)

Bu dört grubun birincisi "**âbid**"lerdir. Âbidlerin özellikleri ve
yapmaları gerekenler şöyledir:

"Evvel gürûh âbidlerdür kim bunlar şerî'at kavimleridür ve asıl-
ları yildendür. Pes yil hem sâfîdür hem kavîdür; zîrâ ki yil esmeyin-
ce dâneler samanından ayrılmaz ve eger yil esmeyeydi mecmû'-ı
âlem yiyiden helâk olaydı. İmdi halâl ve harâm mısıl (temiz) ve
murdâr kamusı şerî'at birle ma'lûm olur zîrâ kim şerî'at kapısı ulu
kapudur." (vr. 2a.)

"Ammâ âbidlerün tâ'atları namâzdur ve oruçdur ve zekâtdur. Nefî-i âm (seferberlik) olıcak kaçmayup varmakdur ve hem cenâbetden gusl eylemekdür ve arzuların isteyüp dünyâyı terk idüp âhiret sevmekdür ve halleri birbirin incitmemekdür. Pes kibir, hased, buğz ve buhl, adâvet bunlarda hemândur." (vr. 2a, 2b.)

Dört gruptan ikincisi "**zâhid**"lerdir. Bunların özellikleri ve yapmaları gerekenler de şöyle sıralanmaktadır:

"Ammâ ikinci gürûh zâhidlerdür. Bunların aslı oddandur. Bunlar tarîkat kavmleridür. Pes od gibi yansalar gerekdür pes her kim bu dünyada kendü özin göyündürse yârın âhiretde dürlü dürlü azâblardan kurtuldu. Pes şöyle bilün bir kez yanan artuk yanmaz." (vr. 2b.)

"Pes zâhidlerün tâ'atı dün gün Tangrı'yı zikr itmekdür ve hem Bismi'llâh yâd kılmakdur ve hem havf (u) recâdur ve dünyâ arzuların terk itmekdür. Âhiret içün ve hâlleri kendü bilülerine hoşnud olmuşlardur. Bilmezler kim kandan geldiler kancaru giderler. Zîrâ kim bunlara hidâyet kapısı açılmadı Tangrı'yı yâd kılmakları kendü cehdleriyleledür. Bunların dahi gürûhı hemândan bu kadardur." (vr. 3a.)

Dört gruptan üçüncüsü "**ârif**"lerdir. Bunların özellikleri ve yapmaları gerekenler de şöyle sıralanmaktadır:

"Üçüncü gürûh âriflerdür. Bunların aslı sudandur ve bunlar ma'rîfet kavmidür. Pes su arıdur ve hem arıdıdır. İmdi Ârif gerekdür kim arı ola ve hem arıdıçı ola. Eger suâl itseler: "Arısı nedür ve arıduğı nedür?" Cevâb vir kim: Ârifler katında her sözün üç yüzi vardır ve bir ardı vardır. Pes ayruklar bilmezliklerinden kelimenün ardın söylerler udlu olurlar.

Lîkin ârifler kelimenün yüzin söylerler udlu olmazlar. Pes su arılığı tâhirdür, kangı kaba girerse ol kab gerek kim suya döne pâk ola ve hem kendüden ayruk nesne ana benzemez ve levni ma'lûm olur ve hem murdârı taşra bırağurlar. Pes imdi ârifler arılığı tâhirdür girü aslına varur, birikür. Ve hem ârifler katında şirk murdârdur içlerinde komazlar, daşra bırağurlar, kendülerin andurlar.

Pes şöyle bilmek gerekdür kim kendüyi arıtmayan ayrukları dahi arıtmaya. Ammâ şerî'at kavlinde dona ve tene murdâr degse su-

yıla yunıcak hem donı ve hem teni arıdur. Ve hem cenâbeti giderür ve andan abdesti revâ olur. İllâ kim ârifler katında ne donı ve ne teni arıdur ve ne cenâbetini giderür ve ne abdesti revâ olur zîrâ kim yuyıcı arı olmayınca yudığı nice arı ola.

Pes imdi âdem gerek suya yaraya ve su gerek abdeste yaraya ve abdest gerek namaza yaraya ve namaz gerek Çalap te'âlâ'ya yaraya." (vr. 3a, 3b.)

"Pes imdi azîz-i men! Ârif aslı sudandur ârifün içinde murdâr nesne eglenmez ve hem suyun aslı yaşıl gevherdendür ve gevher aslı Çalap Tangrı'nun kudretindendür. Pes anuniçün kim ârifleri Tangrı tebâreke ve te'âlâ sever. Zîrâ kim aslıdur. Pes asıl aslın sevmek aceb degüldür... Ve dahi bilmek gerek kim âriflerün tâatı tefekkürdür ve hem dünyâyı terk ve ahireti terk itmekdür ve hem nazarla velâyet beklemekdür. Ve hem âriflerün halleri cümle varlığa degşirülmekdür ve hem yavuz endîşe kılmazlar." (vr. 4a.)

Dört gruptan dördüncüsü "**muhib**"lerdir. Bunların özellikleri ve yapmaları gerekenler de şöyle sıralanmaktadır:

"Ammâ dördüncü gürûh muhiblerdür ve bunların aslı topraktandır ve toprak teslîm-i rızâdur. Pes muhibler dahi teslîm u râzi olalar." (vr. 4a, 4b.)

"Ammâ muhiblerün tâ'atı münâcâtdur, seyirdür ve müşâhede-dür ve arzularına irmekdür ve Çalap Tangrı'yı bulmakdur ve kendülerin yavı kılmakdur ve halleri biriküp bir olmakdur." (vr. 4b.)

Büyük müşîd Hacı Bektaş-ı Velî, zikrettiğimiz gruplara ayırarak anlattığı dört grup insanın yerine getirmekle mükellef olduğu şeyleri belirtirken, âbidlerin işlerini anlatırken de gördüğümüz gibi, esas olarak İslâm dîninin temel prensiplerini ortaya koymuştur. Belirttiği diğer hususlar da, yine İslâm âleminde, daha çok tasavvuf çevrelerinde yer etmiş olan dînî olgular ve tasavvufî geleneklerdir. Kırk makâm anlatılırken belirtilen görevler de aynı niteliktedir.

Hacı Bektaş bazı kötü huylarla ilgili de şöyle der:

"İkinci sultân iblîsdür ve hem nefis (6/a) şeytânun nâyibidür ve hem subaşıları kibr, hased, tama', öyke, kakhaha ve masharalukdur. Bu yeddi fiil kim söyledün dizdârlardur. Pes yüregün sol kula-

ğında yedi kal'a vardır. Ve her kal'a da bir dizdâr müvekkeldür. Degme bir dizdârün yüz bin subaşı vardır. İmdi haset, buhl, dünyâyı terk itmeklûkle bunların kamusu sabr itmekle î mân olur. Ammâ kibrün aslı şeytândur ve meskenet aslı Rahmândur. Pes imdi kaçan kibir gelse meskeneti ana havale kıla. Kaçan hased gelse ilmi havale kıla. Ve hem buhl aslı şeytândur ve cömerdlük aslı Rahmân'dur. Kaçan buhl gelse cömerdlüğü ana havâle kılmak gerek." (vr. 5b, 6a.)

"Ammâ masharaluk dileğini gülmek sever ve gülmek dileğini gıybet sever ve gıybet dileğini öyke sever ve öyke dileğini tama' sever ve tama' dileğini buhl sever ve buhl dileğini hased sever ve hased dileğini kibir sever ve kibir dileğini ten sever ve ten dileğini hevâ sever ve hevâ dileğini nefis sever ve nefis dileğini iblîs sever ve iblîs dileğini Hak te'âlâ sevmez.

Zîrâ kim bu on iki dürlü fiil kim zikr olundu, birbirine müvekkeldür. Pes on iki fiile iblîs müvekkeldür. Pes bu on iki fiil yıkılıp ol on iki nesne yirine yapılmayınca kulum diyen kişiye yol yoktur Çalab'dan yana. Zîrâ kim bu on iki dürlü fiil ma'rîfetün ve hem î mânun düşmanlarıdır. Akl subaşı şeytân subaşısını yindüğü bunlarınla ma'lûm olur. Bu nesnenün nişânı ol olur kim cân işret-i rûhânî sever ve hem işret-i rûhânî âzâd olmak nişândur.

Hak subhânehû ve te'âlâ buyurur kim "üç kişi üç nesneye söykendi. Benlik da'vîsin kıldı. Âhır helâk oldu. Evvel iblîs aleyhi'l-lâ'ne oda dostum didi. İmdi Çalab katında güç yoktur. Dostu dostdan ayırmaz. Âhır iblisi oda yakdı." (Vr. 6b.)

Görüldüğü üzere Hacı Bektaş-ı Velî kırk makâmı katedip hakîkatın son merhalesine ulaşmak için bu kırk makâmın gerektiğini beyan etmiştir. Bu kırk makâmda yapılması gereken şeyler de tek tek belirtilmiştir. Bunların ve insanların yapması gerektiğini bildirdiği hususların hepsinin Allah'ın Kur'an'da emrettikleri, Hz. Peygamber'in söyledikleri ve yaptıkları; ilim, irfan ve kültür tarihimizin bütünüdür. Bu hususların ortak olarak ortaya koydukları şeylerdir. Ahmed-i Yesevî'nin **Fakr-nâme'si** ile **Makâlât** arasındaki benzerlikler, kırk makâmdaki benzerliklerde görülmüştü⁴⁶.

⁴⁶ Bu benzerliğin başka örnekleri için bkz. Ali Yılmaz, "Ahmed-i Yesevî, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin İslam Çizgisindeki Bütünlük", **Bilig** (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi), sayı : 9, Bahar 1999, s. 65 - 83.

nasıl bir çalışma yapıldı?

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından başlatılan, halk arasında yaygın olarak okunduğu ve benimsendiği kabul edilen klasik eserleri yayımlama faaliyetleri çerçevesinde, Hacı Bektaş Veli'ye ait **Makâlât**'ın da yer alması uygun görülmüştür. Başlatılan bu yayın faaliyetinin esası, seçilen eserin metnini ve günümüz Türkçesi ile çevirisini vermek teşkil etmektedir.

Makâlât, daha önce de belirtildiği gibi şimdiye kadar çeşitli şekillerde yayımlanmıştır. Yeniden yayımlanması tekrar olarak kabul edilebilir. Ancak Türkiye Diyanet Vakfı'nın başlattığı yayın serisi içerisinde **Makâlât**'ın da bulunması, seriye hem anlam kazandıracak, hem de değer katacaktır.

Bu anlam kazandırıcı ve değer katıcı halkanın zincirdeki yerini alması için bu çalışma yapılmıştır. Tekrardan kurtulma ve bir ölçüde orijinallik kazanması için, şimdiye kadar yayımlananların içinde yer almayan bir nüsha seçilmiştir. Bu nüshanın bu özelliğinin yanında farklı bir özelliği daha vardır ki, o da Hacı Bektaş evlatlarından Veliyettin Ulusoy'a ait olmasıdır.

Bizim çalışmamız üç kısımdan meydana gelmiştir: 1. Orijinal metnin günümüz alfabesiyle yazılmış şekli. 2. Bu metnin günümüz Türkçesi'ne çevrilmiş şekli. 3. Orijinal metin.

Metnin okunuşunda:

Orijinal Metin tıpkı basım olarak yer alacağı için transkripsiyon işareti kullanılmamıştır.

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun heceler (^) işaretiyle gösterilmiştir.

Arapça ve Farsça tamlamalar usulüne uygun olarak yazılmıştır.

Metin harekeli olduğu için, okunuşlar harekelerin yönlendirmesine göre yapılmış, bir kelimenin teleffuzu başka türlü biliniyor ise bile, metindeki telaffuz şekli tercih edilmiş; böylece metnin kendi devrinin özelliklerini yansıtan dil yapısı aynen muhafaza edilmiştir.

Orijinal metin aynen yer aldığı için, âyet, hadis veya kelâm-ı kibâr gibi Arapça metinler günümüz alfabesiyle yazılmış, âyetlerin sûre numaraları, hadislerin bulunabilmiş kaynakları tespit edilmiştir. Kaynağı bulunamayan sözlerin durumu da dipnotta belirtilmiştir.

orijinal metin,
transkripsiyon
ve sadeleştirme

هذه مقالات شريف حضرت مولانا حاجي عثمان و
 الله عز وجل العزير اول ديني حاجي ابان نور
 شمس و سيب اول تدبير قري تبارك و تعالي
 اولسون كيميز چاره قولون اولقدن وار اولدي و دنج
 يز اولعان و سيب قري قلدي و دنج اولعان
 دنج قري معلوم و مفسوم قلدي و دنج اسلام و كوان اول
 يقي اولوسينه و مو سلاوس و ديسه اولسون كيم دوكلي
 علي انك دمس استاينه يرتي و دنج اول حضرت رسولك اول
 اولادينه و استايله اولسون كيم كوان قوملار دنج اولدي
 و سلم تسليم كثير و هم اول پادشاه عالم تنكرن اسلام
 اهلنك اول معتبر و خطرين اخرن مرخوم و مغفور قلدي
 چون سلام و صلوات اول رسول الله حضرتنه و اليه اولقدن
 صكوره اول اسرا سوزلو و كنجي طوزنو و لطيف سوزلو و كوله
 يوزلو مقالات ايبي و شريعت صودي و ترتيب معرفت و
 كنج حقيقت و مقام اهل سومدي جهل و ضايع
 حقه اول قذلب معلوم سلطان حاجي دنج اول خراساني
 قدس الله ربه العزيز اول ديني حاجي ابان نور

Hâzihî Makâlât-ı Şerîf-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî
(Kaddesa'llâhu sırrahu'l-azîz ve rahmetu'llâhi teâlâ)

1b

Bî'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm.

Şükr ü minnet ü sipâs ol Tanrı tebâreke ve teâlâ hazretine olsun kim biz bîçâre kulların yokdan var eyledi ve dahi bizlere îmân ve İslâm rûzı kıldı ve dahi cümle mahlûkâtun rızkların ma'lûm ve maksûm kıldı. Ve dahi selâm ve salavât ol peygamberler ulusına ve mürseller serverine olsun kim dükeli âlemi anun dostluğına yarattı ve dahi ol hazret-i Resûlün âline ve evlâdına ve ashablarına olsun kim yigrek kavmlerdür ve arı ehillerdür ve selleme teslîmen kesîrâ. Ve hem ol pâdişâh-ı âlem Tanrı İslâm ehlinün ol mu'teber rûhların âhiretde merhûm ve mağfûr kıldı. Çün selâm ve salavât ol Resûlu'llâh Hazretine ve âline oldukdan sonra ol esrâr sözlü ve kelecisi tuzlu ve latîf sözlü ve güler yüzlü ve **Makâlât** ıssı ve şerî'at suyu ve tertîb-i ma'rîfet ve genc-i hakikat ve makâm ehli sevmedi cehli ve sâhib-i genc-i ulûm o kutb-ı ma'lûm **Sultân Hacı Bektâş el-Horasânî** - *Kaddesa'llâhu sırrahu'l-azîz* - ol dîn çırâğı îmân nurunun yağı

Bu Risâle, Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî (Allah onun yüce sırlarını mukaddes kılsın)'nin şerefli Makâlât'ıdır.

Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla ve Yüce Allah'ın rahmetiyle. Biz çaresiz kulları yoktan var eden Tanrı teâlâ hazretlerine hamd, şükür ve minnet olsun. O, bizlere iman ve İslâm'ı nasip ettiği gibi diğer bütün varlıkların rızıklarını da belirleyip her birine ayrı ayrı paylaştırdı.

Salât ve selâm da önce, Allah teâlânın bütün âlemi onun sevgisi yüzünden yarattığı peygamberlerin ulusu ve rasûllerin reisi Hz. Peygamber'in üzerine; sonra da onun arı ve tertemiz Ehl-i Beyt'ine; en üstün kavim olan evlâdına ve ashâbına olsun. Çünkü bütün kâinâtın padişahı olan Tanrı, bu itibarlı Müslümanların ruhlarını ahirette rahmetine erdirmiş ve bağışlamıştır.

Allah'ın rasûlüne, onun Ehl-i Beyt'ine salât ve selâm getirdikten sonra: Sözləri esrarlı, konuşmaları hoş ve tatlı, güleç yüzlü, **Makâlât** sâhibi, şerîat askeri, marifete bürünmüş, hakikat hazinesi, yüce makama erişmiş, cehâleti sevmeyen ve her türlü ilim hazinelerinin de sâhibi olan, din meşalesini elinde tutan ve âdetâ kandil gibi olan îmân nurunun yağı, erenlerin durağı Horasanlı Sultan Hacı Bektâş (Allah onun sırlarını mukaddes eylesin) de şöyle buyurmaktadır:

makalat

2a

ve erenlerin durağı böyle beyân kılur kim:

I.BAB: Hak subhânehû ve teâlâ Âdemi dört dürlü nesneden yaratdı ve hem dört gürûh kıldı ve hem dördin dört dürlü tâatda kodı ve dört dürlü hâlleri ve dört dürlü ârzûları vardır. İmdi dört dürlü nesneden kim yaratdı evvel topraktan ikinci sudan üçüncü oddan dördüncü yilden. Ve dört gürûh kim kıldı:

Evvel gürûh: **Âbidlerdür** kım bunlar şerî'at kavimleridür ve asılları yil-dendür. Pes yil hem sâfidür hem kavîdür zîrâ ki yil esmeyince dâne-ler samanından ayrılmaz ve eğer yil esmeyeydi mecmû'-ı âlem yiyi-den helâk olaydı. İmdi halâl ve harâm mısmıl ve murdâr kamusu şerî'at birle ma'lûm olur zîrâ kim şerî'at kapısı ulu kapudur. Nitekim Çalap -*celle celâluhû*- cümle nesnenün varluğun Kur'ân içinde yâd kıldı. Kavlühû teâlâ: *Lâ ratbin velâ yâbisin illâ fî kitâbin mübîn*.¹

Pes imdi azîz-i men! Key sakınmak gerek ki Çalap teâlâ buyuruğun cehl eyleyüp komamak gerek ve yığın didüğünden yığınmak gerek. Pes imdi Âdem olanlar kendülerin tiz ulu bileler ve bu resme olan ki-şilerin amelleri ne idüğün ma'rifet gelüben cânı diri kıldığı yerde yâd kılâgör inşâ'allâhu teâlâ. Ammâ âbidlerin tâatları namâzdur ve oruç-dur ve zekâtdur. Nefîr-i âm olıcak kaçmayup varmakdur ve hem ce-nâbetden gusl eylemekdür ve ârzûların istemeyüp dünyâyı terk idüp âhiret sevmekdür ve hâlleri birbirin

¹ En'am, 6/59.

¹⁴² En'âm, 6/59.

BİRİNCİ BÖLÜM

Her türlü noksan sıfatlardan münezze olan Hak Teâlâ, Âdem'i dört türlü nesneden yarattı ve onun evlâdını da dört bölüğe ayırdı. Bu dört grubun her birini dört türlü ibâdete bıraktı. Yine bunların her birinin kendine mahsus dört türlü halleri ve dört türlü arzuları vardır. Şimdi, Âdem'i yarattığı dört türlü nesne şöyledir: İlk önce topraktan, ikinci ola-rak sudan, üçüncü olarak ateşten, dördüncü olarak rüzgardan.

O'nun ayırdığı dört bölük insan şunlardır:

İlk bölük, "*âbidler*" dir.

Bunlar, "*şeriat*" topluluklarıdır ve asılları rüzgardandır. İşte bu rüzgar hem temizdir hem de güçlüdür. Çünkü rüzgar esmeyince ekin tânele-ri samanından ayrılmaz ve eğer rüzgar esmeseydi bütün dünya koku-dan mahvolurdu. O halde helal ve haram, temiz ve murdar hepsi şeri-at ile bilinir. Zîrâ şeriat kapısı yüce kapıdır. Nitekim Allah (c.c) bütün nesnelerin varlığını Kur'an'da zikr etmiştir. Yüce Allah buyurmuştur:

"*Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.*" ¹⁴²

Öyle ise ey azizim! Yüce Allah'ın buyurduklarını bilgisizlik edip bırak-mamalı ve bunlardan çok sakınmak gerekir. O'nun "*sakının*" dediğinden sakınmak gerekir. Öyleyse, Âdemoğulları kendilerini büyük bilsin-ler; böyle kişilerin amellerinin ne olduğunu "marifet" konusu gelip canı dirilttiği yerde inşallah hatırlayıverirler. Âbidlerin ibâdetlerine gelin-ce namazdır, oruçtur, zekattır; savaş için askere çağırıldığında kaçma-yıp savaşa gitmektir. Ve hem de cünüplük durumunda gusül abdesti al-maktır. Kendi arzularının peşinden gitmeyip, dünyâyı terk edip, ahire-ti sevmektir. Bu grubun hallerinden biri de birbirlerini

وَاَرْزُلْنَاكَ صُرَّاعِي بُوَيْلَه بِيَا دُوَرْ دِيْمَر حَقِّ شُجَّاه وَاَتَعَالَى آدَمِي دُوَرْت
 دُوَرْت لَوْ خَشْدَن بَرْتِي وَهَم دُوَرْت كُرُو قَلْدِي وَهَم دُوَرْت
 دُوَرْت دُوَرْت لَوْ طَاعَتَن قُوْدي وَدُوَرْت دُوَرْت لَوْ خَالَلِي وَدُوَرْت
 دُوَرْت لَوْ آدَمِي وَدُوَرْت لَوْ دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت لَوْ خَشْدَن كِيَم
 بَرْتِي اَوَّل صُرَّاقْدَن اَسْمِي صُوْدَن اَوْچِي اُوْدَدَن دُوَرْت دُوَرْت
 بَلَدَن وَدُوَرْت كُرُو كُرُو قَلْدِي اَوَّل كُرُو غَايْدَن دُوَرْت دُوَرْت
 قَوْمَلِي دُوَرْت وَاصْلَلِي يِلْدَن دُوَرْت يِلْدَن هَم صَافِي دُوَرْت قَوْمَلِي دُوَرْت
 يِلْدَن اَسْمِي دُوَرْت دُوَرْت لَوْ صَمَانِي دُوَرْت اِيْمَلَن وَكُرُو اَسْمِي دُوَرْت
 عَالَمِي يِلْدَن هَلَاك اَوَّلِي دُوَرْت عَمِي كَلَال وَخَر اَسْمِي دُوَرْت
 قَوْمِي شَرِيْقَت بَرْلَه مَع نُوْمَر اَوَّلِي دُوَرْت اِيْمَر شَرِيْقَت قَوْمِي اَوَّلِي دُوَرْت
 قَوْمِي كُرُو كُرُو جَلَال جَلَال نَسَه نَك وَار لَعِيْن قُرْآن اِيْمَر يِلْدَن
 قَوْلَه تَعَالَى **وَلَا تَأْتِيَنَّكَ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ** اَسْمِي دُوَرْت
 قَوْمِي كُرُو كُرُو كُرُو تَعَالَى بُوَيْرُوْعِيْن كُرُو كُرُو قَوْمِي
 كُرُو كُرُو وَبَعْلِيْن دِيْدُوْ كُرُو كُرُو يِلْدَن كُرُو كُرُو اَوَّلِي دُوَرْت
 لَنْدُوْ كُرُو كُرُو بَلَه لَوْ بُوَيْرُوْعِيْن اَوَّلِي كُرُو كُرُو عَمَلِي نَه اِيْدُوْ
 مَعْرِفَت كُرُو كُرُو حَافِي دِيْمَر قَلْدِي يِلْدَن كُرُو كُرُو اَشَاء الله تَعَالَى
 اَسْمِي دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت
 قَوْمِي وَار مَعْرِفَت دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت
 اَسْمِي دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت دُوَرْت

اَجْمَعُ كُنْزَ بَرٍّ كَبِيرٍ بِرَحْمَةِ بَعْضِ وَجُلِّ عَدَاوَتِ بَوْلَدِهِ هَاجِرِ
 اَمَّا كُنْزِ كَرِيمٍ زَاهِدِ زَوْرٍ بَوْلَدِ اَحْمَدِ اَوْ دَنْدَرٍ بَوْلَدِ طَرِيقَتِ قَوْمِ اَبَدِ
 بَسِ اَوْ ذِكْرِي يَافِي سَلَزُ كُنْزِ كَبِيرٍ هَرَكِي بَوْلَدِ نِيَادِ كُنْزِ اَوْ زِيَرِ كَوْنِيْدِهِ
 يَارِ اَيْنِ اَحْمَدِ دَوْلُودِ وَرْوَعِدِ اَبَدِ قُورِ تَوَايِ بَسِ شَوِيْلَه بِلَاكِ يَسِ
 كُنْزِ يَافِي اَبُو قُيَافِ مَرْقُولَه تَعَالَى **وَقَوْلُهُ اَيْنِ اَحْمَدِ**
اَيْنِ اَحْمَدِ كَا فَرِيْنِ زِيْتَه كِيَرِ عِيْسَى بِيْعَمَ بَرِّ عَمَ كَفَرِ يَوْرَدِ
 بَرِّ دَاغِ دِيْبَنَه كَلْدِي صُوبُولِي اِيچِرِي اِلَاكِيْمِ اَوْلُ دُصَايِي اِيْدِي
 وَهَمِ اَوْلُ دَاغِ دَمَبَدَمِ دَتَرِ دِي بَسِ عِيْسَى عَمَ مَالِ دِلِيلَه اَوْلَدِ
 صُورِ دِي بُو صُونَه اِيچُونِ اِيچِدُ دُوسُونِ اِيچُونِ دَمَبَدَمِ دَتَرِ سِي
 دِيْدِي اَوْلُ دَاغِ اِيْتِيْدِي يَارُوحِ اَلله شَوِيْلَه بِيْلِ كَلِكِيْمِ مَوْسَى بِيْعَمِ
 زَمَانِيْدَنِ بَرِيكِي كَزَكَنِ نَاكَاهِ بُوَا زَايَه كَلْدِي وَبُوَايِي اَوْ قُدِي
وَقَوْلُهُ اَيْنِ اَحْمَدِ اَيْنِ اَحْمَدِ اَيْنِ اَحْمَدِ كُنْزِ بَوْلَدِ
 تَوْرِيْتَنِ وَزَبُورَه وَانْجِيلَه وَفُرْقَانَه وَازْمِيْدَرِ دِيْدِي بَرِّ عِيْسَى
 عَمِ اِيْتِيْدِي اِنْجِيلَه وَفُرْقَانَه وَتَوْرِيْتَه وَزَبُورَه دَخِي بُوَايِي
 وَازْدَرِ دِيْدِي بَرِّ اَوْلُ دَاغِ اِيْتِيْدِي اِنْجِيلِ سَنَكِ وَفُرْقَانِ مُحَمَّدِ
 مُصْطَفَا كُنْزِ دِيْدِي اِيْدِي يَارُوحِ اَلله دُعَاكِ مُسْتَجَابُورِ دُعَاقِلِكِيْمِ
 حَيِّ تَعَالَى بَرِي دَتَرِ مَكْدَنِ اَزَادِ قِلْسُونِ دِيْدِي بَرِّ عِيْسَى عَمِ دُعَاقِلِدِي
 شَوْلُقِ سَاعَتِ اَوْلُ دَاغِ دَتَرِ مَكْدَنِ دُورِ دِي وَهَمِ اَبِي صُوبِي دَخِي
 دَاتْلُو اَوْلِي اَنَدَنِ اَوْلُ دَاغِ اِيْتِيْدِي يَارُوحِ اَلله بَسِ اِيچِمَنِ بَرِي
 وَازْدَرِ تَابِي اِسْرَائِيْلِ زَمَانِيْدَنِ بَرِّ وَفَايِي دَرِ كِيَرِ مُحَمَّدِي كُورِ

incitmektedir. Pes kibir, hased, buğz ve buhl, adâvet bunlarda hemân-
dur. Ammâ ikinci gürûh: **Zâhidler**dür. Bunların aslı oddandır. Bunlar tarî-
kat kavmleridir. Pes od gibi yansalar gerektir. Pes her kim bu dünyâda
kendü özin göyündürse yarın âhiretde dürlü dürlü azâblardan kurtuldu. Pes
şöyle bilün bir kez yanan ayruk yanmaz. Kavluhû teâlâ: *Vekûdühe'nnâsü
ve'l-hicâratü u'iddet li'l-kâfirîn*.² Nitekim İsâ peygamber (a.s.) teferrücd
yürürken bir dağ dibine geldi. Su buldı, içti. İllâ kim ol su acı idi ve hem ol
dağ dem-be-dem dıtrerdı. Pes İsâ (a.s.) hâl diliyle ol dağa sordu: -Bu su ne
içün acıdır? Ve sen ne içün dem-be dem dıtrersin? didi. Ol dağ eyitdi: -Yâ
Rûhu'llâh! Şöyle bilgil kim Mûsâ peygamber zamânından bir yigit gezer-
ken nâgâh bu araya geldi ve bu âyeti okudu: *Vekûdühe'nnâsü ve'l-hicâra-
tü u'iddet li'l-kâfirîn*,³ -"Pes bu âyet Tevrât'da ve Zebûr'da ve İncil'de ve
Furkân'da var mıdır?" didi. Pes İsâ (a.s.) eyitdi: -"İncil'de ve Furkân'da ve
Tevrât'da ve Zebûr'da dahi bu âyet vardır." didi. Pes ol dağ eyitdi: -"İncil
senün ve Furkân Muhammed Mustafâ'nündür." didi. -"İmdi Yâ Ruh'u'llâh!
Du'ân müstecâbdur, du'â kıl kim Hak teâlâ bizi dıtreemekden âzâd kılsun."
didi. Pes İsâ (a.s.) du'â kıldı. Şolok sâat ol dağ dıtreemekden durdu ve hem
acı suyu dahi datlu oldu. Andan ol dağ eyitdi: "Yâ Ruh'u'llâh! Benüm içüm-
de bir Pîr vardır. Tâ Benî İsrâîl zamânından berü kalmışdır kim Muham-
med'i göre

² Bakara, 2/24.

³ Bakara, 2/24.

incitmemeleridir. Bunun yanında büyüklenme, kıskançlık, nefret, cimrilik
ve düşmanlık bunlarda her an görülür.

İkinci bölük, zâhidlerdir. Bunların aslı ateşendir ve bunlar "tarîkat" toplu-
luklardır. Bundan dolayı ateş gibi yansalar gerektir. İşte her kim bu dünya-
da kendi nefsinı yakarsa, yarın ahirette türlü türlü azâblardan kurtulur. Ha-
sılı şöyle bilin ki bir kez yanan artık bir daha yanmaz. Yüce Allah şöyle bu-
yurmuştur: "... yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem, kâfirler için hazır-
lanmıştır."¹⁴³

¹⁴³ Bakara, 2/24.

¹⁴⁴ Bakara, 2/24.

Nitekim İsâ Peygamber (aleyhi's-selâm) de gezinti esnasında yürürken bir
dağın dibine geldi. Su buldu ve içti. Ancak su acı idi ve dağ da devamlı tit-
riyordu. Bunun üzerine İsâ (a.s.) hal diliyle o dağa sordu:

- Bu su niçin acıdır? Ve sen niçin devamlı titriyorsun?

O dağ şöyle seslendi: - Ey Rûhullah! Şöyle bil ki; Mûsâ peygamber zama-
nında bir genç gezerken ansızın buraya geldi ve bu âyeti okudu:

"Kâfirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşin-
den sakının."¹⁴⁴ - "Peki bu âyet Tevrat, Zebur, İncil ve Furkan (Kur'ân)'da
da var mıdır?" dedi. Bunun üzerine İsâ (a.s.) cevap verdi:

- İncil'de, Furkan'da, Tevrat'ta ve Zebur'da da bu âyet vardır.

Bunun üzerine o dağ şöyle söyledi:

- İncil senin, Kur'an Muhammed Mustafa'nındır. Öyleyse Ey Rûhullah! Se-
nin duan kabul edilir; dua et de yüce Allah bizi titremekten kurtarsın. Bu-
nun üzerine İsâ (a.s.) dua etti. Tam o sırada dağın titremesi durdu. Acı su-
yu da tatlı hale geldi. Sonra dağ şöyle dedi:

"Ey Rûhullah! Benim içimde tâ İsrailoğulları zamanından kalan bir pîr var-
dır; Muhammed'i veya ümmetini görmek ister."

makalât

3a

veyâhud ümmetin göre. Lîkin ol yigit kaçan kim, kavluhû teâlâ: *fe'tteku'n-nâra'lletî vekûdûha'n-nâsü ve'l-hicâratü*⁴ âyetin okıdı. Pes bu yir dün gün ağlardı. Bu acı su anun göz yaşıdır. Ve hem bu pîrûn gözi yaşı çok sulara karışdı. Acı kıldı. İmdi meğer senün du'ân berekâtından ağlamaklığı sâkin oldı. Ve hem acı sular dahi datlu oldı. Pes İsâ (a.s.) çün kim bu heybeti gördi, ibrete kaldı. Dünyâlukda bir kiçküli ve bir asâsi ve bir sûzeni vâri idi. Anı dahi yabâna bıraktı. İmdi azîz-i men! Bu dünyâlık irkenler dürlü dürlü azâbdan nite kurtılalar. Hazret-i Muhammed (a.s.) buyurur: *ed-dünyâ bahrun amîkun kesîrun' [mine]'n-nâsi...*⁵ Ma'nisi budur kim: Dünyâ bir derin denizdür. Âdemîler anun içinde gark olmuşlardır. Pes zâhidlerün tâatı dün gün Tanrı'yı zikr itmekdür ve hem *Bi'smi'llâh* yâd kılmakdur ve hem havf (u) recâdur ve dünyâ ârzûların terk itmekdür, âhiret için ve hâlleri kendü bilülerine hoşnud olmuşlardır. Bilmezler kim kandan geldiler kancaru giderler. Zîrâ kim bunlara hidâyet kapısı açılmadı Tanrı'yı yâd kılmakları kendü cehdleriyle. Bunların dahi gürûhı hemân bu kadardur. Üçüncü gürûh: **Ârifler**dür. Bunların aslı sudandır ve bunlar ma'rîfet kavmidür. Pes su arıdur ve hem arıdıdır. İmdi ârif gerekdür kim arı ola ve hem arıdı ola. Eğer suâl itseler: "Arısı nedür ve arıdığı nedür?" Cevâb vir kim: 'Â'rifler katında her sözün üç yüzi vardır ve bir ardı vardır. Pes ayruklar bilmezliklerinden kelimenün ardın söylerler udlu

⁴ Bakara, 2/24.

⁵ Bu metin hadis kaynaklarında geçmemektedir.

¹⁴⁵ Bakara, 2/24.

¹⁴⁶ Bu metin hadis kaynaklarında geçmemektedir.

O genç yüce Allah'ın, 'Kâfirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının'¹⁴⁵ âyetini okudu. Bundan sonra o yer, gece gündüz ağılar. İşte bu acı su onun gözyaşlarıdır. Ve hem bu pîrin gözyaşları çok sulara karıştı, onları da acılaştırdı. Meğer şimdi senin duan bereketinden ağlaması durdu. Acı sular dahi tatlı oldu. Bunun üzerine İsâ (a.s.) bu büyüklüğü gördü, ibret aldı. Dünyalık olarak bir keşkülü, bir asası bir de iğnesi vardı. Onları da başkalarına bıraktı. Şimdi ey azizim! Bu dünyalık biriktirenler türlü türlü azaptan nasıl kurtulurlar? Nitekim Hz. Muhammed (a.s.) buyurur:

"Dünya, derin bir deniz gibidir. İnsanların çoğu bu denizde boğulurlar."¹⁴⁶ Bundan dolayı, zahidlerin ibadeti gece gündüz Tanrı'yı zikretmektir ve *Bi'smi'llah* demeyi hatırdı tutmaktır. Aynı zamanda korku ve ümit [arasında bulunmaktır]; ahiret için dünya arzularını terk etmektir. Bunlar kendi bilgileriyle hoşnut durumdadırlar. Nereden gelip nereye gittiklerini bilmezler. Zira bunlara hidayet kapısı açılmadı. Tanrı'yı hatırlamaları kendi gayretleriyledir. Bunların bölüğü de böylece bu kadardır.

Üçüncü bölüm, âriflerdir.

Bunların aslı sudandır ve bunlar "ma'rîfet" topluluğudur. İşte bu su temiz ve temizleyicidir. O halde ârife de hem temiz olmak hem de temizleyici olmak gerektir. Eğer, "Âriflerin temizi ne demektir ve temizlediği nedir?" diye sorarlarsa şöyle cevap ver: Ârifler katında her sözün üç ön yüzü, bir ardı vardır. Öyle olunca ârif olmayanlar bilmediklerinden dolayı sözün ardını söylerler, mahcup olurlar.

ويا خود امتين كوره ليكن اوليك چن كيم توانه نالي فالتوا الناس
 الناس التي وقورها الناس والمجاهدة آيتان او قريش بويش دون
 كره اغردني بواجي صوانك كوزي ياشيدرو و هم بويش كوزي ياشي جوق
 صولامه قريش بواجي قلدي امدي مكر سنك مالك تركايت رن اغلقلي
 راكن او ادي و هم اجي صولر دجي داتوا اولدي يش عيسه عم چو نكيم
 بوهيشي كوزي عبرته قالدي دنيا لكور بر كچكولي و بر عصابي و بر
 سر آبي و ز ايدوي آبي دجي نيانه براقدي امدي عمن بومن بو دنيا لكور
 دورلو دورلو عذاب دن فته قور تله لو حضايت محمد دم بيورز الدنيا
 بحر حقيق كثير الناس يعرف فيها معنيسه بودر كيم دنيا بر دهرين
 دكيه دوراد ميانك ايجنه غرق اولمشلور دهرين اهل ترك طاعتي دون
 كون تنكرفي دكر ايشه كدر و هم بسم الله ياد قلمقدر و هم خوف
 يله دوراد دنيا ادر و كون ترك ايشه كدر ايجوت ايجوت و حالدي كندو
 باو كريت خوشنود اولمشلور دهرين بيلر اركيم قندن كلدن قندو كدرين
 زير اكيه بونره هدايت قوسوي اچلدي تنكرو ياد قلمقدر
 كندو و جهر ليله در بونرك دجي كوي همكاف نو قدره ايجي
 كرو و غار فارد و بونرك ايجي صوددور و بونرك قوسوي
 له صولر ايدور و هم ارجه دور امدي عارف بركدر كيم اري اوله
 قوه ارجي اوله ارسوا ايشه اريسي دور و ارجي دور
 جوايت و كيم عارف سنك مرسوز اوج ييري و ارجي دور
 واه دور بونرك ايشه اريسي دور و ارجي دور و ارجي دور

اولور لر ليدن غار قلر كنه نك يوزيت سويلر لور اولور اولور لور
 بس صواري يلوي طاهر دوقا قايه كيرمه اول قاي كرك كيم
 صويه دونه پاك اوله وهم كند و دقا ايروق كنه اكا بنكر من ولوي
 معلوم اولور و هم مرداري طشه براغور لر بس ايني غار قلر لر ليدن
 طاهر دوقا قايه وادور بر يوز و هم غار قلر قشده شير مردار لر
 اينجور نه قور لر د اشره براغور لر كند و لورن اريد و لر لر شوبله
 بيلك كرك در كيم كند و ي ارمين اير و قلري دني ارميه اما
 شيرت قور لر دونه و ننه مردار د كنه صويه يوزي هم دوي
 و هم نني اريد و هم جنايي كيدور و اندان ابد شي روا اولور الا
 كيم غار قلر قشده نه دوي و نه نني اريد و نه جنايي كيدور و نه
 ابد شي روا اولور و هم نني ايري او مكنجه بود نني ينيه ايري اوله
 لر ايري آدم كرك صويه بر يه و شو كرك ابد شته بر يه و ابد شته
 كرك نمازه بر يه و نماز كرك چلب نعلي بر يه ننه كيم سو سجا
 و تعالي يوز و كيم و نني يوز نني ياد قيلغه و دكنه نني يوز كا صاع
 قيلغه و ياد كنه طاعتي يوز نيم معرفتم بيلكه بس عزير سكي صفي
 كرك كيم آدم اريسز اولور و غنه سبت بود كيم اينجند شيطان
 فاعل اولور و نچون در اكر اينم سرك بر قبه سوجي قوي و اغيز نرك
 ايت كرك اينجند قوي اول قايك كونه اير كرك و شر سبت يوز سرك
 ناسخي نياغي سوجيد مردار د و هم بر قيو يه يرد امله سون
 دامنه اول قيو نك صوي بر كودن چمر سربانه د كنه لور

olurlar. Lîkin ârifler kelimenün yüzün söylerler udlu olmazlar. Pes su arıluğı tâhirdür, kangı kaba girerse ol kab gerek kim suya döne pâk ola ve hem kendüden ayruk nesne ana benzemez ve levni ma'lûm olur ve hem murdârı taşra birağurlar. Pes imdi ârifler arılığı tâhirdür girü aslına varur, birikür. Ve hem ârifler katında şirk murdârdur içlerinde komazlar, daşra birağurlar, kendülerin arıdurlar. Pes şöyle bilmek gerekdür kim kendüyi arıtmayan ayrukları dahi arıtmaya. Ammâ şerî'at kavlinde dona ve tene murdâr değse suyla yunicak hem donı ve hem teni arıdur. Ve hem cenâbeti giderür ve andan abdesti revâ olur. Illâ kim ârifler katında ne donı ve ne teni arıdur ve ne cenâbetini giderür ve ne abdesti revâ olur. Zîrâ kim yuyıcı arı olmayınca yudığı nice arı ola. Pes imdi âdem gerek suya yaraya ve su gerek âbdeste yaraya ve âbdest gerek namâza yaraya ve namâz gerek Çalap teâlâ'ya yaraya. Nitekim Hak sübhânehû ve teâlâ buyurur: "Değme dil mi yarar beni yâd kılmağa ve değme ten mi yarar bana tâat kılmağa veyâ değme tâat mı yarar benim ma'rifetüm bilmeğe."⁶ Pes azîz-i men! Key sakınmak gerek kim âdem arısız olduğuna sebep budur kim içinde şeytân fi'li olduğüçündür. Eğer inanmazsan bir kaba süçi koy ve ağzın berk it, deniz içinde koy. Ol kabun günde on kez daşrasın yursan tâ hattâ bayağı süçidür murdârdur ve hem bir kuyuya bir damla süçi damsa ol kuyunun suyun bir kezden çıkarsalar, yabana dökseler

⁶ Bu ifadeler âyet değildir.

Ancak ârifler, sözün ön yüzünü söylerler, utanılacak şey söylemezler. Bundan dolayı suyun temiz olması demek, aynı zamanda temizleyici olması demektir. Hangi kaba girerse o kap su gibi temiz olur. Hem de kendisinden başka nesne ona benzemez, rengi bilinir ve hem de murdar olanı dışarı bırakırlar. O halde, âriflerin temiz olması aynı zamanda temizleyici olması demektir. Geri aslına döner, birikir. Ve hem ârifler katında şirk murdardır. İçlerinde koymayıp dışarı bırakırlar, böylece kendilerini arıtıp, temizlerler. O halde şöyle bilmek gerekir ki, kendisini temizleyemeyen başkalarını da temizleyemez. Şu kadar ki şeriat sözüne göre; elbiseye ve vücuda pislik değse su ile yıkanınca hem elbise hem de vücut temiz olur. Hem cünüplüğünü giderir ve sonra abdestli olur. Aksi halde ârifler katında ne elbisesi ne de vücudu temizdir. Ne cünüplüğünü giderir ne abdesti olur. Zira yıkayıcı temiz olmayınca yıkadığı nasıl temiz olsun?

O halde şimdi, insan suya yaramalı, su abdeste yaramalı, abdest namaza yaramalı. Allah'a ulaşmak için namaz lazım. Nitekim noksanlıklardan münezze olan yüce Allah buyurur: "Her sıradan insan beni anmaya layık değildir. Her vücut bana ibadet edemez. Her sıradan ibadet de benim marifetimi bilmeye yaramaz."¹⁴⁷

O halde ey azizim! Çok sakınmak lazımdır ki, insanın pis olmasının sebebi içinde şeytan fiili bulundurmasıdır. Eğer inanmazsan bir kaba içki koy, ağzını sıkıca kapat ve denizin içine bırak. O kabın dış kısmını günde on kez yıkasan kabin içindeki yine içkidir, pistir. Yine bir kuyuya bir damla içki damlasa, o kuyunun suyunu bir defa çıkarıp başka yere dökseler,

¹⁴⁷ Bu ifadeler âyet değildir.

4a

ve ol su dökülen yerde ot bitse ve ol otu koyun yise ehl-i takvâ kavlinde ol koyunun eti harâmdur. Sebeb ne için? İçinde şeytân fi'li olduğu için oldu. Kavluhû teâlâ: *Yâ eyyühe'llezîne âmenû inneme'l-hamru ve'l-meysiru ve'l-ensâbu ve'l-ezlâmu ricsun min ameli's-şeytâni fe'ctenibûhu le'allekum tuflihûn.*⁷ Pes imdi bir damla süçi kuyuya damladığı için suyun hep arıtmak gerek ve ol su döküldüğü yerde biten otı koyun otladığı için eti harâm olur. Sebeb: İçinde şeytân fi'li olduğu için. Pes vay sana kim içünde *kin, hased, buhl, tama', öyke* ve *gıybet* ve *kahkaha* ve *masharaluk* ve bunca şeytân fi'li olduğu için suya yunup nite arınsın. Şöyle bilgil kim arınmazsın. İmdi bu didüğümüz sekiz dürlü nesnenün birisi bir kişide olsa cümle tâatı hebâen mensûr olur. Ve iy eğer sekiz dürlüsü dahi bir kişide olsa pes şeytân-ı mutlak ol kimesnedür ve hem şeytânun şeytânluğı hod bu sekiz dürlü nesne ile ma'lûm olur. Pes imdi azîz-i men! Ârif aslı sudandur ârifün içinde murdâr nesne eglenmez ve hem suyun aslı yaşıl gevherdendür ve gevher aslı Çalap Tanrı'nun kudretindendür. Pes anuniçün kim ârifleri Tanrı tebâreke ve teâlâ sever. Zîrâ kim aslıdur. Pes asıl aslın sevmek aceb degüldür. Ve dahi âriflerün er kendü özin bildüğü yerde yâd kılavuz inşâalâhu teâlâ. Ve dahi bilmek gerek kim âriflerün tâatı tefekkürdür ve hem dünyâyı terk ve ahireti terk itmekdür ve hem nazarıla velâyet beklemekdür. Ve hem âriflerün halleri cümle varlığa değışirilmekdür ve hem yavuz endişe kılmazlar. Bunların dahi gürûhı bu kadar hemendür. Ammâ dördüncü gürûh: **Muhibler**dür ve bunların aslı topraktandır ve toprak teslim-i rızâdur. Pes muhibler dahi teslim u ırâzı olalar.

⁷ Mâide, 5/90.

¹⁴⁸ Mâide, 5/90.

o suyun döküldüğü yerde ot bitse ve o otu koyun yese takva ehlinin sözüne göre o koyunun eti haramdır. Bunun haram olmasının sebebi nedir? İçinde şeytan fiili olmasındandır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur :

*"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz."*¹⁴⁸

O halde, kuyuya bir damla içki damladığı için suyun tamamını boşaltmak gerektiği gibi o boşaltılan suyun döküldüğü yerde biten otu yiyen koyunun eti de haram olur. Sebeb: İçinde şeytan fiili bulunduğu için. Öyle ise vay sana ki, içinde: kin, haset, cimrilik, tamahkarlık, öfke, gıybet, kahkaha, maskaralık ve bunca şeytan fiili olduğu halde suyla yıkanıp nasıl temizlenip arı olacaksın! Şöyle bil ki: Aslâ arınamazsın.

Şimdi bu dediğimiz sekiz türlü nesneden birisi bir kişide olsa bütün ibadeti boşa gider. Ve eğer bu sekiz nesnenin hepsi birden bir kişide olsa o kimse mutlaka şeytandır. Hem zâten şeytanın şeytanlığı bizzat bu sekiz türlü nesne ile belli olur.

Bundan dolayı ey benim azizim! Ârifin aslı sudandır; içinde murdar bir şey barınamaz. Ayrıca suyun aslı yeşil mücevherdendir. Mücevherin aslı Allah'ın kudretindendir. Bundan dolayıdır ki ârifleri yüce Allah sever. Çünkü onların aslı O'ndandır. Aslın kendinden geldiği aslını sevmesine şaşılmaz. İnşallah bundan başka, arifleri, kişi kendi nefsinin bildiği yerde hatırlatırız.

Yine bilmek gerektir ki, âriflerin ibadeti hem tefekkürdür, hem de dünya ve ahireti terk etmektir. Bunların yanında birilerinin kendilerine nazar edip, onlardan velayet beklemektir. Ve hem de ârifler içinde bulundukları hallerini bütün varlığa değışirler; bundan da kötü bir endişeye kapılmazlar. Bunların dahi durumları bu kadardır. **Dördüncü bölüm** ise **muhibler**'dir.

Bunların aslı topraktır. Toprak, rızâyâ teslim olmuştur. Bunun için **muhibler** de Hakk'a boyun eğmeli, ondan gelene razı olmalıdır.

[illegible]

نته کیم سوله نیه کاشی **رَجْعُ إِلَى أَصْلِهِ يُعْجِزُ**
 کشت صید و نر دمد و نر خسته غارده سوال قاور کیم شادی
 مبارک و تعالی قرآن ایچندین یه رز قوله تقاضی **مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا**
نَعِيدُكُمْ وَمِنْهَا يُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى و نر دلدق
 کورو اوده نر دلدق اولور و آخرینه اوندن سحر زلسر اوردی
 و نر صوبه اوده سل یله کستدی پس س س س س س و نر س
 دسی غاری جواب و نر کیم س کیم س یله اولون برست
 سمر اوج دوشم و اردن چان کیم نر اولچاک برسی رده قاور و نر
 یولده قاور و برسی یله یله کله روده ایلان مالمدن یونده قلن یصلمدن
 و ایلمدن و یله کله ایلان لرمدن امدی یوز خفمر نوز عمل و ایلسم
 نر ایلان ایلان ایلان دندکی و نر دلدق و نر غاری حجه صور اصل
 انه مدد و یلا انه مدد و جوقلر ایلان کیم انا ایلدور و انا کور اما بریم
 قمرده انا ایلدور انا کور زیر ایلیم اصل تخمدن یوه ایلیم و کور
 اما ایلان طایفه مناجاتدور سیردور و مشاهده دد و ایلان و لریته ایلان
 و چلب شکر یی بولمقدور و کند و لریته یاوی قلمقدور و حاللری بر ییو بیب
 اولمقدور بولورک دخی کوچه بولمقدور و دخی بولورک او بچ یوده اصل
 و ایلان اولچلب سنجیه سیر ایلان ایلان مناجات قله چلبنه او بچ
 مشاهدی او نوره چلب عشقه اکر مناجات سوال ایلان چلب سنجیه
 یله بلد و کور دیر لریته پس جواب بودر که چلب شکر یی کند و مرده بلد و نم
 کند اوز من چلب شکر یی بلد کور سوز مرک دلیلی بودر سیم خصوت ریز
 سیم بیوردن **وَفِي نَفْسِهِ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ** پس ایلان سوز
 ایلان صور یی ایچنده در ایلان یوده ایلان یله بولمقدور ایلان

Nitekim Hazret-i Resûl (a.s.) buyurur: *Küllü şeyin yerci'u ilâ aslihî*.⁸ Ya'nî "Her nesne aslına döner." demek olur. Pes muhib ârife suâl kılur kim Tanrı tebâreke ve teâlâ Kur'ân içinde buyurur, kavluhû teâlâ: *Minhâ halak-nâkûm ve fihâ nu'îdukûm ve minhâ nuhrucukûm târeten uhrâ*.⁹ Ya'nî şundan yaratıldık girü aña dönerüz, demek olur ve âhir yine andan çıkaruz. Pes "İmdi toprak toprağa ve su suya ve od oda yil yile gitti. Pes sen kimsin kim haber virürsen?" didi. Ârif cevâb virür kim: "Ben kimisem yine olven dersen. Ammâ benüm üç dostum vardır. Kaçan kim ben ölicecek birisi evde kalur, birisi yolda kalur ve birisi benümle bile gelür. Evde kalan ma'lûmdur, yolda kalan hisımlarumdur ve ehlûmdür ve benümle bile gelen eyülüklerümdür. İmdi yavuz hulkum, yavuz amelüm var ise, pes bilün asl aslına döndüğü ve benzedüğüdür." Ve hem ârif muhibbe sorar: "Asl ata mıdır veyâ ana mıdır?" Ve çoklar eydürler kim ana asıldur ve ata kökdür; ammâ bizüm katumuzda ata asıldur, ana kökdür. Zîrâ kim asl tohumdur, yire ekilicek kök olur. Ammâ muhiblerün tâatı münâcâtdur, seyirdür ve müşâhededür ve ârzûlarına irmekdür ve Çalap Tanrı'yı bulmakdur ve kendülerin yavı kılmakdur ve halleri biriküp bir olmakdur. Bunların dahi gürûhı bu kadardur. Ve dahi muhiblerün üç yerde assısı vardır. Evvel Çalap sun'ına seyr ide, ikinci münâcât kıla Çalap'ına, üçüncü müşâhedeye otura. Çalap ıskına eğer muhibler suâl itse, "Çalap Tanrı'yı nite bildünüz?" dirlerse, pes cevâb budur ki: "Çalap Tanrı'yı kendümüzde bildük ve hem kendü özümüz Çalap Tanrı'dan bildük." Sözüümüzün delili budur kim Hazret-i Resûl (a.s.) buyurur: *Men arefe nefse-hû fekad arefe Rabbehû*.¹⁰ Pes muhiblerün sözi sağlığı âdem sûreti içindedür; ayruk yerde isteyen nite bulısar. Pes imdi biregü

⁸ Bu metin, hadis kaynaklarında geçmemektedir.

⁹ Tâhâ, 20/55.

¹⁰ El-Adlûnî, Keşfu'l-Ha-fâ, c.II, s. 262.

Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"*Küllü şey'in yerci'u ilâ aslihî*." Yani, "Her nesne aslına döner."¹⁴⁹ demektir. Muhîp olan kişi, ârif kişiye sorar: Yüce Tanrı Kur'ân-ı Kerîm'de: "*Şundan yaratıldık, geri ona döner, sonra yine ondan çıkarız*."¹⁵⁰ buyurur. Öyleyse şimdi, toprak toprağa, su suya, ateş ateşe ve rüzgâr rüzgâra gitti. Şimdi sen kimsin ki haber verirsın?

Ârif cevap verir ki: "Ben kimsem yine o olayım." dersin. Ancak benim üç dostum vardır: Ne zaman ki ben ölürüm, dostlarımdan biri evde kalır; birisi yolda kalır; birisi de benimle gelir. Evde kalan malımdır. Yolda kalan akrabalarımıdır ve ailemdir. Benimle gelen ise iyiliklerimdir. Bu durumda, kötü tabiatım, kötü amelim var ise, işte o vakit aslın aslına döndüğü ve benzediğidir. Bu defa da ârif, muhibbe sorar: Asıl, ata mıdır yoksa ana mıdır? [Muhîp cevap verir:] Çok kimseler derler ki, ana asıldır, ata köktür; fakat bizim katımızda ata asıldır, ana köktür. Çünkü asıl tohumdur. Yere ekilince kök olur. Muhîp olanların ibadetine gelince: Bunlar duâdır, seyirdir, müşâhededir ve isteklerine ulaşmaktır. Yine Allah'ı bulmak, kendilerini O'nda kaybetmek, bütün halleri bir araya gelip O'nunla bir olmaktır. Bunların da durumu bu kadardır. Muhiplerin üç yerde kazancı vardır: İlki, Allah'ın varlıklardaki kudretini seyir, ikincisi bu gücün karşısında O'na yönelip yalvarması, üçüncüsü de müşâhedeye oturmasıdır. Eğer muhiplere Allah aşkına "*Yüce Allah'ı nasıl buldunuz?*" diye sorulsa, şöyle cevap verirler: "*Allah'ı kendimizde bildik kendi özümüzü de Allah'dan bildik*." Sözüümüzün delili şudur ki, Hz. Peygamber şöyle buyurur: "*Nefsini bilen, rabbini bilir*."¹⁵¹

Hâsılı, muhiblerin sözünün doğruluğu, insanın içindedir; başka yerde arayan nasıl bulsun. Hal böyle olunca bir kimse

¹⁴⁹ Bu metin, hadis kaynaklarında geçmemektedir.

¹⁵⁰ Tâhâ, 20/55.

¹⁵¹ El-Adlûnî, Keşfu'l-Ha-fâ, c.II, s. 262.

makalât

5a

kendüyi bilmeyince Çalab Tanrı'yı nite biliser. Kavluhû teâlâ:

*Ve nahnu akrabu ileyhi minkum velâkin lâ tubsırûn.*¹¹

Kavluhû teâlâ:

*Ve nahnu akrabu ileyhi min habli'l-verîd.*¹²

Ammâ cân anun için dirler, zîrâ kim dördüncü cân ma'rifetdür ve beşinci cân ışıkdur. Nitekim Hazret-i Resûl (a.s.) buyurur: "Kaçan kim velîlerden birisi 'Yâ Rabbi' dise Hak sübhânehû ve teâlâ 'lebbeyk' âvâzin ol velînün kulağına degürür. Ve ol velînün 'Yâ Rabbi' demekligiyle Allah teâlâ hazretinün 'lebbeyk' demekligi arşda birikür. Bu ikisinün arasından bir nûr çıkar ve ol nûrun şu'lesinden yedinci kat gök altında yüz bin ve hezârân yüz bin levnen levnen çiçekler biter. Tâ hattâ altıncı kat gök arası ol çiçeklerin latîf kohusından dolar. Beşinci kat gök arası anber kohusından dolar. Dördüncü kat gök arası mişğ kohusından dolar. Üçüncü kat gök arası üd kohusından dolar. İkinci kat gök arası gül kohusından dolar. Ol sebebden âlem münevver olur. Pes yeddi kat gök fiştelere birbirine beşâret kılurlar ve hem birbirine kığır sözler eydürler. Bugün ne latîf kohular geldi dirler. Zihî kutlu gün diyüp ol çiçekleri derler. Sekiz uçmağın içini ol çiçeklerle bezerler. Illâ kim ol çiçeklerün arasında bir çiçek biter. Ol çiçeğe gül-i reyhân dirler. Kaçan kim velîlerden bir velîye va'de irse, ol çiçeği getürürler, ol velîye kohudurlar ve hem ışıki ana gösterürler, damarlarına yayılır. Ol velînün cânını ışıki alurlar. Hergiz

¹¹ Vâkıa, 56/85.

¹² Kâf, 50/16.

¹⁵² Vâkıa, 56/85.

¹⁵³ Kâf, 50/16.

¹⁵⁴ Hac sırasında Allah'a hitaben söylenen, "Senin emrini yerine getirmeye hazırım, maksadım daima sensin, muhabbetim, ihlâsım, kulluğum sanadır" anlamındaki bir cümlemin ilk kelimesidir.

kendini bilmeyince Allah'ı nasıl bilsin. Allah teâlâ buyurdu:

*"(O anda) Biz ona sizden daha yakınız, ama göremezsiniz."*¹⁵²

Yüce Allah'ın sözüdür:

*"... ve biz ona şah damarından daha yakınız."*¹⁵³

[...]

Ancak can onun için derler. Zira dördüncü can marifettir. Beşinci can aşkıdır. Nitekim Hz. Peygamber buyurur: "Her ne zaman ki velîlerden birisi 'Ey Rabbim!' dese her türlü noksanlıktan beri olan Yüce Allah 'lebbeyk'¹⁵⁴ sesini kulağına ulaştırır. O velînin 'Ey Rabbim!' demesiyle yüce Allah teâlâ hazretlerinin "Lebbeyk" demesi arşta birleşir. Bu ikisinin arasından bir nûr çıkar ve o nûrun aydınlığından yedinci kat gök altında yüz bin ve binlerce yüz bin renk renk çiçekler biter. Hatta altıncı kat gök o çiçeklerin hoş kokusuyla dolar. Beşinci kat gök, anber kokusuyla dolar. Dördüncü kat gök, misk kokusuyla dolar. Üçüncü kat gök, ödağacı kokusuyla dolar. İkinci kat gök, gül kokusuyla dolar. Bu sebepten dünya aydınlık olur. Öyle ki yedi katın melekleri birbirine müjdelerler ve hem birbirlerine seslenirler: "Bu gün ne hoş kokular geldi.", derler. Ne hoş, kutlu gün deyip o çiçekleri dererler. Sekiz cennetin içini o çiçeklerle bezerler. Ancak o çiçeklerin arasında bir çiçek biter ki, o çiçeğe "reyhan gülü" derler. Her ne vakit ki velîlerden birisinin ölüm vakti gelse, o çiçeği götürüp o velîye kokladılar, aşkı ona gösterirler, onun kokusu damarlarına yayılır. O velînin canını aşk ile alırlar.

دوي سليبي چي چي شكري نته بليسر قولد تعالي وخر قوب
 اليه من حبل الوهيد اما جان انك چون دوزخ نوا حليم
 دور دنجي بيان معرفتدور و بيشنچي جان عشقدر نته يه سقرت
 رسول نه نيور زجنتدور و پيلردن بويدي يارب ديس حق
 سخانه و تعالي بيك اواز من اول و لينك قولايغه دكه دز
 و اول و لينك يارب ديمك ليكنه الله تعالي حضرتك لبيك
 ديمك لي غرشن بريكه دبو ايكيستدك اداستدن بزو چي و اول
 نور شعله سندن بوي چي قات كوك آلتد بونريك و هزاران دور
 برك و زانو چي چي كارب بون ناچي آلتني قات كوك آرا سي اول چي چي
 لطيف خوش سندن دور و بيشنچي قات كوك آرا سي غنبر خوش سندن دور
 دور دنجي قات كوك آرا سي مشك خوش سندن دور و اوجني قات كوك
 آرا سي غود خوش سندن دور و ليكني قات آرا سي كل خوش سندن دور و اول
 سبب ناهال نور و اولورين يكي قات كوك و شت هري بر بيه نشان
 قبول و هه بر بيه و غر شورلر ايدزلر كوك نه لطيف و اركي
 دوزخ بوي قوت و دن ديس اول چي چي ديور كوك سحر او جماعت
 ايجي اول چي چي برلر الاكتم و لي چي چي اداستد بون
 بر اول چي چي اداستد بون اوجني بيم و لي و ناه و ايه و غاه
 ايرسه اول چي چي كودزلر اول و لي و خور و زو و عيشه اطا
 كودزلر دمارلر اداستد اول و لي و اداستد اول و زو و اداستد

بَانَ سَلِيمُ اَلدُّوْ ...
 حَبِيْبُ اَللّٰهِ دُوْغْدِيَارُ دُوْغْدِيَارُ دُوْغْدِيَارُ دُوْغْدِيَارُ دُوْغْدِيَارُ
 جَانِ اَجِيْنِ دُوْمِيْسَه عَجَبِ دُوْمِيْدِي دُوْمِيْت دُوْمِيْسَه جَفَا قَلْبِي نِيْتَه
 رَوَاوَرَه اَطِيْمَه عَزَايِيْت وَنَجَايِيْت بُوْدُر كِيْم غَار قَلْبِ جَانِ دِيْر مَزَلَرَنَّا
 حَقِّي كُوْدُو مَرَاة نِيْمِي كُوْمِيْسَه وَهَمَر بُوْلَاد دِيْمِي دَاشَه اُوْر
 وَاوَر دَاشَه اَجِيْنِ اُوْدِچَه نِيْمِي سُوْنِي كُوْلَه اَنَّا وَاوَدِي اَجِيْنِ
 قَالُوْر كِيْم اَللّٰهُ دِيْدِي كُوْمِيْسَه عَجَبِ كِيْم دُوْمِيْسَه دِيْدِي كُوْمِيْسَه
 اَللّٰهُ اَبَا حَضَر نِيْمِي كِيْم اُوْدِي دُوْمِيْسَه دُوْمِيْسَه عَجَبِ دُوْمِيْسَه
 اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر
 وَكُوْمِيْسَه دُوْمِيْسَه اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر
 تَنَكِرِي تَقَالِيْنَّا كِيْمِي دِيْمِي كِيْمِي وَهَمَر اُوْر وَلِيْمِي يَادِي
 دِيْمِي كِيْمِي قُوْبِي وَنَحْنِ اَللّٰهُ دِيْدِي كُوْمِيْسَه بُوْدُر نِيْمِي اُوْر
 عَالَمِ حَقِّي مُحَمَّدٌ مَصْطَفَا عَمِ بُوْدُر دِيْمِي كِيْمِي طَاعِي بُوْقِ اَللّٰهُ
 اَيْتَدُوِي خَيْرِ قَبُوْل اُوْمَرِ نِيْمِي اُوْر طَاعِي يَادِي دِيْمِي كِيْمِي اَخْلَاصَه اَمِي
 اَخْلَاصَه يَارِي دِيْمِي كِيْمِي كَز دَكْدُر كِيْمِي كَز دُر دِيْر سَه بَكِيْمِي
 سُوْبِيْلَر مَكْر كِيْمِي اَنَّا اَللّٰهُ حَضَر تَنِيْمِي نَحْنِ اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر
 اَللّٰهُ دِيْمِي نَحْنِ اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر اُوْر
 دِكْرِنَه مَشْغُوْل اُوْر اَمِي دِيْمِي كِيْمِي اَللّٰهُ دِكْرِنَه مَشْغُوْل اُوْر اُوْر
 رَحْمَتُكَ دُوْمِيْسَه قُوْر تِلَه دَاخِلُوْر اُوْر اُوْر
 شَيْطَانِ اَحْوَالِيْن بِيَا فَايِدُر اَكِيْمِي سُلْطَانِ اَلْبَلِيْسُ دُوْمِيْسَه نَفْسِ

cân teslim olduğın bilmezler. Nitekim Mısır hârunları Yûsuf peygamberi gö-ricek hayrân olup ellerin doğradılar, duymadılar. Pes dost dostun ıskından cân acığın duymasa aceb degül. İmdi dost dostu cefâ kılmak nite revâ ola. Latîfe-i garâib ü acâyib budur kim ârifler cân virmezler tâ hattâ kendü mu-râdların görmeyince. Ve hem bir pulad demiri daşa ururlar. Ve ol daşun içinden od çıkar, yanar, tütünü göğşe ağar ve odu ocakda kalur. Pes gül-i reyhân didükleri ışk çiçeğidir. ışk didükleri Allah teâlâ hazretinün kendüli-gi odudur kim dükeli âlemi dutupdur. Ve hem ol odun ocağı erenlerin gön-lüdür. Pes ışk cana hareket getürür ve göyündürür. Bu oda mahabbet odi dirler. Pes bu kadar acâyibler ve garâyibler Tanrı teâlâ'nun 'lebbeyk' di-meklügiyle ve hem ol velînün 'Yâ Rabbi' dimeklüğünden kopar ve sühan-ı ilâhî didükleri budur. Nitekim ol âlem fahrı Muhammed Mustafâ (a.s.) bu-yurur: "Her kimün tâatı yok ise kamu itdügi hayr kabul olmaz." Pes ulu tâat 'Yâ Rabbi' dimekdür ihlâs ıla. İmdi ihlâs ıla 'Yâ-Rabbi' dimek-lük genez degüldür. Kim ki genezdür dirse yanlış söyler. Meğer kim anun Allah hazretinden nasîbi ola. Pes kimün kim Allah'dan nasîbi olsa bu kadar sözlerden haber anlaya. Dün gün Allah zikrine meşgûl ola. İmdi her kim AL-lah zikrine meşgûl ola, her zahmetlerden kurtula, râhatlara ulaşa.

II. BÂB : Şeytân Ahvâlin Beyân Ider

İkinci sultân iblîsdür ve hem nefis

O velî canını teslim ettiğini asla bilmez.

Nitekim Mısır kadınları Yusuf peygamberi görünce şaşkına dönüp ellerini doğradılar, acısını dahi duymadılar. Öyleyse dost, dostuna olan aşkından dolayı can acısını duymazsa şaşılmalıdır. Şimdi dostun dostu cefa kılması nasıl reva olsun?

Şaşılacak ve garip karşılanacak bir latife de budur ki; ârifler kendi istekleri-ne ulaşmaya kadar can vermezler. Ve yine sert bir demiri taşa vururlar. O taşın içerisinden ateş çıkar, yanar, dumanı göğşe yükselir ve ateşi ocakta ka-lır. İşte "reyhan gülü" dedikleri aşk çiçeğidir. Aşk dedikleri yüce Allah'ın varlık ateşidir ki bütün âlemi kaplamıştır. Ve o ateşin ocağı erenlerin gön-lüdür. İşte aşk cana hareket verir ve yakar. Bu ateşe muhabbet ateşi derler. Bu kadar acayıplıklar ve gariplikler, yüce Allah'ın 'Lebbeyk' demesiyle ve o velînin 'Yâ Rabbi!' demesinden meydana gelir. Ve işte ilâhî söz dedikleri budur. Nitekim âlemin övücü Muhammed Mustafa (a.s.) buyurur:

"Her kimin ki ibadeti yok ise yaptığı hiçbir hayır kabul olmaz."

Büyük ibadet, ihlâs ile 'Yâ Râbbil' demektir. İhlas ile 'Yâ Rabbi!' diyebilmek kolay değildir. Kim kolaydır derse yanlış söyler. Eğer onun Allah'tan nasibi olursa başka. Kimin ki Allah'dan nasibi olsa bu kadar sözlerden haber an-lar. Gece gündüz Allah'ı zikir ile meşgul olur. Kim de Allah'ın zikriyle meş-gul olursa bütün zahmetlerden kurtulur ve rahata ulaşır.

İKİNCİ BÖLÜM ŞEYTANIN HALLERİNİ AÇIKLAR

İkinci sultan şeytandır.

makalat

6a

şeytânun nâyibidür ve hem subaşıları *kibr*, *haseddür*, *buhl*, *tama'*, *öy-ke*, *kahkaha* ve *masharaluk*dur. Bu yeddi fiil kim söyledün dizdârlardur. Pes yüregün sol kulağında yeddi kal'a vardır. Ve her kal'ada bir dizdâr müvekkeldür. Değme bir dizdârun yüz bin subaşısı vardır. İmdi hased, buhl, dünyâyı terk itmeklükle, bunların kamusu sabr itmekle îmân olur. Ammâ kibrün aslı şeytândur ve meskenet aslı Rahmân'dur. Pes imdi kaçan kibr gelse meskeneti ana havâle kıla. Kaçan hased gelse ilmi havâle kıla. Ve hem buhl aslı şeytândur ve cömerdlük aslı Rahmân'dur. Kaçan buhl gelse cömerdlüğü ana havâle kılmak gerek.

Pes imdi cömerdlük gürûhı dördür:

Evvel mâl cömertliği, bâyırlardur.

İkinci ten cömerdlüğü, gâzileründür.

Üçüncü cân cömertliği, âşıklarındur.

Dördüncü gönül cömerdlüğü, ârifleründür.

İmdi azîmet sûreti Çalab Tanrı dileğine döndermek gerek. Zîrâ kim *edeb dileğini* korku sever ve *korku dileğini* perhizkârluk sever ve *perhizkârluk dileğini* sabır sever ve *sabır dileğini* utanmak sever ve *utanmak dileğini* cömerdlük sever ve *cömerdlük dileğini* miskinlik sever ve *miskinlik dileğini* ilm sever ve *ilm dileğini* ma'rîfet sever ve *ma'rîfet dileğini* cân sever ve *cân dileğini* akl sever ve *akl dileğini* Çalab teâlâ sever. Ve hem Çalab Tanrı buyruğına beşâret bu on iki dürlü nesnedür ve hem bu on iki

Nefis ise şeytanın vekilidir. Komutanları ise kibir, hased, buhl (cimrilik) açgözlülük, öfke, kahkaha ve maskaralıktır. Sözü geçen bu yedi fiil muhafızlardır. Bundan dolayı kalbin sağ tarafında yedi kale vardır. Her kalede bir muhafız görevlendirilmiştir. Her bir muhafızın yüz bin komutanı vardır. Şimdi, hased ve buhl, dünyâyı terk etmekle; bunların tamamı sabr etmekle imana erer.

Ancak kibrin kaynağı şeytan, alçak gönüllülüğün ise Rahmân'dır. O halde ne zaman ki *kibr* gelse, alçak gönüllülüğü O'na havale eder. Ne zaman ki *hased* gelse, ilmi O'na havale eder. *Buhl*ün aslı ise şeytandır, cömerdlüğün aslı da Rahmân'dır. Ne zaman ki buhl gelirse, cömertliği O'na havale etmek gerekir.

Cömertlik dört çeşittir:

İlki mal cömertliği, zenginlerindir.

İkinci beden cömertliği, gâzilerindir.

Üçüncü cân cömertliği, âşıklarındır.

Dördüncü gönül cömertliği, âriflerindir.

Şimdi esas yapılması gereken, kişinin yönünü Tanrı isteğine çevirmesidir. Zira edep dileyen korkuyu sever. Korku dileyen hata yapmaktan sakınmayı sever. Hata yapmaktan sakınmayı dileyen sabrı sever. Sabır dileyen utanmayı sever. Utanmayı dileyen cömertliği sever. Cömertliği dileyen miskinliği sever. Miskinliği dileyen ilmi sever. İlm dileyen marifeti sever. Marifeti dileyen canı sever. Canı dileyen aklı sever ve aklı dileyen yüce Allah'ı sever. Tanrı buyruğına müjde on iki çeşit nesnedir. Bu on iki

شيطانك نايبدور و همضو باشلوي كبر حسد در بخل طمع اويكه
 قهقهه و شجره لقا در بويدي فعل كيم سويلدك دين داد لردن
 بس يوز كوك سول قلا غند يدي قلعه واردر و سرقله ده بر
 دير دار موكلدر دكمه برد يزدار ك يوز بيك صو باشي واردر
 امدي سسد بخل دنياي توكل اتمك لكه بونلوك قوسي صيد
 ايممه ايمان اولور اما كبرك اصيل شيطاندر و مسكنت اصيل
 رحماندر تين امدي چان كبركلسه مسكنتي اكا حواله قله چن
 حسد كلسه عني حواله قله و هم بخل اصيل شيطاندر و جوهره لك
 اصيل رحماندر چن بخل كلسه جوهره لك اكا حواله قاسق كرك
 بس امدي جوهره لك كروچ دوردر اول مال جوهره لك
 باينر كرك كنجي جوهره لك غازيلو كدر او خنجره ان جوهره لك
 غاشقلا كرك و درنجي كرك جوهره لك عاردر كرك و امدي غرمت
 صوريشات شجره ديدكسه دو ندر بخل كرك و ايم
 ديلكي قور قور و قور قور ديلكي پرهيز كار لك سور و پرهيز كار
 ديلكي صبر سور و پرهيز كار ديلكي او نمنق سور و او نمنق ديلكي جوهره
 سور و جوهره لك ديلكي مسكنت لك سور و مسكنت لك ديلكي
 علم سور و علم ديلكي معرفت سور و معرفت ديلكي چان سور و چان
 ديلكي عقل سور و عقل ديلكي جلب تعاب سور و هم جلب تعاب
 بوي و غنه بشادست بون ايمي دوردر حسد ره هم بون ايمي

وَاُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّهُمْ لَمُنْكَرُونَ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
 اَمْرِي فِي سِتْرِي اَنْ يَكُنْ لَكَ دُوْلٌ مِّنْ دُوْلِكَ تَنْتَه تَنْتَه
 بِرَبِّكَ اَنْ تَكُنْ اَوْ لَسَه اِلَهِ اِلَهِ تَعَالَى اَوْ لَمَنْ كَرِهْتَ يَكُنْ لَكَ مَقَامٌ
 يَوْمَ تَزُوْرُ وَتُوْنَلِي صَافِيَةً جَلِيْلَةً سَيَرِدُ اِيَّاكَ اَوَّلًا وَتَمْلِكُنَّ
 دَجْرًا اِيَّاكَ اَوْ نُوْرًا لِّلَّهِ دِيَارٌ تَنْتَه تَنْتَه
 كُوْنُ لَكَ سُوْرٌ كُوْنُ لَكَ دِلْكِي غِيْبَتٌ سُوْرٌ غِيْبَتٌ دِيْلِي اَوَّلًا
 سُوْرٌ اَوَّلًا دِلْكِي طَمَعٌ سُوْرٌ وَصَمٌ دِلْكِي جُلُوسٌ سُوْرٌ وَدِيْلِي
 حَسَدٌ سُوْرٌ وَحَسَدٌ دِلْكِي كِبَرٌ سُوْرٌ وَكِبَرٌ دِلْكِي تَمُوْرٌ تَنْتَه
 دِلْكِي هُوَا سُوْرٌ وَهُوَ دِلْكِي نَفْسٌ سُوْرٌ تَنْتَه دِلْكِي اِيْلَاسٌ وَرَوَالِي
 دِلْكِي حَقٌّ تَعَالَى سُوْرٌ زِيَادٌ كَيْمٌ بَوَا اَنْ دُوْرُوْا اَكْمَ اَكْمَ
 اَوَّلُوْرِي يَنْتَه مَوْدَعٌ كَلْدُزِيْش اَوَّلًا اِيْكِي فَعْلَةٌ اَنْ مَوْكَلْدُزِيْش
 كَلْدُزِيْش اِيْكِي فَعْلَةٌ يَكَلْدُزِيْش اَوَّلًا اَوَّلًا اِيْكِي تَنْتَه تَنْتَه
 قَوْلُهُ دِيْلِي اَكْسِيَه بُوْلٌ يُوْقَدُزِيْش حَلْدَتٌ يَكَلْدُزِيْش كَيْمٌ بَوَا اَنْ اِيْكِي
 دُوْرُوْا فَعْلَةٌ يَكَلْدُزِيْش اَوَّلًا اِيْكِي اِيْمَانُكَ دُشْمَنْدِيْز عَقْرٌ وَبَاشِي
 شَيْءٌ نَافِصٌ بَاشِي يَنْكَلُوْرِي يُوْنَلُوْرُهُ مَعْلُوْمٌ اَوْ نُوْرٌ بُوْنَتُهُ
 دِيْلِي اَوَّلًا اَوَّلُوْرِي كَيْمٌ جَانٌ عِشْرَتٌ رُوْحَانِي سُوْرٌ وَتَمَعٌ عِشْرَتٌ
 رُوْحَانِي اَزَادٌ اَوَّلًا تَنْتَه حَقٌّ سَجَانَةٌ وَتَعَالَى يُوْرُوْرِي كَيْمٌ
 كَشِيْشٍ اَوَّلًا تَنْتَه يَه سُوْنِيْكَدِيْش بَنَلَاكَ دَعُوْسِيْش قَلْدِي اَخْرَهَلَاكَ
 اَوَّلِي اَوَّلًا اِيْلَاسٌ عَلَيْهِ اَلْعَنَةُ اَوْدَه دُوْسْتُمْ دِيْلِي اَمْرِي جَلْبُ
 قَتْنَه كُوْجٌ يُوْقَدُزِيْش دُوْسْتِي دُوْسْتَدُنْ اَيُوْمُنْ اِيْلَاسِي اَوْدَه
 بَا فَي قَوْلُهُ تَعَالَى وَافْرَقْنَا اَلْفَرَقُوْنَ وَانْتَرَقْنَا

dürlü nesneden bir birine müvekkeldür. Ve hem î mân subaşısunun server-
leridür.

İmdi key sakınmak gerek kim eğer bu on iki dürlü nesnenün birisi eksik ol-
sa î mânî dürrüst olmaz. Pes gâyet yiğrek makâm bunlardır. Ve bunları sak-
lamayan Çalab Tanrı'dan irak olur. Ve bilmekten dahi irak olur. Allah dî-
darından mahrûm kalur.

Ammâ *masharaluk dileğini* gülmek sever ve *gülmek dileğini* gıybet sever ve *gıybet dileğini* öyke sever ve *öyke dileğini* taima' sever ve *tama' dileğini* buhl sever ve *buhl dileğini* hased sever ve *hased dileğini* kibir sever ve *ki-
bir dileğini* ten sever ve *ten dileğini* hevâ sever ve *hevâ dileğini* nefis sever
ve *nefis dileğini* İblis sever ve *İblis dileğini* Hak teâlâ sevmez.

Zirâ kim bu on iki dürlü fiil kim zikr olundu, birbirine müvekkeldür. Pes on
iki fi'le İblis müvekkeldür. Pes bu on iki fiil yıkılıp ol on iki nesne yirine ya-
pılmayınca kulam diyen kişiye yol yokdur Çalab'dan yana. Zirâ kim bu on
iki dürlü fiil ma'rifetün ve hem î mânun düşmanlarıdır. Akıl subaşı şeytân
subaşıını yindüğü bunlarınla ma'lûm olur. Bu nesnenün nişânı ol olur kim
cân işret-i rûhânî sever ve hem işret-i rûhânî âzâd olmak nişânıdır.

Hak sübhânehû ve teâlâ buyurur kim:

"Üç kişi üç nesneye söykendi. Benlik da'visin kıldı. Âhır helâk oldu.

Evvel İblis aleyhi'l-lâ'ne oda dostum didi. İmdi Çalab katında güç yokdur.

Dostu dostdan ayırmaz. Âhır İblisi oda yakdı. Kavlühü teâlâ:

*Ve ağraknâ âle fir'avne ve entüm tanzurûn*¹³

¹³ Bakara, 2/50.

çeşit nesne birbirine vekildir. Ve bunlar iman kumandanının önderleridir.
Şimdi çok sakınmak gerekir ki eğer bu on iki türlü nesnenin birisi eksik ol-
sa iman doğru olmaz. O halde en üst makam bunlardır. Bunları koruma-
yan Tanrı'dan uzak olur, ve bilmekten dahi uzak olur. Allah'ın cemalini
görmekten mahrum kalır.

Maskaralığı dileyen gülmeyi sever. *Gülmeyi* dileyen çekiştirmeyi sever. *Çe-
kiştirmeyi* dileyen öfkeyi sever. *Öfkeyi* dileyen açgözlülüğü sever. *Açgözlü-
lüğü* dileyen kıskançlığı sever. *Kıskançlığı* dileyen hased etmeyi sever. Ha-
sed etmeyi dileyen büyüklenmeyi sever. *Büyüklenmeyi* dileyen vücudunu
sever. *Vücudunu* dileyen nefsin istek ve arzularını sever. Nefsin istek ve ar-
zuları dileyen nefsin sever. *Nefsini* dileyen şeytanı sever ve *şeytanı* dileyen
Yüce Allah'ı sevmez.

Zira zikredilen bu on iki fiil, işte bunlar birbirine vekildir. Bu on iki fiile de
şeytan vekildir. Ne zaman ki bu on iki fiil yıkılıp yerine (iyi olan) on iki nes-
ne yapılmayınca, kul olduğunu söyleyen kişiye Allah'tan yana yol yoktur.
Çünkü bu on iki türlü fiil, hem marifetin ve hem imanın düşmanlarıdır. Akıl
kumandanının şeytan kumandanını yendiği bunlarla bilinir. Bu nesnenin
belirtisi odur ki, can, ruhânî işreti sever. Ruhânî işretin alameti serbest ol-
maktır.

Noksan sıfatlardan beri olan Yüce Allah buyurur ki: Üç kişi üç nesneye da-
yandı. Benlik davası güttü, sonunda helak oldu.

Birincisi; şeytan – lanet ona - ateşe 'dostum' dedi. Allah katında zorlama
yoktur; dostu dosttan ayırmaz. Sonunda şeytanı ateşte yakdı.¹⁵⁵

Yüce Allah şöyle buyurdu:

"... gözlerinizin önünde Firavun âilesini suda boğmuştuk."¹⁵⁶

¹⁵⁵ Burada şöyle bir atla-
ma vardır: "Beni ateş-
ten, onu çamurdan ya-
rattın." (Maide, 5/12).
İkinci Fir'avun, Kiptilere
"dostum" dedi. Sonun-
da onların gözü önünde
boğuldu. (M. Esad Co-
şan, a.g.e., s. 52, 53.)

¹⁵⁶ Bakara, 2/50.

makalat

7a

İkinci Kârûn mâlına söykendi: Âkıbet mâlıyla helâk oldu. Üçüncü Muhammed Mustafâ (a.s.) Tanrı dostluğuna söykendi. Pes Hak teâlâ buyurdu kim: "Dostu dostından ayırmayam." Kavluhû teâlâ: *Yuhıbbûnehum ke-hubbi'llâhi ve'llezîne âmenû eşeddu hubben li'llâh.*¹⁴ Pes Hak teâlâ kerem ü lutfından buyurdu kim: "Yâ sevgülü kullarım! Ben sizünven, siz şükr eylen." dir. Kavluhû teâlâ: *Lein şekertum le-ezîdennekum...*¹⁵ Kavluhû teâlâ: *ellezîne ahsenû bi'l-husnâ...*¹⁶ Kavluhû teâlâ: *... amelen sâlihan velâ yüşrik bi ibâdeti rabbihî ehaden.*¹⁷ Pes kendüzin bilmek gerek kim kendüzin bilmeklüğü bunda yâd kıldı. Zîrâ kim biregü Râhmân ile şeytân seçildügin bilmeyince kendüyi dahi bilmez. İmdi her kim bu sözleri anlasa Râhmân ile şeytân seçildügin bilse pes ol kişi kendüyi bilmiş olur. Kaçan kim kişi kendüyi bilse işk gelüp Çalab'dan yana okur. Ne kâdar kim devlet vâir ise anca ilerü vardır. Pes her kim bu sözleri anlamadı, kendüyi dahi bilmedi. Her çend ki âdem sûretindedür; velâkin âdemilük mertebesinde degüldür. Henüz endişeleri ve malları galebesi içinde gark olmuşlardır. Şol hayvanlar gibidür. Ammâ bunda tasarruf issileri vardır. Anlar bilürler. Pes tasarruf eyledük yetmiş yıl-luk kâl u kıl da'vîyi bir sâat münâcât ile berâber geldi. Zîrâ kim halka kâl u kıl da'vî gümândan gelür. Pes zâhid ibâdet eylemek, bilmedin mu'âmele eylemekdür. Ve ârif tefekkürü Hâlık sun'ıyla mu'âmeledür. Ve hem muhibb münâcâtı sevgiliye mu'âmeledür. Velâkin riya,

¹⁴ Bakara, 2/165.

¹⁵ İbrahim, 14/7.

¹⁶ Necm, 53/31.

¹⁷ Kehf, 18/110.

¹⁵⁷ Bakara, 2/165.

¹⁵⁸ İbrahim, 14/7.

¹⁵⁹ Necm, 53/31.

¹⁶⁰ Kehf, 18/110.

İkincisi; Kârûn malına dayandı. Sonuç: malıyla birlikte helak oldu. **Üçüncüsü;** Muhammed Mustafâ (a.s.) Tanrı dostluğuna dayandı. Öyle olunca yüce Allah "Dostu dostundan ayırmayayım" diye buyurdu. Yüce Allah şöyle buyurdu: "... onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise (onlarikinden) çok daha fazladır."¹⁵⁷ Sonra yüce Allah, lütuf ve kereminden buyurdu ki; "Ben sizinleyim; bana şükredin." Nitekim bir ayette yüce Allah şöyle buyurdu: "Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracağım."¹⁵⁸ Allah teâlâ bir başka âyette de şöyle buyurdu: "... güzel davrananları da daha güzeliyle [mükâfatlandırması içindir]."¹⁵⁹ Bir başka ayette de şöyle buyurur: "... Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa bir amel-i Sâlih işlesin ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın."¹⁶⁰ Sonra insanın, kendisini bilmesi gerekir. Kendisini bilmesini hatırlatmasının sebebi şudur: Bir kimse Râhmân ile şeytan farkını bilmezse, kendini de bilmez. Şimdi her kim bu sözleri anlasa, kendisini dahi bilmiş olur. Ne zaman ki kişi kendini bilirse aşk gelip Allah'tan yana çağırır. Bu hususta ne kadar nasibi var ise o kadar ilerler. Şimdi kim bu sözleri anlamadı, kendisini dahi bilmedi. Her ne kadar insan su-retinde olsa da insan mertebesinde değildir. Henüz endişeleri ve malları çok-luğu içinde boğulmuşlardır. Hayvanlar gibidirler. Lâkin bu konuda tasarruf sahipleri de vardır ki onlar bilirler. Yetmiş yıldır yaptığımız dedikodu bir saat münâcât ile eşit geldi. Zira halkın dedikodu etmesi şüpheden ileri gelir. Zâhidin ibadeti, aslını bilmeden iş yapmasıdır. Ârifin tefekkürü, Allah'ın ilâhî sanatına bakarak iş yapmasıdır. Muhibbin yalvarıp, yakarması ise, sevgi-liyle muamele etmesidir. Ancak bütün bunları yaparken riya

اِيَكُنِي قَادُونَ مَالِنَه سُوِيَكُنْدِي عَاقِبَتِ مَالِيَه هَالَاكِ اُولَدِي اَوْ حُجْجِي
 حُجْجِي مَهْ طَفَاعَم تَنَكْرِي دَه سَتَلْعَنَه سَه يَكُنْدِي كِيُوَحُو تَعَالِي
 بُوَدِي كِيَم دُوسْتِي دُوسْتِي دُوسْتِي دُوسْتِي دُوسْتِي دُوسْتِي دُوسْتِي دُوسْتِي
 اَللّٰهُمَّ اَللّٰهُمَّ اَللّٰهُمَّ اَللّٰهُمَّ اَللّٰهُمَّ اَللّٰهُمَّ اَللّٰهُمَّ اَللّٰهُمَّ اَللّٰهُمَّ اَللّٰهُمَّ
 كِيَم يَاسُو كُو قَوْلِي مَن سِرْكَ وَن سِرْكَ سِرْكَ اِيَلْكَ دِيَر قَوْلِي
 تَعَالِي لِيَت شَكْرَتِي لَازِي دِيَت كِيَم قَوْلِي تَعَالِي اَلَّذِيْنَ اَحْسَنُوا
 بِالْخَيْرِ قَوْلِي تَعَالِي عَمَلِ صَالِحِيْ اَوَّلَ اَمْرِيْ بَعَادَةِ رَبِّيْ اَحَدًا
 بَن كُنْدِي زِيَت يِلْمَا كِرْ كِيَم كُنْدِي زِيَت يِلْمَا اَكِي بُوَنْدَه يَاد قَلْدِي
 زِيَا كِيَم بَر كُو رَحْمَانَه شَيْطَانِ سَجْدُو كِيَم يِلْمِيْجَه كُنْدِي دِيْجِي يِلْمِيْجَه
 هَر كِيَم بُو سُو زِلِي اَنكَلَسَه رَحْمَانَه شَيْطَانِ سَجْدُو كِيَم يِلْمِيْجَه
 اَو اَكِي شِي كُنْدُو يِلْمِيْجَه اَو لُو زِيَت كِيَم كِيَم كُنْدُو يِلْمِيْجَه شَيْطَانِ
 چَلْدِي يِلْمَا اَو قُوْر نَه قَدَر كِيَم دَوْلَت وَا زَا يِسَه اَنجَه يِلْمُو وَا دَر
 يِلْمِيْجَه كِيَم بُو سُو زِلِي اَنكَلَسَه كُنْدِي دِيْجِي يِلْمِيْجَه هَر چِيَد
 اَدَم صُوْر تَنَدَه دَر وِلْيَا كِيَم اَدَم يِلْمَا مَرْنَه سِنَه دَمْدَر دَر
 اَندِيْشَه يِلْمِيْجَه مَالِيْجَه غَلْبِيْجَه اَجِيْدَه غَرَق اَو لَمِيْجَه اَو رَشُوْر جِيُو
 صِيَد وَا مَانُوْنَه تَصَرُف اِيَسْلَرِي وَا دَر اَنَا يِلْمِيْجَه
 اَنَدَلَك يِلْمِيْجَه يِلْمِيْجَه قَالُو قِيْل دَعُو يِلْمِيْجَه اَو لَمِيْجَه اَو رَشُوْر جِيُو
 يِلْمِيْجَه اَو لَمِيْجَه قَالُو قِيْل دَعُو يِلْمِيْجَه اَو لَمِيْجَه اَو رَشُوْر جِيُو
 اَنَدَلَك يِلْمِيْجَه يِلْمِيْجَه قَالُو قِيْل دَعُو يِلْمِيْجَه اَو لَمِيْجَه اَو رَشُوْر جِيُو
 يِلْمِيْجَه اَو لَمِيْجَه قَالُو قِيْل دَعُو يِلْمِيْجَه اَو لَمِيْجَه اَو رَشُوْر جِيُو

tama' eri terk itmez. Pes er olan kişi dâimâ gönli şehrin arayı dursa gerek, gâfil olmasa gerek. Ve hem aklun üç hâsakîsi vardır. Riyâyıla tama'ı gön-
li şehirden çıkarırlar:

Evvelki hâsakîsi sabırdur;
İkinci hâsakîsi utanmakdur;
Üçüncü hâsakîsi kanâatdur.

Pes şeytânun korkduğu bu üç hâssadandır ve hem yenildiği bunlarunla ma'lûm olur. Bunlar key ulu kimselerdür. Ve akl çerisindedür.

Ve âdemîler makâmı üçdür. Kavlühü teâlâ: ... *min necvâ selâsetin illâ hüve râbî'uhüm velâ hamsetin illâ hüve sâdisühüm velâ ednâ min zâlike velâ ek-sera illâ hüve ma'ahüm eyne mâ kânû*¹⁸ (yû'adûn)¹⁹.

Ammâ degme kişileri âdeme saymadun her çend ki sûretde âdemdür velâ-kin "*bel hüm adall*"dür. Hasûdlerdür ve kendülerin bilmeyenlerdür. Haz-ret-i Resûl (a.s.) hadîs buyurur:

Men arefe nefsehü fe kad arefe rabbehü.²⁰

Ammâ âbidlerün ve zâhidlerün ve âriflerün tâatları ve halleri bir biri katın-da revâ olmaz. Zîrâ kim âbidler ve zâhidler ve ârifler da'vî kavmleridür ve-lâkin *muhibler* ma'nî kavmleridür.

Pes azîz-i men! Muhiblerün şerhi çok, işi delim; illâ kim akl irmege ve gö-nül dölenmege ve sûret duymağa. Bu kadar söz yeter yâd kılduk; bâkî ne kim vâ Allâh bilür.

III.BAB:

Âdem Tanrı'ya Kaç Makâmda İrer Anı Bildürür.

Ol kutb-ı âlem buyurur kim:

ve tamahkarlık kişiyi kendi hâline bırakmaz. Öyle olunca kişinin daima gö-nül şehrin araması, gafil olmaması gerekir.

Aklın üç koruması vardır; *riyâ* ile *tamahî* gönül şehirden çıkarırlar. Aklın birinci koruması sabırdır. Aklın ikinci koruması utanmaktır. Aklın üçüncü koruması kanaattir. İşte şeytan bu üç korumadan korkar ve mağlup oldu-ğu da bunlarla bilinir. Bunlar çok ulu kimselerdir ve aklın askerlerindendir. Ve insanların makamı üçtür. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"*Göklerdeki ve yerdeki her şeyi Allah'ın bildiğini görmüyor musun? Üç ki-şinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli ko-nuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir.*"¹⁶¹

Ancak her kişi insan kabul edilmez. Her ne kadar görünüş olarak insan ol-salar da onlar hayvanlardan daha aşağıdırlar. Bunlar hased edip kendileri-ni bilmeyenlerdir. Nitekim Hz. Peygamber hadisinde buyurur:

"*Nefsini bilen, rabbini bilir.*"¹⁶² Şu kadar ki, âbidlerin, zâhidlerin ve ârifle-rin ibadetleri ve durumları her biri katında uygun olmaz. Zira âbidler, zâ-hidler ve ârifler dünyalık beklentileri olan topluluklardır; ancak *muhibler* ise mânâ kavimleridir. O halde ey azizim! Muhib olanların hallerini şerh et-mek çok uzun iştir ve çeşitlidir; fakat akıl ermez, gönül tatmin olmaz ve in-sanın sûreti bunları kavramaz. Bu konuda bu kadar söz yeter. Burada biz bu kadarını hatırlatmış olduk; kalanın ne olduğunu ancak Allah bilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNSANIN KAÇ MAKAMDAN TANRI'YA ERECEĞİNİ BİLDİRİR.

Âlemin kutbu buyurur ki;

¹⁸ Mücadele, 58/7

¹⁹ "yû'adûn" kelimesi ayette (Mücadele, 58/7) yer almamaktadır.

²⁰ El-Aclûnî, a.g.e., c.II, s. 262

¹⁶¹ Mücadele, 58/7.

¹⁶² El-Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 262.

makâlât

8a

Kul, Çalab Tanrı'ya kırk makâmda irer, dost olur. Onı şerî'at içinde, onı tarîkat içinde, onı ma'rifet içinde, onı hakikat içindedür.

Ammâ şerî'atun *Evvel Makâmı*: İmân getürmekdür. Kavluhû teâlâ:

*En tû'minû bi'llâhi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusulihî ve'l-yevmi'lâhiri.*²¹

Ammâ her kişi kim imân ten üzredür dirse hatâdur. Ve eğer cân üzredür dirse hem hatâdur. Pes şöyle bilmek gerek kim imân akl üzredür ârifler katında, ammâ ma'rifet bir dil üzredür. Ve Çalab Tanrı'ya gönülden danukluk virüp inanmazsa münâfıkdur. Kavluhû teâlâ:

*İnne'l-münâfikîne fi'd-derki 'l-esfeli mine'n-nâr.*²²

Bu iki söz kişilere dostdur. Kavluhû teâlâ:

*İnna'llâhe lâ yağfiru en yüsrake bihî ve yağfiru mâ düne zâlike limen yeşâü.*²³

Ammâ tâat imândur. İmân tâatdur, birbirinden ayrı olmaz. Degme tâat imâna irmez ve giremez, ma'siyetdür; degme ma'siyet küfre irmez. Bu iki söz kişilere dostdur. Kavluhû teâlâ:

*... min zuhûrihim zürriyyetehüm ve eşhedeühüm alâ enfüsühim elestü birab-biküm kâlû belâ.*²⁴

İmân budur. Ammâ bizüm sözümüz, Rahmân aslı kankıdur ve şeytân aslı kankıdur? Şöyle bil kim, Rahmân aslı imândur ve şeytân aslı gümândur. İmâna gümân katmak düşmez. Zîrâ kim imân akl üzredür ve akl sultândur ve ten içinde nâyib İblîsdür. Pes sultân gitse nâyib durur.

Meselâ imân bir hazînedür. İblîs bir uğrıdur. Akıl hazînedârdur. Hazînedâr gitdi uğrı hazîneyi ne itdi!

Ve dahî bir kavilde imân koyundur, akıl çobândur,

²¹ Ayet değil.

²² Nisâ, 4/145.

²³ Nisâ, 4/48.

²⁴ A'râf, 7/172.

¹⁶³ Bu cümleden sonra gelen metin ayet değildir.

¹⁶⁴ Nisâ, 4/145.

¹⁶⁵ Nisâ, 4/48.

¹⁶⁶ Arâf, 7/172.

Kul, Allah teâlâyâ'ya kırk makamda erer, dost olur. (Bu makamlardan) onu *Şerî'at*, onu *Tarîkat*, onu *Ma'rifet*, onu da *Hakikat* içindedir.

1. Şerî'atın ilk makamı, iman getirmektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*"... Allah'a, mekeklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe iman etmenizdir."*¹⁶³

Her kim ki imanın ten üzre olduğunu söylerse hatadır. Eğer cân üzredir derse yine hatadır. O halde şöyle bilmek gerekir ki, *ârifler* katında iman akıl üzredir. Ancak marifet gönül üzredir ve Tanrı'ya gönülden şehâdet edip inanmazsa münâfıktır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Şüphe yok ki münâfıklar cehennemden en alt katındadırlar."*¹⁶⁴

Şu iki söz kişilere dosttur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bunun dışında kalan (günahları) ise dilediği kimseler için bağışlar."*¹⁶⁵

Şu kadar ki, ibadet imandır, iman ibadettir; birbirinden ayrı olmaz. Her ibadet imana ulaştırmaz, ve belki de günahdır; ancak her günah küfre ulaştırmaz. Bu iki söz kişilere dosttur. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"...Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet Rabbimizsin dediler."*¹⁶⁶

İman budur. Ama bizim sözümüz hangisinin Rahmân'ın aslı, hangisinin şeytanın aslı [olduğunu açıklamaktır]. Şöyle bil ki, Rahmân'ın aslı olan iman, şeytanın aslı şüphe dir. İmana şüphe katmak olmaz. Çünkü iman akıl üzeredir ve akıl sultandır ve beden içinde vekili şeytandır. Ne zaman ki sultan gitse vekil durur. Mesela iman bir hazinedir; şeytan ise bir hırsızdır. Hazine bekçisi gidince hırsız hazineyi ne yapar? Başka bir söze göre de, iman koyundur, akıl çoban,

اینین فرطدرد چو آن کیندی فرط قوتنه نه ایشدی و دخی بر قولده
 سو تور عطر یکجور اینین ایت در چکی کیندی ایت سوته نه ایشدی
 و اوچی دخی بر او ده دخی بر ای مشاکت بیچاره ایمان اجله سرگردان
 دخی بر ایست که سیه اینا حق کور کیم ایماندر و دخی بر دخی
 ایماندر و غیبت دید و کیندن یغینق نشکر سیه اینا حق کور کیم
 فرشته اینین سو ایماندر و هم بر کشیه اوچ یور نیشکر
 مو شکله ریز و خجده فرشته را آراستده ادبیر لک ایدر سینه و سینه
 کچی شوی قوتنه اینین حق فرشته اینین ایماندر و غیبت و قسم الله
 دخی بر ایست و آینه اینا حق کور و کینا بکینه اینا حق ایماندر کور
 اجله دخی بر ایست خراطمع او یککه و غیبت و قهقهه و
 سینه لوق قانیق کراستده سو کیم بولور بر سیه ایمان ایدر
 سینه او له و دخی نشکر دخی دخی سینه اینا حق ایماندر زیر
 سینه تنکری دخی سینه سینه کچی قبول ایشدی بر ایست کچی
 سینه کچی او له کینتد یکر قوله تعالی **إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا قَالَ**
الْيُسْرُ مَعَهُ أَشَبُّ بِوَمَا وَاجِعُ يَوْمِي مع اسی نور کیم تنک
 دخی سینه بر کون طوق و ایکی کون آج کچی کور و لیکن الله تعالی
 بولور سینه طوبی قلند قله کجور دی کور و نور سینه او دی کور
 سینه نوحه و غیبت اینین سینه نور کا او سینه دخی سینه نور
 و یا خود او نه یو سینه سینه ایدی قی تنکری دخی سینه
 و غیبت بر ایست و سینه قیامت اینا حق بویه دکل کیم
 سینه اینا غیبت سینه نه بولور سینه کور کور کور و حرامد

İblîs kurtur. Çobân gitdi, kurt koyuna ne itdi! Ve dahi bir kavilde î mân sûtür, akıl bekçidür, İblîs itdür. Bekçi gitdi it süte ne itdi! Ve üçü dahi bir evdedür. Pes iy miskîn-i bî-çâre! Î mân içüñde ser-gerdândur.

Pes Çalab Tanrı'ya inanmak gerek kim î mândur ve buyurduğun dutmak î mândur ve 'yığlın' didüğinden yığlınmak, Tanrı'ya inanmakdur ve hem Tanrı'nun firîştelerine inanmak î mândur ve hem bir kişiye üç yüz altmış altı firîşte müvekkeldür. Pes bunca firîşteler arasında edepsizlik idersin ve senün gibi kişi katında itmezsin; kanı firîştelerine inandüğün?

Ve hem Allah hazretinün Kur'ân'ına inanmak gerek ve kitablarına inanmak î mândur. Pes imdi içün dolu *kibir, hased, buhl, tama', öyke* ve *gıybet* ve *kahkaha* ve *masharaluk*. Kangı kitâbda buyurur kim bunların birisi î mân ehlinün içinde ola? Ve dahi Tanrı dostlarına inanmak î mândur. Zîrâ kim Tanrı dostları miskînlîği kabûl itdiler, ikilîği koyup bir geñez yola gıtdiler. Kavlühü teâlâ: *(fe) inne me'a'l-usri yûsran*.²⁵

Kâle'n-nebiyyü (a.s.): *Eşbe'u yevmen ve ecû'u yevmeyn*.²⁶

Ma'nisi budur kim: "Tanrı dostları bir gün tok ve iki gün aç geçerler." Ve lâkin Allah teâlâ bunların hataların kıldan kıla geçürdi, girü yüzlerine urdı. Pes sen bunca fuzulluk idersin, yüzüne urmaya mı dersin, korkar mı veyâ hud utana mı sanursun? İmdi kanı Tanrı dostlarına inandüğün?

Pes iy mü'minler! Kiyâmete inanmak böyle degül, kim siz inanmazsınız. Her ne bulursanız halâlden ve harâmdan

²⁵ İnşirâh, 94/5.

²⁶ Hadis degil.

şeytan da kurttur. Çoban gidince kurt koyuna ne yapar? Yine bir başka sözde ise iman sûtür, akıl bekçi, şeytan ise köpektir, denilmiştir. Bekçi gidince köpek sûtü ne yapar? Ve üçü de bir evdedir. Şimdi ey çaresiz miskin! İman o evin içinde perişândır.

O halde Tanrı'ya inanmak gerekir ki, bu imandır; buyruğunu tutmak imandır; "sakının" dediğinden sakınmak Tanrı'ya inanmaktır. Yine Tanrı'nın meleklerine inanmak imandır ki, bir kişiye üç yüz altmış melek görevlendirilmiştir. Öyle iken bunca meleklerin arasında edepsizlik edersin, ama senin gibi bir kişi yanında etmezsin. Nerede kaldı senin meleklerle inandığın? Ve yine ulu Allah'ın Kur'an'ına inanmak gerekir ve onun diğer kitaplarına inanmak imandır. Öyleyse şimdi *kibir, hased, cimrilik, açgözlülük, öfke, gıybet, kahkaha* ve *maskaralık* ile içün dolu iken, bunlardan birisinin iman ehlinin içinde bulunacağını hangi kitap buyurur?

Tanrı dostlarına inanmak da imandır. Zira Tanrı dostları miskinliği kabul ettiler. İkiliği bırakıp bir kolay yola gittiler. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık da vardır."¹⁶⁷

Peygamber (a.s.) buyurdu:

"*eşbe'u yevmen ve ecû'ü yevmeyn*"¹⁶⁸

Manası budur ki: "Tanrı dostları bir günü tok, iki günü aç geçirirler." Ancak Yüce Allah bunların hatalarını iyiden iyiye inceledi ve tekrar yüzlerine vurdu. Şimdi sen bunca lüzumsuzluk edersin, yüzüne vurmaz mı dersin? Korkar mı? Yahut utanır mı zannedersin? Şimdi nerede kaldı Tanrı dostlarına inandığın?

O halde ey müminler! Kiyamete inanmak böyle degil. Siz inanmazsınız. Helal, haram ne bulursanız

¹⁶⁷ İnşirâh, 94/5.

¹⁶⁸ Hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

yirsis, donanursiz. Haksiz yire ni'metler yiyüp güvenürsis. Ya'ni işbu inanmak mıdır kim siz inanursiz? Pes iy mü'minler! Kendü özünüz bildünüzse bu kapu ümîd kapusudur. Sizlere rahmet dokına ve eğer kendünüz bilmedünüzse bu kapu nevmîd kapusudur. Pes sizlere hışm dokuna. Zîrâ kim ol pâdişâh-ı kerîm eydür: "Ben ol pâdişâhven kim yüz bin ve hezârân yüz bin isteyicilerüm vardır. Tâ hattâ kapumda ömürleri geçince zâr zâr ağlarlar. Ve eğer istemeklükleri ve inanmakları riyâyıla olursa son uci ser-gerdân olurlar." Her ne kim vâir ise, ihlâsile îmân getürmekdür. Kavluhû teâlâ: *Yâ eyyühe'llezîne âmenû ...*²⁷

İkinci Makâm : İlm öğrenmekdür. Kavluhû teâlâ: *Kûnû rabbâniyyîne...*²⁸

Üçüncü Makâm : Zekâtur, orucdur, güci yiticek hacca varmakdur ve hem gazâdur ve hem cenâbetden arınmakdur. Kavluhû teâlâ:

*(ve) akîmu's-sâlâte ve âtû'z-zekâte...*²⁹ ve savmı şehri ramazân.³⁰

*...ve hiccu'l-beyti meni'stetâ'a ileyhi sebîlen.*³¹

*ve'l-cihâdu izâ kâne nefiru âmen.*³²

*ve'l-guslu mine'l-cenâbeti min küllihâ.*³³

Dördüncü Makâm : Halâl kesb eylemekdür ve ribâyı harâm bilmekdür. Kavluhû teâlâ: *Ve ehal'llâhu'l-bey'a ve harrame'r-ribâ.*³⁴

Beşinci Makâm : Nikâh kılmakdur. Kavluhû teâlâ:

*Ve in eradtüm' istibdâle zevcin mekâne zevcin.*³⁵

Altıncı Makâm : Hayzun ve nifâsun nikâhın haram bilmekdür. Kavluhû teâlâ: *Hurrimet aleykum ümmehâtüküm.*³⁶

Yedinci Makâm : Sünnet-i cemâatdur. Kavluhû teâlâ:

Sünneta'llâhi'lletî kad halet min kablu velen tecide

²⁷ Kur'an-ı Kerimde bu şekilde başlayan bir çok ayet vardır

²⁸ Âl-i İmrân, 3/79.

²⁹ Bakara, 2/110.

³⁰ Ayet değil.

³¹ Âl-i İmrân, 3/97.

³² Ayet değil.

³³ Ayet değil.

³⁴ Bakara, 2/275.

³⁵ Nisâ, 4/20.

³⁶ Nisâ, 4/23

¹⁶⁹ Âl-i İmrân, 3/79.

¹⁷⁰ Bakara, 2/110

¹⁷¹ Ayet değil.

¹⁷² Âl-i İmrân, 3/97.

¹⁷³ Ayet değil.

¹⁷⁴ Ayet değil.

¹⁷⁵ Bakara, 2/275.

¹⁷⁶ Bakara, 2/20.

¹⁷⁷ Söz konusu ayet haram sayılan evliliklerden bahsetmektedir. Hayız ve nikah yasaklarıyla ilgisi yoktur. Muhtemelen karışmış olmalı. Başka nüshalarda Bakara, 2/222. ayet yazılmıştır. Bkz. M.Esaad Coşan, a.g.e., s.21.

¹⁷⁸ Fetih, 48/23.

yersiniz, giyersiniz. Haksız yere nimetler yeyip sevinirsiniz. Yani sizin böyle inanmanız inanmak mıdır? İşte ey müminler! Kendi nefsinizi bildiniz ise bu kapı ümit kapısıdır; sizlere rahmet isabet eder. Ve eğer kendinizi bilmediğiniz ise bu ümitsizlik kapısıdır; sizlere öfke isabet eder. Çünkü o kerem sâhibi Padişah [şöyle] der: "Ben o padişahım ki, yüz bin ve binlerce yüz bin isteyicilerim vardır. Hatta kapımda zar zar ağlamaktan ömürleri geçer. Eğer isteyişleri ve inanmaları gösteriş için olursa sonunda perişan olurlar."

O halde her ne var ise ihlasla iman getirmekte vardır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! ... "

2. **İkinci makam**, ilim öğrenmektir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"... Rabbe hâlis kullar olunuz."¹⁶⁹

3. **Üçüncü makam**, zekâttır, oruçtur. Gücü yetince hacca gitmektir ve yine [Allah yolunda] savaşmaktır, cünüplükten temizlenmektir. Yüce Allah'ın sözüdür: "Namazı kıl ve zekâtı ver."¹⁷⁰

"Ramazan ayında oruç [tut]."¹⁷¹ ve..." Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi..."¹⁷² "Genel bir seferberlik olduğu zaman cihad."¹⁷³

"Cünüplükten dolayı vücudun tamamını yıkamak, gusletmek."¹⁷⁴

4. **Dördüncü makam**, helal kazanmaktır ve faizi haram bilmektir.

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "... Halbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır."¹⁷⁵

5. **Beşinci makam**, nikah yapmaktır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz..."¹⁷⁶

6. **Altıncı makam**, hayız ve nifas halinde cinsel ilişkiyi haram bilmektir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Analarınız... size haram kılındı."¹⁷⁷

7. **Yedinci makam**, sünnet-i cemaattir.

"Allah'ın kulları hakkında süregelen âdeti budur."¹⁷⁸

[illegible]

لَسْتُ أَنَا تَبْدِيلُ سَكْرَتِي مَقَامُ شَفَقَتِهِ قَوْلُهُ تَعَالَى الَّذِينَ
يَتَّقُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ حَدِيثُ الشَّفِيقَةِ مِنْ
الْإِيمَانِ دُونَ مَقَامِ أَرِي كَيْمُ كَذَرِ أَرِي كَيْمُ كَذَرِ قَوْلُهُ تَعَالَى
كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَقَوْلُهُ تَعَالَى وَثِيَابُكَ
فُطِنَ أَوْ نَجِي مَقَامِ أَمْرٍ مَعْرُوفٍ وَفُطِنَ وَفُطِنَ وَفُطِنَ
صِفَتُهُمْ قَوْلُهُ تَعَالَى يَا مَرْوَنَ بِالْمَرْوِفِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمُنْكَرِ يُوقِدُ آيَاتُ بَيِّنَاتٍ دُونَ لَيْسِي إِيْمَانِ أَهْلِي

إِجْوَانُ كَلِمَتُهُ تَمَّ بَاقِيه **بَابُ**
طَرِيقَتِكَ مَقَامُ لَيْسَ بَيَانِ إِبْدَازِ طَرِيقَتِكَ أَوَّلُ مَقَامِي الْإِيمَانِ
تَوْبَةٍ قَلْبُ قَوْلُهُ تَعَالَى وَانْتَصِمُوا حَبْلَ اللَّهِ جَمِيعًا تَوْبُوا
إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا قَوْلُ يَوْمَئِذٍ أَلَيْسَ لِي بِتَوْبَةٍ
وَيَوْمَئِذٍ أَلَيْسَ لِي بِتَوْبَةٍ قَوْلُهُ تَعَالَى ثُمَّ تَابَ عَلَيْكُمْ لِيَتُوبُوا
إِلَى اللَّهِ إِيْمَانِي مُؤْمِنًا تَوْبَةً شَوْيْلَهُ قَلْبُ كَيْمُ تَجَبُّ أَوَّلُ
تَوْبَةٍ شَوْيْلَهُ قَلْبُ كَيْمُ مَنْفَعَتِ كُلِّ زِيَارَةٍ كَيْمُ تَوْبَةٍ قَلْبُ
تَمَامِ الْقُدْرَةِ وَتَشْيِئِهَا نَفْعُكَ أَصْدَقِي بُوْدُ كَيْمُ كُنَا هِي
أَرَاوَاهُ بِوَعْدِهِ صَارَ لَوْ لَيْسَ إِمْرِي تَوَكَّلْ إِلَهُ عَذْرِي بِحُشَّة
دُونِ كَيْمِ خَطَايَا كُوزِ أَوَّلُ قُوْرُ تِلَا سِرْ وَبُوزُ كُوزِ تِلَا أَوَّلُ
إِمْرِي إِيْمَانِي مُؤْمِنًا عَذْرُ دِمْلَكِ يَزْدَنْ قَوْلُ قَلْبُ تَلَا يَدَنْ قَوْلُهُ
تَعَالَى وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ وَدَخِي شَرُّ

li sünneti'llâhi tebdilâ.³⁷

Sekizinci Makâm: Şefekatdür. Kavluhû teâlâ: *Ellezîne yenkudûne ahda'llâhi min ba'di misâkihî.*³⁸

Hadîs: *Eş-şefekatü mine'l-imân.*³⁹

Dokuzuncu Makâm : Arı geymekdür ve arı yemekdür. Kavluhû teâlâ:

*Külû min tayyibâti mâ razaknâküm.*⁴⁰

Ve kavluhû teâlâ: *Ve siyâbeke fe tahhir.*⁴¹

Onuncu Makâm: Emr-i ma'rûfdur ve yaramaz işlerden sakınmaktır. Kavluhû teâlâ: *(Ve) ye'murûne bi'l-ma'rûfî ve yenhevne ani'l-münkeri.*⁴²

Bu kadar âyât-ı beyyinat dükelişi imân ehli için gelmiştir. Temme Bâkî.

IV. BÂB :

Tarîkatun Makâmıların Beyân İder.

Tarîkat'un Evvel Makâmı: El alup tevbe kılmaktır. Kavluhû teâlâ: *Va'tesimû bi habli'llâhi cem'an.*⁴³ *Tûbû ila'llâhi tevbeten nasûhân.*⁴⁴

Pes kul yavuz hâlden dönicek tevbe viren Çalap kendüsüdür. Kavluhû teâlâ: *Sümme tâbe aleyküm li yetûbû ila'llâhi.*⁴⁵ İmdi iy mü'minler! Tevbe-i şöyle kılun kim aceb ola. Pes tevbei şöyle kılun kim menfa'at gele. Zîrâ kim tevbe kılmak peşimânlukdur ve peşimânlüğün assısı budur kim günâhı az ola, bir özürde satılır. Pes imdi tevekkül ile özri pişe dutun kim hatâlarunuz az ola kurtulasız ve yüzünüz tâze ola. İmdi iy mü'minler! Özür dilemek sizden kabul kılmak Tanrı'dan. Kavluhû teâlâ: *Ve men yetevakkel ala'llâhi fe hüve hasbuhû.*⁴⁶

Ve dahi şükür⁴⁷

"Allah'ın kanununda asla bir değişme bulamazsın."¹⁷⁹

8. Sekizinci makâm, şefkattir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onlar öyle (fâsıklar) ki, kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler."¹⁸⁰ Hadîs: "Şefkat imdandır."¹⁸¹

9. Dokuzuncu makâm, temiz giymek ve temiz yemektir. Yüce Allah'ın sözüdür: "Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yeyin."¹⁸²

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Elbiseni tertemiz tut."¹⁸³

10. Onuncu makâm, iyiliği emretmek ve yaramaz işlerden sakınmaktır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Onlar Allah'a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emr ederler. Kötülükten men ederler, hayır işlerinde birbirleriyle yarışır- lar. İşte onlar salihlerdendir."¹⁸⁴

Bu kadar ayetler ve açıklamaların tamamı iman ehli için gelmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARİKATIN MAKAMLARINI BEYAN EDER

Tarîkatın **ilk makâmı** el alıp tövbe etmektir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sınıksız yapışın."¹⁸⁵

"Samimi bir tövbe ile Allah'a dönün."¹⁸⁶

Öyle ise kul, kötü halden dönünce tövbeyi kabul eden Allah'ın kendisidir.

Nitekim bir âyette şöyle buyrulmuştur:

"Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tövbesini kabul etti.

Çünkü Allah tövbeyi çok kabul eden ve çok merhamet edendir."¹⁸⁷

Şimdi ey müminler! Öyle bir tövbe edin ki kabul olsun. Öyle bir tövbe edin ki fayda gelsin. Zira ki tövbe etmek, pişman olmaktır. Pişmanlığın yararı budur ki günâhı azalır; bir özre değişilir. Bundan böyle, tevekkül ile özrü âdet edinin ki hatalarınız az olup, kurtulasınız. Ve böylece yüzünüz gülsün. O halde ey müminler! Özür dilemek sizden kabul kılmak Tanrı'dan. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter."¹⁸⁸

Şükür

³⁷ Fetih, 48/23.

³⁸ Bakara, 2/27.

³⁹ Hadis değildir.

⁴⁰ Bakara, 2/172.

⁴¹ Müddessir, 74/4.

⁴² Âl-i İmrân, 3/114.

⁴³ Âl-i İmrân, 3/103.

⁴⁴ Tahrîm, 66/8.

⁴⁵ Tevbe, 9/118.

⁴⁶ Talâk, 65/3.

⁴⁷ Buradan itibaren bir varak eksik olduğu anlaşıyor.

¹⁷⁹ Fetih, 48/23.

¹⁸⁰ Bakara, 2/27.

¹⁸¹ Hadis değildir.

¹⁸² Bakara, 2/172.

¹⁸³ Müddessir, 74/4.

¹⁸⁴ Âl-i İmrân, 3/114.

¹⁸⁵ Âl-i İmrân, 3/103.

¹⁸⁶ Tahrîm, 66/8.

¹⁸⁷ Tövbe, 9/118.

¹⁸⁸ Talâk, 65/3.

makalât

9b

kılmak sizden, nimetlerinizi artırmak Tanrı'dan.

Kavluhû te'âlâ: " *Lein şekertüm le-ezîdenneküm*"⁴⁸

Ve dahî sabır kılmak sizden, hisâbsuz savâp virmek Tanrı'dan.

Kavluhû te'âlâ: " *Innemâ yuveffe's-sâbirûne ecrehüm bi-ğayri hisâb*"⁴⁹

Ve dahî tâat kılmak ve şehâdet getürmek sizden, uçmak içinde köşklerinüz yüceltmek Tanrı'dan. Kavluhû teâlâ: " *Hel cezâü'l-ihsâni ille'l-ihsân*"⁵⁰

Ve dahî yitmiş yıllık günâha özür dilemek sizden, kabûl kılmak Tanrı'dan.

Kavluhû teâlâ: " *Ve hüve'l-lezî yakbelü't-tevbete an ibâdihî*"⁵¹

Pes ol Pâdişâh-ı Kerim eydür kim: İy kullarum! Âdem aleyhi's-selâm bir kez

buyruk sidi, iki yüz yıl ağladı ve her dâim bunu okurıdı: Kavluhû teâlâ:

" *Rabbenâ zalemnâ enfûsenâ ve in-lem tağfir lenâ ve terhamnâ le-nekû-nenne mine'l-hâsirîn*"⁵²

Pes bu kadar göz yaşı dökdi, andan suçın bağışladum. Pes sizler dahî yitmiş yıllık günâha bir kez özür dilen afv kılayım; zîrâ kim afv kılıcı benden, dir.

Ve eğer âsilerden bir günâhkârı yarğılamadan kosam rahmetüm belürmeydi; dir. Kavluhû teâlâ: " *Fe-ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-nasîr*"⁵³

Ve hem dünyâda bir nesne eksük yaratsam kâdirliğüm tamâm olmayaydı;

dir. Kavluhû teâlâ: " *Fe-ni'me'l-kâdirûn*"⁵⁴

Ve hem uçmakda bir ni'met eksük olsa, uçağüm tamâm olmayaydı, dir.

Kavluhû teâlâ: " *Fe-ni'me ukbe'd-dâr*"⁵⁵

Ve hem Nuh Peygamberün -aleyhi's-selâm- bir duâsı müstecâb olmayaydı, cümle duâlar icâbât olmaduk olaydı, dir.

⁴⁸ İbrâhîm, 14/7.

⁴⁹ Zümer, 39/10.

⁵⁰ Rahmân, 55/60.

⁵¹ Şûrâ, 42/25.

⁵² A'râf, 7/23.

⁵³ Enfâl, 8/40.

⁵⁴ Mürselât, 77/23.

⁵⁵ Ra'd, 13/24.

*Orijinal metnin 9b numaralı sayfasında tarikat kapısının makamlarının sıralanmasına henüz başlanmamışken 10a numaralı sayfalarda tarikat kapısının dokuzuncu makamından sıralamaya devam edilmiştir. Bu atılmanın nedeninin 9. yapraktan sonraki kopma olduğu dikkate alınarak edisyon kritikli metinle karşılaştırma yapılmış ve eksik kalan makamlar tamamlanmıştır.

¹⁸⁹ İbrâhîm, 14/7.

¹⁹⁰ Zümer, 39/10.

¹⁹¹ Rahmân, 55/60.

¹⁹² Şûrâ, 42/25.

¹⁹³ A'râf, 7/23.

¹⁹⁴ Enfâl, 8/40.

¹⁹⁵ Mürselât, 77/23.

¹⁹⁶ Ra'd, 13/24.

*etmek bizden, nimetlerinizi artırmak Allah'tan.

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: " *Andolsun! Eğer şükederseniz elbette size olan nimetimi artırırım ...*"¹⁸⁹ Sabretmek sizden, hesapsız sevap vermek Allah'tan. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: " *Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilecektir.*"¹⁹⁰

Yine ibâdet ve tâat yapmak, kelime-i şehâdet getirmek sizden, Cennet içinde sizi yüksek köşklerde tutmak da Allah'tandır.

Nitekim Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: " *İyiliğin karşılığı yalnız iyiliktir.*"¹⁹¹

Yetmiş yıllık günah için özür dilemek sizden, tövbeleri kabul etmek de Allah'tandır. Bu hususta Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: " *O, kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarını bilendir.*"¹⁹²

Sonra da O kerem sahibi olan Allah şöyle der: Ey kullarum! Âdem aleyhi's-selâm bir kere emirlerime karşı geldi, bunun için iki yüz yıl ağladı. Ağlar-ken de dâima şu ayeti okurdu: " *Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulm ettik.*"

Eğer bizi bağışlamaz ve acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." ¹⁹³ Allah teâlâ, " *Âdem, bu kadar gözyaşı döktükten sonra onun suçunu bağışladım. Onun için sizler de yetmiş yıllık günah için bir kez tövbe edin, ben de affedeyim. Çünkü ben affediciyim.*" der. Ve yine, " *Eğer isyankâr olan bir kişiyi merhamet edip bağışlamadan bıraksam, o zaman benim rahmetim görülmemiş olur.*" dir. Nitekim Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: " *O, ne güzel dost, ne güzel yardımcısıdır.*"¹⁹⁴

Eğer ben dünyada bir nesne bile eksik yaratsam, o zaman da benim Kâdirliğim tamam olmazdı. Nitekim âyetle şöyle buyrulmuştur: " *Sonra da ona ölçülü bir biçim verdik. Bizim ne mükemmel gücümüz vardır.*"¹⁹⁵

Eğer cennette bir nimet eksik bıraksam o zaman da cennet tamam olmazdı. Nitekim âyetle şöyle buyrulmuştur: " *Dünyadan sonra gelecek olan cennet ne güzel bir yerdir.*"¹⁹⁶

Nuh (a.s.)'ın duası kabul olmasaydı, bütün dualar da kabul olmazdı.

Kavluhû teâlâ: "Fele-ni'me'l-mucîbûn."⁵⁶

Amma **Tarîkat**'un **ikinci makâmı** mürîd olmakdur: Kavluhû teâlâ: "Fe's-elû ehle'z-zikri in küntüm lâ ta'lemûn."⁵⁷ Pes imdi mürîd üç dürlüdü:

Evvel **mürîd-i mutlakdur**,

İkinci **mürîd-i macâzidur**,

Üçüncü **mürîd-i mürteddür**,

Amma mürîd-i mutlak oldur kim, her dürlü halde şeyhine niçün diyüp huc-cet getürmeye. Ve emmâ mürîd-i mecâzî oldur kim zâhirde şeyhi dileğinde ola ve bâtında kendi dileğinde ola. Ve emmâ mürîd-i mürted oldur kim şey-hinün bir dürlü hâlini göricek der-hâl yüz döndüre.

Emmâ **Tarîkat**'un **üçüncü makâmı** saç gidermektür ve libâs döndürmek-dür. Kavluhû teâlâ: "Muhallikine ruûseküm ve mukassirîne lâ-yehâfûn."⁵⁸

Kale'n-nebiyyü -'aleyhi's-selâm: "En-nâsu maa'l-libâsi."

Ve dahı **Tarîkat**'un **dördüncü makâmı** mücâhedede göyünmekdür.

Kavluhû teâlâ: "Vekûdühe'n-nâsu ve'l-hicâretu urdet li'l-kâfirîn."⁵⁹

Beşinci makam hizmet eylemekdür, nitekim Peygamber (s.a.v.) buyurur :

Kâle'n-Nebiyyü aleyhi's-selâm: "Men hademe hudime."

Altıncı makam havfdur, yani korkudur. Kavluhû teâlâ: "Fe-firrû ila'llâhî."⁶⁰

Yedinci makam ümid dutmakdur.

Kavluhû teâlâ: "Lâ taknetû min rahmeti'llâhî."⁶¹

Sekizinci makamı hirkadur, zenbildür ve mikrâsdur ve seccâdedür ve sub-hadur ve ibretdür ve hidâyetdür.

Pes hidâyet (bunlar) azîzdür azizlere virürler.

⁵⁶ Sâffât, 37/75.

⁵⁷ Nahl, 16/43.

⁵⁸ Fetih, 48/27.

⁵⁹ Bakara, 2/24.

⁶⁰ Zâriyât, 51/50.

⁶¹ Zümer, 39/53.

Nitekim âyetle şöyle buyrulmuştur: "Andolsun! Nuh bize dua edip yalvar-mıştı. Biz dualara da ne güzel karşılık veririz."¹⁹⁷

Tarîkat'ın **ikinci makâmı** mürîd olmakdur: Nitekim Cenâb-ı Hak âyetle şö-y-le buyurmuştur: "Eğer bilmiyorsanız, ilim sahiplerine sorunuz."¹⁹⁸

Mürîd ise üç dürlüdü:

Birincisi, **mürîd-i mutlakdır**,

İkincisi **mürîd-i mecâzidir**,

Üçüncüsü de **mürîd-i mürteddir**.

Mürîd-i mutlak, her ne olursa olsun şeyhine, "Bu niye böyledir, bu konuda şöyle misaller de vardır." diye soru sorup itiraz etmeyen kişidir.

Mürîd-i mecâzî, her ne kadar zâhiren şeyhinin arzusuna uysa da içinden kendi istediği gibi davranandır. Mürîd-i mürted ise, her hangi bir şekilde şeyhinde gördüğü bir halden dolayı onu terk edip gidendir.

Tarîkat'ın **üçüncü makâmı** saçları tıraş etmek ve tarikata uygun elbise giy-mektir. Âyetle şöyle gelmiştir: "Saçınızı kazıtmış veya kısaltmış olarak kor-kusuzca Mescid-i Harâm'a gireceksiniz."¹⁹⁹

Hz. Peygamber (a.s.) da şöyle buyurmuştur: "İnsanlar elbiselerine göre ta-nınırlar." **Tarîkat**'ın **dördüncü makâmı** cihad aşkıyla yanmaktır. Âyetle şö-y-le buyrulmaktadır: "O halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakı-nın."²⁰⁰

Beşinci makam hizmet eylemektir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) bu-yurur: "Başkasına hizmet edene, hizmet edilir."

Altıncı makam korkudur. Bu da âyetle şöyle geçmektedir:

"O halde Allah'a koşunuz, yöneliniz."²⁰¹

Yedinci makam ümitle yaşamaktır. Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

"Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz."²⁰²

Sekizinci makam hırka, zenbil, makas, seccâde, tesbih taşımak; her şeyden ibret alıp hidâyet üzere yaşamaktır.

Hidâyet ise azîzdir ve de azizlere verilir.

¹⁹⁷ Sâffât, 37/75.

¹⁹⁸ Nahl, 16/43.

¹⁹⁹ Fetih, 48/27.

²⁰⁰ Bakara, 2/24.

²⁰¹ Zâriyât, 51/50.

²⁰² Zümer, 39/53.

makâlât

10a

Azizlere vardur. Kavluhû teâlâ: *İnna'llâhe bâliğu emrihi kad ce'ala'llâhu li külli şey'in kadrâ.*⁶² **Dokuzuncu Makâmı:** Sâhib-i nasihat ve sâhib-i mahabbet olmakdur. Kavluhû teâlâ: *Yuhibbuhum ve yuhibbûnehû.*⁶³ **Onuncu Makâmı:** İşkdur ve şevkdür ve fakîrlukdur. Kavluhû teâlâ: *Teveffenî müslimen ve elhikni bi's-sâlihîn.*⁶⁴ **Hadîs: El-fakru fahrî ve bihî ef-tehiru yevme'l-kıyâmeti.⁶⁵ **Onbirinci Makâmı:** Cândur. Pes cân câna dokunsa şevkile hareket aceb degüldür. Zîrâ kim nasib-i ilâhîdür. Her kime degse belürse gerekdür.**

V. BÂB:

Ma'rifet Makâmının Beyân İder.

Ma'rifetün **Evvel Makâmı:** Edebdür. **İkinci Makâmı:** Korkudur. **Üçüncü Makâmı:** Perhizkârlukdur. **Dördüncü Makâmı:** Sabrdur. **Beşinci Makâmı:** Utanmakdur. **Altıncı Makâmı:** Cömerdlikdür. **Yedinci Makâmı:** İlmüdür. **Sekizinci Makâmı:** Miskînlükdür. **Dokuzuncu Makâmı:** Ma'rifetdür. **Onuncu Makâmı:** Kendüyü bilmekdür. Hazret-i Resûl (a.s.) buyurur: *Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû*

VI. BÂB:

Hakikat Makâmının Beyân İder.

Hakikatun **Evvel Makâmı:** Toprak olmakdur. **İkinci Makâmı:** Yetmiş iki milleti ayıblamamakdur. **Üçüncü Makâmı:** Elinden geleni men' itmemekdür. **Dördüncü Makâmı:** Dünya içinde yaratılmış nesneye emîn olmakdur. **Beşinci Makâmı:** Mülk ıssına yüz sürüp, yüz

⁶² Talâk, 65/3.

⁶³ Mâide, 5/54.

⁶⁴ Yusuf, 12/101.

⁶⁵ Bu sözün değerlendirmesi için bkz. El-Aclûnî, a.g.e., c. II., s. 87.

²⁰³ Talak, 65/3.

²⁰⁴ Mâide, 4/54.

²⁰⁵ Yusuf Suresi, 12/101

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur."*²⁰³

Dokuzuncu makam; nasihat sahibi ve muhabbet sahibi olmaktır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler."*²⁰⁴

Onuncu makam; aşktır, şevktir, fakirliktir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!"*²⁰⁵

Hadis: *"Fakirlik benim övüncümdür. Kıyamet gününde onunla övüneceğim."*

On birinci makam cândır. O halde cân câna değse, şevkle hareketine şaşılmaz. Çünkü ilahî nasiptir. Her kime değse belli olması gerekir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MARİFET MAKAMLARINI AÇIKLAR

Marifetin **birinci makamı**, edeptir.

İkinci makamı, korkudur. **Üçüncü makamı**, aşırı istekleri sınırlamaktır (perhizkarlık). **Dördüncü makamı**, sabırdır. **Beşinci makamı**, utanmaktır. **Altıncı makamı**, cömertliktir. **Yedinci makamı**, ilimdir. **Sekizinci makamı**, miskinliktir. **Dokuzuncu makamı**, marifettir. **Onuncu makamı**, kendini bilmektir.

Hz. Peygamber buyurur: *"Nefsini bilen, rabbini bilir."*

ALTINCI BÖLÜM

HAKİKAT MAKAMINI AÇIKLAR

Hakikatın **birinci makamı**, toprak olmaktır.

İkinci makamı, yetmiş iki milleti ayıplamamaktır.

Üçüncü makamı, elinden geleni men etmemek

Dördüncü makamı dünya içinde yaratılmış her şeye güven vermesi

Beşinci makamı, mülkün mutlak sahibi Allah'ın huzurunda eğilip

عزیز و ارز و اولیٰ تعالیٰ ان الله بالغ امره قد جعل الله
 لكل شیء قدراً و قرنی مقامی صاحب نصیب و
 صاحب محبت او مقدر قوله تعالیٰ **حَبَّوْهُ وَحَبُّوْهُ**
 او بی مقامی عشق و شوق و فقیر و قدر قوله تعالیٰ
مُحِبِّا وَاُحِبِّیْ بِالصَّالِحِیْنَ حدیث الفخر فی
وَبِهِ تَحْتَمِلُ الْقِیَمَةُ او بی مقام جانور کیش
 جان جانانه و نقشه شوق و حرکت محبت دکلدر زیر
 کیم نصیب الهی در هر کیم دلسه بلور سه کرک در
باب معرفت مقام لرب بیان ایدر معرفتک اول مقام ایدر
 ای بی مقامی نور قدر او بی مقام پرهیز کار قدر و در بی
 مقامی صبر در بیش بی مقامی او تنقدر التبی مقامی و در
 لکدر بی مقامی علم در سکن بی مقامی مسکن لکدر قدر
 مقامی معرفت در او بی مقامی کند و بی ملک در حضرت رسول
م یور و ر س عرف نفسه فقد عرف ربه باب
 حقیقت مقامین بیان ایدر حقیقتک اول مقام
 طیار اق اول قدر او بی مقامی تمش ای بی ملتی عیب لکدر
 او بی مقامی لندن کانی منع ایتم حذر و در بی
 مقامی دنیا ایچندک پردیش لسنه به امین او مقدر
 بیش بی مقامی ملک ایست به یور و ریب یور

صوبيت بولقد زير ايم وحدث اوند دوا لتي مقام
 صحبت در و اسرار حقيقت سويلد زير دني مقام
 سير در سكر دني مقام سير در دوقون دني مقام
 او دني مقام مشاهده در و چلبه اول شمع در اول
 عارف سلطان و محقق ارسلاني سيد سعد الدين
 كرم لطفندت بر قنج بيت يورر بومقامه كمر اير
 ايشون نقيدي كمر دير و انلغيت حقه ويره جمله عالم
 ايجنده كمر بوسره اير مدي كند و زين بيلدي بوعشقه
 اسرمدي عمر يظلام ايجنده و ازلق يوقلق عشق
 سوي بر در دنيا آخرت بر در عشق قدیم ايجنده
 عارف سوال ايلر بوقرق مقامك يكر مبي طنقلر
 و يكر مبي دنقسن عجبانه معدن بيلد و رز جواب
 و يركيم دنق قال ملكنده اولوز حال ملكنده اولوز
 وهم دنق انكار اوند اولوز بلي اوند اولوز وهم
 دنق دشر اولوز ايجري اولوز نيش مقام قرق بودكر
 بيلدك و دني برك بيلوز سكر ايد و يرك بوقرق
 مقامك برسي كسك اولوز سه حقيقت تمام اولوز
 زير ايم اكسك اولوز مثلاً بركو در بيليله ايمان

suyn bulmakdur. Zîrâ kim vahdet evindedür. **Altıncı Makâmı:** Sohbetdür ve esrâr-ı hakikat söylemekdür. **Yedinci Makâmı:** Seyrdür. **Sekizinci Makâmı:** Sırdur. **Dokuzuncı Makâmı:** Münâcâtdur. **Onuncu Makâmı:** Müşâhededür ve Çalab'a ulaşmakdur. Ol ârifler sultânı ve muhakkıklar arslânı Seyyid Sa'de'ddîn kerem-i lütfından birkaç beyit buyurur:

Bu makâma kim ire
İş bu nakdi kim dire
Varluğın Hakk'a vire
Cümle âlem içinde

Kim bu sırâ ırmedi
Kendüziñ bilmedi
Bu işka esrimedi
Ömri zalâm içinde
Varluk yokluk [birdür]
İşk u sevi birdür
Dünyâ âhiret birdür
İşk-ı Kadîm içinde

Ârif suâl eyler: Bu kırk makâmın yigirmisi danuklu ve yigirmisi danuksız. Acabâ ne ma'[ni]den bildürür? Cevâb vir kim: Danuk kâl mülkinde olur, hâl mülkinde olmaz. Ve hem danuk inkâr evinde olur, 'belî' evinde olmaz. Ve hem danuk taşra olur, içeri olmaz. Pes **Makâm-ı Kırk** budur kim bildün. Ve dahi yigrek bilürsen eydivir. Eğer bu **Kırk Makâm**ın birisi eksük olursa hakikat tamâm olmaz. Zîrâ kim eksük olur. Meselâ biregü diliyle îmân

itibar bulmaktır. Çünkü vahdet evindedir.

Altıncı makâmı, sohbettir ve hakikat sırlarını söylemektir.

Yedinci makâmı, manevî yolculuktur (seyir).

Sekizinci makâmı, sırdır.

Dokuzuncu makâmı, Allah'a yakarıştır.

Onuncu makâmı, Hakk'ı halkta görme (müşâhede) ve Allah'a ulaşmaktır.

Ârifler sultânı ve muhakkıklar arslânı o Seyyid Sadeddin, lütuf ve keremin-den birkaç beyit buyurur:

Bütün dünya içinde kim varlığını Hakk'a teslim ederse, nakdi toplar ve makama ulaşır.

Bu sırâ eremeyen, kendisini bilmeyen, bu aşkla sarhoş olmayanın ömrü karanlıklar içindedir.

Kadîm aşk için de, varlık-yokluk, aşk-muhabbet dünya-ahiret birdir.

Ârif sorar: Bu "**Kırk Makam**"ın yirmisi tanıklı, yirmisi tanıksız. Acaba mânâsı nedir? Cevap ver ki: Tanık, *lâf* (kâl) yurdunda olur; *hâl* yurdunda olmaz. Yine tanık, inkâr evinde olur; 'evet' (*kâlû belâ*) evinde olmaz. Yine tanık, dışarda olur; içeride olmaz. İşte "**Kırk Makam**" bu öğrendiklerindir. Daha iyi bilürsen söyleyiver. Eğer bu "**Kırk Makam**"ın birisi eksik olursa hakikat tamam olmaz. Zira eksik olur. Meselâ birisi diliyle iman

makâlât

11a

getürse ve gönüyle inanmazsa, veyâhud oşır u zekât virmese, veyâhud Tanrı hükümlerinden birin bâtil dutsa, veyâhud Muhammed Mustafâ'ya inkâr itse, veyâhud âl-i evlâdun birine nâ-hak dise, dükeli işledüğü amelleri hebâ-en mensûrâ olur. Kavluhû teâlâ:

*Fece'alnâhu hebâen mensûrâ.*⁶⁶ Pes azîz-i men! **Kırk Makâm**'da birisi ek-sük gerekmez. Zirâ kim makâmda hiç nesne eksük yok. Kavluhû teâlâ: *Kad beyyennâ li külli şey'in.*⁶⁷

Pes imdi sevinmek var. Kavluhû teâlâ: *Lev enzelnâ hâzâ'l-Kur'âne alâ cebe-lin le-raeytehû hâşî'ân mütesaddî'an min haşyeti'llâhi.*⁶⁸

Ve hem ümîd dutmak var. Kavluhû teâlâ: *Lâ taknetû min rahmeti'llâhi.*⁶⁹

Ve hem korku var. Kavluhû teâlâ:

*Ve'ada'llâhu'l-münâfikîne ve'l-münâfikât.*⁷⁰

Ve hem huccet var. Kavluhû teâlâ:

*Kul hâtû burhânekum in küntüm sâdikîn.*⁷¹

Ve hem halâl var. Kavluhû teâlâ:

*Uhille leküm saydu'l-bahri ve'l-berri.*⁷²

Ve hem harâm var. Kavluhû teâlâ:

*Lâ terfe'û asvâtekum fevka savte'n-nebiyyi.*⁷³

Ve hem fazl var. Kavluhû teâlâ: *Femen afâ ve aslahâ.*⁷⁴

Ve hem şifâ var. Kavluhû teâlâ:

*Ve nünezzilü mine'l-kur'âni mâ hüve şifâün ve rahmetün li'l-mü'minîn.*⁷⁵

Ve hem beşâret var. Kavluhû teâlâ:

Vemâ yudillu bihî ille'l-fâsikîn. Ellezîne yenkudüne ahda'llâhi

⁶⁶ Furkân, 25/23.

⁶⁷ Bakara, 2/118; Âl-i İmrân, 3/118.

⁶⁸ Haşr, 59/21.

⁶⁹ Zümer, 39/53.

⁷⁰ Tevbe, 9/68.

⁷¹ Bakara, 2/111; Neml, 27/64.

⁷² Mâide, 5/96.

⁷³ Hucurât, 49/2.

⁷⁴ Şûrâ, 42/40.

⁷⁵ Kehf, 18/82.

²⁰⁶ Eskiden hubûbat ürünlerinin ondan biri nisbetinde alınan vergi.

²⁰⁷ Furkân, 25/23.

²⁰⁸ Haşr, 59/21.

²⁰⁹ Zümer, 39/53.

²¹⁰ Ayetin (Tövbe/68) bütün olarak manası şöyledir: "Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da kâfirlere de içinde ebedî kalacak-ları cehennem ateşini vâdetti"

²¹¹ Bakara, 2/111; Neml, 27/64.

²¹² Ayetin (Mâide/96) bütün olarak manası şöyledir: Hem size hem de yolculara fayda ol-mak üzere (faydalanma-nız için) deniz size helâl kılındı. İhramlı ol-duğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağı-

getirse ve gönüyle inanmasa, yahut öşrünü²⁰⁶ ve zekatını vermese, yahut Tanrı'nın hükümlerinden birini inkâr etse, Yahut Muhammed Mustafa'yı inkâr etse, yahut evlatlarından birine haksız dese, işlediği bütün amelleri boşa gider. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"...onu saçılmış zerrelere haline getiririz (değersiz kılarız)."*²⁰⁷

Şimdi ey azizim! Kırk makamdan birisinin eksik olmaması gerekir. Zira makamlarda eksik bırakılan bir şey yok. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün."*²⁰⁸

Ve yine ümitli olmak var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!"*²⁰⁹

Ve yine korkulacak şey var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da vaat etti ..."*²¹⁰

Ve yine delil var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Sen de onlara: Eğer şahiden doğru söylüyorsanız delilinizi getirin, de."*²¹¹

Ve yine helal var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"...Kara ve deniz avı yapmak size helâl kılındı..."*²¹²

Ve yine haram var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin."*²¹³

Ve yine fazilet var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Kim bağışlar ve barışı sağlarsa..."*²¹⁴

Ve yine şifa var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifâ ve rahmettir..."*²¹⁵

Ve yine müjde var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Verdiği misallerle Allah ancak fâsikları saptırır. Onlar öyle (fâsiklar) ki,

كَوْنِهِ وَكُلِّلَهُ اَيْتَمَزْهَ وَيَاخُودُ عَشْرُ زَكَاتٍ وَيَرْمَسَهُ
 وَيَاخُودُ سَكْرِي حُكْمًا رَدَّتْ بِرَبِّهِ بَاطِلٌ دُوتْهُ وَيَاخُودُ مُحَمَّدٌ
 مَعْلُفَايَهُ اِنْكَارِ اَيْتْهُ وَيَاخُودُ اَلْ اِفْلَاذُكَ بِرَبِّهِ نَاخُودِيَسَ
 دُوكِلِي اَيْشَلْدِي عَمَلِي هِبَاءُ مَشْوَرٌ اُولُو زُقُولُهُ تَعَالَى **فَجَعَلْنَا**
هَبَاءَ مَشْوَرًا لَيْسَ عَزِيزٌ مِّنْ قُرْقٍ مَّقَامُهُ بِرَبِّهِ اَكْسَفُ كَرَامَتُ
 زِيرَاكِمَ مَقَامُهُ هَيْجُ نَسْنَه اَكْسَفُ يُوْقُ قَوْلُهُ تَعَالَى **قَدْ**
يَتَى اَكْسَفُ شَيْءٍ لَيْسَ اَمْرِي سَوْنَكَ وَاَزْ قَوْلُهُ تَعَالَى
وَاَنْتَ نَاهِيَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتُ خَاشِعًا
مُسْتَعْرِغًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَهَذَا اَمِيرٌ دُوتْمَقٌ وَاَزْ قَوْلُهُ
 تَعَالَى **لَا تَقْنَطُوا مِّنْ رَّحْمَةِ اللَّهِ** وَهَمْ قُورُ فُجْجَ وَاَزْ قَوْلُهُ تَعَالَى
وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَهَمْ حَجَّتْ وَاَزْ قَوْلُهُ
 تَعَالَى **قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ** وَهَمْ
 حَلَالٌ وَاَزْ قَوْلُهُ تَعَالَى **اِحْلُلْ لَكُمْ صَيْدَ الْبَحْرِ وَالْبَحْرِ**
 وَهَمْ حَرَامٌ وَاَزْ قَوْلُهُ تَعَالَى **لَا تَرْفَعُوا صَوْتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ**
النَّبِيِّ وَهَمْ فَضْلٌ وَاَزْ قَوْلُهُ تَعَالَى **فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ** وَهَمْ
 شِفَاؤٌ وَاَزْ قَوْلُهُ تَعَالَى **وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَ**
رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَهَمْ بَشَارَةٌ وَاَزْ قَوْلُهُ تَعَالَى **وَمَا**
يُضِلُّ بِهِ اِلَّا الْفَاسِقِينَ الَّذِي يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ

مِنْ بَعْدِ مِثَاقِهِ وَهُمْ حَسْرَتٍ وَارْزَوْا لَهُ تَعَالَى وَارْتَمَحُوا
عَلَى الْكَافِرِينَ كَيْسَ عَقْلٍ أُولَئِكَ يُوقِدُونَ سَوْزَ نَارِ اللَّهِ أَغْلَمَ
 بِالضَّوَابِ أَوْلَ قُطْبِ عَالَمٍ يُورِدُ كُلَّ نَرْشَهْرُ سَتَانْدَرُ حَقِ
 سَجَانَهُ وَتَعَالَى عَرْشَهُ تَأْتِي تَابِيَهُ دَلِيلُ نَكِمَ يَرْدَلِيهِ
 أَوْلَ شَهْرُ سَتَانْدَرُ وَارْدُ وَهُمْ أَوْلَ شَهْرُ صِغَارُ وَهُمْ أَوْلَ
 شَهْرُ سَتَانْدَرُ أَيُّ سُلْطَانِ وَارِ بَرِي سِي رَحْمَانْدَرُ وَبَرِي سِي
 شَيْطَانْدَرُ رَحْمَانِ سُلْطَانِكَ آدِي عَقْلِ نَابِي يَمَانْدَرُ
 مَقُ بَاشِي مَسْكِينِيكَ دُرُ وَيُورِكُ صَاغُ قَوْلَا غِنْدَكُ
 يَرِي قَلْعَهُ وَارْدُ وَهَرُ قَلْعَهُ دَهْ حَقِ سَجَانَهُ وَتَعَالَى بَرِي
 دِيرُ دَارُ مَوَكَّرُ قُوْبِيدُ رَوَا أَوْلَ دِيرُ دَارُكَ آدِي بَرِي
 مَعْلُومُهُ أَوْلَكُ دِيرُ دَارُكَ آدِي عِلْمُ دَارُكَ دِيرُ دَارُكَ آدِي
 بَرِي دَارُكَ آدِي دِيرُ دَارُكَ آدِي أَوْلُ دِيرُ دَارُكَ آدِي
 دِيرُ دَارُكَ آدِي صَبْرُ دِيرُ دَارُكَ آدِي بَرِي دَارُكَ آدِي
 أَلْتَنِي دِيرُ دَارُكَ آدِي قُوْرُ قَدَرُ دِيرُ دَارُكَ آدِي
 كَيْسَ دَلْمَه بَرِي دَارُكَ آدِي يُونُزُ بَرِي وَارْدُ دَكْمَه
 حَسْرَتُكَ يُونُزُ بَرِي وَارْدُ وَبُولُوكُ مَوْسِي پَارُ
 بَرِي كَمِي سِي دِيرُ دَارُكَ آدِي تَمَامُ قَدَرُكَ جَلْبُ تَنَكْرِيدُ

min ba'di misâkîhî.⁷⁶

Ve hem hasret var. Kavluhû teâlâ:

Ve innehû le hasretün ala'l-kâfirîn.⁷⁷

Pes âkıl olana bu kadar söz yeter. Va'llâhu a'lem bi's-savâb.

11b

VII. BÂB MARİFETİN CEVAÏ

Ol kutb-ı âlem buyurur:

Gönül bir şehristândur. Hakk sübhânehû ve teâlâ arşdan tâ süreyyâya degin ne ki yaradıldıysa ol şehristânda vardır. Ve hem ol şehre sığâr ve hem ol şehristânda iki sultân var. Birisi Rahmânîdür ve birisi şeytândur. Rahmânî sultânun adı akl, nâyibi îmândur, subaşı miskînlîkdür. Ve yüregün sağ kulağında yedi kal'a vardır ve her kal'ada Hakk subhânehû ve teâlâ bir dizdâr müvekkel koyupdur. Ve ol dizdârlarun adı bir bir ma'lûmdur. **Evvelki** dizdârun adı ilmdür. **İkinci** dizdârun adı cömerdlükdür. **Üçüncü** dizdârun adı ud ü hayâdur. **Dördüncü** dizdârun adı sabrudur. **Beşinci** dizdârun adı perhizkârlukdur. **Altıncı** dizdârun adı korkudur. **Yedinci** dizdârun adı edebdür.

Pes degme bir dizdârun yüz bin hasadı vardır. Degme hasadun yüz bin çerisi vardır. Ve bunların kamusu îmân bekçisidür.

Pes aziz-i men! Bu işleri tamâm kılduk. Çalab Tanrı'dan

⁷⁶ Bakara, 2/26-27.

⁷⁷ Hakkâ, 69/50.

kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler."²¹⁶

Ve yine pişmanlık var. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak o, kâfirler için bir pişmanlık sebebidir."²¹⁷

Hâsılı akılı olana bu kadar söz yeter. Doğrusunu Allah bilir.

YEDİNCİ BÖLÜM MA'RİFETİN CEVABINI BEYAN EDER

Âlemin kutbu buyurur:

Gönül büyük bir şehirdir. Noksan sıfatlardan uzak olan Yüce Allah, (yeden) arşa değin neyi yarattı ise o şehirde vardır ve o şehre sığâr. Hem o büyük şehirde iki sultan vardır. Birisi Rahmânî, birisi Şeytanîdir. Rahmânî sultanın adı akıl, vekili îmândır, komutanı miskinliktir.

Kalbin sağ tarafında yedi kale vardır. Her kalede Yüce Allah bir muhafız, vekil koymuştur. Muhafızların her birinin adı bilinmektedir.

İlk muhafızın adı ilimdir.

İkinci muhafızın adı cömertliktir.

Üçüncü muhafızın adı ar ve hayâdır.

Dördüncü muhafızın adı sabırdır.

Beşinci muhafızın adı perhizkârlık (aşırı istekleri sınırlamak)tır.

Altıncı muhafızın adı korkudur.

Yedinci muhafızın adı edeptir.

Herhangi bir muhafızın yüz bin hizmetkârı vardır. Herhangi bir hizmetkârın yüz bin askeri vardır. Bunların tamamı iman bekçisidir.

Şimdi ey azizim! Bu işleri tamamladık. Cenab-ı Hak'dan istedik.

nız Allah'tan korkun.

²¹³ Hucurât, 49/2.

²¹⁴ Ayetin (Şura/40) bütünü olarak manası şöyledir: "Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allah'a aittir. Doğrusu O, zalimleri sevmez."

²¹⁵ Kehf, 18/52.

²¹⁶ Bakara, 2/26-27.

²¹⁷ Hakkâ, 69/50.

makalat

12a

diledük. Ma'rifet yâd geldi ve biş hil'at duta geldi: **Ewel** ilhâm, **ikinci** hil'at fehm, **üçüncü** hil'at ışk, **dördüncü** hil'at şevk, **beşinci** hil'at mahabbet.

Pes câna dokundu, cân dirildi. Akla muvâfık geldi ve geleni ve gideni anladı. Zîrâ cümle şey cân ile dirilür. Cân ma'rifetle dirilür. Ma'rifetlü cân erenler cânıdır. Ma'rifetsiz cân hayvânlar cânıdır. Cân ölü müdür yohsa diri midür? Anlarun kim tenleri ölür, âşıklardur cânları ölmez. Kavlühü teâlâ: *Ve lâ tahsebenne'llezîne kutilû fi sebîli'llâhi*⁷⁸

Ol ârifler sultânı ve meşâyıhlar ma'deni Seyyid Sa'de'd-dîn buyurur:

Ol cân kim ışkdan alur
Bahâyı cânlar olur
Kamu cânlar ölicecek
Ol cân diri kalur

Işk dirligin alalum
Bu dirlikden kalalum
Ölmez dirlik bulalum
Çün cân dosta birikür.

Ammâ cân ikidür. Biri cân ve biri cânân: Kavlühü teâlâ:

Yes'elüneke anî'r-rûhi kuli'r-rûhu min emri Rabbi.⁷⁹

Ammâ bizim katımızda cân bişdür velî bu sözi anlamak delim güc işdür. Ve hem âdem ma'nisi dahi üçdür. Kendüzin bilmek yavlak güçdür. Kendüzin bilmeyene bu söz hiçdür. Kendüzin

⁷⁸ Â-i İmrân, 3/169.

⁷⁹ İsrâ, 17/85.

²¹⁸ Â-i İmrân, 3/169.

²¹⁹ İsrâ, 17/85.

Marifet hatıra geldi ve beş giysi alıp geldi. İlki **ilhâm**, ikinci giysi **anlayış**, üçüncü giysi **aşk**, dördüncü giysi **şevk**, beşinci giysi **muhabbettir**.

Ne zaman cana değdi, cân dirildi. Akla uygun geldi ve geleni gideni anladı. Zira her şey cân ile dirilir; cân, marifetle dirilir. Marifetli cân, erenler cânıdır. Marifetsiz cân, hayvanlar cânıdır. Cân ölü müdür, yoksa diri midir? Âşık olanların tenleri ölür, ama cânları ölmez.

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın."²¹⁸ O arifler sultânı şeyhler madeni Seyyid Sadeddin buyurur:

*O can ki kıymetini aşktan alır;
bütün canlar ölünce işte bu cân diri kalır.*

*Aşk dirligini alalım, bu dirlikten kalalım;
ölmez dirlik bulalım; çünkü cân dostlar birleşir.*

Ancak cân ikidir. Biri cân diğeri cânân. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir.*"²¹⁹

Fakat katımızda **can beştir**. Ancak bu sözü anlamak çok güç iştir. Âdemin manası da üçtür. Kendini bilmek çok güçtür. Kendini bilmeyen için bu söz hiçtir.

دِيلْدُكْ مَعْرِفَتِ يَادُ كَلْدِي وَ بِيَشْ خِلْعَتِ دُونَه كَلْدِي اَوَّلْ
 اِهْلَامِ اَكْبَنِي خِلْعَتِ فِهْمِ اَوْ جَنِي خِلْعَتِ عَشَقِ دُورْدِ بِي
 خِلْعَتِ شَوْقِ بِيَشْ جَنِي خِلْعَتِ حُبَّتِ بِيَسْ جَانَه دُفْنِي جَانْ
 دِيرْلِي عَقْلَه مُوَأَفَقِ كَلْدِي كَلْبِي وَ كِيدِي اَكْلِي زِيرْ
 جُوهْ شَيْ جَانَه دِرْ لُورْ جَانْ مَعْرِفَتَه دِرْ نُورْ مَعْرِفَتُو
 جَانْ اَنْلَرْ جَانْدُرْ مَعْرِفَتْسِرْ جَانْ حَيَوَانْلَرْ جَانْدُرْ جَانْ
 اُولُو مِيدُرْ يُوخْسَه دِيرْ مِدُرْ اَنْلَرْ كِيَمِ تَنْلَرِي اُولُو
 عَاشَقْلَرْ دُرْ جَانْلَرِي اُولُو قَوْلَه تَعَالِي **وَلَا تَحْسَبَنَّ**
الَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الْآيَه اُولُو عَارِفْ رُسُلْ طَائِي وَ شَائِي
 مَعْدِي سَيِّدِ سَعْدِ الدِّينِ يُوْرُ زَبِيْتِ اُولُو جَانْ كِه
 عِشْقَدَنْ اُولُو رَهْمَايِ جَانْلَرْ اُولُو رَهْمُو جَانْلَرْ اُولُو لِيحَكْ
 اُولُو جَانْ دِيرِي قَالُوْرَه عِشْقِ دِيرْ لَكِيْنِ اَلَا لُوْمْ بُوْدِيرْ لَكِيْنِ
 قَلَا لُوْمْ اُولُو دِيرْ لَكِ بُوْلَا لَمْ چُونْ جَانْ دُوْشَه بَرِيكُوْرْ
 اَمَّا جَانْ اِيَكِيْدُرْ بَرِي جَانْ وَ بَرِي جَانْ قَوْلَه تَعَالِي
يَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي اَمَّا قَمَرْدَه
 جَانْ بِيَشْدُرْ وَلِي بُوْ سُوْرِي اَكَلَقْ دَلِيْمْ كُوْجِ اِيَشْدُرْ وَ
 هَمَّ اَدَمْ مَعْلُوبِي دِيْجِي اُوْچُوْرْ كَنْدُوْرِيْنِ بِيْلَكِ يُوْلُقْ
 كُوْچُوْرْ كَنْدُوْرِيْنِ بِيْلِيْنَه بُوْ سُوْرِ هِيْچُوْرْ كَنْدُوْرِيْنِ

بيلك ديلرسك كيتايك يازدم اوچدر قوله تعالى منكم
 من يريد الدنيا ومنكم من يريد الآخرة ومنكم
 من يريد المولى بوايت معنسي بيلك اول قديم لايزال
 يوراي قولدم كوزمكي كوزله جي صنور سز سونمكي
 ديلله جي صنور سز يورمكي ايا غله جي صنور سز يورمكي
 طاعتله جي صنور سز خشي كناهله جي صنور سز كونيكي
 اودله جي صنور سز ادم عمه اوچماق ايچنده بر
 عذاب ايشلدم كه طاموده اول عذاب يوقا ايري و
 انراهمه اود ايچنده بر بوستان ويردم كه اول استا
 اوچماق ايچنده يوقا ايري وفرعون نيل اير ماغنه
 بغدم وموسى فرعوندن قوز تردم دوستي صقليوب
 دشمنارم هلاك قيلدم وهم يوز بيك وهزاران
 يوز بيك فرشته لرم كويندردم بر نيك بر ذره كناهى
 يوقا ايري وهم يوز بيك ادي ياز لغدم بر نيك بر ذره
 طاعتي يوقا ايري هنر نكيم ايشلسم قادرم قدرم يتر
 كمي كركسه اغلدم وكمي كركسه كلدوردم آني كه بت
 باورم سز بيلرسز ليكن بتم عنايتم خوف رجا اولنه در
 كز حال بزم سوز لر و من جان بيان قيلمقدور انلرك كيم

bilmek dilerse kitâbda yazdum, üçdür. Kavluhû teâlâ:
 ... *minküm men yürîdü'd-dünyâ ve minküm men yürîdü'l-ukba'l-âhiret*⁸⁰ (ve minküm men yürîdü'l-Mevlâ.)
 [...] ⁸¹

Bu âyet ma'nisi bil ki ol Kadîm-i Lâ-yezâl buyurur:

"İy kullarum görmegi göz ile mi sanursız, söylemegi dil ile mi sanursız, yürümegi ayağıla mı sanursız, yarlığanmegi tâatla mı sanursız, hışmı günâh ile mi sanursız, göyünmegi odıla mı sanursız? Âdem (a.s.)'a uçmak içinde bir azâb işledüm ki tamuda ol azâb yok idi. Ve İbrâhîm'e od içinde bir bostân virdüm ki ol bostân uçmak içinde yok idi. Ve Firavn'ı Nil ırmağında boğdum ve Mûsâ'yı Firavn'dan kurtardum. Dostumu saklayup düşmânlarum helâk kıldum ve hem yüz bin ve hezârân yüz bin firîştelerüm göyündürdüm. Birinün bir zerre günâhı yok idi. Ve hem yüz bin âdemî yarlığadum. Birinün bir zerre tâatı yok idi. Her ne ki işlesem Kâdir'em, kudretüm yiter. Kimi gerekse ağladuram ve kimi gerekse güldürürüm. Anı ki ben bilürüm, siz bilmezsiniz. Lâkin benüm inâyetüm havf u recâ olanadır. Derhâl bizüm sözlerümüz cân beyân kılmakdur. Anlarun kim

⁸⁰ Âli İmran, 3/153. parantez içindeki ifadeler ayet değil.
⁸¹ Atlama var

Kendini bilmek dilerse kitapta yazdım, üçtür.

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"*Dünyayı isteyeniniz de vardı, ahireti isteyeniniz de vardı...*"²²⁰ Ayrıca sizin içinizde Mevlâ'yı isteyen de vardır.

Bu âyetin manasını şöyle bil ki öncesiz ve sonsuz olan Allah buyurur;

Ey kullarım! Görmeyi göz ile mi sanırsınız? Konuşmayı dil ile mi sanırsınız? Yürümeyi ayak ile mi sanırsınız? Bağışlanmayı ibadet ile mi sanırsınız? Öfkelenmeyi günah ile mi sanırsınız? Yanmayı ateş ile mi sanırsınız? Âdem (a.s.)'a cennet içinde öyle bir azab çattı ki cehennemde o azab yok idi. İbrahim'e de ateş içinde bir bahçe verdim ki o bostan cennet içinde yoktu. Ve Firavun'u Nil içinde boğdum ve Musa'yı Firavun'dan kurtardım. Dostumu koruyup düşmanlarımı helak ettim. Ve hem yüz bin ve binlerce yüz bin meleklerimi yaktım, hiç birinin küçücük bir günahı yoktu. Ve hem yüz bin insanı bağışladım, hiç birinin küçücük bir ibâdeti dahi yoktu. Her neyi yaparım çünkü Kadîr'im, gücüm yeter. Kimi istersem ağlatırım, kimi istersem güldürürüm. Benim bildiğimi siz bilemezsiniz. Ancak benim iyiliğim korku ile ümit arasında olanadır. Bizim sözlerimiz hemen canı açıklamaktır.

²²⁰ Âli İmran, 3/152.

makalât

13a

gönülü müşevveş olmuşlardır. Ya'nî karıcaşukdur. Gönülleri mütekebbir, cânları müdde'îdür. "Elestü bi-Rabbiküm" deminde yok diyenlerdür. "Bel hüm adall"dür.

Âdem ilminde yâd kıldun. **Evvel cânâ** cismânî dirler, diri kalur. Diken batup kıl çekildügin duyar. **İkinci cânâ** ekl ü şürb dirler. Yidirür hem içürür, aç olup susamak bildürür. **Üçüncü cânâ** rûhânî dirler. [Ten] uyuyacak ol cân uyanur. Kavlûhü teâlâ:

*Ve ce'alnâ nevmeküm sübâten.*⁸²

Ve dahi üç kişiye kalem yok: Evvel nâ-resîde oğlana, ikinci uyuyana, üçüncü mecnûna.

Ve dahi gicelerde ün ırak gider, gündüz gitmez. Zîrâ gecede âdemoğlu dünyâ günâhından arınur. Ün ırak varur, perde az olur. Pes gündüz günâhlar birbirine ulaşur, perde olur, anun için ün ırak varmaz.

Bir niçeler eydür:

Uyhu ten râhatidur ve hem cân ilkiya benzer. Ten cânun merkebidür. Issı, savuk datlu acı cân sebebinden ten dahi duyar. İlkılar dahi dikene düşmezler, köy yolın bilüp azmazlar. Velîkin Hak yolın bilmezler. Anlarun kim gönli gözi kördür, hayvân gibidür, Hak yolın görmezler. Nite kim Hazret-i risâlet (a.s.) buyurur:

"Hak teâlâ âdeme dört göz virdi: iki baş gözi ve iki gönül gözi. Baş göziyle halkı görür; gönül gözüyle Hâlık'ı görür."

⁸² Nebe, 78/9.

²²¹ Nebe, 78/9.

Onlar ki gönülleri müşevveş, yani karışık olanlardır. Gönülleri kibirli, canları inatçıdır. "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorulduğu an "hayır" diyenlerdir. Hayvandan daha aşağıdadırlar.

İnsan ilminde öğrendin:

Birinci cana "cismânî" derler, diri kalır; diken batmasını veya kıl çekilmesini duyar.

İkinci cana "yeme ve içme" derler; yedirir ve içirir. Acıkmayı ve susamayı bildirir.

Üçüncü cana, "ruhânî" derler. Beden uyuyunca o can uyanır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Uykunuzu bir dinlenme kıldık."²²¹

Ve üç kişinin günahları yazılmaz. İlki ergenlik çağına gelmemiş çocuğa, ikinci uyuyana, üçüncü deliye.

Gece olunca ses uzağa gider, gündüz gitmez. Zîrâ gece olunca insanoğlu dünyâ günâhından temizlenir. Ses uzağa varır, engel az olur. Ne zaman ki gündüz olur, günâhlar birbirine karışır ve engel olur. Onun için ses uzağa varamaz.

Birçokları demişlerdir ki:

Uyku ten rahatlığıdır. Ve hem can da binek hayvana benzer. Ten canın bineğidir. Sıcak, soğuk, tatlı, acı, can sebebiyle ten de hisseder. Hayvanlar da dikene düşmezler. Köy yolunu bilir ve şaşmazlar. Ancak Hak yolunu bilmezler. Gönül gözü kör olanlar da, hayvanlar gibidirler; Hak yolunu göremezler. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) buyurur: Hak teâlâ insana dört göz verdi: ikisi baş gözü ve ikisi gönül gözü. Baş gözüyle halkı görür, gönül gözüyle Hâlık'ı görür.

کولی مشو ترا ویشتر دیر یعنی قر حشقد ز کولی متکبر جانانی
 مدعی در الست بر یکم دمنده یوق دیند ز بلهم اضلدر
 آدم علمند باد قلدر اولجانه جسمانی دیر لردیری قالور
 دیکن باتب قیل چکلدو کین دویر آنجی جانانه اکل شرب دینور
 بدور و هم ایچو راج اولوب صوصوق بیلدور و راج
 جانانه روحانی دیر لردو یوق جان اول نور قوله تعالی **وَعَلَّمَا**
تَوْرًا مِمْسَاثًا و دخی اوچ کشیه قلم یوق اول نار سید
 اوغلانه آنجی او یوانه او چنجی مجنونه و دخی کیجه لرده
 اون ابراق کوز کوندز کیمز زیر کینه ده آدم او غلی دنیا
 کناهندن آرنور اون ابراق وارز پرده از اولور کین کوندز
 کناهلن بر برینه اولشور پرده اولور انک ایچون اون ابراق
 وارمز بر نیچلر آیدو او یوقتن راحتدر و هم جان القیه
 بتکدر تن جانک مریکدر ایسی صوق داتلو ایچ جان سبند
 تن دخی دویر القیلر دخی دکنه دشملر کوی یولین بیلوب
 از ملر و لپکن حق یولین بیلر لرانلر کیم کولی کوزی کوز
 حیوان کیمد رقی یولین کوز ملر نته کیم حضرت رسالت
 نور حق تعالی آدمه دوزمت کوز ویردی ایکی باش کوزی
 ایکی کوز کوزی باش کوز یله خلق کوز کوز یله خلق کوز

وَأَنْتَ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ أَيْدِيهِمْ تَرْفَعُ رِجَالَهُمْ وَأَنْتَ بَيْنَ
 مَوَالِيهِمْ تَرْفَعُ رِجَالَهُمْ وَأَنْتَ بَيْنَ مَوَالِيهِمْ تَرْفَعُ رِجَالَهُمْ
 كَوْنُكَ كَوْنُكَ كَوْنُكَ كَوْنُكَ كَوْنُكَ كَوْنُكَ كَوْنُكَ كَوْنُكَ
 أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ
 قَلْبِي دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ
 بَكَرُورُ بَكَرُورُ بَكَرُورُ بَكَرُورُ بَكَرُورُ بَكَرُورُ بَكَرُورُ
 مَعْرِفَتُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ
الْإِسْلَامُ أَيْدِيهِمْ أَيْدِيهِمْ أَيْدِيهِمْ أَيْدِيهِمْ
 قَلْبِي بَرِي دِينُ بَرِي دِينُ بَرِي دِينُ بَرِي دِينُ
 صُورُ كَوْنُكَ كَوْنُكَ كَوْنُكَ كَوْنُكَ كَوْنُكَ كَوْنُكَ كَوْنُكَ
 كِي بَرِي دِينُ بَرِي دِينُ بَرِي دِينُ بَرِي دِينُ
 أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ
 أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ
 بَلَّشْ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ
 أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ
 شُكْرُ قَلْبِي دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ
 بَرِي دِينُ بَرِي دِينُ بَرِي دِينُ بَرِي دِينُ
 قَلْبِي دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ دُورُ
 أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ أَوْشَهْ

Ve anlar kim âhiret isterler; bunlar havf u recâ kavmidur. Ve anlar kim Mevlâ isterler, bunlar müşâhede kavmidur. Pes imdi biregünün gönli gözi olmasa gönülden ne haberi var. Bir kimesne şekker yimedük olsa adın işitmekle ne haberi vardır. Üçüncü cân beyân kılındı.

Dördüncü cân ma'rifetdür. Azîz-i men! Cân bostâna benzer; ma'rifet sudur. Pes susamış bostâna su neyderse ma'rifet dahi cânâ eyle ider. Kavluhû teâlâ:

*İnne'd-dîne inda'llâhi'l-islâm.*⁸³

Pes azîz-i men! Sizlere Hak teâlâ iki bostân âraste kıldı: Biri dîn bostânı ve biri îmân bostânıdır. Ma'rifet suyun gönüle akıttı. Kavluhû teâlâ:

*Ve zeyyene[hû] fî kulûbiküm.*⁸⁴

Pes azîz-i men! Sizler de iki bostân sanmanız ki bekçisizdür. Bir kimesne bostân ekse evvel dîvârın eyler. Andan yirin yumşadır. Sonra dürlü ni'met eker suvarur, döner yâd otların yabana birağur. Andan bir kuru baş diker ortasında, yimişi tamâm olıcak anı dahi yabana atarlar. Ol yemişleri derüp dost ve kardaşlar ile yirler, Tanrı'ya şükür kılurlar. Çal lap celle celâlehû buyurur:

"İy kullarum! Sizlerdeki bostânı benüm inâyetüm birle bekledüm, çevresine rahmetümle dîvâr kıldum, meskenetle gönlünüze tevhîd tohumun bitürdüm ve tevhîd ağacında yemiş bitürdüm. Ma'rifet suyuyla suvar dum, yâd otın,

⁸³ Âl-i İmrân, 3/19.

⁸⁴ Hucurât, 49/7.

Âhireti isteyenler var ya, bunlar korku ve ümit topluluğudur. Mevlâyı isteyenler var ya, bunlar müşâhede topluluğudur. O halde şimdi bir kimsenin gönül gözü olmasa gönülden ne haberi olur? Bir kimse şeker yememiş olsa adını işitmekle tadından ne haberi olur? Üçüncü cân açıklandı.

Dördüncü cân marifettir. Ey azizim! Can bahçeye benzer, marifet sudur. İşte susamış bahçeye su ne yaparsa marifet de canı öyle yapar. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Allah nezdinde hak dîn İslâm'dır."*²²²

Bundan dolayı ey azizim! Hak sizlere iki bahçe donattı: Biri din bahçesi, diğeri iman bahçesidir. Marifet suyunu gönlüne akıttı. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"...ve onu gönüllerinize sindirmiştir."*²²³

Şimdi ey azizim! Sizler sanmayın ki iki bostan bekçisiz bırakılmıştır. Bir kimse bahçe ekecek olsa, önce duvarını yapar, sonra yerini yumuşatır. Sonra türlü nimetler eker, bahçeyi sular, döner yabânı ayırık otlarını dışarı atar ve ortasına bir korkuluk diker, yemişler olgunlaşınca korkuluğu da dışarı bırakır. Yemişleri toplayıp dost ve kardeşleri ile yiyip Allah'a şükür ederler. Şanı yüce olan Allah buyurur:

"Ey kullarım! Sizlerdeki bahçeyi lutfumla beraber bekledim. Çevresine rahmetimle duvar kıldım. Dinginlikle gönlünüzde tevhîd tohumunu bitirdim ve tevhîd ağacında yemiş meydana getirdim. Marifet suyuyla suladım ve yabânî otları ve

²²² Âl-i İmrân, 3/19.

²²³ Ayetin (Hucurât/7) bütün olarak manası şöyledir: "Hem bilin ki, içinizde Allah'ın elçisi vardır. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fısı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır."

14a

dikenin arıtdum. Düşmenlik yañasından ırak bıraktım, günâhunuzu ortada yâd kıldum. Düşmeniñüz İblîs görmege gelür. Ortada dikilen günâhunuzu görüp eydür: "Çalabuñuza âsîmişsiz," dir, tama'ın keser. Kaçan kıyâmet günü ola, günâhlaruñuz yabana bırağam, kendü fazlumla kulluğunuzı afv denizine koyam, âlemlere gösterem. Sizleri kerâmet birle şâd u hurrem idem."

Kavluhû teâlâ:

Sıbgata'llâh.⁸⁵

Hak teâlâ kerem-i lutfından buyurur: "İy sevgülü kullarım! Beni isten, sizde bulunayım. Ve iy âsiler! Özür dilen afv kılayım. Zîrâ gök ağlar, yer güler ve gökten yağar, yirden biter." Ya'nî sizden ağlamak ve benden günâhunuzu bağışlamak demek olur. Hâliyâ sözden terk yokdur. Ve hem muhibbler Çalab Tanrı'yı buldılar hakka'l-yakîn içinde. Zîrâ kim ilme'l-yakîndür. Bir dahi gümân ile yakîndür. Pes imdi kâl u kıl da'vî ilme'l-yakîn âbidleründür. Velâkin tefekkür, sohbet, velâyet beklemek hakka'l-yakîn ârifleründür. Ammâ münâcât ve müşâhede muhibleründür. Bâkî dervîşlük ezeli ve devlet ebedî. Kime kim degse râhatluk anundur.

VIII. BÂB: Tevhîdü'l-Ârif

Ol pâdişâh-ı âlem-i kadîm, evvel bize birliğin bildürdi. Kavluhû teâlâ:

Ve ilâhukum ilâhun vâhidün.⁸⁶

Kâle'l-ulemâü[el-ilmü] selâsün âyâtün muhkemetün [ve] ferîzatün sâbitetüñ [ve sünnetün kâimetün] vemâ sivâ hünne ...

Hazret-i Resûl (a.s.) buyurur: İlim

⁸⁵ Bakara, 2/138.

⁸⁶ Bakara, 2/163.

²²⁴ Bakara, 2/138.

²²⁵ Bakara, 2/163.

dikenini temizledim. Düşmanlık tarafından uzak bıraktım. Günahınızı ortadan uzaklaştırdım. Düşmanınız şeytan görmeye gelir, ortada dikilen günahınızı görüp "Rabbimize isyankârmişsiniz." der, tamahını keser. Kıyâmet günü olduğunda, günahlarınızı dışarı bırakırım. Kendi fazlımla kulluğunuzu af denizine kor, âlemlere gösteririm. Sizleri cömertliğimle sevinçli ve mutlu ederim."

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık."²²⁴

Yüce Allah iyilik ve cömertliğinden buyurur: "Ey Sevgili Kullarım! Beni isteyin, sizde bulunayım. Ve ey âsiler! Özür dileyin affedeyim. Zira gök ağlar, yer güler ve gökten yağar, yerden biter." Yani sizden ağlamak ve benden günahınızı bağışlamak demek olur. Şimdi sözü bırakmak yok. Ve hem dostları Cenab-ı Allah'ı şüphesiz bir gerçeklik içinde buldular. Zira ki kesin bilgidir (ilme'l-yakîn). Biri de zannî bilgidir. Şu halde dedikodu davası ilme'l-yakîn âbidlerindir. Ancak tefekkür, sohbet, vilâyet beklemek hakka'l-yakîn âriflerindir. Ama münâcât ve müşâhede dostlarındır. Bundan başka, ezeli dervîşlik ebedî mutluluktur. Kime nasip olsa rahatlık onundur.

SEKİZİNCİ BÖLÜM ÂRİFLERİN TEVHIDI

Âlemin ezeli pâdişâhı Cenab-ı Allah, önce bize birliğini bildirdi. Allah teâlânın bu hususta buyurduğu şöyledir: "İlâhınız bir tek Allah'tır."²²⁵

Âlimler de şöyle buyurmuşlardır: "İlim üçtür: Muhkem âyetler, kesin farzlar ve bunların dışındakiler.

Hz. Peygamber buyurur: İlim

دَکِنِیْن اَرْتَدُم دُشْمَنِلَکْ یَکَا سِنْدَتْ اِیْرَاقْ بِرَاقْدُم کُنَا هَلَوُیْ
 اَوْرَتَدَه یَا دَقِلْدُم دُشْمَنُکُوز ایلِیسْ کُومَرْمَه کَلُور اَوْرَتَدَه دِکَلَتْ
 کُنَا هَلَوُیْ کُورِب اَیْدُز چَلْبَکُوزَه عَاصِیْمِش سِز دِیْر طَمَعِیْن کَسَر
 قَیْر قِیْلَامَتْ کُوفِیْ اَوَلَه کُنَا هَلَر کُوزِیْبَا تَه بَر غَم کَنْدُ و قَضَائِلَه
 قُولُور کُوزِیْ عَفْو کَرِیْنَه قِیْم غَالَمَلَرَه کُوسَتَرَم سِز لَی کَرَامَتْ
 بَر کَه شَاد و خَرَم اَیْدُم قَوْلَه تَعَالِی **صِبْغَتِ اللّٰه** حَقِّ تَعَالِی
 کَرَم لُطْفِیْن دَن یُور زَی سَو کُوفُور لَرَم بَنِی اَیْسَتَکْ سِز دَه بُولُورِیْم
 وَاي عَاصِی لَر غُذُر دِلْکْ عَفْو قِلَا یِیْم زِیْر اَلْکُورْکْ اَغْلَز بَر کُورُور
 کُورْدَن یَغْر بَر کَن بَتَر یَغْیَیْ سِز دَن اَغْلَقْ و بَتَدَن کُنَا هَلَوُیْ
 بَغْشَلْمَقْ دِیْمَکْ اُولُور حَالِیَا سُونَر دَن تَر کْ یُقْ دُر و هَم مَحْبَبَتْ
 چَلْتْ تَن کَرِیْتْ بُولُور حَقِّ اَلْیَقِیْن اِلْیَحِنْدَه زِیْر اَلْکِیْم عِلْم اَلْیَقِیْن
 دُر بَر دِیْ کُنَا نِلَه یَقِیْن دُر پَس اِمْدِی قَال قِیْل دَعْوِی
 عِلْم اَلْیَقِیْن عَابِد لَر کُور و لَی کَن تَفْکَر صُجْبَتْ و لَایْتْ
 بَکَلْمَکْ حَقِّ اَلْیَقِیْن عَارِف لَر کُور اَمَّا مَنَابَحَاتْ و مَشَاهِدَه
 فِجَار کُور بَاتِی دَن و دِشَلْکْ اَز لَی و دَوْلَتْ اَبَدِی کِمَه کَر دَکَسَه
 رَا حَتْلَقْ اَن کُور **بَاب — تَوْجِیْدُ الْعَارِفِ** اُولُور یَا دَشَاهِ عَالَم
 قَدِیْم اَوَّل بَر کُور لَکِیْن بِلْدُر دِی قَوْلَه تَعَالِی **وَالْحَقُّ کَرِیْم**
اَللّٰهُ وَ الْحَقُّ قَال الْعُلَمَاءُ کُلَّتْ اَیَّاتُ مَحْکَمَةِ فَرِیضَتِه
ثَابِتَه و مَاسُو اَلْحَقُّ حَضَرَتِ رَسُوْلَه یُور زَر عِلْم

اَوْجِدْ رَاوَلْ اَيَاتُ بَيْنَاتُ اِيْجِي بَرْ كَشْفُ فَرْضَه اَوْ اِيْجِي
 دُرْ مَشْرُودَت بُو اَوْجِ عَلِي بَلَن كِي اُولُو كَشِيْدُر اَنْدَن پادِشاه
 قَوْلُ رَبِّه كَنْدُو وَاَرْ لَوْغِي بِيْلْدُر دِي قَوْلُهُ تَعَالَى الَّذِي خَلَقَ
 السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ اَنْدَن صِفَتِيْن بِيْلْدُر دِي قَوْلُهُ تَعَالَى
 لَهُ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ اَنْدَن هَيْبَتِيْن بِيْلْدُر دِي
 قَوْلُهُ تَعَالَى وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ اَنْدَن عَظَمَتِيْن
 بِيْلْدُر دِي قَوْلُهُ تَعَالَى وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ اَنْدَن عَزَّتِيْن
 بِيْلْدُر دِي قَوْلُهُ تَعَالَى قَوْلُهُ تَعَالَى وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ اَنْدَن
 جَلَالِيْن بِيْلْدُر دِي قَوْلُهُ تَعَالَى تَبَارَكَ اِسْمُ رَبِّكَ ذُو
 الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ اَنْدَن نَعْمَتِيْن بِيْلْدُر دِي قَوْلُهُ تَعَالَى
 نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ اَنْدَن يَشِيْمَا نَلِغِيْن بِيْلْدُر دِي
 قَوْلُهُ تَعَالَى وَاللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ذُو النِّعَمِ اَنْدَن لُطْفِيْن بِيْلْدُر دِي
 قَوْلُهُ تَعَالَى اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ اَنْدَن مَحَبَّتِيْن بِيْلْدُر دِي
 قَوْلُهُ تَعَالَى فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ اَنْدَن نُصْرَتِيْن
 بِيْلْدُر دِي قَوْلُهُ تَعَالَى وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا اَنْدَن قِسْمَتِيْن
 بِيْلْدُر دِي قَوْلُهُ تَعَالَى نَحْرُ قِسْمِنَا بَيْنَهُمْ اَنْدَن قَوْلِيْن
 بِيْلْدُر دِي قَوْلُهُ تَعَالَى وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا اَنْدَن
 حِسْمَتِيْن بِيْلْدُر دِي قَوْلُهُ تَعَالَى يُؤْتِي الْحِكْمَةَ اَنْدَن خَيْرُ

üçdür: **Evel** âyât ü beyyinât,
İkinci berkinmiş farîza,
Üçüncü durmuş sünnet.

Bu üç ilmi bilen key ulu kişidür. Andan Pâdişâh, kullarına kendü varluğın bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Ellezî halaka's-semâvâti ve'l-ard*.⁸⁷

Andan sıfatın bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Lehû mülkü's-semâvâti ve'l-ard*.⁸⁸

Andan heybetin bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Ve hüve'l-kâhîru fevka ibâdihî*.⁸⁹

Andan azametinin bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Ve hüve'l-aliyyü'l-azîmü*.⁹⁰

Andan izzetinin bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Fe li'llâhi'l-izzetü*.⁹¹

Andan celâlin bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Tebâreke'smü Rabbike zi'l-celâli ve'l-ikrâm*.⁹²

Andan ni'metinin bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Ni'me'l-Mevlâ ve ni'me'n-nasîr*.⁹³

Andan peşîmanluğın bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Va'llahu azîzün zü'n-tikâm*.⁹⁴

Andan lutfın bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Allâhu latîfün bi-ibâdihî*.⁹⁵

Andan muhabbetinin bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Fe't-tebi'ünî yuhbibkümü'llâhu*.⁹⁶

Andan nusretin bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Ve kâne hakkân aleynâ*.⁹⁷

Andan kısmetin bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Nahnu kasemnâ beynehum*.⁹⁸

Andan tevekkülün bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Ve men yetevakkel ala'llâhi fe hüve hasbuhü*.⁹⁹

Andan hikmetin bildürdi. Kavlühü teâlâ: *... yû'ti'l-hikmete*.¹⁰⁰

Andan hayrât

Üçtür: Birincisi apaçık ayetler. İkincisi kuvvetli farz, üçüncüsü sabit sünnet. Bu üç ilmi bilen gerçekten büyük kişidir. Sonra Yüce Padişah Cenâb-ı Allah kullarına kendi varlığını bildirdi. Yüce Allah'ın sözüdür:

"... gökleri ve yeri yaratan ..."²²⁶

Sonra sıfatını bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "Göklerin ve yerin mülkü yalnız Allah'ındır."²²⁷

Sonra heybetini bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir."²²⁸

Sonra ululuğunu bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"O, yücedir, büyüktür."²²⁹

Sonra üstünlüğünü bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"...asıl üstünlük, ancak Allah'ın..."²³⁰

Sonra büyüklüğünü bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Büyüklük ve ikram sahibi Rabbinin adı yücelerden yücedir."²³¹

Sonra nimetini bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"O ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır!"²³²

Sonra pişmanlığını bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Allah, suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir."²³³

Sonra iyiliğini bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Allah kullarına lütufkârdır."²³⁴

Sonra sevgisini bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"... bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin."²³⁵

Sonra yardımını bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"...üzerimize borç idi."²³⁶

Sonra paylaşırcılığını bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık."²³⁷

Sonra tevekkül etmeyi bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter."²³⁸

Sonra hikmetini bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"... hikmet verilirse..."²³⁹

Sonra çok hayr

⁸⁷ Furkan, 25/59. Bu şekilde bir çok âyet vardır.

⁸⁸ Bakara, 2/107. Bu şekilde bir çok âyet vardır.

⁸⁹ Enbiya, 6/18.

⁹⁰ Bakara, 2/255. Bu şekilde bir çok âyet vardır.

⁹¹ Fâtır, 35/10.

⁹² Rahmân, 55/78

⁹³ Hac, 22/78.

⁹⁴ Âl-i İmrân, 3/4 ; Mâide, 5/95.

⁹⁵ Şuârâ, 42/19.

⁹⁶ Âl-i İmrân, 3/31.

⁹⁷ Rûm, 30/47.

⁹⁸ Zuhuruf, 43/32.

⁹⁹ Talâk, 65/3.

¹⁰⁰ Bakara, 2/269.

²²⁶ Bu şekilde birçok ayet vardır. Meselâ:

En'âm, 6/1.

²²⁷ Hadîd, 57/2,5.

²²⁸ En'âm, 6/18.

²²⁹ Şûrâ, 42/4.

²³⁰ Fâtır, 35/10.

²³¹ Rahmân, 55/78.

²³² Hac, 22/78.

²³³ Âl-i İmrân, 3/4.

²³⁴ Şûrâ, 42/19.

²³⁵ Ayetin (Âl-i İmrân/31) bütün olarak manası

şöyledir: De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana

uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.

Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

²³⁶ Ayetin (Rûm/47) bütün olarak manası şöyledir: And olsun ki, biz

senden önce de elçileri kavimlerine gönderdik; onlara deliller getirdik ve biz, (onları dinlemeyip) suç işleyenlerden öc aldık. (Elbette alırsınız, çünkü) mü'minlere yardım etmek, üzerimize borç idi.

²³⁷ Zuhuruf, 43/22.

²³⁸ Talâk, 65/3.

²³⁹ Ayetin (Bakara, 269) bütün olarak manası

makalat

15a

öküşlüğün bildürdi. Kavluhû teâlâ:

*Ve allemeküm [ve yu'allimüküm] mâ lem tekûnû ta'lemûn.*¹⁰¹

Andan dürlü hikmetlerin bildürdi. Cümlesine inanup, şükr idüp minnet kılmak gerek. Yahyâ b. Maâd eydür: Benüm gönüm dünyâdan ve âhiretten yigdür. Zîrâ kim dünyâ mihnet evidür, âhiret ni'met evidür. Ve benüm gönüm ma'rifet evidür. Pes ma'rifet dünyâdan ve âhiretten yigdür. Ve hem yedi kat gök var. Uş ten dahi yedi katdur: *Et, tamar, kan, sinir, sünük, ilik, müy.* Ve hem dünyâda **dört od** var: Evvel **daş odi**. Kavluhû teâlâ: "*Fe'tteku'n-nâra'lletî vekûdühe'n-nâsü ve'l-hicâratü ü'iddet li'l-kâfirîn*".¹⁰²

İkinci **ağac odi**. Kavluhû teâlâ: *Ve mine's-şeceri'l-ahdari nâran.*¹⁰³

Üçüncü **yıldırım odi**: *Ve ra'dûn ve berkuñ.*¹⁰⁴

Dördüncü **damu odi**. Kavluhû teâlâ: *Eferaeytümü'n-nâra'lletî tûrûn.*¹⁰⁵

Ammâ âdemde dört od vardur: Evvel **mi'de odi**, ikinci **şehvet odi**, üçüncü **savukluk odi**, dördüncü **mahabbet odi**.

Ve hem dünyâda dağlar var. Sünük başları dağlara benzer.

Ve hem dünyâda yedi deniz var gark edici: Evvel göz, görmekden gark ider. İkinci dil, söylemekden gark ider. Üçüncü kulak, işitmekden gark eyler. Dördüncü kursak eritmekten gark eyler.

Beşinci karın, içine alup gark eyler. Altıncı renc, ölüm ile gark eyler.

Yedinci cünûnlük, gark eyler. Ve hem dünyâda ırmaklar var. Gözyaşı ırmaklara benzer. Ve hem dünyâda köyler var, âdemler köylere benzer.

Ve hem dünyâda

¹⁰¹ Bakara, 2/151.

¹⁰² Bakara, 2/24.

¹⁰³ Yâsin, 36/80.

¹⁰⁴ Bakara, 2/19.

¹⁰⁵ Vâkıa, 56/71.

şöyledir: Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.

²⁴⁰ Ayetin (Bakara/151) bütün olarak manası şöyledir: Nitekim kendi içinizden size âyetlerimi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik.

²⁴¹ Bakara, 2/24.

²⁴² Yâsin, 36/80.

²⁴³ Ayetin (Bakara/19) bütün olarak manası şöyledir: "Yahut (onların durumu), gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve yıldırımlar bulunan yağmurlar (a tutulmuş kimselerin durumu) gibidir. O münafıklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Halbuki Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır."

bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"... bilmediklerinizi size öğreten..."²⁴⁰

Sonra türlü türlü hikmetlerini bildirdi. Hepsine inanıp, şükredip, minnet duymak gerekir. Yahya b. Meâd der ki: Benim gönüm, dünyadan ve ahiretten üstündür. Zira dünya sıkıntı evidir, âhiret nimet evidir. Benim gönüm marifet evidir. Öyle olunca marifet dünyadan ve ahiretten üstündür. Ve hem yedi kat gök vardır. İşte ten dahi yedi kattır: Et, damar, kan, sinir, kemik, ilik, kıl. Dünyada dört ateş vardır. **Birincisi** taş ateşi: Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: "... yakıtı, insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır."²⁴¹

İkincisi ağaç ateşi, Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur."²⁴²

Üçüncüsü yıldırım ateşidir: "...gürültü ve yıldırımlar..."²⁴³

Dördüncüsü cehennem ateşidir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Söyleyin şimdi bana, tutuşturmakta olduğunuz ateşi..."²⁴⁴

İnsana gelince, onda dört ateş vardır. İlki mide ateşi, ikincisi şehvet ateşi, üçüncüsü soğukluk ateşi, dördüncüsü muhabbet ateşi.

Ve yine bu dünyada dağlar var. Kemik başları dağlara benzer.

Ve yine dünyada boşucu **yedi deniz** vardır. **İlki** gözdür, görmek sebebiyle boğar. **İkincisi** dildir, söylemek sebebiyle boğar. **Üçüncüsü** kulaktır, işitmekten dolayı boğar. **Dördüncüsü** kursaktır, eritmekten dolayı boğar. **Beşinci** karındır, içine alıp boğar. **Altıncısı** meşakkattir, ölüm ile boğar. **Yedinci** si deliliktir, bu hâliyle boğar.

Ve yine dünyada ırmaklar var, gözyaşı ırmaklara benzer.

Ve hem dünyada köyler var. Âdemler köylere benzer. Dünyada

او کشتلکین بیلدردی قوله تعالی **وَعَلَّمَ مَالَهُ تَحْوِينَ**
 انون دورلوجکین بیلدردی قوله تعالی **سَمِعَ اِنَانِ**
 شکر ایوب منت قلم کونک یحیی بن معاذ ایدر بزم کونکلم
 دنیا دن و آخرتدن بیلدردی زبیر الکرم دنیا عیخت اویدر آخرت
 نعت اویدر بزم کونکلم معرفت اویدر پس معرفت دنیا دن
 و آخرتدن بیلدردی و هم یدری قات کونک و از اوش تن دخی
 یردی قاتنور ات طمر قان سکر سکونک ایلاف موی و هم
 دنیا ده دورت او دوا اول داش اویدی قوله تعالی
فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْخِجَارُ
اَلَّتِي تُوْرُونَ اویدی قوله تعالی **وَبِالشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا** اویدی
 بیلدردم اویدی **وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ** دور دخی دامو اویدی قوله تعالی
اَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ اما آد منه دورت او دواردر
 اول معده اویدی اکنجی شهوت اویدی او کنجی صوفی اویدی
 دور دخی محبت اویدی و هم دنیا ده داغلو وار سکونک
 باشکری داغلو بکزر و هم دنیا ده یردی دکر وار غرق
 ایدرچی اول کوز کوز مکن غرق ایدر اکنجی دیرل سو بیلکدن
 غرق ایلر او کنجی قولاق ایشتمکدن غرق ایلر دور دخی قولاق
 ایشتمکدن غرق ایلر پیشنی قون ایچینه الوب غرق ایلر انجی
 رنج اولومله غرق ایلر یردنی جنن لاف غرق ایلر و هم دنیا ده
 ایلر ماقلز و از کوز یا شجر ایلر ماقلز بکزر و هم دنیا ده
 کویلر و از آد لک کویلر بکزر و هم دنیا ده

دُورَت صَوَوَارِ اَوَّلِ صَافِي صَوَاكِجِي اَجِي صَوَاوُجِي قِي
 دُور دُجِي يِرِ صَوِي دُرِ اَمَّا تَنَدِ دُجِي دُورَت صَوَوَارِ
 اَوَّلِ اَغَزِ صَوِي دَا تَلُو دُرِ اَجِي كُورِ صَوِي اَجِي دُرِ اَجِي
 قُولَاقِ صَوِي يِرِ دُرِ دُور دُجِي بُوَرُونِ صَوِي قُو سِي دُرِ
 دُنِيَادِه مُمُونِ وَا ز وَكَافِر وَا ز اِهْلَامِ مُمُونِه بَنَكُزِرِ وُسُوسِه
 كَافِرِه بَنَكُزِرِ وَهَم دُنِيَادِه دُورَت دُور لُويِلِ وَا ز اَوَّلِ
 يِلِ اَدِي دُور دُرِ اَجِي يِلِ اَدِي صَبَادُ اَوُجِي يِلِ اَدِي
 جُونِ بَرِ دُور دُجِي يِلِ اَدِي شَمَالِ دُرِ اَمَّا تَنَدِ دُجِي دُورَت
 دُور لُويِلِ وَا ز دُرِ اَوَّلِ يِلِ اَدِي جَا ذِ بَرِ اَدِمُكِ يِدُ وَا كِينِ
 قُورِ صَغِنِه سُوَرِ اَجِي يِلِ اَدِي حَا زِ مَدُرِ اَدِمُكِ يِدُ وَا كِينِ
 قُورِ صَقْدِه بَكَلِ اَوُجِي يِلِ اَدِي قَسَا مَدُرِ يِنِ لُقْمِه قِسْمَتِ
 اِي دُرِ دُور دُجِي يِلِ اَدِي دَا فَعِه دُرِ يِنِ لُقْمِه نَكِ كِي كِينِ
 دَا شَرِه بَرِ اَغُورِ كُورِ كُورِ شَهْرِه بَنَكُزِرِ تَنِ حِصَا رِه بَنَكُزِرِ اَجِي
 غَلَبِ سِي يَا زَا رِه بَنَكُزِرِ بُوَرِ كِ اَوُكِبِه اَوُدِ دَلَاقِ دُكَانَلَوِ بَنَكُزِرِ
 صَدَقِ اِقْرَا ز اَثْبَاتِ اِرَادَتِ رِيَا صَتِ شَوْقِ مَحَبَّتِ خَوْفِ
 يَقِينِ قَمَاشِه بَنَكُزِرِ اِيْمَانِ كُورِه بَنَكُزِرِ اَوْصِ مِيحِه بَنَكُزِرِ
 وَهَم سَرْمَا يِه اَصِي زِيَانِ وَا ز اِيْمَانِ سَرْمَا يِه بَنَكُزِرِ وَحَقِ
 بُوَرِ دُقَلِرِ يِنِ دُورِ مَقِ اَصِي يِه بَنَكُزِرِ اِيْمَانِ سَرْمَا يِه
 زِيَانِ اِيْتَشِه بَنَكُزِرِ كِي عَقْلِ اِيَه بَنَكُزِرِ مَعْرِفَتِ كُورِ بَنَكُزِرِ

dört su var: Evvel sâfi su. İkinci acı su. Üçüncü koyı su.
Dördüncü yir suydur.
Ammâ tende dahi dört su var: Evvel ağız suyu, datludur. İkinci göz suyu, acı-
dur. Üçüncü, kulak suyu, yî[yi]rdür. Dördüncü burun suyu, koyudur.
Ve dünyâda mü'min var ve kâfir var. İlham mü'mine benzer, vesvese kâfi-
re benzer. Ve hem dünyâda dört dürlü yil var: Evvel yil, adı debûrdur.
İkinci yil, adı sabâdur. Üçüncü yil, adı cenûbdür.
Dördüncü yil, adı şimâldür. Ammâ tende dahi dört dürlü yil vardur:
Evvel yil, adı câzibdür. Âdemün yidügin kursağına sürer.
İkinci yil, adı hâzimdür.
Âdemün yidügin kursakda bekler.
Üçüncü yil, adı kassâmdur. Yinen lokmayı kismet ider.
Dördüncü yil, adı dâfiadur. Yinen lokmanun kepeğın daşra birağur.
Gönül şehre benzer. Ten hisâra benzer. İçi galebesi bâzâra benzer. Yürek,
ögbe öd, dalak dükkânlara benzer. Sıdk, ikrâr, isbât, irâdet, riyâzet, şevk,
mahabbet, havf, yakîn kumaşa benzer. İmân gevhere benzer. Us, meyce
benzer.
Ve hem sermâye ıssı ziyân var. İmân şermâyeye benzer.
Ve Hakk'un buyurdukların dutmak assıya benzer. İmânsız kalmak sermâyeye-
den ziyân itmişe benzer. Pes akıl aya benzer, ma'rîfet güne benzer.

dört su vardır: Birincisi temiz su, ikincisi acı su, üçüncüsü koyu su, dördün-
cüsü yer suyudur. İnsan vücûdunda dört çeşit su vardır.
İlki ağız suyu olup tatlıdır. **İkincisi** göz suyudur, acıdır. **Üçüncüsü** kulak su-
yudur, pis kokar. **Dördüncüsü** burun suyudur, koyudur.
Ve dünyada mü'min var ve kâfir var. İlham, mü'mine; vesvese, kâfire benzer.
Yine dünyada dört türlü rüzgâr vardır:
Birinci rüzgârın adı batı rüzgarıdır.
İkinci rüzgârın adı sabâ'dır.
Üçüncü rüzgârın adı güneydir.
Dördüncü rüzgârın adı kuzeydir.
Ancak tende dahi dört türlü rüzgâr vardır. Birinci rüzgârın adı câzibdir, in-
sanın yediğini kursağına sürer. İkinci rüzgârın adı hâzimdir; insanın yediği
kursakta bekler. Üçüncü rüzgârın adı kassâmdır, yenen lokmayı parçalar.
Dördüncü rüzgârın adı dâfidir, yenen lokmanın kepeğini dışarı bırakır.
Gönül şehre benzer. Ten kaleye benzer. İçinin kalabalığı pazara benzer.
Yürek, akciğer, öd, dalak dükkânlara benzer. Doğruluk (sıdk), kabullenme
(ikrar), isbat, dileme (irâdet), perhiz (riyâzet), şevk, muhabbet, korku (havf).
Kesin bilgi (yakîn), kumaşa benzer. Akıl iki tarafı da kesen kılıca benzer.
Ve yine sermayede kazanç var, zarar var. İman sermayeye benzer. Ve yine
Cenâb-ı Hakk'ın buyurduklarını yerine getirmek kâr etmeye benzer. İmân-
sız kalmak sermayeden zarar etmişe benzer. Muteâkiben akıl aya benzer,
marifet güneşe benzer

244 Vâkıa, 56/71.

makalat

16a

Ve ilim yıldızlara benzer ve hem dünyâda iki deniz var: biri datlu ve biri acı. Birbirine katılmaz. Kavluhû teâlâ: *Meraca'l-bahreyni yeltekiyân*.¹⁰⁶ Gözyaşı acı, karak yaşı datlıdır. Eğer gözyaşı acı olmasa göz kohardı. Ve eğer karak yaşı datlı olmasa göz görmez olurdu. Ve hem dünyada bulud ve yağmur var. Pes kaygu buluda benzer. Gözyaşı yağmura benzer. Ve hem gönül kuşa benzer. Kuş uçarken kemerde azar. Lâkin gönül azmaz. Zîrâ gönül ile Çalab arasında perde yoktur. Ve hem uçmak içinde ırmaklar var. Kavluhû teâlâ: *(Ve ceale) fi hâ (revâsiye ve) enhâran*.¹⁰⁷

Ve hem pâdişâh var, başında tâc var ve eğninde hil'at var. Menşûr, taht, milket, ra'yyet var. Pes tevhîd tâcdur, ibâdet takvadur. Müslümânlik hil'atdur. Menşûr, taht, milket, ra'yyet İslâm'dur. Kavluhû teâlâ: *İnne'd-dîne inda'llâhi'l-islâm*.¹⁰⁸

Pes imdi raiyyet iy cân! Milket, îmân menşûr[u], ma'rifet tahtudur. O taht üstünde oturup ârifler Çalab Tanrı'yı münâcât kılurlar.

Bir kimesne Hazret-i Ali'ye suâl itdi:

— Yâ Ali! Tapduğun Tanrı'yı görür misin? didi.

— Pes görmesem tapar mıydum? didi.

Ve hem uçmakda yimek var ve illâ bevl, hades yok. Pes oğlan ana rahminde yir, içer ammâ bevl ve hades yok. Ve hem dünyâda âlimler var ki; kimi fıkıh ve kimi ferâiz ilmin bilürler. Hâliyâ sözden terk yok. Ağız datlu ve acı bilür, gönül hoşluk ve nâhoşluk bilür. Gönül ne fetvâ virürse dil anı söyler. Ve hem dünyâda

¹⁰⁶ Rahmân, 55/19.

¹⁰⁷ Ra'd, 13/3.

¹⁰⁸ Âli İmrân, 3/19.

²⁴⁵ Rahmân, 55/19-20.

²⁴⁶ Ra'd, 13/3.

²⁴⁷ Âli-i İmrân, 3/19.

ilim yıldızlara benzer. Ve yine dünyada iki deniz var: Biri tatlı biri acı; birbirine karışmaz. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir."*²⁴⁵

Gözyaşı acı, gözbebeği yaşı tatlıdır. Eğer gözyaşı acı olmasa göz kokardı. Ve eğer gözbebeği yaşı tatlı olmasa göz görmez olurdu.

Ve yine dünyada bulut ve yağmur var. Bundan dolayı tasa buluta benzer. Gözyaşı yağmura benzer. Ve yine gönül kuşa benzer. Kuş uçarken bazen şaşırır. Fakat gönül şaşmaz. Zira gönül ile Allah arasında bir engel yoktur. Ve yine cennet içinde ırmaklar vardır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"İçinde ırmaklar vardır."*²⁴⁶ Ve yine padişah var, başında tacı, sırtında kaftanı var. Ferman, taht, ülke, halk vardır. Tevhîd tacdır, ibâdet gerdanlıktır, Müslümanlık kaftandır. Ferman, taht, ülke ve halk İslâm'dır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allâh katında din, İslâmdır."*²⁴⁷

Şimdi o halde ey cân! Halk ve ülke, imanin fermanı, marifetin tahtıdır. Ârifler, o taht üstünde oturup Cenab-ı Hakk'a dua ederler.

Bir kimse Hz. Ali'ye sordu:

—Ya Ali, taptığın Tanrı'yı görür müsün?

Hız. Ali şöyle cevap verdi:

—Görmesem tapar mıydım?

Ve yine cennette yemek var; ancak, küçük abdest ve büyük abdest yapmak yok. Çocuk ana rahminde yer içer, ama büyük abdest ve küçük abdest yapmaz. Dünyada âlimler var ki, kimisi fıkıh ve kimisi miras paylaştırma (ferâiz) ilmini bilirler. Şimdi sözü bırakmak yok. Ağız tatlı ve acıyı bilir. Gönül hoş olanı ve olmayanı bilir. Gönül ne hüküm verirse dil onu söyler. Ve yine dünyada

وَعَلِمَ يَلِدُ وَزُلْهُ بَنَكُزْ وَهَمَّ دُنْيَا دِه اِيكِي دَكِي وَان بَرِي
داتلو و بري ايجي بَرِي بَرِيه قَاتِلْمَز قَوْلَه تَعَالِي **مِنْ الْجَنَّةِ**
يَلْتَقِيَانِ كُوز ياشي ايجي فَرَق ياشي داتلو دَر اَكُور ياشي
ايجي اولسه كُوز قُورِي وَاكُور فَرَق وَهَمَّ دُنْيَا دِه بِلُود وَنَجُود
وَاز دَن قَبِيغُو بِلُود بَنَكُزْ كُوز ياشي نَجُود بَنَكُزْ وَهَمَّ كُوز كُور
قُوشَه بَنَكُزْ قُوش وَچِرَك كَمُودَه اَز زَلِيلِك كُور اَز مَز نِي
كُور اِيه چَلَب اَز اَسِنْدَه پُردَه بَقُود وَهَمَّ اُوجِمَا قُور اِيه
اِيَر مَاتُور وَاز قَوْلَه تَعَالِي **فِيهَا أَنْهَارٌ** وَهَمَّ يَادِشَاه وَار ياشي
تَاخ وَاز وَاكِنْدَه مَجْلَعَت وَاز مَشُور تَحْت مِلَكْت رَعِيَّت
وَاز نِي تَوْجِيْد تَاخ دَر عِبَادَت طَرَقُور مُسْلِمَان لَك خَلْعَت
مَشُور تَحْت مِلَكْت رَعِيَّت اِسْلَام دَر قَوْلَه تَعَالِي **اِنَّ**
الَّذِي عِنْدَ اللَّهِ اِلْسْلَامُ لِيَسْ اَمْدِي رَعِيَّت اِي جَان مِلَكْت
اِيْمَان مَشُور مَعْرِفَت تَحْت دَر اَوْ تَحْت اُوسُنْدَه اُورُوب
عَار فَاَز چَلَب تَنَكُورِي مُنَاجَا ت قُورُور بَر كِيَسْت حَضَر قُور عِلْمِيَا
سُؤَال اِيْتِري يَاعِلِي طَيِّد وَغَك تَنَكُورِي كُور رَمِيَس دِيدي
لِيَس كُوز مَسْم طَبَر مَدَم دِيدي وَهَمَّ اُوجِمَا قُور يَك وَاز وَالَا بُول
حَدَث بُول لِيَس وَعَلَى اَنَا رَحْمَنَه يَر اِيچِر اَمَّا بُول حَدَث بُول
وَهَمَّ دُنْيَا دِه مَعَالِي وَاز كِي فِقْه وَكِي فَرَايِض عِلْمِيَا بِلُور خَلِيلَا
سُؤَال دَن تَرَك بُول اَعُوذ اَتْلُو وَاجِي بِلُور كُور خُوشَق وَخُوشَق
بِلُور كُور كَل نَه قُوتُو اُور مَرْمَرَه دِيل اِي سُولِي وَهَمَّ دُنْيَا دِه

يَا بَاغِي وَارْطُوقْشِ وَارْ نَفْسِ يَا غِيدِرْ نَفْسِ دِيلَكِينِ وَيَرْ مَمَّا قُطُوقْشِ
 اَيْتَمَكْ كِيدِرْ وَهَمْ جُهُودْ تَرْ سَاوَارْ وَخِلَافْ اَيْتَمَكْ وَارْ بَسْ
 كُتَاهِنَهْ مُطِيعْ اُولُقْ جُهُودَهْ بَنَكِرْ شَرْعَهْ يُيُونْ وَيَرْ مَمَّا
 تَرْ سَايَهْ بَنَكِرْ رَحَقْدَنْ دُونَكْ خُجَهْ طِيمَغَهْ بَنَكِرْ طَمَعْ قَلَقْ
 خِلَافَهْ بَنَكِرْ رَاوِيَا لَمَقْ اَرْ سَلَانَهْ بَنَكِرْ خُورْ اَتَلَقْ اَيُوبَهْ بَنَكِرْ
 شَهْوَتْ الْقَبِيَهْ بَنَكِرْ نُوْشَمَقْ قَا قَمَقْ يَلَانَهْ بَنَكِرْ رَمِيَتْ بِلَمَمَكْ
 هِيَجْ نَسْنَهْ دُرْ قَالِ النَّبِيْ عَمَّ **الشَّيْءِ شَيْءِ الْجَاهِلِ لَاشَيْءِ**
 يَعْنِي هِيَجْ بَرَشِيْدَنْ دَكْدُرْ جَاهِلْ وَهَمْ كُوْ كُلْ يَادِشَاهْ عَالَمْ
 تَنَكِرْ سِيْنَكْ نَظَرْ كَاهِدُرْ كُوْ كُلْ اَيْلَهْ جَلَبْ اَرْ اَسْنَدَهْ حِجَابْ يُوْ قَدُرْ
 يَسْ اَمْدِيْ مُؤْمِنَرْ كُوْ كُلِيْ كَعْبِيَهْ بَنَكِرْ رُكْعِيَهْ وَارْ نَلَرْ اِيَاغْ اَيْلَهْ
 يُوْ رَزَرْ كُوْ كُلْ اَيْسْتِيْنْ يُوْ رِيْ يُوْ رَهْ يُوْ رَسَهْ كُوْ كَدُرْ اَنَكْ اِيْچُونْ
 عَا شَقْلَرْ يُوْ رِيْنْ سُوْ رَزَرْ وَهَمْ كَعْبَدَهْ اِحْرَامْ كِيَرْ لَرْ حَقِيْ
 بَا طِلْدَنْ سِيْجَمَكْ كَعْبَهْ دَهْ اِحْرَامْ كِيَمَكْ بَنَكِرْ يُوْ لْ دَاشِيْنْ
 اَرْ نَقْ بَطْنْ عَرَفَاتَدَهْ دَاشْ اَتَمَغَهْ بَنَكِرْ كِيْجَمَشْ عُمُرْ مَرْ صَفَايَهْ
 بَنَكِرْ وَبَا قِيْ عُمُرْ مَرْ كِيْجَمَشْ كُتَاهَهْ بَنَكِرْ كِيْشِيْمَانْ يَمَكْ قَالِيْنْ
 عُمُرْ مَرْ حَقِيْ قَوْلُوْ غِنَهْ كِيْجُوْ مَمَكْ صَفَايَهْ مَرْ وَهْ اَرْ اَسْنَدَهْ
 بَنَكِرْ اَرْ سَتَغْفَارْ اَيْلَهْ يُوْ رَمَكْ كَعْبَهْ طَوَافْ قِيْلَمَغَهْ بَنَكِرْ رُكْعِيَهْ
 وَارْ نَلَرْ دُوْرْتْ يَرْ دَهْ طَوَافْ وَارْ دُرْ اَوَّلْ صَاغْنَدَهْ خَوْفْ نُوْ رِيْ
 طَوَافْ وَارْ اَكْنِيْ صَوْلِيْدَنْ رِجَا نُوْ رِيْ طَوَافِيْ وَارْ دُرْ اَوَّلْ اَكْنِيْ اَوْكُرْدَنْ

yağı var, tokuş var; nefis yağıdır, nefis dileğin virmemek tokuş itmek gibidir. Ve hem cühûd, tersâ var ve hilâf itmek var. Pes günâhına mutî' olmak cühûda benzer. Şer'a boyun virmemek tersâya benzer. Hak'dan dönmek haça tapmağa benzer. Tama' kılmak hilâfa benzer. Oyalanmak arslana benzer. Hoyratluk ayuya benzer. Şehvet ilkiya benzer. Puşmak, kakımak yılanı benzer. Minnet bilmemek hiç nesnedür. Kâle'n-nebiyyü (a.s.):

*eş-şey'ü şeyün el-câhilü lâ şey'ün*¹⁰⁹

Ya'nî hiçbir şeyden degüldür câhil. Ve hem gönül pâdişâh-ı âlem Tanrı'sının nazargâhidur. Gönül ile Çalab arasında hicâb yokdur.

Pes imdi mü'minler gönli Ka'be'ye benzer. Ka'be'ye varanlar ayağ ile yürürler. Gönül isteyen yüzi üzre yürüse gerekdür. Anun için âşıklar yüzün yire sürerler. Ve hem Ka'be'de ihrâm giyerler. Hakkı bâtıldan seçmek Ka'be'de ihrâm giymeğe benzer. Yol daşın arıtmak, Batn-ı Arafat'da daş atmaya benzer. Geçmiş ömrümüz Safâ'ya benzer ve bâkî ömrümüz geçmiş günâha benzer. Peşimân yimek kalan ömrümüzü Hak kulluğuna geçürmek, Safâ'yıla Merve arasında benzer. İstiğfâr ile yürümek Ka'be'yi tavâf kılmağa benzer.

Ka'be'ye varanlar dört yerde tavâfı vardır:

Evvel sağında havf nûrî tavâfı var. İkinci solundan recâ nûrî tavâfı vardır. Üçüncü önünden

düşman var, savaş var. Nefis düşmandır. Nefise istediğini vermemek savaş etmek gibidir. Ve yine Yahudi, Hıristiyan var, muhalefet etmek var. O halde günâhına boyun eğmek Yahudi olmaya benzer. Dinin emirlerine boyun eğmemek Hıristiyan olmaya benzer. Hak'tan dönmek haça tapmaya benzer. Aç gözlülük, muhalefet etmeye benzer. Oyalanmak aslana benzer. Huysuzluk ayıya benzer. Şehvet ata benzer. Kızmak, öfkelenmek yılanı benzer. Minnet bilmemek hiçbir şeydir. Hz. Peygamber buyurdu:

"Her şey bir şeydir; cahil hiç bir şey değildir."

Yani cahil hiçbir şeyden değildir. Ve yine gönül, âlemin mutlak padişahı olan Tanrı'sının bakış yeridir. Gönül ile Allah arasında perde yoktur. Bu durumda şimdi mü'minlerin gönlü Kâbe'ye benzer. Kâbe'ye varanlar ayakları ile yürürler. Gönül isteyen yüzüstü sürünmesi gerekir. Onun için âşıklar yüzlerini yere sürerler. Ve yine Kâbe'de ihram giyerler. Hakkı batıldan ayırmak Kâbe'de ihram giymeye benzer. Yoldan taşları temizlemek Batn-ı Arafat'ta²⁴⁹ taş atmaya benzer. Geçmiş ömrümüz Safâ'ya, kalan ömrümüz [Merve'ye]²⁵⁰ benzer. Pişman olmak, kalan ömrümüzü Hakk'a kullukla geçirmek Safa ile Merve arasında [gidip gelmeye] benzer. Af dileyerek yürümek Kâbe'yi tavaf etmeye benzer.

Kâbe'ye varanların dört yerde tavafı vardır. İlk önce sağında *korku* (havf) *nuru tavafı* vardır. İkinci olarak solunda *ümit* (reca) *nuru tavafı* vardır. Üçüncü olarak önünde *muhabbet nuru tavafı* vardır.

¹⁰⁹ Hadis kaynaklarında bulunamamaktadır.

²⁴⁹ Bunun "Batn-ı Urana" olması gerekir. Çünkü, hac esnasında şeytan taşlanan yerin bulunduğu vadinin adı "Batn-ı Urana"dır.

²⁵⁰ Metinde istinsah hatası sonucu olsa gerek "geçmiş günaha" yazılmıştır. Diğer nüshalarda "Merve" kullanılmıştır.

makalat

17a

mahabbet nûrî tavâfı vardır. Dördüncü ardından şevk nûrî tavâfı vardır. Ve hem dünyâda gûristân var. Burun deliği gûristâna benzer. Burun deliği ikidür: Biri damağa, biri boğaza gider. Gûr dahi ikidür: Biri uçmağa ve biri damûya gider.

Kale'n-nebiyyü (a.s.): *El-kabru ravzatün min riyâzi'l-cinân*.¹¹⁰

Devletlü ol kişidür kim gafletten cânın uyara. Ve hem dünyâda gâybiler var. Pes imdi uçmak, damu, arş, kürsî, levh, kalem, öküz, balık; adı söylenür; gâybîdür, ammâ'tende dahi us, akl, fehm, ilhâm, hidâyet, fikr endîşe gâybîdür.

Ve hem dünyâda ağaç var; başı gökde, dibi yirde. Kavluhû teâlâ:

Ve fer'uhâ fi's-semâi.¹¹¹

Ma'rifet ağacının başı tevhîddür. Özdeki îmândur. Dibi yakınluktur. Kökü tevekkül: budakları nehy-i münker; suyu havf u recâ; yemişleri ilim; yiri mü'minlerün gönlîdür. Başı arşdan yukarıdır.

Ve hem gönülün Tâzî dilince yedi adı vardır. Degme bir adınun yetmiş ma'nisi vardır.

Pes imdi azîz-i men! Tanrı'nun niteliğin bilmekte âcizdür. Adların bilürler. Kur'ân içinde dört bin adı vardır. Tende dahi **biş nesne** delîldür Çalab birliğine:

Evvel Cebrâîl Muhammed (a.s.)'a geldüğine.

İkinci, Muhammed (a.s.)'a yol açduğına.

Üçüncü, Muhammed fazlına.

¹¹⁰ El-Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 90.

¹¹¹ İbrâhim, 14/24.

²⁵¹ Bkz. El-Adûnî, a.g.e., c. II, s. 90.

²⁵² Ayetin (İbrahim/24) bütün olarak manası şöyledir: Görmedin mi Allâh nasıl bir benzetme yaptı: Güzel söz, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir.

Dördüncü olarak arkasında *şevk nuru tavafı* vardır.

Ve yine dünyada mezarlık vardır. Burun deliği mezara benzer. Burun deliği ikidir: Biri damağa, diğeri boğaza gider. Mezar da iki türlüdür: Biri cennete, diğeri cehenneme gider. Hz. Peygamber (a.s.) buyurdu: "*Kabir cennet bahçelerinden bir bahçedir*."²⁵¹

Talihi o kimsedir ki canını gafletten uyarır. Dünyada görünmezler vardır. Bundan dolayı cennet, cehennem, arş, kürsî, levh, kalem, öküz, balık: bunların adı söylenir ama görünmezler. Bunun gibi vücutta da us, akıl, anlama gücü, ilham, hidayet, fikir, endîşe vardır, ama görünmez. Ve hem dünyada öyle ağaç var ki başı gökte kökü yerededir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur "...dalları gökte..."²⁵²

Marifet ağacının başı tevhiddir. Özdeki îmândır. Kökü yakınlıktır. Kökü tevekkül, budakları kötülükleri nehiy, suyu korku ve ümit, yemişleri ilim, yeri mü'minlerin gönlüdür. Başı arşdan yukarıdır.

Ve hem gönlün Arap dilinde yedi ismi vardır. Her bir adının yetmiş mânâsı vardır. O halde ey azizim! Kullar Tanrı'nın niteliğini bilmekte âcizdir; adlarını bilirlir. Kur'ân içinde dört bin adı vardır. Vücutta dahi beş şey Allah'ın birliğine delildir.

İlki Cebrail'in Muhammed (a.s.)'a gelmesine,

İkincisi Muhammed (a.s.)'a yol açmasına,

Üçüncüsü Muhammed (a.s.)'in faziletine,

مَحَبَّتِ نُورِي طَوَافِ وَارْدُورْدُجِي آرْدِنْدَن شَوْقِ نُورِي
 طَوَافِ وَارْ وَهْمِ دُنْيَا دَه كُورِ سَتَانِ وَارْ بُوْرُن دَلِيكِي
 كُورِ سَتَانَه بَنَكُورْ بُوْرُن دَلِيكِي اِيكِي دُورِ بَرِي دَمَلْغَه وَ
 بَرِي بَغَاذَه كُورْ دُورْ دُجِي اِيكِي دُورِ بَرِي اَوْچِمَاغَه وَ بَرِي
 دَمُوبَه كُورْ قَالِ النَّبِيِّ عَمَّ **الْقَبْرِ وَضَعْتُمِنْ رِيَاضِ الْخَانِ**
 دَوْلَتِ اَوَّلْ كَشِيْدُورْ كَمِ غَفْلَتْدَن جَانِيْتِ اَوْيَا رَه وَهْمِ
 دُنْيَا دَه غَايِبِلَرِ وَارْ پَسِ اَمْدِي اَوْچِمَاقِ دَمُوعِ شُكْرِ سِي
 لَوْحِ قَلَمِ اَوَّلُورْ بَالِقِ آدِي سُوْبِلِيُوْرْ غَايِبِدُرْ اَمَاشْدَه دُجِي اَوْ
 عَقْلِ فَهْمِ اِهْلَامِ هِدَايَتِ وَفَكَرِ اَنْدِيْشَه غَايِبِدُرْ وَهْمِ دُنْيَا دَه
 اَغَاخِ وَارْ بَاشِي كُورْ دِي بِي بَرْدَه قَوْلُ خَالِي **وَقَرَعَهَا فِي السَّمَاءِ**
 مَعْرِفَتِ اَغَاخِ نَكْ بَاشِي تَوْحِيْدُورْ دُورْ دَه كِي اِيْمَانُورْ دِي بِي
 يَقِيْنِ لَقْدُورْ كُورْ تَوَكُّلِ بَدِ اَقْلَرِي سَهِي مُنْكَرِ صُورِ خَوْفِ وَرِجَا
 بِيْشَارِي عِلْمِ بَرِي مُؤْمِنْلَرِ كُورْ بَاشِي عَرَشْدَن يُقَارِي دُورْ
 وَهْمِ كُورْ كَلَكِ تَارِي دِي بِلْخَه يَدِي آدِي وَارْ دُورْ دَه آدِي نَكِ
 يَتْمَشِ مَقْصِي وَارْ دُورْ دَه آدِي نَكِ يَتْمَشِ **عَالَمِ**
 پَسِ اَمْدِي عَزِيْزِ مَن تَنَكْرِي نَكِ نَتَه لَكِيْنِ بِيْلَكِدَه عَاجِزْ دُورْ
 آدِي بِيْلُورْ لَوْ قُوَانِ اِيچِيْنْدَه كُورْ مَتِ بِيْلَكِ آدِي وَارْ دُورْ دَه
 كُورْ بِيْلُورْ نَتَه دَلِيْلُورْ جَلْبِ بَرِ اَكِيْنَه اَوَّلِ حِيْرَ اَيْلِ مُحَمَّدِ مَه
 كُورْ كِيْسَه اَكِيْنِ مُحَمَّدِ مَه اَوَّلِ اِيچِيْنْدَه كُورْ بِيْلُورْ فَضْلِيْنَه

پدوردی برادرش نشسته بود و دیر نداشت که پیشش بیفتد و بگوید
 و از لبت و شمع جیب من برین طاهر و باطنی و اطمینان
 بوجهان و اطمینان و ایمان و لیکن بوجهان آخر خراب
 اولی سر در قوله تعالی **كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ**
 بولایت محسنی ملک پسر کوکمر قلیندگی که او حجام
 نعمت برله دوازدهم دامو بی زقوم برله دوازدهم
 زعی لطیف قول کیم چلب رحمتی برله یاد قیورای
 بی برنلو و لورم بره بقاک پادشاه لورم کورک دشار
 بقاک آبانم کورک کوله بقاک قرانلورم کورک اقیامت
 بقاک هیبتم کورک اوچماغه بقاک نعمتم کورک
 عظمتمه بقاک کوجاکم کورک قولرومه بقاک
 ملعتم کورک قرانه بقاک منشورم کورک ایشارمه
 بقاک اول شای کورک اولیا لومه بقاک خزینه لورم
 کورک سز لری سود کورک چون بوجه دوزلو کرامت
 سز لره و بردهم قوله تعالی **وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ**
 دینلده هر که بپرند مشه سز لره و بردهم کورک
 اورک و برنلو دوشکار فرشت لوطی و کورک
 کاتبین بار بجا و کعبه قبله کورک قران

Dördüncü, yaradılmış nesne girü dirildüğine.

Beşinci, Çalab Tanrı'nun varluğına.

Ve hem Çalab Tanrı'nun zâhiri ve bâtını var. Zâhiri bu cihân ve bâtını o cihân. Velâkin bu cihân ahır harâb olıserdür. Kavluhû teâlâ:

*Küllü nefsin zâikatü'l-mevti.*¹¹²

Bu âyet, ma'nîsi milke yiter. Gökler kalınlı[ğ]ı birle [...] ¹¹³ uçmağum ni'met birle, doldurdum. Damuyı zakkum birle doldurdum. Zihî latîf kul kim Çalap rahmeti birle yâd kılur.

İy ibretlü kullarum! Yire bakun, pâdişahluğum görün. Dağlara bakun, anbârum görün. Göge bakun, ferrâşluğum görün. Kıyâmete bakun, heybetüm görün. Uçmağa bakun, ni'metüm görün. Azametüme bakun, güçlüğüm görün. Kullaruma bakun, hil'atüm görün. Kur'an'a bakun, menşûrum görün. İşâretüme bakun, ol şânımı görün. Evliyâlaruma bakun, hazinelerüm görün. Sizleri sevdüğüm için bunca dürlü kerâmetler sizlere virdüm. Kavluhû teâlâ:

*Ve lekad kerremnâ benî Âdeme.*¹¹⁴

Dünyâda her ne kim yaratdumsa sizlere virdüm. Gökler örtünüz, yirler döşeginüz, firîşteler tapucunuz, kirâmen kâtibîn yazıcınız, Ka'be kibleünüz, Kur'an

¹¹² Ankebût, 29/57.

¹¹³ Atlama var.

¹¹⁴ İsrâ, 17/70.

Dördüncüsü yaradılmış şeylerin tekrar dirilmesine,

Beşincisi Cenab-ı Hakk'ın varlığına.

Cenab-ı Hakk'ın zâhiri ve bâtını var. Zâhiri bu dünya, bâtını öbür dünyâ. Ancak bu dünya sonunda harap olacaktır. Yüce Allah'ın sözüdür: "Her canlı ölümü tadacaktır."²⁵³ Bu ayetin mânâsı dünyâyâ yeter. Gökler karanlığı ile beraber (...) cennetimi nimetlerle doldurdum. Cehennem-i zakkumlarla doldurdum. Allah'ın rahmetiyle andığı kul ne iyi ve ne güzel bir kuldur.

Ey ibretle bakan kullarım! Yere bakın saltanatımı görün. Dağlara bakın, yığınlarımı görün. Göge bakın, nasıl döşediğimi görün. Kıyamete bakın heybetimi görün. Cennete bakın, nimetimi görün. Büyüklüğüme bakın gücümü görün. Kullarıma bakın, kaftanımı görün. Kur'an'a bakın fermanımı görün. İşâretime bakın, o yüce şanıma görün. Velilerime bakın, hazinelerimi görün. Sizleri sevdiğim için bunca güzel ikramlar verdim size. Yüce Allah'ın sözüdür:

*"Andolsun biz, Âdem oğullarına çok ikrâm ettik."*²⁵⁴

Dünyada her neyi yarattımsa sizlere verdim. Gökler örtünüz, yerler döşeginiz, melekler hizmetçiniz, kirâmen kâtibîn melekleri yazıcınız, Kâbe kibleiniz, Kur'an

²⁵³ Ankebût, 29/57.

²⁵⁴ İsrâ, 17/70.

18a

inanduğunuz, Muhammed (a.s.) şefâ'atcunuz, Âdem atanuz, Havvâ ananız, bayrâm gününüz, Âzine günü tiryâkunuz. Kullar, benem afv kılıcı Mevlâ sizünven. Ve bunca nutk sizünle âreste kıldum. Arşdan Süreyyâ'ya degin ne kim var ise hep sizlere bildürüdüm. Kaçan istesenüz beni siz de, isteñ, bulasız. Zîrâ tenünüzde canunuzdan yakînem ve ilinüz dutmağından yakînem ve gözünüz gördüğünden yakînem ve ayağıla yürüdüğünüzden yakînem. Kavlühü teâlâ: *Ve nahnu akrabu ileyhi minküm velâkin lâ tubsîrûn*.¹¹⁵ Pes her kim kendüyi bilse bu ilimler hakikatdür. Kavlühü teâlâ: *Hattâ yetebeyyene [ennehü]'l-hakku*.¹¹⁶ Pes kendüyi bilmekliği muhtasar kılalum. Gerçek cânlara bu kadar nutk yiter. Va'llâhu a'lem bi's-savâb.

IX. BAB:

Âdem Sıfatın Bildürür

Haberde şöyledür kim: Âdem zürriyetinden yayılduk. Ebu'l-fazl Ca'fer-i Sâdık -radiya'llâhu anh- eydür: "Hak Sübhânehü ve teâlâ Âdem'i yaratmak diledi, firîştelere bildürdi. Kavlühü teâlâ: *Ve iz kâle rabbûke li'l-melâiketi innî câ'ilün fi'l-ardı halîfeten*.¹¹⁷ Âdem'ün yüzün Medîne toprağından yaratdı. Başını Beytu'l-mukaddes toprağından yaratdı. Gözünü Beytu'l-harâm toprağından yaratdı. Ağzını Medîne'nün mağribden yañası toprağından yaratdı. Dişlerin Horuzum toprağından yaratdı. Kolların Yemen ve Tâif toprağından yaratdı. Dirnakların Hitay toprağından yaratdı. Göğsünü Irak toprağından

¹¹⁵ Vâkıa, 56/85.

¹¹⁶ Fussilet, 41/53.

¹¹⁷ Bakara, 2/30.

²⁵⁵ Vâkıa, 56/85.

²⁵⁶ Fussilet, 41/53.

²⁵⁷ Bakara, 2/30.

inandığınız, Muhammed (a.s.) şefaatchiniz, Âdem atanız, Havvâ ananız, bayram gününüz, Cuma günü ilacınız (tiryak). Kullarım, ben sizin affedicî mevlânızım. Bunca sözü sizin için hazırladım. Arşdan süreyya yıldızına degin ne varsa hepsini size bildirdim. Beni ne zaman isterseniz isteyin bulursunuz. Zira bedeninizde canınızdan yakınım. Elinizin tuttuğundan, gözünüzün gördüğünden ve ayağınızın yürüdüğünden yakınım. Yüce Allah'ın sözüdür: Şu halde her kim kendini bilse bu bilgi gerçektir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Biz ona sizden daha yakınız, fakat siz görmezsiniz."²⁵⁵

O halde her kim kendini bilse bu ilimler gerçektir. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"...(Kur'an'ın) gerçekte olduğu, onlara iyice belli olsun."²⁵⁶

Hâsılı kendini bilme meselesini kısaca anlatmış olalım. Gerçek canlara bu kadar konuşma yeter. Doğrusunu Allah bilir.

DOKUZUNCU BÖLÜM:

ÂDEM'İN ÖZELLİKLERİNİ BİLDİRİR

Haberde şöyle gelmiştir: Âdem soyundan yayıldık. Fazilet babası Cafer-i Sâdık (Allah ondan razı olsun) der ki: Hak Teâlâ Âdem'i yaratmak diledi, meleklerle bildirdi. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Hatırla ki Rabbin meleklerle: 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi."²⁵⁷

Âdem'in yüzünü Medine toprağından yarattı. Başını Beytu'l-mukaddes (Kudüs) toprağından yarattı. Gözünü Beytu'l-harem toprağından yarattı. Ağzını Medine'nin batı yakası toprağından yarattı. Dişlerini Harezm toprağından yarattı. Kollarını Yemen ve Taif toprağından yarattı. Tırnaklarını Hatay (Doğu Türkistan) toprağından yarattı. Göğsünü Irak toprağından yarattı.

ایناند و غلوز محمد عم شفا غتجاوز آدم اد نور حوالا نور
بیرام کونکور اذینه کوی تر یا کو کوز قولوریم عفو فی وی
سزک ون و بونجه نطق سز کله آراسته قدیم عرش دشت
تر یا به دلین نه کیم و ازایسه هب سز کله بلدر دم قنر ایسته
سکور بی سزده ایستک بولر سز زیرا تنکور جانکور دن یقیم
والکور دنما غندن یقیم و کوز کوز کور د کین دن یقیم وایا غله
یور د کوزور دن یقیم قوله تعالی **وَحَنّٰ اَقْرَبَ الَیْهِ مِنْکُمْ**
وَلَا کُنْ لَا تَخْرُجُ مِنْ کس هر کیم کند وی بیلسه بو علم او
حقیقت دز قوله تعالی **حَتّٰی یَتَّبِعَ بَنَیَّهٗ الْحَقّٰی لَیْسَ لَکَ دُوْیٌّ**
بِیْلَکَ لَکِی خُتْمٌ قَلَمٌ لَّوْمْ لَکِیَ جَانَّهٗ بو قدر نطق یار و الله
اعلم بالصواب **باب آدم صفتین یلدور** خبر ده شود
در کیم آدم در یقین دن یا یلدر ک ابو الفضل جعفر صادق
رضی الله عنه اندر حق سبحانه و تعالی آدی بر ائمه دبلدی
فرشته لوه یلدر دی قوله تعالی **وَ اِذْ قَالَ رَبِّکَ لِلْمَلٰٓئِکَةِ**
اِنِّیْ جَاعِلٌ فِیْ الْاَرْضِ خَلِیْفَہٗ ادم مک یوزن مدینه حای
غندن برتری باشنی بیت المقدس صبر غندن برتری کوی
بیت الحرام طبر غندن برتری اغزی مدینه ننگ مغر
یکایه طبر غندن برتری دیشلین خرم طبر غندن
برتری قولورین من و طایف طبر غندن برتری دوشقلوب
خطای طبر غندن برتری و کسین عراق طبر غندن

بَرْتَرِي اَرْقَسِي خَا نَرَان طَبَرَاغْدَن بَرْتَرِي دَكِرُون
 هِنْدُشْتَان طَبَرَاغْدَن بَرْتَرِي اِيَا قَلْبُون تَوْرِكِسْتَان طَبَرَاغْدَن
 بَرْتَرِي خَايَه سِيَن قَشَطَن طَبَرَاغْدَن بَرْتَرِي
 قَلْبُون تَوْرِيْلَه جَان كِيَرْدِي كُوْرَلِيُون عِيَرْت تَوْرِيْلَه بَرْتَرِي
 دِيْشَارُون مُحَمَّد تَوْرِيْلَه بَرْتَرِي دُو دَاغِيَن تَسْبِيْح تَوْرِيْلَه
 بَرْتَرِي سِيَارُون اَمَانَت تَوْرِيْلَه بَرْتَرِي اُوْلُو قَلْبُون اَمْر
 دِي تَوْرِيْلَه بَرْتَرِي دِيْرَلِيُون رُكُوْع تَوْرِيْلَه بَرْتَرِي يَغْرِيَن
 خُوشَنود لُق تَوْرِيْلَه بَرْتَرِي دِي كُوْطِيَن تَوْجِيْد تَوْرِيْلَه بَرْتَرِي
 صَغِيْرِي تَقْطِيْم تَوْرِيْلَه دُوْرْدِي وَصَلَت تَوْرِيْلَه كُوْرْدِي
 وَهْم اَدْمَك طَبَرَاغْدَن عَزْرَايِل اِلَه وِيْرْدِي رَحْمَت
 صُوْبِيْلَه بُوْرْدِي مَعْرِفَت صُوْبِيْلَه صُوَارْدِي قَوْلَه تَعَالِي
خَلَقَ اللهُ اَدَمَ سِتِّيَن لَفْظًا مِنَ التُّرَابِ لَوْ خَلَقَهُ مِنْ
تُّرَابٍ وَاحِدٍ لَكَانَ النَّاسُ عَلَى صُورَةٍ وَاحِدَةٍ
لَمْ يَعْرِفْ أَحَدٌ أَحَدًا مَعْرِسِي بُودَرَكِيْمُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى
 اَدِي اَلْتَشْرُدُوْر لُوْطِيْر اَقْدَن بَرْتَرِي وَ اَلْتَشْرُدُوْر لُوْطِيْر اَقْدَن
 يَرْكَشَه اَدَمِيَارْدُوْ كِي بَر صُوْرَتَه اَوَلَه لَارْتَرِي بَر بَرْتَرِي
 بِيْمِيَه لَرْدِي دِيْمَك اُوْلُوْر حَق سُبْحَانَه وَتَعَالَى اَدِي مَكَلَه
 اِيْلَه يَمِيَن طَائِف اَرَا سِنْدَه بَرْتَرِي قَوْلَه تَعَالَى **وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي**
تَسَاءَلُوْنَ بِهِ حَق سُبْحَانَه وَتَعَالَى اَدِي طَبَرَاغْدَن وَهْم

yaratdı. Arkasın Hânedan toprağınan yaratdı. Zekerin Hindistân toprağınan yaratdı. Ayakların Türkistân toprağınan yaratdı. Hayâsın Konstantıniyye toprağınan yaratdı. Sonra kudret nûrıyla cân girdi. Gözlerin ibret nûrıyla bezedi. Dişlerin Muhammed nûrıyla bezedi. Dudağın tesbîh nûrıyla bezedi. Sitrin emânet nûrıyla bezedi. Uylukların emr ü nehy nûrıyla bezedi. Dizlerin rûkû' nûrıyla bezedi. Yagırın hoşnudluk nûrıyla bezedi. Gönlin tevhîd nûrıyla bezedi, sığadı, ta'zîm nûrıyla düzdi, vuslat nûrıyla getürdi.

Ve hem Âdem'ün toprağın Azrâil eline virdi, rahmet suyuyla yoğurdu. Ma'rifet suyuyla suvardı.

Kavluhû teâlâ:

*Halaka'llâhu Âdeme sittîne levnen mine't-türâbi lev halakahû min türâbin vâhidin lekâne'n-nâsü alâ sûretin vâhidetin lem ya'rif ehadün ehadâ.*¹¹⁸

Ma'nisi budur kim: Allâh tebâreke ve teâlâ Âdem'i altmış dürlü topraktan yaratdı. Ve eğer bir dürlü topraktan yaratsa Âdemiler dükeli, bir sûrette olalar idi. Birbirin bilmeyeler idi, demek olur. Hak subhânehû teâlâ Âdem'i Mekke ile Yemen Tâif arasında yaratdı. Kavluhû teâlâ:

*Ve'tteku'llâhe'llezî tesâelûne bihî.*¹¹⁹

Hak sübhânehû teâlâ, "Âdem'i topraktan ve hem

¹¹⁸ Bu ibare âyet değildir. Başka nüshalarda hadis olarak geçmekteyse de hadis kaynaklarında da rastlayamadık.

¹¹⁹ Nisâ, 4/1.

Arkasını Hânedân (?) toprağınan yarattı. Zekerini Hindistan toprağınan yarattı. Ayaklarını Türkistan toprağınan yarattı. Hayâsını İstanbul toprağınan yarattı. Sonra kudret nuruyla can verdi. Gözlerini ibret nuruyla süsledi. Dişlerini Muhammed'in nuruyla süsledi. Dudağını kendini tesbih etmenin nuruyla süsledi. Örtüsünü emânet nuruyla süsledi. Uyluklarını emir ve nehiy nuruyla süsledi. Dizlerini rûkû nuruyla süsledi. Sırtını hoşnutluk nuruyla süsledi. Gönlünü tevhid nuruyla süsledi, sıvazladı, saygı nuruyla düzeltti. Vuslat nuruyla getirdi.

Ve Âdem'in toprağını Azrail'in eline verdi. Rahmet suyuyla yoğurdu. Marifet suyuyla suladı. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Allah Âdem'i altmış renk topraktan yarattı. Şayet bir tür topraktan yaratsaydı, insanlar bir tek bir sûrette olurlardı ve biri diğerini tanıyamazdı."*²⁵⁸

Manası budur ki, Yüce Allah Âdem'i altmış türlü topraktan yarattı. Şayet bir tür topraktan yaratsa idi insanların hepsi aynı surette olurlardı. Birbirini tanımazlardı demek olur. Noksanlıklardan beri olan Yüce Allah Âdem'i Mekke ile Yemen, Taif arasında yarattı.

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının."*²⁵⁹

Cenab-ı Hak "Âdemi topraktan ve

²⁵⁸ Ayet değildir.

²⁵⁹ Nisâ, 4/1.

makalat

19a

nutfeden yaratdum." dir. Kavluhû teâlâ:

*Min salsâlin min hamein meşnûn.*¹²⁰

Oldı, kurudı. Evvel toprak idi, andan sûret oldı, andan bî-hisâb yıllar yatdı. Andan Azrâîl uğradı, belîñledi, ürkdi. Üstine geldi, bir zaman bakdı, yürüdi, göğsin kakıdı, eyitdi: "İlâhî! Bunun içi boş imiş, hiç bundan hayr gelmeye" didi. Pâdişâh-ı âlem Tanrı'sından âvâz geldi kim "Ol kakkugun göğüs benüm hazînemdür, kendü kudretümle doldur-sam gerekdür."

Pes Hak teâlâ emriyle hilkat ta'zîmiyle Âdem'ün gevdesine cân girdi. Firiştelere buyurdi. Rızâ suyıla yudılar. Ululuğ ile görüklük tâcın başına urdılar. Ve ke'âmet hil'atin geyürüp ve yücelik kürsisini getürüp üzerine oturup halîfe diyü ad virdiler. Yırde gökde halîfesin didiler. Hak süb-hânehû ve teâlâ kendü lafziyla uçmak içinde kendü hazînemsen didi. Vilâyet menşûr virdi. Cümle nesnenün adların öğretti. Kavluhû teâlâ: *Ve alleme Âdeme'l-esmâe küllehâ sümme aradahüm ale'l-melâiketi.*¹²¹ Firiştelere "sücûd kılun" didi. Kavluhû teâlâ:

Ve iz kulnâ

¹²⁰ Hicr, 15/28.

¹²¹ Bakara, 2/31.

²⁶⁰ Ayetlerin bir bütün olarak manaları şöyledir: And olsun biz insanı, (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık. (Hicr, 15/26). Hani Rabbin meleklerle demişti ki: "Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım."

(Hicr, 15/28).

(İblis:) Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim, dedi. (Hicr, 15/33)

²⁶¹ Bakara, 2/31.

nutfeden yarattım." der. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kupkuru çamurdan, şekillenmiş balçıktan..."²⁶⁰ oldu, kurudu. Önce toprak idi, sonra şekil kazandı. Sonra sayısız yıllar yattı. Sonra Azrail yanına uğradı. Bunun üzerine irkildi, ürküdü. Üstüne geldi. Bir müddet baktı. Yürüdü, göğsüne vurdu. "Ey Allah'ım! Bunun içi boşmuş, bundan hiç hayır gelmeye" dedi. Âlemlerin sultanı Tanrı'sından nidâ geldi ki: "O vurduğun göğüs benim hazinemdir. Kendi kudretimle doldur-sam gerektir."

Sonra Hak Teâlâ'nın emriyle yaradılış azametiyle Âdem'in gövdesine cân girdi. Meleklerle buyurdu. Rıza suyuyla yıkadılar. Büyüklük ve kutluluk tacını başına giydirdiler. Keramet kaftanını giydirip, yücelik kürsüsüne getirip, üzerine oturup "halife" diye ad verdiler. "Yerde gökte halifesin." dediler. Noksan sıfatlardan beri olan Hak Teâlâ kendi sözüyle, "Cennet içinde benim hazinemsin." dedi. Dostluk (velâyet) فرمانı verdi. Bütün eşyaların adlarını öğretti. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Allah Âdem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları meleklerle arz etti..."²⁶¹

Meleklerle "Secde edin dedi." Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

نُطْقَهُ دَقَّ بِرَاتَدَمَ قَوْلَهُ تَعَالَى **مِنْ صَلَاحٍ مِنْ حَمَاءٍ**
مَسْنُونٍ اُولَدِي تَوْرودي اَوَلَطِيقًا اَيَدِي اَنَدَرُصُوتِ
 اُولَدِي اَنَدَرُ فِي حِسَابِ يَسَلَّرَ يَاتَدِي اَنَدَرُ عَزْرَ اِشِل
 اَوَعْرَادِي بَلَنُكَلَدِي اَوَزَكِدِي اَوَسْتَنَه كَلَدِي بِرُزْمَان
 بَاقَدِي يُوْرَدِي كُوَكْسِيَن قَاقَدِي اَيَتَدِي اِلَهِي بُوَنُكْ
 اِيحِي بُوَشَرِ اِيَشَرِ هِيچ بُوَنَدَرُ خَيْرِ كَلِيَه دِيَدِي يَادِشَاه
 عَالَمِ تَنَكُرِ سِيَنَدَرُ اَوَاَزِ كَلَدِي كِيَم اَوَلَقَقَد كُوَكُوَكُرُ
 بِيَم خَيْرِ نِيَمَدَرُ كَنَدُوَقَدَرُ نَمَلَه دُوَلَدَرُ نِيَم كَرَكُوَرُ نِيَم حُرُ تَعَالَى
 اَمْرِيَلَه خَلَقَتْ تَعْظِيْمِيَلَه اَدَمُكَ كُوَدَه سِيَنَه جَانِ كِيَرَدِي
 فَرِشْتَه كَرَه يُوْمَرَدِي رِضَا صُوَيْلَه يُوْدَرُ اَوَلُوْنُغ اِيَلَه
 كُوَرُكَلَكْ تَا جِيَن بَايَشَنَه اَوَزِ دِيَلَرُ وَكُرَامَتِ خَلْعِيَتِ
 كِيُوَرُبُ وَيُوْجِيَه لَكْ كُرُسِيَسِيَنِي كُوَرُبَا اَوَزِيَن اَوْتُوْرُب
 خَلِيْفَه دِيُوَادِيُوْرُ دِيَلَرُ بَرْدَه كُوَكُوَه خَلِيْفَه سِيَن
 دِيَدِيَلَرُ حُوَشِيَانَه وَتَعَالَى كَنَدُوَلْفُظِيَلَه اَوَحْمَاقِ اِيچِنَدَه
 كَنَدُوخُوْرِيَم سِيَن دِيَدِي وَيَايَتِ مَنَشُوْرُ وَيُرَدِي جُمْلَه
 نَسْنَه نَكْ اَدَلِيَن اَوَكُرْتَدِي قَوْلَهُ تَعَالَى **وَعَلَّمَ اَدَمَ**
الْاَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَرِشْتَه
 اَرَه بَحُوْرُ قُلُوكْ دِيَدِي قَوْلَهُ تَعَالَى **وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلَّذِينَ**

لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ
 أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ جَاءَتْ
 أَنْدَرَنْ كُودَسِنَه كِيرْدِي كَمْ قَالَدِي ^{القدر} أَوْ تَوْرْدِي
 أَخْصَرْدِي ائْتَرْدِي **الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ** دِيرْدِي
 يَعْنِي شُكْرُ أَوْلُ تَنْكُورِي بِكُمْ غَالَمَلُورِي بِسَلَامِي
 دِيمَكْ أُولُورْ هَرْ خَالْ أَوْ زَرِينَه دِيرْدِي لَيْسْ سَوَرْدَنْ
 أَوْلُ مَكْنِ حَرْكَتْ أَخْصُورْ مَقْدَرْ أَوْلُ دِلَهْ مَكْنِ كَلَهْ تَوْرْدَنْ
 أَنْدَرَنْ أَوْلُ قَادِرْ كُنْ فَكَانْدَرَنْ اجَابَتْ مَلْدِي كِيم
يَرْحَمُكَ رَبُّكَ يَا آدَمَ دِيرْدِي يَعْنِي جِبَلْدَنْ سَمَارْحَنْ
 كَلَسُونْ دِيمَكْ أُولُورْ أَنْدَرَنْ اللَّهُ تَعَالَى ائْتَرْدِي يَا آدَمَ
 عَزَّمْ وَجَلَّ لَهُ حَقِّ ائِچُونْ سَنِي بُولُورْ ائِچُونْ يَرْتَمْ دِيرْدِي
 حَوْشَجَانَه وَتَعَالَى يُولُورْ دِي بُولُورْ بَاقِ دِيرْدِي آدَمَ
 بَاقِرْدِي كُورْدِي كِيم عَرْشَكْ **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ**
اللَّهِ آدِي يَارْ لُودَرْ آدَمَ ائْتَرْدِي كِيم **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** سَنَكْ
 بِيرْ لَكُوكْ كَرْمَحْمَدُ **رَسُولُ اللَّهِ** كِيمَكْ آدِيرْدِي دِيرْدِي أَوْلُ
 حَبِي الْقَيُّومُ ائْتَرْدِي كِيم يَا آدَمَ أَوْلُ بِنَمْ جَبِينَمْ سَنَكْ رَسُولُ
 أَوْغَلْ كُورْدِي دِيرْدِي أَنْدَرَنْ آدَمَ صَاغْ يَانِنَه بَاقِرْدِي أَوْجْ
 لَطِيفْ شَخْصْ كُورْدِي ائْتَرْدِي كِيم آدِي كُورْدِي دِيرْدِي

*li'l-melâiketi's-cüdû li Âdeme fe-secedû illâ iblîse ebâ ve'stekbera ve kâne mine'l-kâfirîn.*¹²²

Cân andan gevdesine girdi. Âdem kalkdı, oturdu, ahsurdı, eyitdi:

El-hamdü li'llâhi alâ külli hâl. didi. Ya'nî şükr ol Tanrı'ya kim âlemleri besleyici demek olur, her hâl üzerine, didi. Pes sûretten evvel gelen hareket ahsurmakdur. Evvel dile gelen kelime budur. Andan ol Kâdir-i kün fe kân'dan icâbet geldi kim:

"Yerhamüke rabbüke yâ Âdem" didi. Ya'nî Çalabundan sana rahmet gelsün demek olur. Andan Allah teâlâ eyitdi: *"Yâ Âdem! İzzetüm ve celâlüm hakkı için seni bu kelime için yaratdum."* didi. Hak sübhânehû ve teâlâ buyurdu: *"Yukarı bak."* didi. Âdem bakdı, gördi kim arşda: *"Lâ ilâhe illâ'llâh Muhammedün Resûlu'llâh"* adı yazılıdur. Âdem eyitdi kim:

— *'Lâ ilâhe illâ'llâh'senün birliğündür. 'Muhammedün Resûlu'llâh' kimün adıdır?* didi.

Ol Hayyü'l-Kayyûm eyitdi kim:

— *Yâ Âdem! Ol benüm habîbüm, senün resûl oğlundur.*

didi. Andan Âdem sağ yanına bakdı, üç latîf şahs gördi. Eyitdi kim:

— *Adınız nedür, makâmunuz*

¹²² Bakara, 2/34.

*"Meleklerle: 'Âdem'e secde edin' demiştik, hemen secde ettiler: Yalnız İblis diretti, böbürlendi, nankörlerden oldu."*²⁶²

Sonra can gövdesine girdi. Âdem kalktı, oturdu, aksırdı ve dedi: *"Her halde Allah'a hamd olsun."*

Yani şükür, *"Her durumda âlemleri besleyen / rızık veren Tanrı'yadır."* demektir. Öyle ki, şekle girmeden önce gelen hareket aksırmaktır. Önce dile gelen kelime budur. Sonra *"ol"* dediğinde oldurmaya muktedir olandan cevap geldi ki:

"Rabbın sana rahmet etsin ey Adem!"

Yani Rabbinden sana rahmet gelsin demek olur. Sonra Yüce Allah *'izzetim ve celalim hakkına seni bu kelime için yarattım'* dedi. Noksan sıfatlardan beri olan Hak Teâlâ: *'Yukarı bak'* diye buyurdu. Âdem baktı, gördü ki arşta: *'Allah'tan başka tanrı yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir.'* yazılıdır. Âdem dedi ki:

- Allah'tan başka Tanrı yoktur, senin birliğindir. Allah'ın elçisi olan Muhammed kimin adıdır?

Hayy ve Kayyûm olan Allah dedi ki:

- Ey Âdem! O benim habîbim, senin peygamber oğlundur.

Sonra Âdem sağ yanına baktı, üç güzel kimse gördü. Dedi ki:

- Adınız nedir? Yeriniz

²⁶² Bakara, 2/34.

makalat

20a

kandedür? didi. Birisi eyitdi:

— Adum **akıldur**, makâmum baş ile beyni arasındadır, didi.

Ve birisi eydür: — Adum **ud u hayâdur**, makâmum yüz üstündedir, didi.

Ve birisi eyitdi:

— Adum **ilmdür**, makâmum göğüs içindedür, didi. Âdem eyitdi kim:

— Gelün, yirlü yirinüze girün, didi.

Yirlü yirine girüp Âdem râhat oldı. Andan Âdem sol yanına bakdı. Üç bed şahs gördi. Âdem eyitdi:

— Adınız nedür, makâmunuz kandedür ve ne nahs kavmsız? Didi.

Biri eydür: — Adum **öykedür**, makâmum baş ile beyni arasındadır.

Âdem eyitdi:

— Başla beyni arası akl yiridür. Senün anda yirün yokdur. Didi.

Andan ol şahs eydür: — Ben gelicek akıl gider, didi.

Ve birisi eydür: — Adum **tama'**, makâmum yüz üstündedir, didi.

Andan Âdem eydür:

— Yüz ud u hâyâ yiridür. Senün anda yirün yokdur, didi.

Andan ol şahs eydür: — Ben gelicek hayâ gider, didi.

Ve birisi eydür:

— Adum **haseddür**, makâmum göğüs içindedür.

Âdem eydür:

— Göğüs ilm yiridür. Senün anda yirün yokdur, didi.

Ol şahs eydür:

— Ben gelicek ilm gider, didi.

Pes imdi şöyle bilün kim; gümân şeytânundur, îmân Rahmân'undur. Şeytân gelse îmân

nerededir? Birisi cevap verdi:

- Adım akıldır. Yerim baş ile beyin arasındadır.

- Bir diğeri cevap verdi:

- Adım edeb ve hayâdır. Yerim yüz üstündedir.

- Bir diğeri daha cevap verdi:

- Adım ilimdir. Yerim göğüs içindedir.

- Âdem dedi ki:

- Gelin, yerli yerinize girin. Yerli yerine girince Âdem rahatladı. Sonra sol tarafına baktı üç kötü kimse gördü ve dedi:

- Adınız nedir? Makamınız nerededir? Ve "Siz ne uğursuz topluluksunuz." dedi. Birisi cevap verdi:

- Adım öfkedir. Yerim baş ile beyin arasındadır. Âdem dedi ki:

- Baş ile beyin arası akıl yeridir. Senin orada yerin yok. Sonra o şahıs dedi ki:

- Ben gelince akıl gider. Bir diğeri dedi ki:

- Adım açgözlülük, yerim yüzün üstündedir. Sonra Âdem der ki:

- Yüz, edep ve hayâ yeridir. Senin orada yerin yoktur. Bunun üzerine o kimse de şöyle der:

- Ben gelince hayâ gider. Bir başkası da der ki:

- Adım kıskançlıktır, yerim göğüs içindedir.

Âdem dedi ki:

- Göğüs ilim yeridir. Senin orada yerin yoktur. Bunun üzerine o şahıs da şöyle der:

- Ben gelince ilim gider.

Hâsılı şimdi şöyle bilin ki, şüphe etmek şeytânidir. İman ise Rahmânî'dir. Şeytan gelse îmân

قند در دوي بويي ايتري آدم عقل در مقام باشايله
بيخي ار اسند در ديري و بويي ايتري آدم او دجا در
مقام بوزر اسند در ديري و بويي ايتري آدم
علم در مقام کون اسند در ديري آدم ايتري کون
کلك بوزر بوزر کيرک ديري بوزر بوزر کيرک وب
آدم رخت اولوي اندن آدم صول ياننه باقري افج
بد شخص کوزدي آدم ايتري آدم کوزند در مقام کوزند
وزن خسر قوش در ديري بري ايتري آدم او نيکه در مقام
باشايله بيخي ار اسند در آدم ايتري باشايله بيخي
اراسي عقل بوزر سندر اندر بوزر ديري اندر
اول شخص ايتري کليک عقل کيدر ديري و بويي ايتري
آدم صغ مقام بوزر اسند در ديري اندن آدم
ايتري بوزر او دجا بوزر سندر اندر بوزر بوزر ديري
اندر اول شخص ايتري کليک حيا کيدر ديري و بويي
ايتري آدم خسر در مقام کون اسند در آدم ايتري
کون علم بوزر سندر اندر بوزر بوزر ديري اول شخص ايتري
بويي کليک علم کوز ديري بويي شوييه بلك کون کمان
شيطان کدر امان کدر شيطان کلسه ايمان

كيد ر رحمان كاسه گمان كيد اول كنده ياد شاه عالم
 تشرسي دوگي جانلري حضرتيه عرض قلدي مؤمنان جانين
 صايعنه قوردي وكافر لرجاني صولته قوردي الله تعالي
الست بر بكم ديري انلر كه حقه لايقار ابدى
 ايشند يار و قولقسنلر ايشتمديلر و ديسلر لرجواب
 و برمد يار و بر نجه لرجي ديد يار و بر نجه سي لا ديد يار و
 نجه سي طمديلر ايكي كز حق سبحانه و تعالي **الست**
بر بكم ديري بلي دينلر كز بر نجه سي لا ديد يار و
 طمديلر كز بر نجه سي بلي ديري و بر نجه سي بيه دغدي
 انلر كه ايكي كز بلي ديد يار و مسلمين دير اير يار و مسلمين
 دوغديلر و مسلمين اولديلر انلر كه ايكي كز لا ديد يار
 كافرين دوغدي و كافرين دير لري و كافرين اولري
 و انلر كه اول لا صوره بلي ديري كافرين دوغدي و
 مسلمين دير لري و مسلمين اولري انلر كه ايكي كز دغدي
 القيان دن كند ز از غونلر دمر قولر تعالي **اوليك كا**
الا نعام بلهم اضل سبلا بوايت انلر كز حقه كلسه
 زير ايم بونلر حيا و انلر كيد ز بلكه دخي ياتلور دهر
 چنده ادم صورته كدر وليك ادميلر كز بيرين
 ذار ايدلر و ز قارين اكسلر لرجونلر كز جانلري

gider. Rahmân gelse gümân gider. Ol demde pâdişâh-ı âlem Tanrı'sı dükeli cânları hazretine arz kıldı. Mü'minler cânın sağına koydı. Ve kâfirler cânını soluna kodi. Allâh teâlâ: *Elestü bi-rabbiküm*.¹²³ didi. Anlar ki Hakk'a lâyıklar idi, işitdiler. Ve kulaksızlar işitmediler. Ve dilsizler cevâb virmediler. Ve bir niceler '*belî*' didiler. Bir nicesi '*lâ*' didiler. Ve bir nicesi tınmadılar. İki kez Hak subhânehû teâlâ: *Elestü birabbiküm*.¹²⁴ didi, '*belî*' diyenlerün bir nicesi '*lâ*' didiler. Ve tınmayanların bir nicesi '*belî*' didi. Ve bir nicesi yine tınmadı. Anlar ki iki kez '*belî*' didiler; müslimîn dirildiler ve müslimîn doğdılar ve müslimîn öldiler. Anlar ki iki kez '*lâ*' didiler; kâfirîn doğdı ve kâfirîn dirildi ve kâfirîn öldi. Ve anlar ki evvel '*lâ*', sonra '*belî*' didi. Kâfirîn doğdı ve müslimîn dirildi ve müslimîn öldi. Anlar ki iki kez tınmadılar; ilklardan kemdür, azgunlardır. Kavluhû teâlâ: *Ülâike ke'l-en'âmi bel hüm adal*.¹²⁵

Bu âyet anların hakkında gelmişdür: "Zîrâ kim bunlar hayvânlar gibidür. Belki dahi yatlıdur." Her çend ki âdem sûretindedür, velâkin âdemîlerün yirin dar iderler ve rızıkların eksildürler. Bunların cânları

¹²³ A'râf, 7/172.

¹²⁴ A'râf, 7/172.

¹²⁵ A'râf, 7/179.

gider. Rahmân gelse şüphe gider. O zaman âlemlerin mutlak sultanı Tanrı bütün canları huzuruna topladı. Mü'minler canını sağına, kâfirler canını soluna koydu. Yüce Allah:

"Ben sizin rabbiniz değil miyim?"²⁶³ dedi.

Hakk'a layık olanlar işittiler. Kulaksızlar işitmediler, dilsizler cevap vermediler. Bir kısmı 'evet Rabbimizsin.' dediler. Bir kısmı 'hayır' dediler. Bir kısmı da ses çıkarmadılar. Noksan sıfatlardan münezzeh olan Yüce Allah iki kez "*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*"²⁶⁴ dedi. "Evet" diyenlerin bir kısmı "hayır" dediler. Cevap vermeyenlerin bir kısmı "evet rabbimizsin" dediler. Bir kısmı yine cevap vermedi. İki kez "evet, rabbimizsin" diyenler. Müslüman olarak doğdular, Müslüman olarak yaşadılar. Ve Müslüman olarak öldüler. İki kez "hayır" diyenler kâfir olarak doğdular, kâfir olarak yaşadılar ve kâfir olarak öldüler. Önce "hayır" sonra, "evet rabbimizsin" diyenler kâfir olarak doğup, Müslüman olarak yaşayıp ve Müslüman olarak öldüler. İki kez sesini çıkarmayan kimseler ise hayvanlardan fenâdır, azgınlardır. Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

"İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da aşağıdırlar."²⁶⁵

Bu âyet onların hakkında gelmiştir: "Zira ki bunlar hayvanlar gibidir. Belki daha kötüdürler." Her ne kadar insan şeklinde görünseler de, insanların yerini dar eder ve rızıklarını eksiltirler. Bunların canları

²⁶³ A'râf, 7/172.

²⁶⁴ A'râf, 7/172

²⁶⁵ A'râf, 7/179.

21a

hiçdür. Ve ol kim âdemilerdür. Çalab celle celâlühû bunca dürlü hil'at-
lar ile bezedi ve bunca ulu mertebeler virdi. Ve dahi bunca nûr ile be-
zedi. Pes imdi bunları görüp işidüp anlamayan, veyâhud âdemiler diril-
dügin dirilmeyen, veyâhud aslın sevmeyen ilkılardan belki dahi kem-
dür. Zîrâ kim Hak ehlini hayvanlar dahi severler. İzzet iderler ve anlar ki
Hakk'ı bilmeye ve Hak ehlin bilmeye. İlkıdan dahi kemdür. Anın mer-
tebesi "*bel hüm adall*"dür.

Ve haberde şöyle gelmişdür kim Hak subhânehû teâlâ Âdem'ün sol
eyegüsinden Havvâ'yı yaratdı. Âdem'e yâr kıldı. Ve doksan karın zürriy-
yeti doğdı.

Kavluhû teâlâ:

*Ve kîle inne Şîte vülide min batnîn vâhidin.*¹²⁶

Pes Âdem (a.s.) varlığın Şît'e virdi. Doksan karın oğlu ve kızı oldu. Mec-
mû-ı halâyık bunlardan yayıldı. On oğlu ve on kızı kaldı. Adları; Vehme
ve Vedd ve Suvâa ve Yeğûse ve Yeûka ve Hivâa ve Seze ve Nasr ve Ab-
dü'n-nasr ve Hâbîl ve Kâbîl ve Sâlih. Kavluhû teâlâ:

*Ve'tteku'llâhe'llezî tesâelûne bihî ve'l-erhâm.*¹²⁷

Er suyına nutfe ve avrat suyına emşâc dirler. Kavluhû teâlâ:

*Innâ halakna'l-insâne min nutfetin emşâcin.*¹²⁸

İzâ ete'r-raculü [...] mâûn [...] ve'mreethû fe ye'mura'llâhu teâlâ

¹²⁶ Ayet değildir.

¹²⁷ Nisâ, 4/1.

¹²⁸ İnsân, 76/2.

²⁶⁶ Âyet değildir.

²⁶⁷ Nisâ, 4/1

²⁶⁸ İnsan, 76/2.

âdeta bir hiçtir. O insanlardır ki Allah (c. c.) bunca türlü giysiler ile süs-
ledi, bunca yüksek mertebeler verdi ve yine bunca nur ile süsledi, işte
şimdi bunları görüp işitip anlamayan yahut insanların yaşadığı gibi ya-
şamayan yahut aslını sevmeyen hayvanlardan belki daha kötüdür. Zîrâ
Hak ehlini hayvanlar dahi severler ve saygı gösterirler. Hakk'ı ve Hak
ehlini bilmeyenler, hayvandan daha kötüdür. Onun mertebesi "*Bel
hüm adall*"dır.

Haberde şöyle gelmiştir ki: Noksan sıfatlardan berî olan Hak Teâlâ
Âdem'in sol kaburga kemiğinden Havvâ'yı yarattı. Âdem'e eş kıldı ve
doksan nesil zürriyeti meydana geldi. Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:
"*... ve denildi ki, Şît bir batından dünyaya geldi.*"²⁶⁶

Sonra Âdem (a.s.) varlığını Şît'e verdi. Doksan nesil oğlu ve kızı oldu.
İnsanoğlunun tamamı bunlardan yayıldı. Adem'in on oğlu ve on kızı
kaldı. Adları; Vehme, Vedd, Suvâa, Yeğûse, Yeûka, Hivâa, Seze, Nasr,
Abdünnasr, Hâbîl, Kâbîl ve Sâlih'tir. Şöyle denilmiştir:

"*Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve ak-
rabalık haklarına riayetsizlikten de sakının.*"²⁶⁷

Erkek suyuna *nutfe* ve kadın suyuna *emşâc* derler. Cenâb-ı Hak şöyle
buyurmuştur:

"*Doğrusu biz insanı, imtihan etmek için karışık bir nutfeden (erkek ve
kadının suları ile döllenmiş yumurtadan) yarattık da onu işitici, görücü
yaptık.*"²⁶⁸

هِيَجْدُرُ وَأَوَّلُ كَيْمِ آدَمِيَارْدُ رَجَلَبَ جَلَّ جَلَالُهُ بُوْنَجَه دُ وَرَلُو
 خَلَعَتَارِ اِيلَه بَرْدِي وَبُوْنَجَه اُولُو مَرْتَبَه لَرُو بَرْدِي دَخِي
 بُوْنَجَه نُوْر اِيلَه بَرْدِي پَسَرَامِدِي بُوْنَلَرِي كُورُب اِيَشْدُوْب
 اَنكَمِيَن وَيَاخُوْد آدَمِيَارْدُ دِيرِلْدُو كِيَن دِيرِلْمِيَن وَيَاخُوْد
 اَصْلَابِيَن سَوْمِيَن الْقِيَارْدَن بَلَكِه دَخِي كَمْدُر زِيَر الْكَم حَقِ
 اَهْلِيَن جِيَوَانْدَر دَخِي سَوْر لَرُو عَزَّت اِيْدَر لَرُو وَانْدَر كِه حَقِ
 سَلِيَه وَحَقِ اَهْلِيَن بَلِيَه الْقِيَدَن دَخِي كَمْدُر اَنكَم مَرْتَبَه
 سِي **بَلَهْمُ اَصْلَدَر** وَخَبَر كِه شُوْبِلَه كَلِشْدُر كَم حَقِ سَجَانَه
 وَتَعَالِي آدَمُكَ صَوْل اِيكُو سِنْدَن حَوَائِي بَرْتَدِي آدَمَه
 يَار قَلْبِي وَدُقْسَان قَرِيَن دُرِّيْتِي دُوغْدِي قَوْلُهُ تَعَالِي
وَقِيلَ اِنَّ شَيْتَ وَارِدَ مِنْ بَطْنٍ وَارِدٍ كَسِرَ آدَمَ عَم
 وَارَلْعِيَن شَيْتَه وَبَرْدِي دُقْسَان قَرِيَن اَوغْلِي وَقَرِي
 اُولَرِي مَجْنُوْع خَلَايِق بُوْنَلَرْدَن يَا يِلْدِي اُون اَوغْلِي وَ
 اُون قَرِي قَالْدِي آذَلَرِي وَهَمَه وَوَدَه وَصَوَاعَه وَبَغِي
 وَيَقُوْق وَهَوَاع وَسَر وَنَصْر وَعَبْدُ النَّصْر وَهَابِيْل وَقَابِيْل
 وَطَايَح قَوْلُهُ تَعَالِي **وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَ**
الْأَرْحَامَ اَر صُوْبِيَه نَطْفَه وَغَوْرَت صُوْبِيَه اَمْتَنَاج
 دِير لَرُو قَوْلُهُ تَعَالِي **فَاَخْلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نَطْفَةٍ اَمْتَنَاج**
اِذَا ابَى الرَّجُلُ مَاءً وَارَاتُ فَيَأْمُرُ اللَّهُ تَعَالِي اِلَى

اِلَى الْمَلَكَيْنِ اخْبِطَا هُنَا فَيَقُولُ الْمَلَكَيْنِ رَبَّنَا
 هَلْ نَزِدُكَ مِنْ سَمَاءٍ خَالِقٌ هَاتَيْنِ الْمَلَكَيْنِ **تَسْمِيَةُ خَلْقِهَا قَال**
اللَّهُ تَمَانِي أَنْخَلِقُوا يَا مَلَكَيْنِ كَيْ خَالِيَا سُوْرَدَنْ تَرَكَ
 يُوْقُ قَجَرٍ اَزَايَلَهْ عَوْرَتِ صُوْبِي بِرُكْسَهْ عَرْشَدَنْ بِرُسِيْلِ اَثَرِي
 كَلُوْرَنَا كُوْكْسَهْ دُوْقُوْرُوْلُ صُوَاْنَا رَحْمَهْ اِيَزْدَاغُوْرُو
 قَوْلُهُ تَعَالَى **يُخْرِجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ** اَنْدَرَنَ اللَّهُ
 قَرْمَانِيْلَهْ اِيَكِي فَرِشْتَهْ وَارَزْكَرُوْلُ قَوْلُكَ قَبْرِنَدَنْ بِرُ
 اَوْجُ طَيْرَاقِ كُوْرَزْكَرُوْلُ اِيَكِي صُوْدَاغُوْرُو قَرْشَدَرْ
 يُوْغُوْرُوْرُ قَرْقِ كُوْنُ صَاغِ اللّٰهِيْلَهْ دِيْدَرْ كَرْ عِلَاقَهْ اُولُوْر
 اِنْدَنْ صَوْلِ اللّٰهِيْلَهْ قَوْلُهُ تَعَالَى **ثُمَّ يَحْوِلُ اِلَى الْكَافِرَةِ**
الْيَمِينِ بِنَهْ صَاغِ اللّٰهِيْلَهْ اَلُوْبُ قَرْقِ كُوْنُ دِيْدَرْ
 شُوْبِيْلَهْ قُوْرَزْكَرُوْرُ تَاخْتِي يَكُوْرِي كُوْنَهْ دِيْكِي خَالِيَا
 سُوْرَدَنْ تَرَكَ يُوْقُ جَمْلَهْ اَنْدَاْمَرْدَنْ اُوْكِرِيْنِ اُوْلُ
 بَنِيَادِيَانِ سَكُوْكَرِيْنِ يَرَهْ دُرُوْهَمِ اُولُوكِرِيْنِ صُكُوْرَهْ
 يَانِ سَكُوْكَرِيْنِ طَيْرَاقِ كِيْجِ يِيْرَاكِيْجِي كُوْنُ شَهَادَتِ
 بِرْمَغِيْنِ يَرَهْ دُوْرُصَاغِ قَوْلِيْلَهْ اُوْجِيْجِي كُوْنُ بَاشِيْجِي
 يُوْرُصُوْلُ قَوْلِيْلَهْ دُوْرُجِيْجِي كُوْنُ اَلُوْدِيْنِ يَرَهْ دُرُيِيْجِي
 كُوْرُصُوْلُ اِيَاغِيْنِ يِيْرَاكِيْجِي كُوْنُ صَاغِ اِيَاغِيْنِ

دِيْدَرْ
 قَرْقِ كُوْنُ
 مَصْفَهْ
 اُولُوْر

ile'l-melekeyni ihbetâhümâ. Feyekûlu'l-melekân Rabbenâ hel türîdü en tahluka hâteyni'n-nutfeteyni halkan. Kâla'llâhu teâlâ: ahliku yâ melâ-iketî!

Hâliyâ sözden terk yok. Kaçan er ile avrat suyu birikse arşdan bir yıl eseri gelür. Ana gögsine dokunur. Ol su ana rahmine iner, dağılır.

Kavluhû teâlâ:

*Yahrucu min beyni's-sulbi ve't-terâib.*¹²⁹

Andan Allâh teâlâ fermâniyle iki firîşte varurlar. Ol kulun kabrinden bir avuç toprak getürürler. Ol iki su dağılır, karışdırurlar, yoğururlar, kırk gün sağ elleriyle debredirler, alaka olur. Andan sol elleriyle debredirler, kırk gün mudga olur.

Kavluhû teâlâ:

*Sümme yuhavvilü[hâ] ilâ keffeti'l-yümnâ.*¹³⁰

Yine sağ elleriyle alup kırk gün debredürler. Şöyle korlar, yatur, tâ hat-tâ yigirmi güne degin.

Hâliyâ sözden terk yok. Cümle endâmlardan öñdin evvel bünyâd yan süñüklerin yaradur. Ve hem öldükden sonra yan süñüklerin toprak gıc yir. İkinci gün şehâdet barmağın yaradur sağ koluyla. Üçüncü gün başın yaradur sol koluyla. Dördüncü ellerin yaradur. Beşinci gün sol ayağın yaradur. Altıncı gün sağ ayağın

¹²⁹ Tânk, 86/7.

¹³⁰ Ayet değildir.

(Erkek hanımına yaklaşıncâ ondan bir su, hanımından da bir su çıkar. Allah iki meleğe bunları karıştırmasını emr eder. Onlar da, "Yâ Rabbi! Bu iki nutfeden insan yaratmak istiyor musun?" diye sorarlar. Allah Teâla da, "Yaratacağım ey melekler." buyurur.)

Şimdi sözü bırakmak yok. Erkek suyu ile kadın suyu ne zaman karışsa arştan bir yel eser gelir, ana göğsüne dokunur. O su ana rahmine iner, dağılır. Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

*"Bel ile kaburga kemikleri arasından çıkan (bir sudan)."*²⁶⁹

Sonra Yüce Allah'ın emriyle iki melek varırlar. O kulun kabrinden bir avuç toprak getirirler. O iki su dağılır. Karıştırlar, yoğururlar, kırk gün sağ elleriyle hareket ettirirler, döllemiş ve rahim duvarına yapışmış yumurta (**alaka**) olur. Sonra kırk gün sol elleriyle hareket ettirirler, canlı et parçası (**mudga**) olur. Allah Teâla şöyle buyurmuştur:

*"Sonra onu sağ avucu içine döndürür"*²⁷⁰

Yine sağ elleriyle alıp kırk gün kımıldatırlar. Öylece bırakırlar, yirmi gün kadar yatar.

Söze devam edelim: Bütün vücudu yaratmadan önce yan kemiklerini yaratır. Çünkü öldükten sonra en son yan kemikler toprağa karışır. İkinci gün, sağ koluyla şehâdet parmağını yaratır. Üçüncü gün başıyla sol kolunu yaratır. Dördüncü gün ellerini yaratır. Beşinci gün sol ayağını yaratır. Altıncı gün sağ ayağını

²⁶⁹ Tânk, 86/6,7.

²⁷⁰ Ayet değildir.

makalât

22a

yaradur. Yedinci gün üç yüz altmış damarları yaradur. Yarusı debrenür. ve yarusı debrenmez. Yarusında kan ve yarusında yil olur. Kaçan kim debrenmez damarları debrense sayruluk olur. Sekizinci gün yedi yüz kırk pâre sünüklerin yaradur. Dokuzuncu gün yüz biñ yigirmi dört kıl yaradur. Andan sonra Hak subhânehû ve teâlâ dört firişte virdi. Birisi açluğun ve birisi bedbahtluğun yazar. Ve birisi rızkın yazar. Ve birisi başına gelecek vâkı'aları yazar. Ve onuncu gün cân girdi. Çünkü pes ay gün tamâm oldu.

Nakl:

İzâ dehale'r-rûhu yeteharrekü [l'-veledü] fî batni ümmihî.

Ya'nî kaçan cân girse oğlan ana rahminde hareket eyler, debrenür. Andan Hak sübhânehû ve teâlâ ana yağrın oğlana mihrâb buyurdi, secde kılur. Ol secde berekâtından anası degme lokmayı yimez olur.

Zîrâ bu işler ve bu ululuklar âdeme cân sebebindendür. Pes çünkü bu azametler âdeme olur.

Hâliyâ sözden terk yok. Çünkü cânile akıl geldiği gün menşûr olur. Çalab Tanrı tamâm eyledi.

Ammâ bunda üç ma'nî vardır. Bu üç ma'nî kimde kim olsa akıl tamâm olur. Her kimde ki yoksa akli yokdur.

Pes evvel kendüzin bilmek. İkinci toprak

²⁷¹ Ayet değildir.

yaratır. Yedinci gün üç yüz altmış damarını yaratır; onların yarısı hareket eder; yarısı hareket etmez. Yarusında kan, yarusında rüzgâr olur. Ne zaman ki, hareket etmez, damarları hareket etse hastalık olur. Sekizinci gün yedi yüz kırk parça kemiklerini yaratır. Dokuzuncu gün yüzbin yirmidört kıl yaratır. Ondan sonra noksan sıfatlardan münezze olan Hak Teâlâ dört melek görevlendirir. Birisi açlığını, birisi kötü talihini yazar. Birisi rızkını yazar ve birisi de başına gelecek olayları yazar. Onuncu gün cân girer. Çünkü artık ay gün tamam oldu. Nakil:

*"Ruh girdiği zaman çocuk anne karnında hareket eder."*²⁷¹

Yani her ne zaman cân girse çocuk ana rahminde hareket eder, kımıldar. Her türlü noksanlıklardan beri olan Hak Teâlâ ana bağrını çocuğa mihrab olmasını emretti. Çünkü çocuk secde yapar. O secde bereketinden anası her lokmayı yiyemez olur.

Çünkü bu işler ve bu yücelikler insana cân verilmesi sebebiyledir. Bütün bu büyüklükler insan için olur.

Şimdi sözü bırakmadan devam edelim. Çünkü Cenab-ı Hak cân ile akılı da verdiği gün artık insanın yaratılmasının fermânı çıkmıştır. Cenab-ı Allah insanın yaratılmasını böylece tamamlamış olur.

Bu yaratmada üç mâna vardır. Bu üç mâna kimde olursa akıl tamam olur. Her kimde yoksa akli yoktur.

Bunlar da önce kendini bilmek, ikincisi

اُولُوک اوجین قبری یورت قلیق تیر اوچ نشنه کمن که
 اُولسه کی اُولو کمنسه دوقال البی عم **العقل**
میران الله فی الارض معنسی بودر که عقل بیتر
 یوزند تنکریک ترا دوسدز بیتر یوزند عقل ترا نرو
 اوزر که نشنه یوقدر و هم اویتر من سجن عقلد غوز
 من عقل دوزرت دوزلو یوزدندز اول ای نور دند
 اکی کون نورندن اوجینی سدره المنت هی اورندن
 دوزدنجی عرش نورندن کسرا نیک ایچون صوره ایچند
 عقل سلطاندر و کول ایچند راحتقدرد و دوز آدمه
 بونجه کرامت و بونجه خلعت چلب تنکری دوزکی
 عقل تر کاشدن و یردی یسن امردی کمن که کولشد
 عقل نوری و ارایسه فیها و الاکیم یوق ایسه کندی
 دخی خیری یوقدر چلب تنکری قشند یری یوقدر خبرد
 شویله کلمشدز که چلب تنکری اوچ قرا کلوک
 اوچ نشنه ایله آیدین قلدی اول دنیا قرا کلو غده
 ای کون یلدوز لر نور یله آیدین قلدی و هم آدمی
 اوچ قرا کلو غدن یرتدی بینه اوچ نشنه ایله آیدین
 قلدی اول عقل نور یله اکی علم نور یله اوجینی معرفت

olmak. Üçüncü kabri yurt kılmak. Pes bu üç nesne kimde ki olsa key ulu kimesnedür. Kâle'n-nebiyyü (a.s.):

*el-Aklü mîzânu'llâhi fi'l-ardi.*¹³¹

Ma'nisi budur ki akl yir yüzinde Tanrı'nun terâzüsüdür. Yir yüzinde akl terâzüsinden özge nesne yokdur. Ve hem eyü, yaramaz seçen akldur. Azîz-i men! Akl dört dürlü nûrdandur: Evvel, ay nûr[ın]dandur. İkinci, gün nûrından, üçüncü, *sidretü'l-müntehâ* nûrındandur. Dördüncü, arş nûrından.

Pes anun için sûtet içinde akl sultândur ve gönül içinde râhatlukdur. Ve dahi âdeme bunca kerâmet ve bunca hil'at Çalab Tanrı dükeli akıl berekâtından virdi.

Pes imdi kimün ki gönlinde akıl nûrı var ise febihâ. Ve illâ kim yok ise kendüye dahi hayrı yokdur. Çalab Tanrı katında yiri yokdur.

Haberde şöyle gelmişdür ki; Çalab Tanrı üç karanluğı üç nesne ile aydın kıldı. Evvel dünyâ karanluğundan ay, gün, yıldızlar nûrıyla aydın kıldı. Ve hem Âdem'i üç karanlukdan yarattı. Yine üç nesne ile aydın kıldı. Evvel akıl nûrıyla, ikinci ilm nûrıyla, üçüncü ma'rifet

¹³¹ Hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

toprak olmak, üçüncüsü kabri mesken edinmektir. Artık bu üç şey kimde varsa o kişi çok büyük kimsedir. Peygamber (a.s.) buyurdu:

*"Akıl yeryüzünde Allah'ın terazisidir."*²⁷²

Manası budur ki; akıl yeryüzünde Tanrı'nın terazisidir. Yeryüzünde akıl terazisinden başka hiçbir şey yoktur. İyiyi ve kötüyü seçen akıldır.

Ey azizim! Akıl dört türlü nurdandır. İlki ay nurundandır. İkinci gün nurundan, üçüncü *sidretü'l-müntehâ* nurundan, dördüncü arş nurundandır.

Şimdi onun için insanın sureti içinde akıl sultandır ve gönül içinde de rahatlıktır. Bundan başka Cenab-ı Hak insana bunca nimet ve bunca giysiye akıl sahibi olması sebebiyle vermiştir.

O halde şimdi kimin ki gönlünde akıl nuru var ise iyi; eğer yok ise kendisine dahi faydası yoktur. Onun Cenab-ı Hak katında da yeri yoktur.

Haberde şöyle gelmiştir ki:

Cenab-ı Hak üç karanlığı üç şey ile aydınlık kıldı. Birincisi dünya karanlığını ay, gün ve yıldızların ışığiyla aydın kıldı. Ve yine insanı üç karanlıktan yarattı. Yine üç nesne ile aydın kıldı. İlk önce, akıl nuruyla, ikinci olarak ilim nuruyla, üçüncü olarak marifet

²⁷² Hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

makalat

23a

nûrıyla aydın kıldı.

Pes imdi akıl aya benzer. Ay gün dolunur. İlim okunur; ammâ degme kez hâtırda kalmaz. Kimün ki ma'rifet gönlinde olsa tâ hattâ ölüp sine girince hâtırından gitmez. Belki sinde dahi fâidesi vardır. Ol ârifler sultânı Seyyid Sa'deddin birkaç beyit buyurur:

Yır yüzü etüm tenüm

Akar sular durur kanum

Tahkîk burcından doğar

Uyanmaz benüm günüm

Güneş günde bir burcdan doğar, kalan burclar mahrûm kalırlar. Akıllı gönüllerde üç yüz altmış altı burc vardır. Ve hem sekiz kal'a vardır. Rahmânîdür. Degme kal'anün yüz bin burcu vardır. Ma'rifet cümlesinin üstüne müvekkeldür. Pes dükeli burca irer. Hergiz bir burc mahrûm kalmaz. Ve her çend kim gün doğar nûrı yire dokunur. Velâkin ma'rifetlü gönüllerün nûrı arşdan yücedür.

Ol Hayyü'l-Kayyûm eydür:

"İy kullarım! Arzunuz uçmakdur. Bekçisi Rıdvân'dur. Hiç nesne harâb olmaz. Ve ma'rifetlü gönüllerün bekçisi benven. Hiç ola mı şeytân ana yol bula. Zîrâ ma'rifetlü gönül benüm hazînemdir. Ve hem nazar-gâhumdur. Ve hem akıl aya benzer. Hem artar hem eksilür. Lâkin akl tamâm olıcak ne artar ve ne eksilür. Ve hem âimlere atadan ve anadan pek hürmet idün.

nuruyla aydın kıldı.

Hâsılı akıl aya benzer. Ay ve güneş batır, ilim okunur ama çoğu kez hatırda kalmaz. Kimin gönlünde ma'rifet olsa; ölüp kabre girse de hatırından gitmez. Belki kabirde dahi faydası vardır. O arifler sultanı Seyyid Saadettin birkaç beyit söyler:

Yeryüzü etim, bedenim

Akarsulardır kanım

Hakikat burcundan doğar

Benim güneşim uyanmaz

Güneş günde bir burçtan doğar, kalan diğer burçlar mahrum kalırlar. Akıllı gönüllerde üç yüz altmış altı burç vardır. Ve yine sekiz Rahmânî kale vardır. Her bir kalenin yüz bin burcu vardır. Ma'rifet cümlesinin üstünde görevlidir. Bundan dolayı bütün burçlara erişir. Asla bir burç mahrum kalmaz. Her ne vakit güneş doğarsa nuru yere dokunur. Ancak ma'rifetli gönüllerin nuru arştan yücedir.

Hayat veren ve varlığı kendinden olan Allah buyurur ki:

"Ey kullarım! Sizin dilediğiniz cennettir, bekçisi Rıdvân'dır. Hiçbir şey harâp olmaz. Ma'rifetli gönüllerin bekçisi benim. Şeytan hiç ona yol bulabilir mi? Zira ma'rifetli gönül benim hazinemdir. Ve benim seyir yerimdir.

Ve yine akıl aya benzer, hem artar hem eksilir. Fakat akıl tamam olunca ne artar ne eksilir.

Ve yine âimlere ana-babadan daha çok saygı gösterin.

نور بلیه آیدین قلدی پیرامدی عقل آیه بنکرای کون دوتون
 علم او قنور اما دکه گز خاطر ده قالمز کیم که معرفت
 کو کلند اولسه تاجیه اولوب سیننه کیرنجه خاطر ندن
 کتمز بلک سیننه دخی فایده سی وار دز اولغار فایز
 سلطان سید سعد الدین بریج بیت یوز دین یوزی
 اتم شتم اقر صولور دز قائم تحقیق یوز جندک دوز
 اوینمز نیم کیم کشر کونده یوز جندک دوز قلات
 یوز جبر ورم قانور لوز عقلو کولانده اوج یوز التیش
 الی نورج وار دز و هم سکر قلعه وار دز رحماندرد که
 قلعه نک یوز بیک یوزی وار دز معرفت جمله سنک و سینه
 موکلدریش دوز کلی یوزجه ایز هر کیز یوز نورج ورم
 قالمز و جندک کون دوز نور یوز دوز نور و لکن
 معرفت او کولارک نور یوز عرشدن یوز دز اول حی الفیوم
 آیدرای قولورم آرزو و نوز او جفاقدن یکجسی رضواندن
 هیچ نسنه خراب اولمز و معرفت کولارک یکجسی یوز
 هیچ اولکی شیطان اکایول بولر یوز معرفت کول کل بزم
 خیر ییمدز و هم نظر کا همدز و هم عقل آیه بنکرای هم
 آرتز هم کسلور بیک عقل تمام اولیجی نه آرتز و نه
 کسلور و هم عالمده آتادن و آتادن یلک حوض ایدک

زيرا که انا انا يا جعفر بن دينا بلا سندن کار و عاقل
 مسلمان نری آخرت بلا سندن و او دین صفا نری
 البتة **أهل العلم أهل الخاصة فائدة** یعنی قیل
 علمک مجموع خاصه عامه فائده سی وارد حق سبحانه و تعالی
 آید و دعا و یز سکوز قبول قلم دیر قوله تعالی **من یحب**
الضطر إذا دعاه نحو سبحانه و تعالی آید زین ابرافده
 و نه یقیمتد ایشتنک هر قنده اولوز سکوز بمثله اولک
 دیر قوله تعالی **فایق قریب اوجب دعوة الداع إذا**
دعا فی یس سزله سزده یقیمتد هر کیم بی یقیمتد بیلد
 هر کیم یقیمتد اولیه هر کیم کیم و سیک مشکلی
 اولسه لطیف رایحه سز اولوز امیدی هر کیم بی یقیمتد
 اولسه هر کیم یقیمتد اولوز یس امیدی اجانت قلم دیر
 قوله تعالی **ادعونی استجب لکم** یس برین کافر دین
 دشمناندر و برین کافر قتی دشمناندر و برین کافر مال
 دشمناندر و کافر دین قتی دشمنان ابلیس علیه اللعنه زین
 کیم کیشی مطیع لکدن و تواضع لکدن یو بر طاموویه
 واجب آیلز و اگر سن کافر اولوز رسد غازی
 اولوز سن و اگر سن اولوز سنک شهید اولوز سن و هم
 شهید لکد مرتبه سی یقیمتد لکد مرتبه سندن پیش
 مرتبه از تو قدر اول او یقیمتد یقیمتد لکد دوزخ جعفر دیر

Zîrâ kim, ata, ana, ayalcukların dünyâ belâsından beklerler. Ve âlimler müslümânları âhiret belâsından ve odından saklarlar.

Kâle'n-nebiyyü (a.s.):

*Ehlü'l-ilmî [ilâ] ehli'l-hâssati [ve'l-âmmeti] fâidetên*¹³²

Ya'nî ehl-i ilmün mecmû'-ı hâssa, âmma fâidesi vardır.

Hak sübhânehû ve teâlâ eydür: "Du'â dilersenüz kabûl kılam" dir. Kavlühû teâlâ:

*Emmen yücübü'l-muztarru izâ deâhu.*¹³³

Hak sübhânehû teâlâ eydür: "Ne ırakda ve ne yakında isten. Her kanda olursanız benümle olun" dir. Kavlühû teâlâ:

*Fe innî karîbün ücîbü da'veti'd-dâ'i izâ de'ânî.*¹³⁴

Pes sizlere sizden yakînem. Her kim beni yakîn bile, hergiz nevmîd olmaya. Her kimün kim donunun mişki olsa, latîf râihâsız olmaz. İmdi her kim ilme yakın olsa latîf râihâsız olmaz. İmdi her kim ilme yakın olsa hergiz nevmîd olmaz. Pes imdi icâbet kılayım dir. Kavlühû teâlâ:

*Ud'ûnî estecib leküm.*¹³⁵

Pes bir nice kâfir dîn düşmânıdır. Ve bir nice kâfir mâl düşmânıdır. Ve kâfirden katı düşmân İblîs alyehi'l-la'ne. Zîrâ kim kişiyi mutî'lükden ve tevâzu'lükden yuyar, tamuya vâcib eyler. Ve eğer sen kâfiri öldürürsen gâzî olursan; ve eğer ölürsen şehîd olursan. Ve hem şehîdlerün mertebesi peygamberlerün mertebesinden **biş mertebe** artukdur:

Evvel, ölichek peygamberlerün donın çıkardılar

Zîrâ ana-baba çocuklarını dünya belâlarından korur, âlimler ise Müslümanları ahiret belâsından ve ateşinden saklarlar."

Peygamber a.s. buyurdu:

*"İlim ehli halka ve aydın kimselere faydalı kimselerdir."*²⁷³

Yani ilim ehlinin havas ve avam bütün herkese faydası vardır. Noksanlıklardan beri olan Hak Teâlâ buyurur: "Dua edin, kabul edeyim"²⁷⁴ der. Yüce Allah'ın sözüdür:

*"Yahut duâ ettiği zaman darda kalmışa kim yetişiyor..."*²⁷⁵

Noksanlıklardan münezzehe olan yüce Allah, "İster yakında isterseniz uzakta, her nerede olursanız, benimle olun." der. Cenab-ı Hak şöyle buyurur:

*"Ben (onlara) yakınım. Duâ eden, bana duâ ettiği zaman onun duâsına karşılık veririm."*²⁷⁶

Bundan şu anlaşılır: Öyle ise sizlere sizden daha yakınım. Her kim beni yakınında bilse asla ümitsiz olmaz. Her kimin ki elbisesinin kokusu olsa hoş kokusuz olmaz. Şimdi her kim gerçek bilgi sahibi olsa hoş kokusuz olmaz. Öyleyse her kim gerçek bilgi sahibi olsa asla ümitsiz olmaz. Artık şimdi kabul edeyim der.

Cenab-ı Hak şöyle buyurur: "Bana dua edin, kabul edeyim."²⁷⁷

Birçok kâfir dîn düşmânıdır, birçoğu beden düşmânıdır. Bir kısmı da mal düşmânıdır. Ve kâfirden daha şiddetli düşmân ise -lanet üzerine olsun- şeytandır. Zira kişiyi itaatkârlıktan ve alçakgönüllülüğten uzaklaştırır. Cehenneme gitmesini zorunlu hale getirir. Sen eğer kâfiri öldürürsen gazi olursun ve ölürsen şehit olursun.

Şehitlerin derecesi peygamberlerin derecesinden beş bakımdan farklıdır:

Birincisi, öldüğü zaman peygamberlerin elbiselerini çıkardılar,

¹³² Hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

¹³³ Sâffât, 37/62.

¹³⁴ Bakara, 2/186.

¹³⁵ Mü'min, 40/60.

²⁷³ Hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

²⁷⁴ Mü'min, 40/60.

²⁷⁵ Sâffât, 37/62.

²⁷⁶ Bakara, 2/186.

²⁷⁷ Mü'min, 40/60.

makalat

24a

ve şehîdlerün çıkarmadılar.

İkinci, peygamberleri yudılar, şehîdleri yumadılar.

Üçüncü, peygamberleri kefene sardılar, şehîdleri sarmadılar.

Dördüncü, peygamberler ölicecek âhiretde şefâ'at iderler, uçmağa iledürler. Şehîdleri hemân ol hinde uçmağa iledürler.

Beşinci, peygamberleri yılda bir kez ziyâret iderler, şehîdleri her gün ziyâret iderler.

Ve hem kâfir ulu düşmândur âdemilere. Ammâ ulu düşmân oldur ki; evvel, hevâ ve hevesdür. İkinci, kibr ü dalâletdür. Üçüncü, kulmaşlukdur ve yalancılıkdur. Pes bu üç fi'l iblîse ortakdur. Ve hem mü'minem diyenleri yoldan çıkarur. Ve hem kibr dilegi doyınca yimekdür. Hakk'a mutî' olmamakdur. Ve hem yalancılık dilegi gıybet ve kakhaha ve masharalukdür. Ve kendü aybın gözlemeyüp ayruklar aybın gözlemekdür.

Pes imdi iblîsi gördün ve işitdün, kimde ise, ol kimse hemân iblisdür. Ve her kimde ki yok ise hâssakîdür.

Hak sübhânehû ve teâlâ buyurur: Hevâ ve hevesi terk idün kıyâmet korkusıçün. Kavlühü teâlâ:

*Ve inne minküm illâ vâridühâ.*¹³⁶

Ve hem Çalab Tanrı'nun dilegin yirine

¹³⁶ Meryem, 19/71.

²⁷⁸ Meryem, 19/71.

şehitlerin çıkarmadılar.

İkincisi, peygamberleri yıkadılar, şehitleri yıkamadılar.

Üçüncüsü, peygamberleri kefene sardılar şehitleri sarmadılar.

Dördüncüsü, peygamberler öldüğünde ahirette şefaât ederler, sonra (ümmetlerini) cennete götürürler. Şehitler, hemen şehit edildikleri anda cennete götürülürler.

Beşincisi, peygamberleri yılda bir kez ziyaret ederler, şehitleri her gün ziyaret ederler.

Ve yine kâfirler, insanlar için büyük düşmandır. Büyük düşman odur ki; ilki nefsanî istek ve arzulardır. İkincisi kibir ve sapıklıktır. Üçüncüsü hilekârlık ve yalancılıktır. İşte bu üç fiil şeytana ortaktır. "Mü'minim" diyenleri yoldan çıkarır. Ve yine kibrin isteği, doyuncaya kadar yemektir; Hakk'a itaat etmemektir. Yalancılığın isteği, çekiştirme, kakhaha ve maskaralık; kendi ayıbını görmeyip başkalarının ayıbını gözlemektir.

Öyleyse artık şeytanı gördün ve işittin. Kimin içinde ise o kimse de şeytandır. Kimin içinde de yok ise o has kişidir.

Noksanlıklardan beri olan Hak Teâlâ buyurur:

"Kıyamet korkusu için nefsanî istek ve arzuları terk edin."

Allah teâlâ şöyle buyurur:

*"İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur."*²⁷⁸

Yine cehennem korkusu için Cenab-ı Hakk'ın isteklerini yerine

و شهید لڑا چیتو مد لڑا کچی پیغمبر لری بودیلر شهید لری
 یومدیلر او چینی پیغمبر لری کفنه صار دیلر شهید لری
 صار دیلر دوزدچی پیغمبر لڑا او یحیی آخرتده شفاعت
 ایدر لڑا و جماعه ایلدر لڑا شهید لری همان اول حینده
 او جماعه ایلدر لڑا پیشی پیغمبر لری یلده بر کز زیارت
 ایدر لڑا شهید لری هر کون زیارت ایدر لڑا و هر کافر
 اولود شماندر آد میله اما اولود شمان اولدر که اول
 هوا و هوسدر اکی کبر ضلالتدر او چینی قولما شلقد
 و یلاخیلقدر یس بواوچ فعل ابلیسه او زنا قدر
 هم مؤمن دیناری یولون چیقار و هر کبر
 دیکدی دوشجه مکر در حقه مطیع اولمقد و هر
 یلاخیلق دیکدی غیبت و قهقهه و مسخر لو قدر
 و کند و عیبین کور یلوب ایر قلع عیبین کور ملکر
 یس امردی ابلیس کور دك و ایشیدک کمد ایسه
 اول کمده همان ابلیسدر و هر کمد که یوق ایسه
 خاصیکدر حق سبحانه و تعالی یور رهوا و هوسی ترک
 ایدک قیامت قور مسیحوت قول تعالی **و ان منکر**
الاولاد و من چک منکر نیک دیکدن برینه

كَتُورُكَ دَامُ قُورُ فَيُجِوْنُ قَوْلُهُ تَعَالَى وَإِنْ جَاهِلْتُمْ
 مَوْعِدَهُمْ أَجْمَعِينَ وَهُمْ شَيْطَانُهُ أَوْ يَكُنْ تَنَارُ
 قُورُ فَيُجِوْنُ قَوْلُهُ تَعَالَى إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ
 فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا وَهُمْ دُنْيَا سَوْمَكْ بَغَايَتْ أُولُو
 دُنْيَا نَذْرُ قَالَ النَّبِيُّ عَمَّ حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ
 تَرِكَ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ عِبَادَةٍ قَوْلُهُ تَعَالَى فَا مَسَا
 مِنْ طَغْيٍ وَأَثَرُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْحَجِيمَ هِيَ
 الْمَأْوَى وَهُمْ دُنْيَايَ سَوْمَكْ اللَّهُ تَعَالَى خُشُوعُ
 لِعَيْنٍ بُولُقْدُرْ بَا فِي كَلَامِ مُبَارَكِ وَخَيْرُ لُوسُوزْ لَرُ
 قُرْآنُ تَفْسِيرِنْدَكْ وَحَدِيثُ بُيُوتِكْ
 كَتُورُ رَعَتْ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ نَامُ ابْنِ كِتَابِ دِلْ كَشَاشْتِ
 دَمَرِ تَارِيخِ نَهْ صَدِيقِ مَبْرُوكِ كِتَابِ رَا دَرُوشِ تَصْنِيفِ
 كَرْدِ دَرُ وِلَايَتِ رُومِ دَرِ شَهْرِ قِصْطُوفِيَا سِتْ دَرِ زَمَانِ
 اَمِيرِ اسْفَنْدِيَارِ وَاللَّهُ اعْلَمُ بِالْأَصْوَابِ

کلاي کید حالنه یول بولنلر معنی کند مقدار این بیلنلر
 اریشنلر بو وحدت منزلینه جانو باش ترک ایدنلر عشق بولینه
 معانی بورجه سیران ایدنلر وجودی قطه سنی عثمان ایدنلر

getürün damu korkusıçün. Kavluhû teâlâ:

*Ve inne cehenneme le mev'idühüm ecma'în.*¹³⁷

Ve hem şeytâna uyman Tanrı korkusıçün. Kavluhû teâlâ:

*İnne's-şeytâne leküm adüvvün fe'ttehizûhu aduvvâ.*¹³⁸

Ve hem dünyâ sevmek be-gâyet ulu noksân'dur. Kâle'n-nebiyyü:

*Hubbû'd-dünyâ re'sü külli hatîetin [ve] terkü'd-dünyâ re'sü külli ibâdetin.*¹³⁹

Kavluhû teâlâ:

*Fe emmâ men tağâ ve âsera'l-hayâte'd-dünyâ fe inne'l-cahîme hiye'l-me'vâ.*¹⁴⁰

Ve hem dünyâyı sevmemek, Allâh teâlâ hoşnudlığın bulmakdur.

Bâkî kelâm mübârek ve hayrlu sözler Kur'ân tefsirinde ve hadîs-i nebevîde getürür.

getirin. Allah teâlâ şöyle buyurur:

*"Cehennem o (şeytâna uya)nların hepsinin buluşma yeridir."*²⁷⁹

Ve Tanrı'dan korkuyorsanız şeytana uymayın. Cenâb-ı Allah şöyle buyurmuştur:

*"Şeytân, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman tutun."*²⁸⁰

Ve yine dünyâyı sevmek son derece büyük eksiklikler. Hz. Peygamber buyurdu:

*"Dünya sevgisi bütün günahların başıdır; dünyâyı terk de bütün ibadetlerin başıdır."*²⁸¹

Allah teâlâ şöyle buyurur:

*"Artık kim azmışsa ve dünya hayatını ahirete tercih etmişse, şüphesiz cehennem (onun için) tek barınaktır."*²⁸²

Ve hem dünyâyı sevmemek Yüce Allah'ın hoşnutluğunu bulmaktır.

Bâkî kelâm, kutlu ve hayırlı sözler Kur'an tefsirinde ve Peygamber hadislerinde nakledilir.

¹³⁷ Hicr, 15/43.

¹³⁸ Fâtır, 35/6.

¹³⁹ Bu rivayet hakkında bkz., el-Aclûnî, a.g.e., c. I, s. 344-345.

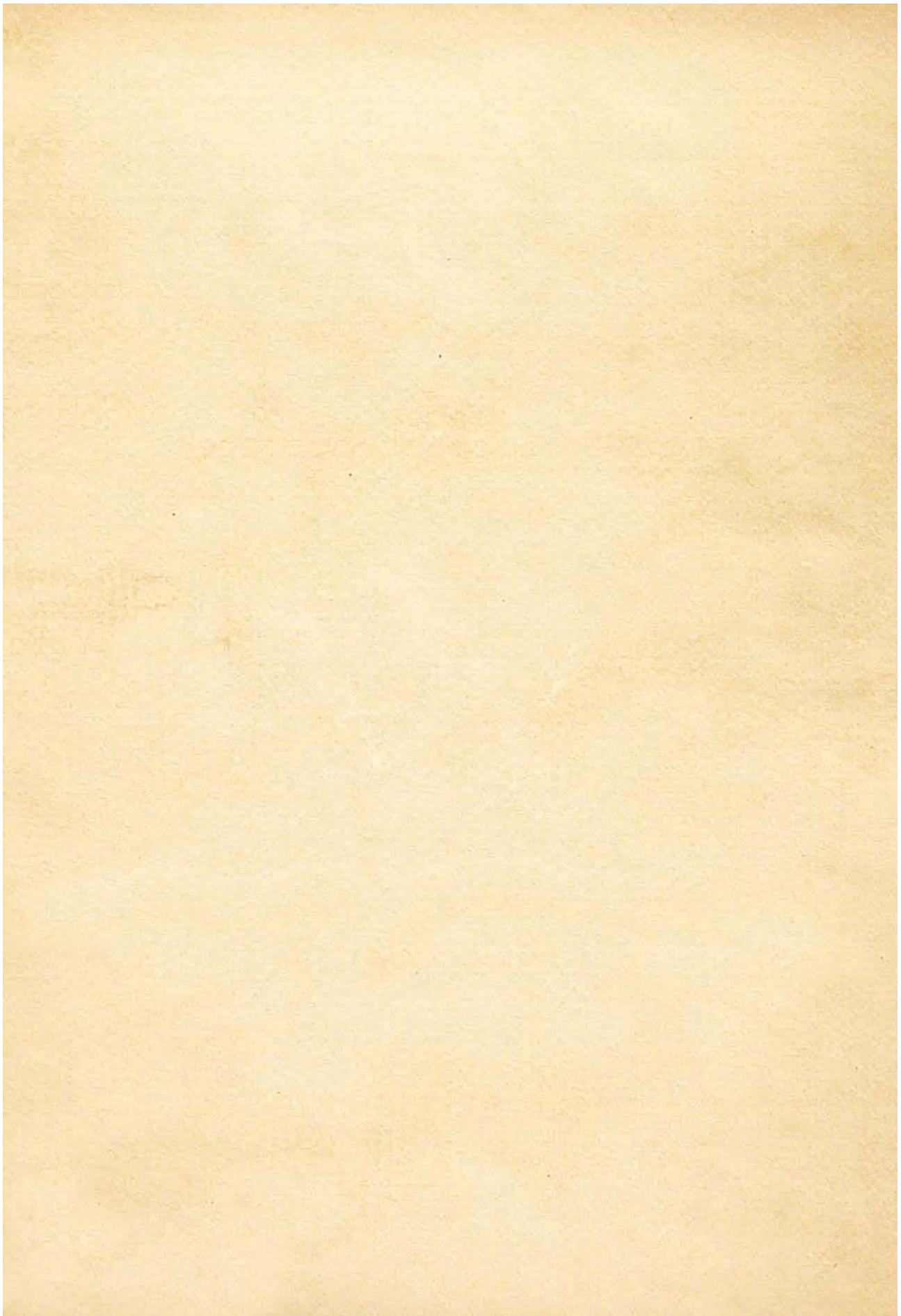
¹⁴⁰ Nâziât, 79/37.

²⁷⁹ Hicr, 15/43.

²⁸⁰ Fâtır, 35/6.

²⁸¹ Bu rivayet hakkında bkz. El-Aclûnî, a.g.e., c. I, s. 344-345.

²⁸² Nâziât, 79/37.

İndeks

Abdal Mûsâ 17
Abdûlbaki Gölpinarlı 13, 16, 18, 19, 22
Abdünnasr 122
Abdurrahman Güzel 23, 25, 32
Âdem 27, 28, 29, 35, 44, 51, 55, 64, 67, 76, 86, 89, 90, 98, 109,
110, 113, 114, 117, 118, 121, 122
Ahî Evran 16
Ahmed-i Yesevî 16, 17, 32, 36, 39
Akaîd-i Tarîkat 18
Akçakoca 16
Alâeddîn Keykubad 16
Ali Ulvi Baba 25
Amasya 17
Anadolu 13, 14, 16, 17, 18, 39
Ankara 15, 16, 17, 19, 23, 24, 25, 39
Arafat 105
Âşıkpaşa-zâde 14
Baba İlyâs-ı Horasânî 14, 17
Baba İshak 17
Baba Rasûl 17, 39
Babâîler 17, 39
Baha Said Bey 18
Bektâşîlik 13, 16
Besmele Şerhi 19
Beytû'l-Harem 110
Beytû'l-Mukaddes 110
Cafer b. Hasan 19, 24
Cafer-i Sâdık 110
Cebrâil 106
Dedemoğlu 18
Denizli 23
Dil-güşâ 26

Ebu'l-Ferec el-Vâsitî 17
Ebu'l-Leys 23
Eflâkî Dede 14, 17
Enverî 19
Fakr-nâme 32, 36
Fâtiha Sûresi Tefsiri 18
Firavun 63, 89
Furkân 47, 82
Gazi Evrenos 17
Gelibolulu Mustafa Âlî 13
Gülistân 26
Hâbîl 122
Hacı Bektaş Nasâyihî 18
Hacı Bektaş Velâyetnâmesi 24
Hacı Bektaş-ı Velî 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25,
26, 27, 31, 32, 33, 35, 36, 39, 43
Hacıbektaş 14, 15, 18, 25, 26, 27
Hacım Sultan 14, 16, 22
Hadîs-i Erbaîn Şerhi 19
Hamiye Duran 19
Hatâî 26
Hatay 110
Hâtem 16
Hatme Hatun 16
Havvâ 110, 122
Hazret-i Alî 102
Hindistan 113
Hivâ 122
Horasan 13, 14, 16
Hüseyin Özbay 25, 39
Hz. Ali 13, 16, 102
Hz. İsa 28, 47, 48
Hz. Peygamber 43, 55, 56, 67, 77, 78, 90, 94, 105, 106, 137
I. Murad 13, 14, 17
İbrahim 64, 89, 106
İbrâhîm-i Sâni es-Seyyid Muhammed 16

İmam Mûsâ Kâzım 16
İncıl 47
Irak 110
İstanbul 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 39, 113
İstanbul Üniversitesi 18, 19, 25, 39
Kâbe 105, 109
Kâbil 122
Kara Rüstem 17
Karaca Ahmed 16
Karayol 14
Kârun 64
Kaygusuz Abdal 26
Kayseri 14
Kırşehir 14, 15, 16
Kitâbü'l-Fevâid 18
Kitâbü'l-Makâmât 23
Kur'an 44, 47, 55, 71, 72, 82, 106, 109, 110, 137
Kutbeddîn Haydar 16
Lokmân-ı Perende 16
M. Esad Coşan 15, 17, 21, 23, 25, 27, 30, 32, 39
M. Fuat Köprülü 18
Mahmut Bey Baba 19
Makâlât 13, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31,
33, 36, 37, 39, 43
Manisa 19, 24
Mecmûatü'r-Resâil 26
Medine 110
Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî 16, 22
Menâkıbü'l-Ârifin 14
Menteş 14
Merve 105
Mevlânâ 13, 14
Mevlevî 15
Mısır 59
Molla Sa'deddîn 22
Muhammed Mustafa 47, 48, 59, 64, 82, 106, 110, 113, 117

Muhammed b. İshak 24
Mûsâ 47, 89
Nâsir-ı Husrev 26
Nasr 122
Nesimî 26
Nevşehir 15
Nîl 67, 71, 89, 122
Nîşâbûr 16
Niyazî 26
Nuh 55, 76, 77
Nûreddîn b. Caca 14, 16
Orhan Gâzî 13, 14, 17
Osman Gâzî 16
Osmancık 16
Osmanlı Devleti 17, 25, 39
Peygamber 43, 47, 55, 56, 67, 68, 71, 77, 78, 82, 90, 94, 105,
106, 117, 129, 133, 134, 137
Resûl 55, 56, 67, 78, 94, 98, 102, 117
Rüştü Şardağ 19
Saadet-nâme 26
Safa 105
Saîd 22, 24
Sâlîh 122
Saray-nâme 26
Sarı Saltık 16
Sefer Aytekin 16
Şeyh Ahmed 16
Şeyh Süleyman b. Hüseyin el-Mevlevî b. Şemseddîn 15
Seyyid Ali Sultan 17
Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî 13, 16
Seyyid Muhammed b. İbrâhim b. Mûsâ 13
Seyyid Sadeddin 81, 86, 130
Seze 122
Şîr 122
Sivas 14
Sulucakarahöyük 14, 15, 16

Suvâa 122
Taif 110, 113
Tapduk Emre 16
Taşköprü-zâde 13, 39
Tevrât 47
Tıbyânü'l-Vesâil 14
Tire 18
Tuhfetü's-Sâlikin 19
Türkistan 110, 113
Türkiye Diyanet Vakfı 19, 27, 37
Uzun Fakih b. Hasan 23
Vedd 122
Vehme 122
Velâyet-nâme 13, 16, 39
Veliyettin Ulusoy 26, 37
Yahya b. Meâd 98
Yasin 23
Yeğûse 122
Yemen 110, 113
Yeûka 122
Yûnus Emre 16
Yûsuf 59
Zebûr 47

kaynak kişisi
Veliyettin Hürrem Ulusoy
(Hacı Bektâş Velî evlâdı, âlebi)

Veliyettin Hürrem Ulusoy 01.02.1942 tarihinde Hacıbektaş'ta dünyaya geldi. Babasının adı Feyzullah, annesinin adı Emine Fitnat'tır. İlk ve ortaokulu Hacıbektaş'ta bitirdi. Liseyi yatılı olarak Kayseri'de okudu. Liseyi bitirdikten sonra, yurtdışı sınavlarına girerek 1962 yılında Almanya'ya gitti. Orada mimarlık tahsili yaptıktan sonra, Almanya'da beş yıl mimar olarak çalıştı. 1974 yılında Türkiye'ye döndü. Askerlik hizmetinden sonra, bir yıl Sosyal Sigortalar Kurumu Yapı İşleri Daire Başkanlığı'nda görev yaptı. Hacıbektaş Belediyesi'nin teklifi üzerine Hacıbektaş'a dönerek, Belediye Fen İşleri Müdürlüğü'ne atandı. 2002 yılına kadar bu görevde çalışan Veliyettin Hürrem Ulusoy oradan emekli oldu.

Elinizdeki yazma eser Hacıbektaş'tan (Veliyettin Ulusoy'un evinden) Urfa Kısas Köyü'nden Hamdullah Baba'nın (Aykut) babası Ahmet Baba'ya emanet edilmiştir. Daha sonra Hamdullah Baba eseri tekrar Veliyettin Ulusoy'a iade etmiştir.